

15, 496.

Ne. 7268.

stafo017958

Biblioteka Jagiellońska

Ad. Perel. Ne 7268

001362807

Issum Fidelem Habes!

RERVM MOSCO
VITICARVM COMMEN-
tarij, Sigismundo Libe-
ro authore.

R V S S I Æ breuissima descriptio, & de reli-
gione eorum varia inserta sunt.

Chorographia totius imperij Moscici, & vici-
norum quorundam mentio.

ANTVERPIÆ,
In ædibus Ioannis Steelfij.
M. D. L VII.

Cum gratia & privilegio Casareo.

H. Sebaste. 88.
br. A. 1614.

SERENISSIMO
PRINCIPI ET DOMINO,

DOMINO FERDINANDO, ROMANO-
rum, Hungariae & Bohemiae, &c. Regi, Infanti Hi-
spaniarum, Archiduci Austriae, Duci Burgun-
diae & Vuirtenbergae, & multarum pro-
uinciarum Duci, Marchioni, Co-
miti, & Domino, Domino
meo clementissimo.

ROMANOS olim fuerunt legatis,
quos ad lōginquas ac incognitas
nationes miserant, id etiā negotij
dedisse, vt mores, instituta, totā-
que viuendi rationē eius gentis,
apud quā legationis nomine ver-
sabantur, diligēter literis cōsigna-
rēt. quod adeo deinceps solēne fuit, vt renūciata le-
gatiōe, cōmentarij eiusmodi in aedē Saturni, ad illi-
tuēdā posteritatē reponerētur. Quod institutū si fu-
isset à nostrē, vel paulo superioris memoriē hoibus
obseruatū, fortasse plus lucis i historia, certē minus
vanitatis haberemus. Ego verò, qui ab ineūte aeta-
te externorū hoīum consuetudine domi forisq; de-
lectabar, libenter tuli meam operā in legationibus,
non solum ab auo Maiestatis vestrae, D. MAXIMI-
LIANO, Principe prudentissimo, verū etiam à
Magistate vestra requiri: cuius iussu non semel Sep-
tentriones perlustraui, præcipuē verò iterū Mosco-
uiam, vnā cum dignitatis & itineris comite, tū Cę-
sareo oratore, LEONARDO Comite à Nugarola
accessi: quæ regio inter eas quæ initijs sacrosancti
baptismatis tinctæ sunt, moribus, institutis, religio-
ne, ac disciplina militari à nobis non mediocriter

A 2 differt.

PRÆFATIO.

differt. Licet itaq; voluntate & mandato diui MA-
XIMILIANI, orator, Daniam, Hungariam, Polo-
niamq; accessissem, post obitum aurē lūæ Maiesta-
tis, patrio nomine ad potentissimum & inuictissi-
mum D. CAROLVM V. Rom. Imperatorem, ger-
manū fratrem Maiestatis vestræ, per Italiam, Galliā,
terra maritq; vsq; Hispanias profectus: iussu deinde
Maiestatis vestræ, denud Hungariæ & Poloniæ re-
ges, postremo verò cū NICOLA O Comite à Sal-
mis, & c. ipsum Solymanū Turcarū principē adijc-
sem, multa; aliās nō solum obiter, sed etiam accu-
ratē inspexissem, quæ dubio procul cōmemoratiōe
ac luce dignissima fuissent: nolui tamē in illo meo
ocio, quod à publicis cōsilijs succiditur, quicquam
istarū rerū in literas referre, quod partim prius fuis-
sent illa ab alijs luculētē ac diligenter tractata, partī
in oculis ac quotidiano conspectu Europæ posita.
Res verò Moscouiticas multo interiores, ac cogniti-
oni istius ætatis nō ita obuias, prætuli, easq; descri-
bere aggressus sum, maximē duabus rebus fretus,
perquirēdi scilicet diligētia, ac lingūe Slauonicæ pe-
ritia, quæ magnū mihi adiumentū ad hoc qualecū-
q; scripti genus attulerūt. Et quamuis de Moscouia
plures, pleriq; tamen alieno relatu scripserūt: ex an-
tiquioribus, Nicolaus Cusanus: nostra ætate, Pau-
lus Iouius (quē summæ eruditionis ac incredibilis
in me studij causa nomino) eleganter sanē, & ma-
gna cum fide (vsus enim est interprete locupletissi-
mo:) Ioannes Fabri, & Antonius Bied, cū tabulas,
tum cōmentarios reliquerint: nōnulli etiam nō ex
professo, sed dū proximas regiones describunt, ex
quorū numero est Olaus Gothus in Suetiæ descri-
ptione, Matthæus Mechouita, Albertus Campēsis
& Munsterus attigerint, me tamē illi quidē minimē
à scribēdi proposito deterruerūt: tū quod earū rerū
ocularis fuerim testis, tum quod nōnulla ex fide di-
gnis

PRÆFATIO.

gnis relatiōib. coram præsens hauseri, deniq; quòd
diu multūq; ijs de rebus cū plurib. ex quauis occasi-
one disseruerim, quo factū est, vt copiosius fusiūsq;
(ablit verbis iuidia) nonnūquā ea explicare necesse
habueri, quæ ab alijs quasi per transennam propo-
sita verius quā explicata sint. Accedit ad hoc, quòd
ab alijs ne tacta quidem scribo, quæ à nullo nisi ora-
tore cognōsci potuerunt. Hanc verò, cogitationē
meā ac studium, Maiestas vestra confirmauit, meq;
vt inchoatum opus aliquando absoluerē, cohorta-
ta est, & vltro etiā currenti calcar (vt dicitur) addit:
à quo tamen legationes, aliāq; Maiestatis vestræ ne-
gotia sēpissimē auocarūt, quo minus hactenus præ-
stare, quod instituerā, potui. Nūc verò, dum ad in-
terceptū negotiū quoquo modo interdum quoti-
dianis Austriaci filci negotijs respirans redeo, Maie-
statiq; vestræ pareo, munus vereor in illius emōctis-
simæ ætatis acumine parū equos lectores, qui maio-
rē dictionis florē fortasse desiderabunt. Satis enim
sit, & me reipsa (verbis enim paria facere nō possū)
voluntatē vtrūq; instrēdę posteritatis ostēdere:
ac Maiestatis vestræ iussis, quib. mihi æquē nihil an-
tiquū est, parēre voluisse. Nuncupo itaq; Maiestati
vestræ hos de Moscouia cōmētarios, à me veritatis
inuestigandæ, ac in lucem proferēdę longē maiore,
quā dicēdi studio scriptos: meq; in clientelā Maie-
statis vestræ, in cuius iā officijs cōseui, suppliciter
dedico ac cōmēdo: oroq; Maiestas vestra dignetur
ipsum librum ea clementia ac benignitate cōplecti,
qua authorem semper complexa est. Viennæ Au-
striæ, prima Martij. M. D. XLIX.

Eiusdē Maiestatis vestræ

fidelis Cōsiliarius Camerarius,
& Præfectus filci Austriaci,
Sigismundus Liber Baro
in Herbersta 7a, Neyperg
& Guettenhag.

FERDINANDVS DEI GRATIA

Princeps & infans Hispaniarum, Archidux Austria, Dux
Burgundia, &c. Imperialis locū tenēs generalis, &c.

NOBILI, ET FIDELIBVS NOBIS
dilectis, Leonardo Comiti de Nugarolis, Sacre Cæsareæ
& Catholicæ Maiest. &c. ac Sigismundo de Herber-
stein, Equiti aurato, Consiliarijs & oratori-
bus nostris ad Serenissimum Prin-
cipem Moscovitarum.

NOBILIS, & fideles dilecti: Cum nuper apud nos
substitissent Lubingæ Moscovitici oratores à Cæsare
reuersi, per Consiliariū nostrum Doctorem Ioannem
Fabrum sciscitasti sumus, de fide & religione ac cere-
monijs gentis. Quæ omnia idem Consiliarius noster
vt ab eis acceperat, in libellū postea digessit. Quem ea potissimum
ratione hīce adiunctū mittimus, vt lectus à vobis suggerat, refri-
cetq; memoriam, si quid eorum vel videritis, vel obseruaueritis,
quod protinus vestro oculato testimonio, vel obseruatione possit pro-
bari. Itaq; iniungimus vobis, vt diligenter tam rationem fidei, quā
ceremonias etiam, ad eam modum inquiratis, per occasionem. quā
ipsi ad industriam & ingenium vestrum assumetis, vt certius de
omnibus sic informati, huius gentis religionem & ritum assequa-
mur, quem & in sacris & prophanis rebus soleant obseruare. Quod
si quodpiā exēplar Missale, vel ceremoniarum alius liber, vnde de
prebendis facili possit sacrorum eorundem operatio circa Euchari-
stiam, & alia, commodē in manus vestras inciderint, nobis gratum
erit, vt comparentur, qui cupimus scire ad quāsim, vbi conueni-
ant, vel discrepent, in articulis fidei, ac ceremonijs. Erit nobis hec
inquisitio, & labor omnis vester, pericundus ineq; vobis diffici-
lis: quem vt omni studio prosequi velitis, nostra est bene
grata voluntas. Datum Augustæ, die prima men-
sis Februarij: Anno Domini.

M. D. XXVI.

Ferdinandus S.

Ad mandatum serenissimi Domini Principis
Archiducis proprium,

Iacob. Spiegel, &c.

AD LECTOREM.

MOSCOVIAM mihi descripturo, quæ
Russiæ caput est, suamq; ditionē per
Scythiam longē lateq; extendit, perne-
cessarium erit, cādidē Lector, multas
in hoc opere Septentrionis partis at-
tingere, quæ non solum priscis, sed etiam nostræ
ætatis authoribus non satis cognitæ fuerunt: quo
fiet, vt nonnunquam ab eorum scriptis dissentire
cogar. Ne cui tamen vel suspecta, vel arrogans vide-
atur mea, in hac re sententia, equidē fateor me nō
semel, sed iterum, dum diui MAXIMILIANI Im-
peratoris, ac eius nepotis Romæ Regis Dñi FERD-
INANDI legationibus fungerer, Moscoviā, tanquā
in te præsentī (vt dici solet) vidisse ac perstrasse:
maiorem tamē partem ex eius loci hominibus, tū
peritis, tum fide dignis cognouisse: nec vnus alte-
riusue relatu fuisse contentum, sed multorum cō-
stantibus sententijs fretum, ac etiam Slaonica lin-
guæ (quæ cum Rhutenica & Moscovitica eadē est)
cognitione beneficioq; adiutum, hæc non solā vt
auritum, sed etiam oculatum testē, non fucato ora-
tionis genere, sed aperto & facili perscriptisse, ac po-
steritatis memoriæ prodidisse.

Cæterum, quemadmodum quælibet natio suū
quendā pronuntiandi morem habet: ita & Rhute-
ni facere, literasq; suas variè connexas, coniunctas-
ue, nobis inusitata quādā ratione proferre solent:
aded vt, qui eorum pronuntiationem non singula-
ri diligentia obseruauerit, is neque sciscitari quic-
quam commodē, neque cognoscere certi aliquid
ab illis poterit. Equidem in Russiæ descriptione,
cum Rhutenicis vocabulis in rerum, locorum, ac
fluviorum appellatione non temerē vsus sim, vo-
lui iam inde ab initio literarum quarundam con-

nexionem ac vini paucis ostendere: qua animaduer-
sa, Lector pleraque facilius cognoscere, & aliquan-
do plura fortasse inquirere poterit.

Basilii, etsi Rutheni per Vu consonantē scribāt
& proferāt, cū tamē apud nos inoleuerit per B scri-
bi & proferri, nō videbatur mihi per Vu scribēdū.

Caspirationi praposita, non per Ci, vel schi, vt
plerēq; nationes solēt, sed per Khi, Germanorum
quodammodo more, est exprimenda: vt in dictiōe
Chiovuia, Chan, Chlinovua, Chlopigrod, &c.

Preposita verō Z duplicē, sonori⁹ aliquāto proferē-
da: vt Czeremisse, Czernigo, Czilma, Czūkas &c.

G Rhuteni, prater aliorum Slauium morem,
per h aspirationem, Bohemiō propemodum mo-
re proferunt. vt eum Iugra, Vuolga scribunt: Ju-
hra, Vuolha pronunciant.

I litera vt plurimum vim consonantis obtinet;
ut in Iausa, Iaroslavu, Iamma, Ieropolchus, &c.

Th ferē per ph proferunt: ita Theodorum, ipsi
Pheodorum, seu Feodorum appellant.

Vquando vim consonantis habet, eiusdem loco
Vu literā, quam Germani per duplex b, sc. ~~u~~ expri-
munt, posui: vt in Vuolodimeria, Vuorothin, Vue-
drasch, Vuifma, Vuladislaus. Eadē verō in medio
vel fine dictiōis posita, vim seu sonum obtinet li-
teræ Græcæ phi, quæ est nobis ph, vt Ozakovu, Ro-
stovu, Asovu, Ovuka. Diligenter igitur obseruabit
Lector huius literæ vim, ne vna & eadem dictiōe
deprauatē prolata, diuersas res interrogasse, intel-
lexisse videatur.

Præterea in Rhutenorū Annalibus, origine, re-
busq; gestis vertendis, nō eo, quō nos, sed quo ipsi
vtuntur, annorum numero vsi sumus: ne, dum ab
ipsorum scriptis discreparemus, correctores verius
quā fidi interpretes videremur.

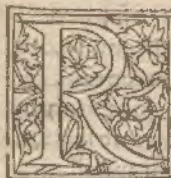
RERVM MOSCOVITICA

rum commentarij, Sigismundo

Libero Barone in Herber-

stein, Neuperg & Gue-

tenhag, autore.

VS SIA vnde nomen habeat, va-
riæ extant opiniones. Sūt enim
qui eam à quodam Russo, fratre
seu nepote Lech, principe Polo-
norum, perinde ac si ipse Rhute-
norum princeps fuisset, nomē ac-
cepisse volūt. Alij autem à quodam vetustissimo
oppido, Russo dicto, non longē à Nowogardia
magna. Quidam verō à fusco eius gentis colore.
Plerique nomine mutato, à Roxolania Russiam
cognominatam esse putant. Verū eorum qui
hasce asserunt opiniones, tanquam vero haud cō-
sonas, Mosci refutant, asserentes Rosseiam anti-
quitus appellatam, quali gentem dispersam, seu
disseminatā: id quod nomen ipsum indicat. Ros-
seia etenim, Rhutenorum lingua, disseminatio,
seu dispersio interpretatur. quod verum esse, va-
rij populi incolis etiamnum permixti, & diuer-
sæ provinciæ Russiæ passim intermixtę ac inter-
iacentes, apertē testantur. Notum est autem hi-
storias sacras legentibus, disseminatiōis voca-

bulo etiam Prophetas uti, cum de dispersione populorum loquuntur. Nec tamen desunt, qui Rusorum nomen ex Græca, atque adeo ex Chaldaica origine, non multum dissimili ratione trahat. à fluxu nimirum, qui Græcis est *ῥῆς*, vel à quadam quasi guttulata dispersione, quæ Aramæis dicitur *Resissaia*, sine *Resaia*: quo modo Galli & Vmbri à fluctibus, imbribus & inundationibus, hoc est, à Gall & Gallim, item ab Vmber, Hebræis sunt appellati, quasi dicas fluctuantes seu procellosos populos, vel saturiginum gentem. Sed vnde tandem Russia nomen acceperit, certe populi omnes qui lingua Slauonica vtuntur, ritum ac fidem Christi Græcorum more sequuntur, gentiliter Russi, Latine Rhuteni appellati, ad tantam multitudinem excreuerunt, ut omnes intermedias gentes aut expulerint, aut in suum viuendi morem pertraxerint: adeo ut omnes nunc vno & communi vocabulo Rhuteni dicantur.

Slauonica porro lingua, quæ hodierno die corrupto nonnihil vocabulo Slauonica appellatur, latissime patet: ut qua Dalmatæ, Bosnenes, Chroati, Istrij, longoque secundum mare Adriaticum tractu Foruminlij vsque, Carni, quos Veneti Charfos appellant, item Carniolani, Carinthij, ad Drauum fluuium vsque: Stirij verò infra Gretzium, secundum Mueram Danubium tenus, indeque Mysij, Seruij, Bulgari, alijsque Constantinopolim vsque habitantes: Bohemi præterea, Lulacij, Silesij, Moraui, Vagique fluuij in regno Hun-

Hungariæ accolæ: Poloni item, & Rhuteni latissime imperantes, & Circasi Quinquemontani ad Pontum, denique per Germaniam ultra Albim in septentrionem Vuandalorum reliquæ sparsim habitantes vtuntur. Hi etiam omnes se Slauos esse fatentur, Germani tamen à solis Vuandalis denominatione sumpta, omnes Slauonica lingua vtentes, Vuenden, Vuinden, & Vuindisch, promiscue appellant.

Cæterum Russia montes Sarmaticos haud longe à Cracouia attingit: & secundum fluuium Tyram, quem incolæ Nistrum vocant, ad Pontum Euxinum atque Borysthenem vsque fluuium proten debatur: sed ante aliquot annos Albâ, quæ aliàs Moncastro appellatur, quæque ad ostia Tyri sita, sub ditione Vualachi Moldauiensis erat, Thurca occupauit. Præterea rex Thauriciæ Borysthenem transgressus, lateque omnia vastans, duo ibi castra exædificauit, quorum alterum Oczakow nomine, non longe ab ostijs Borysthenis situm, nunc Thurca pariter occupat: vbi solitudines hodie sunt inter vtriusque fluuij ostia. Porro ascendendo iuxta Borysthenem, deuenitur ad oppidum Circas, occidentem versus situm: atque inde ad vetustissimam ciuitatem Chiowiam, quondam Russiae metropolim: vbi traiecto Borystheni, est provincia Sewera, adhuc habitata: ex qua recta in orientem procedenti occurrunt Tanais fontes. Longo deinde secundum Tanaim, ad confluxum scilicet Occæ & Rha fluuiorum, itinere emenso, trāsēundo

do denique Rha longissimo tractu in mare vsque Septentrionale, post inde redeūdo, circa populos regi Swetiae subditos, & ipsam Finlandiam, sinumque Liwonicum, atque per Liwoniam, Samogithiam, Masowiam denique & Poloniam vsque reuertendo, Sarmaticis tandem montibus terminatur, duabus duntaxat prouincijs, Lithwania scilicet & Samogithia interiectis: quæ duæ prouinciæ licet Rhutenis intermixtæ sint, ac proprio idiomate rituque Romano vtantur, earum tamen incolæ ex bona parte sunt Rhuteni.

Principum qui nunc Russiæ imperant, primus est Magnus dux Moscowiæ, qui maiorem eius partem obtinet: secundus, magnus dux Lithwaniæ: tertius est rex Poloniæ, qui nunc & Poloniæ & Lithwaniæ præest.

De origine autem gentis, nihil habent præter annales infra scriptos: gentem scilicet hanc Slaunonicam esse ex natione Iaphet, atque olim consedis ad Danubium, ubi nunc Hungaria est & Bulgaria, & tum Norci appellatam: tandem dispalatam, & per terras dispersam, nomina à locis accepisse, utpote Morawi à fluuijs: alij Ozechi, hoc est Bohemi: item Ghorwati, Bieli, Serbli, id est Seruij, Chorontani dicti, qui ad Danubium confederant, à Vualachis expulsi, venientes ad Istolam, nomen Lechorum à quodam Lecho Polonorum principe, à quo Poloni etiam num Lechi vocantur, acceperunt. Alij Lithwa-

ni,

ni, Masouientes, Pomerani: alij sedentes per Boristhenem, ubi nunc Chiowia est, Poleni dicuntur: alij Drewliani, in nemoribus habitantes: alij inter Dwinam & Peti, dicti Dregowici: alij Poleutzani, ad fluuiū Poltæ, qui influit Dwinam: alij circa lacum Ilmen, qui Nowogardiam occupauerunt, sibiq; principem Gostomissel nomine constituerunt: alij per Desnam & Sulam fluuios, Seweri, seu Sewerski appellati: alij verò super fontes Volhe & Borysthenis, Chriwitzi nominati: horum arx & caput Smolensco est. Hæc annales ipsorum testantur.

Qui initio Rhutenis imperauerint, incertum est: characteribus enim carebant, quibus res gestæ memoriæ mandari potuissent. Posteaquam verò Michael rex Constantinopolitanus, literas Slaunonicas in Bulgariam anno mundi sexties millesimo quadringentesimo sexto, misisset tum primum, non ea duntaxat quæ tum gerebantur, verum etiam quæ à maioribus acceperant, & per longam memoriam retinuerant, scribi, inque Annales eorum referri cœpta sunt: ex quibus constat, Coseros populum, à nonnullis Ruthenis tributi nomine aspreolorum pelliculas de singulis ædibus exegisse, item Vuaregos ipsis imperantisse. De Coseris, unde, aut quoniam fuerint, nihil præter nomen ex Annalibus: de Vuaregis itidem, certi quicquam ab illis cognoscere non potui. Cæterum cum ipsi mare Baltheum, & illud quod Prussiam, Liwoniam, indeque post ditionis suæ partem a

tē à Swetia diuidit, mare Vuaregum appellaret: putabam equidem, aut Swetenles, aut Danos aut Prutenos, ob vicinitatem, principes illorum fuisse. Iam verò, cum Vuagria: famosissima quondam Vuandalorum ciuitas & prouincia, Lubecæ & Ducatui Holsatiæ finitima fuisse, mareque hoc quod Baltheum dicitur, ab ea nomen, quorundam sententia, accepisse videatur, illudque ipsum, & sinus ille qui Germaniam à Dania, item Prusiam, Liwoniam, maritimam denique Moschowitici imperij partem à Swetia separet, & adhuc apud Rhutenos nomen suum retineat, atque Vuaretzokoie morie, hoc est, Vuaregū mare appelleretur: ad hæc, quòd Vandalī ea tempestate potentes erant, Rhutenorum denique lingua, moribus atque religione utebantur: videntur itaq; mihi Rhuteni ex Vuagrijs, seu Vuaregis potius, principes suos euocasse, quàm externis, & à religione sua, moribus, idiomateq; diuersis, imperium detulisse. Cum itaque Rhuteni aliquando inter se de principatu contenderent, ac mutuis odiorum facibus inflammati, exortis denique grauissimis seditionibus decertarent: tum Gostomissel, vir & prudens, & magnæ in Nowogardia authoritatis, in medium consuluit, ut ad Vuaregos mitterent, atque tres fratres, qui illic magni habebantur, ad suscipiendum imperium hortarentur. mox audito consilio, legatis missis, principes germani fratres accersuntur: venientesque eò, imperium ipsis vltro delatum, inter

inter se dididunt, Rurick principatum Nowogardiæ obtinet, sedemque suam ponit in Ladoga, x x x v i miliaribus Germanicis infra Nowogardiam magnam. Sinaus consedit in Albolacu. Truwor verò in principatu Plescouiensi, in oppido Swortzech. Hosce fratres originem à Romanis traxisse, gloriantur Rhuteni: à quibus etiam præsens Moschowia princeps, se genus duxisse suum asserit. Horum autem fratrum ingressus in Rusiam, iuxta Annales, fuit anno mundi 6370. Duobus sine hæredibus defunctis, principatus omnes Rurick superstes obtinuit, castra inter amicos & famulos diuisit. moriens filium iuuenem Igor nomine, vnà cum regno commendat cuidā Olech propinquo suo: qui id, deuictis multis prouincijs, auxit: arma in Græciam usq; transferens, Bisantium etiam obsedit, & cum triginta tribus annis regnasset, atq; in caput seu craniū sui equi iam olim mortui, pede fortè imegisset, vermīs venenosi morsu latus occubuit. Mortuo Olech, Igor ducta ex Plescowia vxore Olha, imperare coepit: qui cum exercitu suo longius progrediens, Heracleam & Nicomediam usque peruenisset, tandem bello superatus aufugit. post à Malditto Drewlianorum principe, in quodam loco Coreste nomine, vbi etiam sepultus est, occiditur. Filius autem Syarostaus, quem infantem reliquit, cum per ætatem imperare non posset, interim mater Olha regno præfuit: ad quam cum Drewliani viginti internuncios misissent,

*Id est, eorum
a Ruthenorum
plurim.*
Sunt, cum mandatis, vt eorum principi nuberet:
Olha nuncios Drewlianorum viuos obrui ius-
sit: suosque interim legatos ad eos misit, nimi-
rum si se principem & dominam expeterent, vt
plures atque praestantiores procos mitterent.
mox alios selectos quinquaginta viros ad se mis-
sos, in balneo combussit: aliosque legatos iterum
misit, qui aduentum suum annuntiarent, iube-
rentque apparare aquam mulsam, aliaque ex mo-
re ad parentandum marito defuncto necessaria.
Porro ad Drewlianos cum venisset, maritum de-
planxit, Drewlianos inebriauit quinque millia
illorum occidit. mox Chiowiam reuersa, exerci-
tum conscripsit: contra Drewlianos progressa,
victoriam reportauit, fugientes in castrum perse-
cuta, obsidione ad integrum annum pressit. post
interpositis conditionibus, tributum illis de quas
libet domo, tres videlicet columbas, totidemque
passeres imperat: acceptasque in tributum aues,
continuo alligatis sub alas igneis quibusdam
instrumentis, dimittit. auolantes columbae, ad a-
edes consuetas redeunt, reuolantque castrum
incendunt. inflammato iam castro diffugientes,
aut occiduntur, aut capti venduntur. Occupa-
tis itaque omnibus Drewlianorum castris, vlti
mariti mortem, Chiowiam reuertitur. Dein
anno mundi. 6463. in Graeciam profecta, baptis-
mum sub rege Ioanne Constantinopolitano su-
sceperit: commutatoque nomine Olhae, Helena vo-
cata est: ac magnis post baptismum à rege mune-
ribus

ribus acceptis, domum reuertitur. Hae prima
inter Rhutenos Christiana fuit, vt Annales eo-
rum testantur, qui eam Soli aequiparant. Sicuti
enim sol ipsum mundum illuminat, ita & ipsa
Russiam fide Christi illustrasse dicitur. Swatos-
laus autem filium ad baptismum nequaquam
perducere potuit, qui cum adoleuisset, strenuus
ac promptus statim omnes bellicos labores, pe-
riculaque consueta, non detrectauit. in bello nul-
la impedimenta, ne vasa quidem coquinaria, ex-
ercitui suo permisit, carnibus tostis duntaxat ute-
batur, humi requiescens, sella capiti subiecta.
Vicit Bulgaros, ad Danubium usque progressus:
inque ciuitate Pereaslau, sedem suam posuit, ad
matrem atque consiliarios suos dicens: Haec
enim sedes mea, in medio regnorum meorum:
ex Graecia ad me adferantur Panodocki, aurum,
argentum, vinum, varique fructus: ex Hunga-
ria, argentum & equi: ex Russia, Schora, cera,
mel, serui. Cui mater: Iam iam moritura sum, tu
me vbicunque volueris sepelito: itaque post tri-
duo moritur, atque à nepote ex filio Vuolodi-
mero iam baptisato in numerum sanctorum re-
fertur, diesque vndecimus Iulij sacer illi dicitur.

Swatoslaus, qui post obitu matris regnabat,
diuisit prouincias filijs: Ieropolcho Chiowia,
Olegae Drewlianos, Vuolodimero Nowo-
gardiam magnam. Nam Nowogardenses im-
pulsu cuiusdam mulieris Dobrinae, Vuolodime-
rum principem impetrarunt, erat enim Nowo-
gardiae ciuis quidam Caluseza paruus dictus,

B

qui

*Swatoslaus
Portitudo*

*Swatoslaus
Helena*

*Aratagema
Gnechum.*

2 RERVM MOSCOVITICARVM
qui habuit duas filias, Dobrinam & Maluschā.
Maluschā erat in gynæcio Olhæ, quam impræ-
gnauerat Swatoslaus, & ex ea Vvolodimerū
tulceperat. Swatoslaus cum filiis prospexisset,
pergit in Bulgariam, Pereaslaw ciuitatē obli-
der, capique: Basilio & Constantino regibus
bellum denunciat: at hi legatis missis pacem
poscebant, & quantum exercitum haberet, co-
gnoscere ab eo propterea cupiebant, quod tribu-
tum daturōs se iuxta numerum exercitus, sed
falso, pollicebantur. mox cognito militum nu-
mero, exercitum scilicet. Post cum uterque
exercitus conuenisset, Rhuzeni Græcorum
multitudine terrentur: quos cum pauidos vide-
res Swatoslaus, inquit: Quia locum non video,
Rhuzeni, qui nos tuto capere posset: terram au-
tem Rufsia tradere inimicia, nunquam in ani-
mum induxi: fortiter contra illos pugnando,
aut mortem appetere, aut gloriam reportare,
certum est. Etiam si strenuè pugnando occu-
buero, nominis immortalitatem: si vero fugiā,
perpetuam inde ignominiam sum relaturus, &
cum hostium multitudine circumuentus effuge-
re non liceat, stabo ergo firmiter, caputq; meū
in prima acie, pro patria, omnibus periculis ob-
ijciam. Cui milites: Vbi caput tuum, ibi & no-
strum. Mox confirmato milite, in aduersum ho-
stem raptus, magno impetu facto, victor euadit.
Terram dein Græcorum vastantem, reliqui Græ-
ciæ principes muneribus oppugnant. aurum au-
tem & panadockmi (vt est in Annalibus) mune-
ra

COMMENTARIUM. 6

ra cum spreuisset, recusassetq; vestimenta autē
& arma a Græcis iam denuo sibi missa accepis-
set: tanta eius virtute, Græciæ populi permoti,
reges suos conuenientes: Et ipsi, inquit, sub
cuiusmodi rege esse cupimus, qui non aurum, sed
arma magis amat. Appropinquante Constanti-
nopolim Swatoslaus, Græci magnos sedimen-
tes tributo, eum à finibus Græciæ auertunt,
quem tandem anno mundi. 6480. Cures prin-
ceps Pieczenigorū, ex insidijs interfecit, & ex-
transio eius pœculum faciens, aureo circumdato, li-
teris in hac sententiā signauit: Quærendo alio
na, propria amisit. Mortuo Swatoslaō, quidam
ex eius primoribus Swadolt nomine, Chiouia
ad Ieropolchum profectus, maximo eum sollici-
tans opere atque studio, quod Olegam fratrem
regno expelleret, quod filiu suam Lutam ne
casset. Ieropolchus eius persuasione adductus,
bellum fratri infert: exercitumq; eius, Drewlia-
nos scilicet, profigat. Olega autem fugiens in
quoddam castrum, à suis exclusus, impetuq; fa-
cto, ex quodam ponte detrusus ac deiectus,
multis super eum cadentibus, miserè adobru-
tur. Ieropolchus castrum occupato fratrem quæ-
rens, corpus eius inter cadauera repertum, & ad
suum conspectum allatum aspiciens: Swadolte,
inquit, ecce hoc tu concupiuisti, post sepeliatur.
Interfectum sepultumq; Olegam, cum Vvolodi-
merus accepisset, relicta Nowogardia, ultra ma-
read Vvaregos profugit. Ieropolchus autē No-
wogardiæ suum locum tenentem imponens,
B 2 totius

*Spartam riu.
Aut ex gane
ot riu.*

totius Russiæ monarcha efficitur. Vuolodimerus Vuaregorum auxilio comparato, reuersus, locum tenentem fratris Nowogardia expulit, fratrique bellum prior denunciat, sciebat enim, ipsum contra se arma sumpturum. Interea temporis mittit ad Rochwolochedam principem Palscowiæ (nam & ipse ex Vuaregis illuc commigrauerat) & filiam suam Rochmidam vxorē petit. filia autem non Vuolodimero, quod eum ex illegitimo thoro natum sciebat, sed Ieropolcho fratri, quem breui se pariter expetiturum putabat, nubere uoluit. Vuolodimerus, quod res pulsam passus esset, Rochwolochedæ bellum inferre eumque una cum duobus filiis occidit, Rochmidam uerò filiam sibi iungit, atque post Chiowiam contra fratrem progreditur. Ieropolchus cum fratre inire prælium cum non auderet, occlusit se Chiowiæ. Vuolodimerus dū Chiow oppugnat, occultū mittit nuncium ad Blud quendam Ieropolchi intimum consiliarium quem patris appellatione dignatus, rationē interfecti fratris ex eo petit. intellecta petitione Vuolodimeri, pollicetur Blud semet dominum suum interfectorum, consulens Vuolodimero, castrū ut oppugnet: Ieropolchum autem monet, in castro ne maneat, exponens multos ex suis ad Vuolodimerū defecisse. Ieropolchus consiliario suo fidem habens, fugit Rodga, ad ostia Iursæ, seque ibi aduersus fratris vim tutum fore putat. Vuolodimerus deuicta Chiowia, Roden exercitum transferens, longa & graui obli-

*Verfus Blud
consiliarij.*

dione Ieropolchum premit. Post longa inedia exhausti, cum obliuionem tolerare diutius non possent, consulit Blud Ieropolcho, ut pacem cum fratre, se longè potentiore, faciat. Vuolodimero autem interim nihilominus nunciat, se sibi fratrem suum mox traditurum, adducturumque. Ieropolchus secutus consilium ipsius Blud, fratris se arbitrio atque potestati permittit, conditionem hanc ultro offerens, nempe, quicquid ex gratia sua sibi serum concessurus esset, in eo sese gratum futurum. Vuolodimero conditio oblata, haudquaquam displicet. Mox Blud monet dominum, ut ad Vuolodimerum iret: quod tamen Vueraſco pariter Ieropolchi consiliarius prius dissuadet. sed huius consilium negligens, ad fratrem pergit. ingrediens per portam, à duobus Vuaregis, Vuolodimero interim ex quadam turri despiciente, occiditur. quo facto, fratris vxorem natione Græcam stuprauit: quam Ieropolchus pariter, priusquam in vxorem duxisset, monialem impregnauerat. Hic Vuolodimerus multa idola Chiowiæ instituit. primum idolum, Perum dictum, capite argenteo, cætera lignea erant. alia, Vslad, Corſa, Daſwa, Striba, Simaergla, Macosch, vocabantur. quibus immolabat, quæ alijs Cumeri appellabantur. Vxores habuit plurimas. ex Rochmida autem suscepit Ifoslaum, Ieroslaum, Serwoldum, & duas filias. Ex Græca, Swetopolchum. Ex Bohema, Saslaum: item ex alia Bohema, Swatoslaum, Stanislaum. Ex

Bulgara, Boris & Chleb. Habebat præterea in alto castro trecentas concubinas: in Bielgrad, similiter trecentas: in Berestowo, Selwi ducentas. Vuolodimerus cum sine impedimento totius Rursiæ esset monarcha factus: venerant ad eum ex diuersis locis Oratores, hortantes: vt se eorum sectæ adiungeret. Varias autem cum videret sectas, misit & ipse Oratores suos, qui perquirerent conditiones & ritus singularum sectarum. tandem cum alijs omnibus fidem Christianam Græco ritu prætulisset, elegissetque, missis oratoribus Constantinopolim ad Basilium & Constantinum reges, Annam sororem, vxorem sibi si darent, se fidem Christi, cum omnibus subditis suis suscepturum: & restitutum illis Corfun, & alia omnia, quæ in Græcia possideret, pollicetur. re impetrata, constituitur tempus, eligitur locus Corfun: quò cum venissent reges, baptisatus est Vuolodimerus. commutatoque nomine Vuolodimeri, Basilio illi nomen imponitur. Nuptijs celebratis, Corfun vnà cum alijs, sicuti promiserat, restituit. Hæc acta sunt anno mundi 6469. à quo tempore Rursia in fide Christi permanfit. Anna moritur xxiiii anno post nuptias: Vuolodimerus verò anno post obitum vxoris quarto decessit. Is ciuitatem intra Vuolham & Occam fluuios sitam condidit, quam à suo nomine Vuolodimeriam nominauit, eamque Rhursiæ metropolim constituit. Inter sanctos tanquam Apostolus, solenni die videlicet xv Iulij, quontannis

tannis veneratur. Mortuo Vuolodimero, dissidentes inter se filij eius, variè de regno præsumentes, decertabant, adeò vt qui potentior esset, alios se inferiores imbecillioresue opprimeret, regnoque pelleret. Swatopolehus, qui principatum Chiowientem vi occupauerat, constituerat sicarios, qui fratres suos Boris & Chleb conficerent. Interfecti, commutatis nominibus, hic Dauid, ille verò Romanus vocati, in sanctorum numerum connumerati sunt: quibus etiam xxiiii dies Iulij sacer est constitutus. Fratribus porro sic dissidentibus, nihil dignum memoria interim ab eis gestum est: nisi proditioes, insidias, simultates, intestinaque bella audire velles. Vuolodimerus Sewoldi filius, cognomento Monomach, vniuersam Rursiam rursus in monarchiam redegit, relinquens post se insignia quædam, quibus hodierno die in inaugurandis principibus vtantur. Moritur Vuolodimerus anno mundi 6633. nec post eum filij eius neque nepotes quicquam posteritate dignum, vsq; ad tēpora Georgij & Basilij, gesserunt: quos Bati rex Tartarorum bello vicit, interemitque: Vuolodimeriam, Moscowiam, atque bonam Rursiæ partem exulsit, & depredatus est. Ab eo tempore, anno scilicet mundi 6745. vsque ad præsentem Basilium, omnes ferè Rursiæ principes Tartarorum non solum tributarij erant, verum etiam Tartarorum arbitrio Rhutenis ambientibus singuli principatus deferiebantur. Lites deniq; inter illos de successione principatum

tuum, aut hæreditatum gratia exortas, licet Tartari discernentes, cognoscētesq; decidebāt, nihilominus tamen bella sæpe inter Rhutenos & Tartaros oriebantur; inter fratres autem varij tumultus, expulsiōes & permutationes regnorum & ducatum erant. Nam dux Andreas Alexandrij, impetrarat magnum ducatum, quē cum occupasset Demetrius, frater Andreas impetrato Tartarorum exercitu, illum expulit, multaque nepharia per Russiam perpetravit. Itē dux Demetrius Michaelis, interfecit apud Tartaros ducem Georgium Danielis. Asbeck Tartarorum rex, arrepto Demetrio, capitali eū pœna affecit. Contentio erat de magno ducatu Twerensi, quem dux Simeon Ioannis, cum à Tartarorum rege Zanabeck peteret, annum ab eo tributum poscebat: quod ne penderet, primores largitione corrupti, pro eo intercedentes effecerant. Deinde anno. 6886. magnus dux Demetrius vicit bello magnum Tartarorum regem, nomine Mamaij. Itē tertio anno post, eundem iam denuo vsque adeo fudit, vt plus quam tredecim milibus passuū terra cadaueribus obruta esset. Anno post eundem conflictum secundo, superueniēs Tachtamiich rex Tartarorum, Demetrium profligauit, Moscowiam obledit & occupauit. interempti ad sepeliendum octoginta vno rublo redimebantur: summa computata tria millia rublorum fuit. Magnus dux Basilus, qui præsidebat Anno 6907. Bulgariam, quæ ad Vvolhiam sita est, occupauit,

pauit, Tartarosque eiecit. Is Basilus Demetrii reliquit vnicum filium Basilum: quem cum nō diligeret, quod Anastasiam vxorem, ex qua illum suscepserat, adulteri suspectam haberet, magnum ducatum Moscowiæ non filio moriens, sed Georgio fratri suo reliquit. Cum autem plerique Boiaronum filio eius, tanquam legitimo hæredi atque successori, adhærerēt: animaduertens, hoc Georgius, ad Tartaros properat: supplicat regi, vt Basilum accersat, atque vtri iure ducatus debeat, decernat. Rex impulsu cuiusdam consiliarij sui, qui partes Georgij fovebat, præsentē Basilio, cum sententiam pro Georgio diceret: prouolutus ad genua regis Basilus, orat, fas vt sit sibi loquendi. Mox annuente rege, inquit: Quanquam tu sententiam super literis mortuis tulisti, spero meas tamen, quas mihi sigillo aureo communitas dedisti, quod velles me magno ducatu inuestire, adhuc viuas, longè maioris efficacix atque authoritatis esse. rogatque regem, vt verborum suorum esset memor, promissisque stare dignetur. Ad hæc rex, iustus esse respondit, viuarum literarum promissa seruare, quàm mortuarum rationem habere. Tandem Basilum dimittit, ducatuque inuestiuit. Molestè id ferens Georgius, exercitu congregato, Basilum expulit: quod Basilus susque deque tulit: seque in principatum Vghitz, sibi à patre relictum, recepit. Georgius magno ducatu, quoad vixit, quietè potitus est, quem testamento nepoti suo Basilio legauit: quod Andreas

Simone & Demetrius, filij Georgij, ceu priuati hereditate, grauiter tulerunt. atque ideo Moscoviam obsederunt. Basilius, qui monasterium sancti Sergij ingressus erat, cum hæc audiret, illico exploratores constituit: præsidijque dispositis euit, ne ex improviso opprimeretur. Quod cum animaduertent duo illi fratres, inuito consilio, certos curus armato milite complent, ac veluti mercibus onustos eo mittunt, qui hinc inde dum sit, demum sub noctem iuxta vigilias constitere. Qua occasione adiutus miles, in tempesta nocte subito se curribus expediens, excubitores nihil periculi suspicantes inuadit, capitq;. Capitur & Basilius in monasterio, atque excæcatus ad Vglisz vnâ cum coniuge mittitur. Post Demetrius, ubi infestam sibi communitatem nobilium, eamq; ad Basilium cæcum deficere videt, mox Nowogardiam profugit, relinquens filium Ioannem: ex quo postea natus est Basilius Semeczitz, qui etiam nunc in Moscovia existente, in vinculis detinebatur, de quo infra plura. Demetrius autem dictus fuit cognomento Semeczka, vnde omnes ab eo descendentes Semeczitzi cognominantur. Tandem Basilius cæcus, Basilij filius, quietè magno ducatu potitus est. Post Vuolodimerum Monomach, vsque ad hunc Basilium, Russia carebat monarchis. Filius autem huius Basilij, Ioannes nomine, felicissimus fuit. nam simul ubi Mariam, sororem magni ducis Michaelis Twerensis, vxorem duxisset, sororium expulit, & occupauit magnum ducatum

Twe-

Twerensem, deinde etiam Nowogardiam magnam: cui postea omnes alij principes, magnitudine rerum à se gestarum commoti, seu timore perculsi, seruebant. Rebus deinde feliciter procedentibus, titulum magni ducis Vuolodimerie, Moscovie & Nowogardie sibi usurpare, monarcham denique se totius Russie appellare cepit. Hic Ioannes suscepit ex Maria filium Ioannem nomine, cui in consortem iunxerat filiam Stephani illius magni Vuaiuodæ Moldauie: qui Stephanus Mahumetem Thurcarum, Matthiam Hungarie, & Ioannem Albertum Polonie, reges prostrauerat. Mortua priore coniuge Maria, Ioannes Basilij alteram vxorem duxit, Sophiam, filiam Thomæ, latè quondam in Peloponneso regnantis: filij inquam Emanuelis, regis Constantinopolitani, ex Palæologorum genere: ex qua suscepit quinque filios, Gabrielem: Demetrium, Georgium, Simeonem, & Andream: eisque viuens adhuc patrimonium diuisit. Ioanni primogenito monarchatum reseruauit, Gabrieli Nowogardiam magnam consignauit, cæteris alia iuxta arbitrium suum attribuit. Primogenitus Ioannes moritur, relicto filio Demetrio: quem auus in patris mortui locum, iuxta consuetudinem monarchatu inuestiuerat. Aiunt Sophiam hanc fuisse astutissimam, cuius impulsu dux multa fecit. Inter cætera induxisse maritum perhibetur, vt Demetrium nepotem monarchatu moueret, inque eius locum præficeret Gabrielem.

brielem. Persuafus namque dux ab vxore, Demetrium in vincula conijcit, detinetque. tandē moriens, eidem ad fe adduci iuffo: Chare, inquit, nepos, peccavi in Deum & te, quòd carceribus mancipatum te affixi, teque iuffa hæreditate fpoliaui. iniunam igitur à me tibi illatam, obfecro mihi remitte: liber abi, iureque tuo vtere. Demetrius hac oratione permotus, noxam auo facile condonat. Egreffus autem Gabrielis patrui iuffu comprehenditur, inq; carceres ce-
nificitur. Alij fame illum ac frigore, pars fumo suffocatum putant. Gabriel, viuente Demetrio, gubernatorem fe gelsit: eo verò mortuo, principatum tenuit, non inauguratus, Gabrielis duntaxat in Basilij nomine commutato. Erat Ioanni magno duci ex Sophia, filia Helena, quam collocauit Alexandro magno duci Lithuaniae, qui postea rex Poloniae declaratus est. Sperabāt Lithuani iam grauiffimas vtriusq; principis discordias eo matrimonio fopitas fore: at longè grauiore inde exorta fuit. In fponfalibus namq; conclusum erat, vt templum Rhutenico ritu in caftro Vuilnenfi, deftinato loco exædificaretur, ei que certæ matronæ ac virgines eiusdem ritus iungerentur. quæ cum aliquanto tempore fieri negligerentur, fumiit focer causam belli contra Alexandrum: & triplici exercitu inftructo, cōtra eum progreditur. primum verfus provinciam Severam in meridiem, fecundū verò in Occidentem contra Toropecz & Biela instituit, tertium in medio verfus Drogobufch & Smolenczko collo-

collocat. ab ijs exercitū in fubfidijs retinet, quòd ei maxime, contra quem Lithuanos pugnaturus animaduerneret, fuccurrere poffet. Postquā autem ad fluium quendam Vuedrafch vterque exercitus veniffet, Lithuani duce Constantino Oltroskij maxima procerum & nobilium frequentia lepro, ex quibufdam captiuis numerum hoftium ac ducum quoq; cum cognouiffent, magnam fperam profligandi hoftem concipiunt. Porro cum fluuiolus conflictū impediret, ab vtriusq; trāfitus feu vadū quæritur. Primi autem Molci aliquot, fuperata ripa, Lithuanos ad pugnam ta-
ceffunt: atq; illi haud timidi refiftunt, eosq; infequuntur, fugant, vltraq; fluuiolum pellunt. mox vtrinq; acies committuntur, præliumque atrox oritur. Interea dum vtrinq; eodē ardore animorum acriter certarent, exercitus in-
cendijs collocatus, quē pauciffimi Rhuteni adfuturum fciebant, ex latere in medios hoftes inducitur. Lithuani metu perculfi, dilabuntur: imperator exercitus vnā cum plerifq; nobilibus capitur: reliqui perterriti, cafta hofti concedunt: fe & arces, Drogobufch, Toropecz, & Biela pariter dedūt. Exercitus verò, qui meridiem verfus procefferat cui præerat dux Machmethemin Tartarus rex Calani. fortè Brensko ciuitatis præfectum, quē vernacula lingua Vuaiwodam vocant, comprehendit, Brenskoque ciuitate potitur. Duo poft germani fratres, Basilij patruelles, alter de Stara-
dub, alter verò Semeczitz dicti, bonam partem provinciae Seweræ poffidentes, alioqui Lithwa-

thwaniae ducibus obedientes, imperio Mosci se tradunt. Sic vnico confictu, & eodem anno adeptus erat Moscus, quæ Vuitoldus magnus dux Lithwaniae multis annis, maximisque laboribus abtinuerat: Porro cum hisce captiuis Lithwanis, Moscus crudelius egit, grauissimis catenis vinctos detinuit: egitque cum Constantino duce, vt relicto domino naturali, sibi seruiret. qui cum aliam spem elabendi non haberet, conditionem accepit. obstrictusque grauissimo iuramento, liberatus est. Huic porro quantuis prædia possessionesque pro status sui conditione attributæ essent, ijs tamen placati ac detineri adeo non poterat, vt ad primam occasionem, perinuias syluas redierit. Alexander rex Poloniae, magnus dux Lithwaniae, qui perpetuo magis pace quam bello gaudebat, relictis omnibus prouincijs & castris à Mosco occupatis, liberatione suorum contentus, pacem cum socero fecit. Is Ioannes Basilij adeo fortunatus erat, vt prælio Nowogardenses, ad fluuium Scholona superarit, victos adegit, certis conditionibus propositis, se vt dominum & principem agnolcerent, magnam eis pecuniam imperauit: vnde etiam constituens prius ibi locum tenentem suum, abiit: quod exactis tandem septem annis, reuersus, ciuitatem ingreditur auxilio archiepiscopi Theophili: incolas ad miserriam seruitutem redegit: accepto argento & auro: ablati denique omnibus ciuium bonis, inde ultra trecenta plaustra bene onusta abiecit,

xit. Ipse semel duntaxat bello interfuit, cum principatus Nowogardiae & Twerensis occupabantur. aliàs prælio nunquam adesse solebat, & tamen victoriam semper reportabat: adeo, vt magnus ille Stephanus Moldaviae palatinus, crebro in conuiujs eius mentionem faciens, diceret: Illum domi sedendo & dormitando imperium suum augere, se vero pugnando quotidie vix limites defendere posse. Ille etiam reges Casam ex voluntate sua constituit, aliquando captiuos reduxit, à quibus tamen postremo senex maxima strage profigatus est. Ille idem primus castrum Moscowiae, suamque sedem, vt hodie cernitur, muro communiuit. Mulieribus porro vsque adeo insensus erat, vt eius conspectu, si quæ fortè obuiam sibi venissent, tantum non exanimaretur. Pauperibus à potentioribus oppressis, iniuriaque affectis, aditus ad eum non patebat. in prandio plerumque adeo se potu ingurgitabat, vt somno opprimeretur. inuitatis inter omnes timore perculsis, silentibusque expectatus, oculos tergere, ac tum primum iocari, & hilarem se conuiujs exhibere solebat. Cæterum etsi potentissimus erat, Tartaris tamen obedire cogebatur. Aduenientibus namque Tartarorum Oratoribus, extra ciuitatem obuiâ procedebat, eosque sedentes itans audiebat. quam rem vxor eius Græca tam grauius tulit, vt quotidie diceret, sese Tartarorum seruo nuphisse: atque ideo hanc seruilem consuetudinem, vt aliquando abijceret, marito persuasit, vt

*felicitas in
prælio.*

*Mulierum
osor.*

ægitu-

*mulieris a
Dukā.*

ægritudinem Tartaris aduenientibus simularet. Erat in castro Moscoviæ domus, in qua habitabant Tartari: ut omnia quæ Moscoviæ agerentur, intelligerēt. quod cum ferre vxor pariter nō posset, certos Oratores instituit, munera ampla Regiæ Tartarorum mittit, supplicādo, ut eam sibi domum concederet, donaretque: visione etenim diuina commonitam, templum se eō loco ædificaturam: ita tamen, ut aliam domū Tartaris se assignaturam polliceretur. Consentit hoc regina: diruitur domus, templumq; eo loco extruitur: sic castro eieci Tartari, domum aliam nec uiuentibus adhuc, nec mortuis iam ducibus consequi poterant.

Moritur autem Ioannes ille magnus, anno mundi 7014. cui filius Gabriel, postea Basilius dictus, magnus dux successit, habens in captiuitate Demetrium nepotem ex fratre, qui auo adhuc uiuente iuxta gentis consuetudinem legitimus monarcha creatus erat: & ob id uiuō adhuc, atq; etiam mortuo post nepote, solenniter Basilius creari monarcha noluit. Patre multis rebus imitatus est: ea quæ sibi reliquerat pater, integra custodiuit: ad hæc multas provincias non tam bello, in quo erat infelicior, quā industria, imperio suo adiecit. quemadmodum pater Nowogardiam magnā in seruitutē suam redegerat, ita & ipse Plescowiam, sociam urbem: item insignem principatū Smolenczko, qui plus quā centum annis sub ditione Lithwanorū fuerat, adeptus est. mortuo etenim Alexandro rege Poloniæ,

niæ, etsi belli causam contra Sigismundum regem Poloniæ & magnum ducem Lithwaniæ nullam haberet, tamen quia regem ad pacē magis quā bellum inclinatum, Lithwanos uerō bellum pariter abhorrentes videret, occasionem belli inuenit. Sororem uidelicet suam, Alexandri relictam, dicit at ab eis minimē pro dignitate tractari: Regem præterea Sigismundum: infirmulabat, Tartaros contra se concitauit. Quare bellum indicit, Smolenczko obsidet, ad motis tormentis: nequicquam tamen oppugnat. Inter ea Michael Lynczky, ex principum Rhutenorum nobili stemmate & familia ortus, qui quondam summam rerum apud Alexandrum tenebat, ad magnum ducem Moscoviæ profugit, quemadmodum infra patebit: mox Basiliū ad arma hortatur, ei que promittit, se Smolenczko, si iam denuō obsideretur, expugnaturum: ea tamen lege, ut sibi hunc principatum Molcus cōcedat. Post cum ad conditiones à Michael propositas assensus esset Basilius, atque Smolenczko graui iam denuō premeret obsidione, Lynczky passionibus, seu largitione uerius urbe potitus, militiæque præfectos omnes secum in Moscowiam duxit: uno duntaxat excepto, qui ad dominum suum, nullo prodicionis crimine sibi conscius, redierat. reliqui uerō centuriones corrupti pecunia & muneribus, redire in Lithwaniā non audebant: & ut culpæ suæ patrociniū prætenderent, iniecerunt metum militibus: dicentes, si Lithwaniā uersus iter arripiemus, passim

Marth pulg

passim aut spoliabimur. aut occideremur. quo malo perculi milites, omnes in Moscoviam profecti sunt, stipendioque Principis aluntur.

Hac victoria elatus Basilius, exercitū suū continuo in Lithwaniam progredi iubet: ipse verò in Smolenczko manet. Dein cum aliquot propinquiora castra & oppida deditione capta essent, tum primum Segismundus rex Polonię ob seisis in Smolenczko, coacto exercitu auxilium, sed tardius, misit. mox occupato Smolenczko, ubi Litywaniam versus Mosci exercitum ire animaduertit, ipse Borissow iuxta fluvium Beresina situm, aduolat, atque inde exercitū suū Constantino Ostroskij duce dimittit: qui cum astigisset Borysthenem, circa Orsam oppidum, quod à Smolenczko XXXIII miliaribus Germanicis distat, aderat tum iam exercitus Mosci circiter octoginta milia: Lithuanicus autem non excedebat triginta quinque milia hominum, adiunctis tamen aliquot bellicis tormentis: Constantinus mense Septemb. dies. anni. 1514. strato ponte, pedes ultra Borysthenē, iuxta Orsam oppidum, transfert: equitatus autem angustum vadum sub ipso castro Orsa superat. Mox ubi dimidia pars exercitus Borysthenem transisse, nunciatur Iohanni Andreę Gzladin, cuius summa rerum à Mosco erat commissa, ut hanc exercitus partem inuaderet, contingeretq;. At ille respondit: Si partē hanc exercitus opprēserimus, supererit altera pars, cui forte alię iūgi copię possent, atq; ita nobis maius periculum immineret. expectamus

mus tantisper, dū totus exercitus transferatur, tantę enim sunt nostrę vires, ut sine dubio, nec magno labore, hūc exercitus aut opprimere, aut circumuentū Moscoviam vsq;, veluti iumenta agere possimus. Tandē, quod vnicum restat, totam occupemus Lithwaniā. Interim appropinquabat exercitus Lithuanicus, Polonis & externo milite mixtus: & cū quatuor millib. passuum ab Orsa processisset, uterq; subsistit. Moscorum duę alę longius ab exercitu recesserāt, ut hostē à tergo circumuenirent: acies autem instructa in medio stabat, subductis quibusdam in fronte, qui hostem ad pugnam lacerarent. Ex aduerso Lithuanus diuerlas copias, ordine longo collocabat. singuli etenim principatus, suę gentis copias, & ducem miserant. atque ita singulis suus in acie dabatur locus. Tandem cohortibus in fronte cōstitutis, Moscovaisicum canentes, primi in Lithwanos imperū faciunt. illi haud timidi resistūt, eosq; repellunt. quibus mox alij in auxilium missi, vicissim Lithwanos in fugam conuertunt. sic aliquoties utraq; pars novis subsidij aucta, alteram repellebat. Postremò maxima vi certatur. Lithwani studio sedentes ad locum, ubi tormenta bellica collocauerant; ea in Moscos insequentes conuertunt: extremamque aciem eorū in subsidij arcibus collocatam, feriunt turbant, dirimuntque. Hoc nouo belligenere Mosci, qui primos duntaxat in acie cum hoste confluentes, in periculo esse putabant, terrentur: turbatiq; primam aciem iam iam rursam putātes, fugam

RERVM MOSCOVITICARVM

fugam capessunt. quos Lithwani conuersi, omnibus copijs effusus insequuntur, fugant, cæduntque. Hanc cædem sola nox ac syluæ dirimerunt. Est inter Orsam & Dobrownam (quæ quatuor mil. Ger. distant) fluuius Cropivna dictus: in cuius dubijs & altis ripis fugientes, tot Mosci submersi sunt, vt cursus fluminis impediretur. Capti sunt in eo confictu omnes militiæ præfati ac consiliarij: quorum præstantiores, Constantinus sequenti die lautissimè accepit, dein ad Regem misit: qui per castra Lithwanica sunt distributi. Ioannes Czeladin cum alijs duobus præcipuis ingrauescentis iam ætatis ducibus, habebatur in ferreis compedibus Vuilnæ, hos ego, cū à Cæsare Maximiliano legatus in Moscoviam missus essem, permittente Rege Sigismundo, accessi, eosque consolabar: aureos præterea aliquos, obsecrantibus mutuo dederam. Princeps porro accepta suorum clade, Smolenczko continuo relinquens, in Moscoviam fugit: & ne castrum Drogobulch Lithwani occuparent, incendi iubet. Lithwanicus exercitus rectà Smolenczko ciuitatem contendit, sed capere eam non potuit: quod præsidij impositis, Moscus eam bene firmatam reliquerat: & quod hyems impendens obsidionem impendebat: tū quod plurimi post confictum præda onusti, satis se effecisse rati, domum repetebant: denique quod neq; Lithwani, neque Mosci expugnare arces, aut vi capere norunt. Ex ea autem victoria, præter recuperata citra Smolenczko tria castra, Rex nihil reportauerat.

*Libellorum
Victoria.*

COMMENTARII. 15

uerat. Anno post hunc confictum quarto, misit in Lithwaniam exercitus Moscus, atque intra meatus Dwinæ fluij & Poloczko castrum confedit: ac inde bonam exercitus partem, quæ Lithwaniam abacta præda cæde & incendijs depopularetur, dimisit. Albertus Gastold Poloczki Vvayuoda vna nocturnum egressus, flumine superato, acervum fœni, quod ad longam obsidionem congeslerant Mosci, incendit, hostem inuadit: quorum alij cæsi ferro, alij fugiendo submersi, alij capti, pauci euaserunt, cæteri, qui palâtes Lithwaniam vastabant, pars in locis diuersis demersi, alij in syluis errantes à colonis trucidati sunt.

*Spantam na
Lithwanica
Orsa.*

Casan regnum Moscus quoque eo tempore, tam nauâli quàm equestri exercitu erat aggressus, sed re infecta, amissis quampluribus militibus rediit. Porro princeps ille Basilius, etsi in bello esset infelicitissimus, nihilominus tamen à suis semper, tanquam res ieliciter gereret, laudatur: & cum nonnunquam vix dimidia militum pars domum redierit, tamen ne vnum quidem prælio esse amissum distitant. Imperio, quod in suos exercet, omnes faciliè vniuersi orbis monarchæ superat. & id quod pater inceperat, ipse perfecit: nimirum omnes principes, & alios quosuis omnibus castris ac munitionibus exiit. Certe fratribus suis germanis nec arces permittit, nec etiam confidit, omnes iuxta, dura seruitute premit: adeò, vt quemcunque apud se in aula esse, aut in bellum ire, aut legationem

*Imperium
Patriarchatus.*

nē aliquā obire iusserit, obire quoduis suis sumptibus cogatur: exceptis adolefcētulis filijs Boiaronū, hoc est, tēuioris fortunæ nobiliū, quos paupertate oppressos, quotannis assumere, eosque inequali stipēdio proposito alere solet. Porro quibus in annū sex aureos numerat, ijs tertio quoque anno stipendium exoluitur: quibus au-

Аванія Муслы

tem in singulos annos dantur. x. i. aurei, ij. congiuntur ad quoduis munus obeundum suis & sumptibus & equis aliquot, esse parati ac expediri. præstantioribus, qui legationē aut alia graviora officia obeunt, aut præfecturæ, aut villæ, aut prædii, habita cuiusque & dignitatis & laboris ratione, attribuuntur: de quibus tamen singulis certos annuos census Principi pendunt, multa dextaxat, quam à pauperibus aliquid fortè delinquentibus extorquent, & quædam alia illis cedunt, Huiusmodi autem possessiones vtendas plerumque ad tesquiannum permittit. h. quem tamen singulari gratia, seu beneuolentia completitur, addit mēses aliquot: sed elapso eo tempore, cessat omnis gratia, totoque sexennio gratis tibi erit deinceps seruiendum. Erat quidam Basilus Tretyack Dolmatow, charus Principi, & inter intimos Secretarios habitus: quem cum legatum ad Cæsarem Maximilianum decerneret, seque vt præpararet, iuberet, ac cum is viatico se ac sumptibus carere diceret, mox in Biesloyellero captus, inq; perpetuos carceres coniectus, tandē miserrimè periit, cuius tam mobilia quàm

*Супрунъ въ
лестабилъ*

quàm immobilia bona Princeps sibi vendicauit. & quamuis ter mille florenorum in prompta pecunia repererat, fratribus tamen ac hæredibus suis ne ternūcium quidem dederat. Hoc ita esse, præter communem famam, Ioānes scriba, qui a Principe, vt mihi res in quotidianos vitæ vius necessarios suppeditaret, constitutus erat, fatebatur: & qui illū simul, vbi captus erat, in sua custodia habebat: iidē duo Basilij fratres, Theodorus & Zacharias, qui nobis redeuntibus ex Mosaisco in Smolenczko procuratores erant dati, sic actam rem asseruabant. Quicquid Oratores ad externos Principes missi, preciosi reportant, id Princeps in suum fiscum reponit, inquit, aliam ipsis gratiam se facturum: quæ talis est, vt supra dixi. Oratores enim, Knes Iwan, Posetzé, Iaroslavski, & Semen, id est Simeon, Trophimow secretarius, à Cæsare CAROLO, Quinto, ad quem missi erant, donati gravibus torquibus aureis, catenis, Hispanica & ea quidem aurea moneta: itē à Cæsaris fratre FERDINANDO archiduca Austriæ, Domino meo, argenteis poculis, aureis & argenteis pannis, Germanica aurea moneta, cum redeuntes nobiscum in Moscowiam venissent, Princeps continuò & catenas & pocula, atque maiorem partem Hispanicorum aureorum illis ademit. Eius rei veritatem cum ab Oratoribus inquirerem, alter timēne Principem suum traduceret, constanter negabat: alter verò dicebat, Principem iussisse munera Regia ad te deferri, vt ea videat. Post cum

Аванія Муслы

ſæpius eius rei meminiffem, alter, aut ut mentiendi occasionem, ſi pernegaret: aut periculum, ſi fortè veritatem fateretur, effugeret: me poſt hac frequentare deſierat. Aplici denique factum non negabant, ſed respondebant: Quid tum, ſi alia gratia illis Princeps rependit? Authoritate ſua tam in ſpirituales quàm ſeculares vtitur, liberè ac ex voluntate ſua de omnium & vita & bonis conſtituit: conſiliariorum quos habet, nullus eſt tantæ authoritatis, qui diſſentire, aut ſibi in re aliqua reſiſtere audeat. Fatentur publicè, voluntatem Principis, Dei eſſe voluntatè: & quicquid Princeps egerit, ex voluntate Dei agere. ob id etiam clauigerum & cubicularium Dei appellant, exequutores denique voluntatis diuinæ credunt. Vnde Princeps ipſe, ſi quando preces interponuntur pro captiuo aliquo, aut re alia graui, reſpondere ſolet: Cum Deus iuſerit, liberabitur. Ita ſimiliter, ſi quiſpiam de re aliqua incerta & dubia quærit, reſpondere communiter ſolent: Deus ſcit, & magnus Princeps. Incertum eſt, an tanta immanitas gentis tyrannum principè exigat: an tyrannide Principis, gens ipſa tam immanis, tamque dura crudeliſque reddatur.

A tempore Rurickh vſque ad hunc præſentem Principem, non alio titulo vſi ſunt principes illi, quàm Magnorū Ducum aut Vvolodimeriæ, aut Moſcowiæ, aut Nowogardiæ, &c. præter Ioannem Baſilij, qui ſe dominum totius Ruſſiæ, & magnum Ducem Vvolodimeriæ, &c. appella-

appellabat. Hic verò Baſilius Ioannis ſibi vendicauit & titulum & nomen regium, in hunc modum: Magnus Dominus Baſilius Dei gratia Rex & Dominus totius Ruſſiæ, & magnus Dux Vvolodimeriæ, Moſcowiæ, Nowogardiæ, Pleſcowiæ, Smolenczkæ, Tweriæ, Iugariæ, Permiæ, Viackiæ, Bulgaræ, &c. Dominus & magnus Dux Nowogardiæ terræ inferioris, & Czernigowiæ, Rezanæ, Vuolotkiæ, Rſchowiæ, Beloïæ, Roſtowæ, Jaroslauæ, Bielozeriæ, Vdoræ, Obdoræ, Condinæ, &c. Porro cum omnes hunc Imperatorem nunc appellent, videtur neceſſarium, vt & titulum & cauſam huius erroris exponam. Czar Rhutenica lingua regem ſignificat. cum autem communi Slaonica lingua, apud Polonos, Bohemos, & alios omnes ſumpta quadam conſonantia, ab vltima, & ea graui quidem ſyllaba Czar, Imperator ſeu Cæſar intelligatur: vnde omnes qui Rhutenicū idiomata ſeu literas non callent, item Bohemi, Poloni, atque etiam Slau regno Hungarico ſubditi, alio nomine regem appellant, nempe Kral, alij Kyrall, quidam Koroll: Czar autem ſolum Cæſarem, ſeu Imperatorem dici exiſtimât: vnde factum, vt Rhuteni interpretes audients Principem ſuum ab externis nationibus ſic appellari, cœperunt & ipſi deinceps Imperatorem nominare, nomenque Czar dignius eſſe quàm Regis (licet idem ſignificent) exiſtimant. Cæterum ſi euoluas omnes eorum hiftorias, atq; ſacram ſcripturam, vbique Regis nomine Czar, Imperatoris

verò Kessar reperies. Eodem errore Imperator Thurcarum Czar appellatur, qui tamen non alio eminentiore quàm Regis; hoc est, Czar titulo ab antiquo est usus. Hinc Constantinopolim Czarigrad, quasi dicas Regiam urbem, Turcæ Europæi, qui lingua Sclavonica utuntur, appellant. Sunt qui principem Moscoviæ Album Regem nuncupant. Ego quidem causam diligenter quærebam, cur Regis Albi nomine appellaretur, cum nemo principum Moscoviæ eo titulo antea esset usus: imò cōsiliarijs ipsis sepe data occasione, & aperte dixi, nos non Regē, sed Magnū ducem agnoscere. Pleriq; tamen hanc Regij nominis rationem esse putabant, quod sub imperio suo reges haberet: Albi verò rationem nullam habebant. Credo autem, ut Persam nunc propter rubea tegumenta capitis Kisilpalla, id est, rubeum caput vocant: ita illos propter alba tegumenta, albos appellari. Regis porro titulo utitur ad Romanum Imperatorem & Pontificem, regem Suetiæ & Daniæ, Magistrum Prussiæ, Liونيæ: & ut accepi, ad Turcarum principem ipse verò à nemine horum, nisi fortè à Liونيæ. Rex appellatur. Titulis autem antiquitus, tribus circulis triangulo inclusis, uti solebant, quorum primus in supremo circulo hisce verbis continebatur: Deus noster trinitas, quæ fuit ante omnia secula, pater, filius, & spiritus sanctus: nō tamen tres dii, sed vnus Deus in substantia. In secundo, titulus Imperatoris Thurcarum erat, particula adiecta: Fratri nostro dilecto. In tertio,

tio, titulus Magni ducis Moscoviæ, quo regem, & hæredem ac dominum totius Russiæ orientalis & meridionalis fatebatur, in quo communi formulæ subiunctum vidimus: Misimus ad te nostrum fidelem consiliarium. Ad regem autem Poloniæ huiusmodi titulo utitur: Magnus Dominus Basilius, Dei gratia Dominus totius Russiæ, & Magnus dux Vuolodimeriæ, Moscoviæ, Nowogardiæ, Smolenski, Tverriæ, Iugariæ, Permæ, Bolgariæ, &c. omisso Regis titulo. neuter enim horum alterius literas nouo titulo auctas, accipere dignatur. Quod qui dem nobis Moscoviæ existentibus acciderat, cum regis Sigismundi literas ad se missas, atque titulo ducis Moscoviæ auctas, Moscus grauatim acceperat,

Scribunt quidam, Moscum à Pontifice Romano & à Cæsare Maximiliano nomen expectiisse, & titulum Regium. Mihi verisimile non vididetur: præsertim cū nulli homini infensior sit, quàm summo Pont. & quem non nisi Doctoris titulo dignatur. Cæsarem autem Romanum non maiorem se existimat: ut ex literis suis apparet, in quibus nomen tuum Imperatoris titulo præponit. Nomen item Ducis apud eos dicitur Knes: nec alium maiorem titulum, ut dixi, vnquam habuerunt, adiuncta illa dictione, Magnus: nam omnes alij qui vnicuique principum habebant, dicebantur Knes: qui verò plures principatus, atque alios Knes subiectos sub imperio

imperio habebant, Vueliki Kneſi, id eſt Magni Duces appellabantur. neq; alium gradum ſeu dignitatem habent poſt Boiaros, qui more noſtro locum nobilium (vt ſuprà dixi) ſeu equitum tenent. In Croacia verò primores ſimiliter Kneſi vocantur: apud nos verò, ſicuti & in Hungaria, non niſi Comitum nomen obtinent.

Non dubitarunt mihi viri quidam principes dicere, imò ceu exprobrare, quòd modernus Moſcouiæ princeps proferre ſoleat literas ſanc-
tæ memoriæ Imperatoris Maximiliani, quibus nomen Regium tributum eſt patri eius Gabrie-
li, qui poſtea mutato nomine Baſilius vocari ma-
luit: quodq; affirmet, me eas literas ad illum per-
tuliffe. eamq; ob cauſam factum eſt, vt in nouiſ-
ſimis cum rege Poloniæ tractatibus, aut Rex ap-
pellari, aut omnes paſſiones irritas eſſe voluerit.
Etiſi verò hiſ ſermonibus, tanquam nec ve-
ris, nec veriſimilibus minimè deberem commo-
ueri: tamen eos non tam mea, quàm optimi &
clementiſſimi principis mei cauſa cogor refuta-
re, cū videā etiam piſſimos eius manes temere
in inuidiam vocari. Non eſt obſcurū, fuiſſe quan-
doque ſimulatē aliquam inter Maximilianū
Imper. & Sigismundum Poloniæ regem, ea ni-
mirum tempeſtate, qua Sigismundus ducebat
Stephani comitis Scepuſienſis filiam. Nam id
eò fieri quidam interpretabantur, vt frater ſpon-
ſæ Ioannes, nuptijs Annæ filię Vulaſlai regis
Hungariæ, autoritate & opera Sigismundi tra-
tis potiretur: & per hoc impediretur, irritumq;
fieret

fieret ius ſucceſſionis, quòd Maximiliano, eiùs-
ue nepotibus in regnum Hungariæ debebatur.
Qua de cauſa ſanè Maximilianus ſua referre ex-
iſtimabat, Moſchum perpetuum Lithuanorum
& Polonorum hoſtem, ſibi habere coniun-
ctum. At poſteaquam conuentu ad Poſonium
habito, de Annæ nuptijs inter Maximilianum
& Vulaſlaum, præſente & fauente Sigismun-
do, conuenit, extinctis ſubito & ſublatis om-
nibus ſuſpicionibus & ſimulatibus, tam arde
còplexus eſt Sigismundum Maximilianus, vt
nò dubitaret quādoq; dicere (quòd alibi quoq;
retulimus) ſe cum Sigismundo & ad ſuperos
& ad inferos eſſe iturum. Etiſi igitur fuit tem-
pus, cum Maximilianus ſibi Moſchum fœdera-
tum eſſe vellet: tamen ei regium nomen nunquā
tribuit: quod literis & inſtrumentis vtrinque da-
tis et acceptis, facile còprobari poteſt, ſi cui fortè
teſtimonium meū, etiſi verū & fidele, minus pon-
dens habere videatur. Cur verò hunc titulū ab
Imperatore Maximiliano peteret Moſchus, qui
autequam quicquam inter eos negocij eſſet, nò
modò ſe ei parem, ſed etiam ſuperiorem videri
voluit, nomen ſuum & titulum ſemper Impera-
torio præponens, ſiue loqueretur, ſiue ſcriberet:
quod nunc quoque, vt dictum eſt, ceu mordicus
retinetur. At Regium nomen, ne ad Poloniæ
quidem regem ſcribens, poſt meum ex Moſco-
wia reditum uſurpauit. Hoc quidem in confeſ-
ſo eſt, quod ad Imperatorem, aut ſummum Pon-
tificem ſcribens, ſe Regem & Dominum totius
Ruſ-

Russiq̃ vocat. Quia ne Imperatorio quidē nomi-
ne abstinere, si quas fortē literas ex Ruthena lin-
gua in Latinam verſas adiungit: nimirum ipſis
interpretibus vocem Czar, quę regem ſignificat,
Imperatorem vertentibus. Atq; hunc in modū
idem ſe & regem & Imperatorem facit. Sed quod
ab Imperatoribus, Maximiliano, eius ſue nepoti-
bus, creatus ſit Rex, in Polonia regum iniuriā,
id nemo crediderit. Quorſum enim attineret, eū
Regiam dignitatem, vt fama eſt, à ſummo Pon-
tificē petere, ſi eam antea ab Imperatoribus acce-
piſet? Atque hæc quidem diſta ſint pro Maxi-
miliano Auguſto, domino meo: qui Sigismun-
do regi, quoad vixit, certus & ſyncerus amicus
fuit.

De me verò ipſo quid dicam? Quā frōte quæ-
ſo fuiſſem auſus, toties & in Poloniam & in Li-
thuania currere ac recurrere, in regum Polonię
Sigismundi patris & filij conſpectum venire, pu-
blicis Polonorum conuentibus intereſſe, viros
Principes intueri, ſi commodaſſent operā hac in
re meam Principi meo, cuius nomine ac verbis,
fraternē, amicē, benignē ac beneuolē, & Regi &
Ordinibus omnibus frequentuſſimē detuli, quic-
quidā coniunctiſſimo, optimo, & clementiſſi-
mo Imperatore deſeri poſſet? Si nullum eſt ſe-
cretum, quod nō reueletur, certē ſi quid indignū
officio meo admiſiſſem id dudum in lucem eru-
piſſet. Sed conſolor me recti conſciētia, qua nul-
la eſt conſolatio firmiter. Et acquieſco ſuaui-
ter in Regum Polonia gratia, ac cæterorum Polo-
niæ

niæ ordinum, quam mihi nunquam *deſuiſſe*
recordor.

Fuerunt fortē tempora, quibus talia minore
quā nūc inuidia ſpargi poſuiſſent. Sed hæc ſeri
hoc tempore, quid eſt aliud, quā quærere mo-
dos, ad diſſociandas coniunctiſſimorum Principū
voluntates, quæ omnibus ſtudijs atq; officijs co-
pulandæ & consolidandæ eſſent? Videbantur a-
ctā tranſacta eſſe omnia, quæ neino non putabat
ad reliquias Hungariæ teruandas, & ad amiſſa re-
cuperanda, maximum momentum eſſe habitu-
ra. Verū quibus ea res & antē magno bono fuit,
& amplius futura erat, hi ſine Turcico, ſive alio
quopiam malo ſpiritu aſſati, paſtorumq; & cō-
tinentium obliuies, res nouas & pernicioſas mol-
untur: non reputantes ſecum, in quantum diſcri-
men & ſeipſos, & vicinas provincias, ac in pri-
mis Hungariam, de vniuerſo nomine Chriſtia-
no quā optimē meritam, ſint adducturi.

MODVS INAUGVRAN-
di Principes.

Orem, quo Principes Mosco-
viæ inaugurantur, ſequens for-
mula, quam non ita facilē con-
ſecutus ſum, tibi depinget: &
qua vltus eſt Magnū Dux Ioā-
nes Baſili, cum ſuum nepotē
Demetrium, vt antea memini Magnum ducem
& monarcham Ruſſiæ inueſtuerat.

In medio templi diuæ Virginis, erigitur tabulatum, super quo tria sedilia, Auo scilicet, Nepoti, & Metropolitano collocantur. Constituitur item suggestum, quod ipsi Nolaï vocant: super quo Ducalis pileus, & Barma, hoc est ornamentum Ducale, ponuntur. Post, ad constitutum tempus Metropolitanus, Archiepiscopi, Episcopi, Abbates, Priores, totusque conuentus Ecclesiasticorum, solennibus ornamentis induti adsunt. Magno itaque Duce cum Nepote templum ingrediente, canunt Diaconi: Multos annos vni Duci magno Ioanni, secundum consuetudinem. Sub hæc Metropolitanus cum toto clero canere incipit orationem diuæ Virginis, & sancti Petri confessoris, quem ipsi more suo Miraculosum appellant: qua finita. Metropolitanus, Magnus Dux, & Nepos, tabulatum ascendunt, inque sedilia collocata sedent, Nepote interim ab initio tabulati subsistente. Tandem Magnus Dux in hæc verba præfatur: Pater Metropolitane, ex diuina voluntate, à nostris maioribus Magnis Ducibus antiqua & hæcenus obseruata consuetudine, patres Magni Duces, filijs suis primogenitis consignabāt Magnum Ducatū: & sicut eorū exemplo, genitor me⁹ Magnus Dux, me corā se benedixit Magno Ducatu: ita ego quoque primogenitum meum Ioannem, coram omnibus Magno Ducatu benedixi. Sed quia diuina voluntate accidit, vt filius ille meus mortem obierit, superstes autem sit vnigenitus Demetrius, quē mihi Deus loco filij mei dedit: hunc itaque ego pariter

CORINTH

coram omnibus benedico, nunc, & post me, Magno Ducatu Vuolodimeriæ, Nowogardiæ, & cætera. super quibus & patrem eius benedixeram.

Sub hæc Metropolitanus iubet Nepotem locum sibi assignatum accedere, & benedicit illi cruce, Diaconumque iubet orationes diaconorum recitare. ipse interim sedendo iuxta illum, capite inclinato quoque, orat: Domine Deus noster, Rex regum, Dominus dominantium, qui per Samuelem Prophetam elegisti David seruum tuum, & inunxisti illum in Regem, super populum tuum Israël: tu nunc exaudi preces nostras, tuorum indignorum, & respice à Sanctuario tuo ad fidelem seruum tuum Demetrium, quem elegisti, exaltare regem tuis gentibus sanctis, quem redemisti preciosissimo vnigeniti filij tui sanguine: & inunge eum oleo lætitiæ, protege eū virtute excelsi, pone super caput coronam de lapidibus preciosis, da illi longitudinem dierum, & in dextram sceptrum Regale: pone illum in sedem iustam, circunda illum omnibus armis iustitiæ, fortifica illum in brachio, & subijce illi omnes linguas Barbaricas: & sit totum cor eius in timore tuo, qui te humiliter audiat: auerte illum à fide mala, & demonstra illi saluum conseruatorem mādatorum sanctæ tuæ vniuersalis Ecclesiæ, vt iudicet populum in iustitia, & iustitiam præstet pauperibus, conseruetque filios pauperum, & cōsequatur dein regnum cæleste.

D

Postea

RERVM MOSCOVITICARVM

Postea clara voce loquitur: Sicuti est tua potentia, & tuū est regnum ita & laus & virtus sit Deo patri, & filio, & spiritui sancto, nunc & in secula seculorum. Finita hac oratione, imperat duobus Abbatib. Metropolitanus, vt sibi barmā porrigant, quæ vnā cum pileo, quodam tegumēto serico (quod Schirnikoīu appellant) recta erat. Mox hanc tradit Magno duci, cruceque nepotem signat. Magnus autem dux eam super nepotem ponit. Deū Metropolitanus inquit: Pax omnibus. Cui diaconus: Domine oremus, tum Metropolitanus orans: Tibi vnico regi æterno, cui terrenum quoque regnum creditum: Inclinate vos nobiscum, inquit, & orate omnia regnantem: Conserua illum sub protectione tua, contine illū in regno, vt semper bona & decētia agat: fac clarescat iustitia in diebus suis, amplificatio neq; tui dominij, & vt in tranquillitate eius quietē, sine discordia viuamus, in omni bonitate & puritate. & hæc submissius. Alta autem voce: Tu es Rex mundi, & seruator animarum nostrarum: laus tibi patri, & filio, spirituique sancto, nunc & in secula seculorum, amen. Tandem pileam Ducalem à duobus Abbatibus mandato sibi allatum, Magno duci porrigit: ad hæc, cruce nepotem in nomine patris, & filij, & spiritus sancti signat. pileum porro Magno duce capiti nepotis imponente, Metropolitanus primū, dein archiepiscopus & episcopi accedentes, manu ei benedicebant. His ordine peractis, Metropolitanus, & Magnus dux, nepotem sibi asidere iubent,

COMMENTARIJ. 1122

iubent, paulisperq; commorari iungunt. Interea diaconus Letaniam (vt vocant) incipit, Misere nostri Domine: nominans Ioannem magnū ducem. rursus alter chorus commemorat, magnū ducem Demetrium nepotē, & alios secundū contuetudinē. Finita Letaniā, orat Metropolitanus: O sanctissima domina virgo dei genitrix, et post orationem Metropolitanus & magni duces confident. Sacerdos seu diaconus locum demonstrat, in quo legebatur Euangelium, altaque voce dicit: Multos annos Magno duci Ioanni, bono fideli Christi dilecto, Deo electo, & Deo honorando, Magno duci Ioanni Basilij Vuolodimeriæ, Nowogardiæ & totius Russiæ monachæ, per multos annos. Sub hæc sacerdotes ante altare canunt: Magno duci multos annos. itēdem in dextro ac sinistro choro diaconi canunt, Multos annos. tandem rursus diaconus alta voce, Multos annos magno duci Demetrio: bono fideli Christi dilecto, Deo electo. & honorando: magno duci Demetrio Ioannis Vuolodimeriæ, Nowogardiæ, & totius Russiæ multos annos. Sacerdotes itē apud altare, & in utroq; choro intonat, Multos annos Demetrio. Quibus peractis Metropolitanus, Archiepiscopus. Episcopi, & tota congregatio ordine, magnos duces accedunt, eosque honorificē consalutant: accedunt & filij magni ducis, inclinando & salutando magnum ducem.

RERVM MOSCOVITICARVM
INSTITVTIONES MAGNI

Ducis iam inaugurati.

Imon Metropolitanus inquit: Domine & fili, magne dux Demetri diuina voluntate, auus tuus magnus dux fecit tibi gratiā, benedixit te ducatu magno: & tu Domine & fili, habe timorem Dei in corde tuo: ama iustitiam, & iustum iudicium: obediās auo tuo magno duci, & curam de omnibus rectē fidelibus ex toto corde habeto. & nos te Dominum filium suum benedicimus, & Deum oramus pro tua salute. Dein Metropolitanus & magni duces singunt, Metropolitanusque orans benedicit cruce magno duci, eiusque filiis. tandē Liturgi: hoc est, sacro peracto, magnus dux auus se in suam habitationem confert. Demetrius verò in ducali pileo & barba, ex eade diuæ Virginis, magna Boiarum caterua, filiisque comitantibus, ad templum Michaelis archangeli pergit, vbi in vestibulo supra pontem à Georgio magni ducis Ioannis filio, ter dengis aureis aspergitur (per dengam genus monetę intellige) templumque ingresso, Sacerdotes letaniam orantes, secundum consuetudinem, cruce ei benedicebant, & iuxta sepulchra ac monumēta eum signo crucis signabant. Dein templum egrediens, in porta à Georgio rursus dengis aureis aspergitur. Post rectā in templum annunciationis Mariæ progreditur, ubi

COMMENTARIJ. 23

vbi Sacerdotes pariter ei benedicebāt, & à Georgio dengis vt antea aspergebatur. Peractis tandē ijs, ad auum & matrem se contulit Demetrius. Acta sunt hæc anno mundi. 7606. à nato autem Christo. 1497. die quarta mensis Februarij.

Interfuerunt autem huic mandato magni ducis, & benedictioni Simonis Metropolitan:

Tychon Archiepiscopus Rostowiē. & Ioroslaviensis: Niphont, Susdaliensis & Toruski, Vnassian Episcopus Tverēn: Prothasius, Retanensis & Muromski Afranius Columbnēsis, Ieufimi, Sarki & Podonski Episcopi.

Multi item Abbates & Priores, inter quos potiores Serapiam, prior monasterij ad sanctā Trinitatem, diui Sergij & Makirij; Prior monasterij sancti Cyilli: magnus denique conuentus religiosorum & Ecclesiasticorum aderāt. Inter prædandum, muneris quasi loco oblatam erat ciargulum latum auro, argento, gemmis preciosis confectum, quo tingebatur. mox Selgi quoque Pereaslavski, hoc est, piliculi ex lacu Pereaslaviensi, halcibus non dissimiles, quorum & nomen habēt. Ideo autem id genus pilcium putant afferri, quod Pereaslav nunquam separabat à Moscowia, vel Monarchia.

Barmai est veluti torques latæ formæ, ex serico villosa, extrinsecus tamen auro & omnis generis gemmis concinnè confectus: quem Vuodimerus præfecto cuidam Caphæ Ianuensi profligato ademitt.

Pileus ipforum lingua Schapka dictus, quo

Vnolodimerus Monomachus fuit, & quem
genus ornatu, aureis ite lamis: quali quibundā
spiralibus subinderele vbiā mos, more cōtinuātū
reliquit. hactenus dixi de principe, qui maiorem
partem Rufsiae tenet.

Ceteras Rufsiae partes nunc vnus Sigismun-
dus Poloniae rex, magnusq; Dux Lituaniae te-
net. Ceterum cum in regnum Poloniae, qui originē
suam ex Lithuanis traxerunt, nectio ut, de ge-
nalogia eorum quaedam scribenda videtur.

Præfuit magno Ducatu Lithuaniae princeps
quidam Vuitonen, quem cum tamulus eius Ce-
demon, vt Polonorum annales referunt, occidi-
fer, mox & ducatu & vxore potitus est: ex eaq;
inter plures alios, præcipuos duos suscepit fili-
os, Olgud & Kestud. Ex Kestud natus est Vi-
toldus, quem alias Vuitovdum appellant: &
Anna, Ianusij duxis Mazoiae coniunx.

Vuitoldus reliquit vnicam filiam Anastasā,
quæ Basilio duci Moscoviae in matrimonium
collocata, Sophiaq; nomen accepit: ex qua natus
est Basilus, pater magni illius Ioānis, auius Basilij
Rhutenorū principis, ad quē Oratores missi sunt.
Kestud porro ab Olgud fratre in carcerē con-
iectus, misere perijt. Vuitoldus quoque, viro, quo
maiorē Lituaniam non habuit, & ex baptis-
ma Alexander dictus, 1430 moritur.

Olgud Cedemon filius, ex vxore Maria, prin-
cipe Tverensi Christiana, inter alios filios Iag-
lonem suscepit. Is regnandi cupiditate non solum
regnum Poloniae, sed ipsam Hedwigum quoq;
quæ

quæ tū diademate insignita regno præfuit, Vni-
helmog; de ci Austriae desponsata fuit, atq; adeo
parentibus primatibusq; vtriusq; regni consenti-
entibus, ante nobiles annos Regio more cum eo
concubauisset, affectabat: missisq; mox in Polo-
niā Oratoribus suis, regnum & Hedwigim vx-
orem expetit. Vt autē Polonos in suam sententiā
peruaderet, voti q; compos fieret, inter alia fidē
se Christi vna cum tributis suis, ducatibus itē
Lithuaniae & Samogithiae suscepturum pollice-
turali, q; id genus promissionibus, Polonos in
suam sententiā peruenit, vt Hedwigis horū au-
thoritate adducta, atq; etia inuita, relicto priore
matrimonij fœdere, nū nuberet. quo facto, Iag-
lo ipse continuo Vladislai nomine accepto hap-
tatur, in Regem coronatur, nuptijsq; peractis
Hedwige vxore anno Domini 1386 potitur. quæ
tamen non longē post primo in partu mortua,
Annam comitē Celestiae duxit vxorē: ex qua sus-
cepit vnicam filiam Hedwigim, desponsatā Fri-
derico iuniori Brandeburgensi. Duxerat & anū
quandā: quæ pariter mortua, Rhutenam Andree
Ioānis ducis Chioviensis filiā Soncā, quæ post
assumpto ritu Romano, Sophia appellata est, du-
xit: ex eaq; suscepit Vladislau & Casimirū filios.

Vladislau patri in regno successit, inq; Hū-
gariae regem, submoto legitimo hærede, Alberti
regis defuncti filio Ladislao posthumo, coronat^o
ad Varnāq; lacū post à Thureis oppressus est.

Casimirus, qui tum magnū Lithuaniae ducatu
tenebat, & qui Ladislao posthumo similiter
D 4 regnū

regnū Bohemię, fortē fratris exemplo ductus, adimere voluit, fratri in regno Polonię successit, dein eius Ladislai, Hūgarę & Bohemię regis sororem Elisabetham in vxorem duxit: ex qua suscepit filios, Vladislau Hūgarę & Bohemię regem, Ioannem Albertum, Alexādrum, Sigismū dum, Polonię reges: Fridericū Cardinālē, & Casimirū, q in Sāctorū numerū relatus est.

Vladislao erat Ludouicus filius, & Anna filia. Ludouicus in regno successit: Maria Philippi regis Castellę, archiducis Austrię, filia in vxorem ducta, à Thurcis in Mohacz anno. 1526, oppressus est.

Anna FERDINANDO, Romanorū, Hungarię & Bohemię regi, archiduci Austrię nupsit: quatuor filijs, & vñdecim filiabus ex ea susceptis, Pragę tandem in puerperio, anno Domini. 1547. moritur.

Ioannes Albertus sine coniuge obiit.

Alexander Helenā, Ioannis magni ducis Moscowię filiam, duxit vxorem: sine liberis tamen decessit.

Sigismundus ex priore vxore Barbara, Stephani comitis Zepusienfis filia, suscepit Hedwigin, Ioachimi Brandenburgensis Electoris coniugē. Ex posteriore Bona, filia Ioannis Sfortię ducis Mediolani & Barij, suscepit Sigismundū secundū Polonię regē, magnum Lithvanię ducē, & Elizabethā FERDINANDI Roman. Hūgarę & Bohemię regis, &c. filiā, an. 1543. sexta die Maij vxorē duxit. quę tamen immatura morte & sine pro-

pro-

prole, an. 1545. die Iunij decimaquinta decessit.

Duxit deinde Barbaram, ex domo Radauidorum: quę antē Gastoldo Lithvano nupta fuerat, inuitis parentibus: & subditis hoc matrimonium tam indignē ferentibus, vt rebellio eorum iam cœpta, in perniciosam seditionem abiisset, si FERDINANDVS rex iniurias filię illatas vlscisci, quā earum memoriā deponere maluisset. Hac verò mortua, idem Sigismundus ad reintegrandam cum Ferdinando coniunctionē & affinitatem conuersus, coniugio sibi copulauit Catharinam, germanam sororem Elisabethę, quam Franciscus dux Mantuę viduam reliquerat. Nuptię celebratę sunt Cracouię, 31 Iulij, anno 1553. Vtranq; sororem ego, tanquam Magister seu Præfectus Curię, ad sponsum deduxi.

Semouites Mazowię dux, ex Alexandra Iagelonis sorore suscepit multos filios, filiasq;. Filij sine liberis decesserunt. Ex filiabus Czimburgis nupsit Arnesto Austrię Archiduci, ex eoque genuit Fridericum Romanorū Imperatorem, patrem Maximiliani Imperatoris. Maximilianus genuit Philippum, Hispaniarum regem: Philippus CAROLVM V. & FERDINANDVM, Romanorum Imperatores.

Owka Vuoleslao, Thesinenfi duci, in matrimonium collocata est.

Amulia, Vuoguslao Stolpensium duci, qui nunc Pomeranię dux appellatur, nupsit.

Anna verò, Michaeli duci Lithvanię: Catharina in nupta obiit.

D 5 Porro

Porro Olgird atq; Iagelonis fratres, nepotes-
que, item filiarū eiusdē liberos, Kestudis deniq;
Casimiri, aliorumq; Regum posteros, si quis or-
dine recēdere vellet, in immensum tam numero-
saproles excresceret: quæ tamen vt lubitō aucta
est, ita nunc in vno regis Polonię iam mortui fi-
lio, Sigismundo secundo Polonię rege, masculi-
nus sexus residet.

Quoniam autem in mentionem posteritatis
Gedemini, & regū ex ea stirpe incidimus, haud
abs re visum est, si quæ regnantibus Vladislao
Hungarię & Boemię, ac eius fratre Sigismun-
do Polonię regibus (Casimiri filijs) euenerunt,
subijceremus.

Posteaquam Vladislavus regno Hungarię,
concedente, & ius successionis sibi reservante
Maximiliano Romanorū Imp. potitus esset, &
unicam tantum filiam iam consensescens habe-
ret: Maximilianus quo ius successionis aliqua ar-
ctiore coniunctione cōfirmaretur, cū Vladislao
de matrimonio inter alterum nepotum suorum
ex filio suo Philippo Hispaniarum rege, & An-
na Vladislai filia contrahendo, tractare cōcepit.
Nam Annę nuptias perdite ambiebat Ioannes
Zapolitanus, filius Stephani Scepusiensis comi-
tis: cuius summa fuerat apud Mathiam regem,
atq; adeo apud ipsum Vladislavum authoritas.
Vehementer adnitente matre vidua, quæ prima-
rios quosq; viros in Comitibus & provincijs
Hungarię, muneribus atque stipendijs annuis
(quæ sua lingua Iargalafs vocant) inescatos, &
& ad

& ad quævis obsequia obnoxios tenebat: nihil
duotans, quin horum studijs & suffragationi-
bus, & matrimoniū illud filio conficeret, & per
hoc eidem regnum pararet. quibus mulieris ma-
chinationibus ingens deinde momentū addue-
re nuptiæ, quę inter eius filiā, Ioannis Iororem,
& Sigismundū Polonię regem factæ sunt. His
rebus animaduersis, Maximilianus hoc magis
sibi, quod de matrimonio inter nepotem Iulm
& Annam instituerat, vrgendū esse ratus, cū ex-
ploratum haberet, Vladislavum idem cupere,
sed factione & studijs eorū qui Ioanni Zapolita-
no diuinēti erant, impediri: aleam sibi iacien-
dam, & Hungariam armis tentandam esse pu-
tauit. quo in bello ego primum militiæ tyroci-
nium teci. Sed cū hoc in armorū strepitu Ludo-
vicum Vladislavum nasci cōtingeret, interpolitis
primū inducijs, ad solidiorem pacē deventū est:
quæ deinde huc exijt, vt Vladislavus cū filio iā
coronato, & filia, ac huius frater Sigismundus Po-
loniæ rex Viennā ad Maximilianū venirēt: vbi
factis cū Anna spōsalibus, & extinctis omnibus
simultatibus, & suspicionibus, quibus ob ambi-
tionē Ioāniæ Zapolitani indulgebatur, princi-
pes isti perpetuo fœdere sunt cōiuncti. Sic autē
Sigismundus rex tum Maximiliano Imp. satis-
fecit, seque approbavit, vt idem aliquando me
audiente diceret: Se cū hoc rege, quācunq; inten-
dar, & ad superos, & ad inferos esse iturum. De
Ludouico vulgò dictum est, quod immaturo
partu editus, immatura ætate vxor iūctus & bar-
batus

batus fuerit: ac regno quoq; immaturus, immaturam mortem obierit. His verò addi potest, quòd mors eius regno Hungariæ, & omnibus vicinis, non minus immatura quàm acerba fuerit. Etsi verò salutaribus consilijs destituebatur Ludouicus, tamen optima eum in patriâ & subditos suos mente & affectione fuisse, & quibus ea seruarentur rationibus quæsisse, constat. Nā ubi cognouisset, Solimanum post Belgradum captum, nouam & formidabilem expeditionem aduersus se moliri, miserat adolescens Curîsque magistrum Polonum cognomento Trepca, ad patrum suum regem Sigismundum: summis precibus oratum atq; obtestatum, vt ne ad regni sui confinia accedere, ac secum capiendorum cõfiliorum causa conuenire grauaretur. Sed cum hoc præcisè recusatum esset à Sigismundo, Trepca cum lachrymis dixisse fertur: Nepotem tuum rex nunquam deinde videbis, nec vllam ab eo legationem audies. Idq; sic euenit. Nam rege Sigismundo ab Hungariæ finibus religionis prætextu longius ad Gedanum in Prusiam abeunte, nepos eius vnà cum eodem Trepca, illa funestissima clade, quā à loco Mohacientem vocat, est absorptus. Sed nunc ad Moscos redeo.

Basilio Ioannis de vxore ducenda deliberanti, consultantique, visum tandem fuit, vt potius subditi alicuius filiam, quàm externam duceret: tum vt maximis parceret sumptibus, simul ne vxorem peregrinis moribus diuersaque religione imbutam haberet. Huius autem consilij Georgius

orgius cognomento Paruus, principis & thesaurarius & consiliarius summus, author fuit. Putabat enim, principem, filiam suam vxorem ducturum. Sed tandem publico de consilio, Boiaronū filiarum numero mille & quingentæ, cum in vnum locum conductæ essent, vt ex illis quam vellet, eligeret: delectu princeps habito, Salomeam, Ioannis Sapur Boiaronis filiam, contra Georgij opinionem in vxorem elegerat. Ex ea porò cū ad vnum & viginti annos liberos non suscepisset, sterilitate vxoris offensus, eam eo anno quonos Moscoviam veneramus, nimirum 1526. in monasterium quoddam in Susdali principatu intrusit. huic Metropolitanus in monasterio lachrymanti, eiulantiq; capillis primùm abscisis, cum cucullam porrexisset, eam sibi injici hæc adeò non patiebatur, vt apprehensam, in terramq; proiectam cucullā pedibus calcauerit. qua rei indignitate, Ioannes Schygonæ, vnus ex primarijs consiliarijs, commotus, eam non solum acriter obiurgauit, sed flagello cæcidit, superaddēs: Tūne voluntati Domini resistere audes? illiusq; iussa capeffere moraris? Hunc Solomea cum interrogaret, qua se autoritate cæderet? mandato Domini, cum respondisset: animo illa tum fracto coram omnibus, quòd cucullam inuita atq; cōacta induat, protestatur, tantæque iniuriæ sibi illatę Deum vitorem inuocat. Salomea itaque in monasterium coniecta, cum princeps Helenam filiam Knes Basilij Lintzkij Cæci, iamque vita defuncti, fratris inquam ducis Michaelis

Lintz-

*Moscorum
filiam
non ducit
uxorem.*

*Regina in
monasterio
proPELLitur.*

*Regina parit
in merid.
Deth.*
Linczkij, qui tum captivus detinebatur, vxorem
duxisset: continuo fama exoritur, Salomeam
gravidam, propeque partum esse, rumorem con-
firmabant duæ matronæ, primorum consiliario-
rum. Georgij parvi thesaurarij, & Iacobi Ma-
zur cubicularij, vxores: aiebantque sese ex ore
ipsius Salomeæ audiuisse, vt quæ gravidam se,
& prope partum esse fateretur. Quare audita,
grauiter commotus princeps, vtrunque à se re-
pulsitalteram, Georgij vxorem, etiam verberibus
affecit, quod tempestiuus de hac re ad se nō
retulisset. Mox vt rem compertam haberet,
Theodericum Rack consiliarium, & Potar se-
cretarium quendam, ad monasterium in quo de-
tinebatur, mittentibusque, vt veritatem rei dili-
genter inquirerent, mandat. Quidam nobis
tum Moscoviæ existentibus, sanctè affirma-
bant, Salomeam filium Georgium nomine pe-
perisse: nemini tamen infantem ostendere volu-
isse. Quin cognoscendæ veritatis gratia, quibus-
dam ad se missis, dicitur respondisse, indignos
illos esse, quorum oculi infantem viderent: dum
in suam Maiestatem veniret, matris iniuriam vl-
tutum. quidam verò eam peperisse, constanter
negabant. Ambigua itaque ea de re est fama.

Basilij porrò Linczkij ex Lithuania profugi
filium, cur vxorem duxerit princeps, duas cau-
sas præterquam quod se ex ea liberos susceptu-
rum sperabat, fuisse accepti: tum quod socrus ge-
nus suum duxisset ex familia Petrowitz, quæ
magni quondam nominis in Hungaria erat Gre-
corum-

corumque fidem sequebatur: tum quod Michaelem
Linczkij, singulari dexteritate ac rara qua-
dam fortitudine virum, patrum liberi habituri
essent. Habebat etenim princeps duos germa-
nos fratres superstites, Georgium & Andream:
atque ideo si fortè liberos ex aliqua alia vxore lu-
sciperet, eos fratribus viuentibus, parum tutos
fore in regni administratione putabat. Michae-
le autem in gratiam recepto, libertateque do-
nato, filios ex Helena susceptos, autoritate pa-
trui in maiore quiete futuros non dubitabat,
de cuius liberatione nobis præsentibus tracta-
batur: quem etiam vinculis solutum, liberisque
custodijs honestè mandatum, vidimus tandem
libertate donatum, interque cæteros Knesos
testamento à principe nominatum, tutorem de-
nique nepotum suorum Ioannis & Georgij in-
stitutum fuisse. Sed postea principe mortuo, cū
viduam regium thorum continuo cum quodam
Boiarone cognomento Owezina contami-
nantem, inque mariti fratres vinculis constri-
ctos sæuientem, crudeliusque imperantem vi-
deret, eam, vt honestius & sanctius viveret ali-
quoties sola pietate ac honestate adductus ad-
monuerat: sed huius illa admonitionem adeo
molestè impatienterque tulit, vt mox quara-
tione è medio tolleretur, consilium quære-
ret. causaque reperta, Michaellem aiunt conti-
nuò proditoris crimine fuisse insinulatum,
atque in carceres rursus coniectum miserè tan-
dem perisse: viduam quoque non ita diu post
venit

*Conj. bon
malg. 17*

RERVM MOSCOVITICARVM
Adulteri parricidii Veneno sublatam, Owczina verò adulterum in
 partes dissectum fuisse. Matre itaque è medio
 sublata, maior natu filius Ioannes, 1528.
 anno natus, in regno successit.

RELIGIO.

Russia ut cœpit, ita in hunc vsq;
 diem in fide Christi ritu Græ-
 co perseverat. Habuit Metro-
 politanum, quondam residen-
 tem in Chiowia, dein in Vu-
 lodimeria, nunc verò in Mosco-
 wia. Pòst, cùm Metropolitæ septimo quoq; an-
 no Russiam Lithwanorum imperio subiectam
 inuiferent, exactisq; nummis inde redirent, hoc
 Vuitoldus, ne videlicet prouinciæ suæ argento
 exhaurirentur, ferre noluit. Cenuocatis itaque
 episcopis, proprium Metropolitanum constitu-
 it, qui nunc Vuilnæ, metropoli Lithwaniæ, su-
 am sedem habet: quæ etsi Romanum ritum se-
 quatur, plura tamen templa Ruthenici, quàm
 Romani ritus, in ea cernuntur. Cæterum metro-
 politæ Rhuteni authoritatem suam à patriarcha
 Constantinopolitano habent.

Rhuteni in Annalibus suis apertè gloriantur,
 ante Vuolodimerum & Olham, terram Russiæ
metres Apostoli esse baptizatam & benedictam ab Andrea Chri-
 sti apostolo, quem ex Græcia ad ostia Borysthe-
 nis venisse ipsi affirmant: & aduerso flumine ad
 montes, vbi nunc Chiowia est, nauigasse, atque
 ibi omnem terram benedixisse & baptizasse: cru-

■■■■

cem suam illic collocasse, prædixisseque magnâ
 ibi Dei gratiam, multasq; Ecclesias Christiano-
 rum futuras. Pòst inde vsq; ad fontes Borysthe-
 nis piruenisse in Vuolok lacum magnum, & per
 fluuium Lowat descendisse in Ilmer lacum: vn-
 de per fluuium Vuolchow, qui ex eodem lacu
 fluit, Nowogardiam: inde fluuiò eodem in La-
 doga lacum, & Heua flu. atq; in mare vsq; quod
 ipsi Vuaretzkoia appellat, nos Germanicum,
 inter Vuinlandiam & Liwoniam, Romam nau-
 gando peruenisse. Postremò in Peloponnésio
 propter Christum, ab Ago Antipatro crucifixû
 fuisse. Hæc Annales ipsorum.

Eligebantur quondam Metropolitæ, item Ar-
 chiepiscopi, conuocatis omnibus Archiepisco-
 pis, Episcopis, Abbatibus & Prioribus monas-
 teriorum, inquirebatur vir sanctioris vitæ per mo-
 nasteria & heremos, eligebaturque. Hunc verò
 principè aiunt ad se certos conuocare solere, at-
 que ex eorum numero vnum suo iudicio delige-
 re. Erat eo tempore, cum Cælaris Maximiliani
 Orator Moscoviæ agerè, Bartholomæus Me-
 tropolita, vir sanctæ vitæ: cumq; princeps vio-
 lasset iuramentum, per se & ipsum Metropolitanâ
 duci Semetitz præstitum, & alia quædam desi-
 gnasset, quæ vidibantur contra authoritatem il-
 lius esse, accessit principem, & inquit: Dum om-
 nem authoritatè tibi vsurpæ; ideo officio meo
 præesse non possum. Porrectoq; sibi baculo suo,
 quem in modum crucis ferebat, officium resi-
 gnat. Princeps baculum cum officio sine mora

E Iulci-

*notia
 metropolitæ*

suscipit atque pauperem cathenis vinctum, continuo Bielogetero mittit. Aiunt hunc ibi aliquā diu in vinculis fuisse: liberatum tamen post, priuatūque, in monasterio reliquum vitæ exegisse. Hinc metropolita Daniel quidam x x x fere annos natus, homo corpore robusto atq; obæso, facie rubenti, surrexit: qui ne ventri magis quàm ieiunijs, vigilijs ac orationibus deditus, xi deceret, quoties actum publicum esset celebraturus, sulphuris fumo tunc faciem, ut impallesceret, inficere, atque ita pallore imbutus, in publicum prodire solebat.

Sunt & alij duo Archiepiscopi in dominio Mosci, in Nowogardia, scilicet Magrici & Rostocki Episcopi Twerensis, Relanensis, Smolensis, Bermæ, Suldali, Columnæ, Czernigowia, Sati. Hi omnes Metropolita Moscovitico subiecti sunt, habent autē suos proventus certas prædij, & alijs extraordinarijs, ut vocant, acq; censibus: castra autē, ciuitates, aut vllā administrationē secularē (ut vocant) nō habent: ceteris perpetuō abstinent. Abbates duos tantū in Moscovia esse reperi: Priores vtrōq; monasteriorum plurimos: qui omnes arbitrio ipsius Principis, qui nemo resistere audeat, eliguntur.

Piores quomodo eligantur, ex eundem Naxlami, Prioris Hutteniensis monasterij anno 7934 instituti, litæis, ex quibus copia terū donata: excerpiti, apparet. Principio fratres alicuius monasterij, Magno duci supplicant, ut idoneum Priorem eligat, qui eos diuinis præceptis insti-

instituat. Electus autem, priusquam confirmetur à Principe, cogitur se iuramento atq; inscriptione obstringere, quod velit in eo monasterio iuxta sanctorum patrum constitutionem pie & sanctè viuere: omnes Officiales iuxta maiorem consuetudinem, consentientibus etiam senioribus fratribus, assumere: singulis officijs fideles præficere, atq; commodum monasterij diligenter procurare: de negotijs & reuerentia causis, tum tribus aut quatuor senioribus deliberare, factaq; deliberatione, negotium ad totum Collegium fratrum referre, atq; eorum communi sententia de rebus decernere, constituereque: non lautius priuatim viuere, sed in eadem mensa perpetuō esse, & communi cibo cum fratribus uti: omnes census & redditus annuos diligenter colligere, ac in thesaurum monasterij fideliter reponere. Hec sub magna pœna, quam sibi infligere Princeps potest, item priuatione officij, seruaturum se promittit. Obstringunt se iuramento quoque ipsi seniores fratres, prædicta omnia se seruaturum ac Priori instituto fideliter & sedulō obtemperaturos.

Sacerdotes seculares ut plurimum consecrantur hi, qui diu apud ecclesias tanquam diaconi seruierunt. In diaconum autem, nemo consecratur, nisi coniugatus, unde plerumque & nuptiæ celebrare, & in gradum Diaconatus simul ordinari solent. Si verò sponsa alicuius diaconi male audit, tum in diaconum, nisi integræ fidei uxore duxerit, non consecratur. Mortua coniuge

*Sacerdotum
Coniugium.*

sacerdos à sacris obeundis prorsus suspenditur si castè tamen viuit, officijs ac alijs rebus diuinis, cum cæteris ecclesiæ ministris, choro tanquam minister interesse potest. Erat quidem antea consuetudo, vt vidui castè viuentes, sine reprehensione sacra peragerent. Sed nunc mos inualuit, vt nullus viduorum ad sacra facienda per mittatur, nisi monasterium aliquod ingredia-
tur, iuxtaque regulam viuat.

Quicumque sacerdos viduus, ad secundas nuptias, quod cuique liberum est, transierit, is nihil habet cum clero commune: item nullus sacerdotum aut sacra obire, aut baptizare, aut alio quouis fungi munere audet, nisi diacono præ-
sente.

Sacerdotes in ecclesijs primum tenet locum. Et quicumque illorum contra religionem aut officium sacerdotale quauis ratione fecerit, iudicio spiritali subiicitur. Si verò furti aut ebrietas accusatur, aut in aliud id genus vicij incidit, à seculari magistratu, vt vocant, punitur. Vidimus Moscoviæ ebrios sacerdotes publicè verberari, qui aliud nihil querebatur, quàm sese à seruis, & non à Boiarone cæsos esse.

Paucis retroactis annis, quidam Principis locum tenens, sacerdotem in furto deprehensum, laqueo suffocari fecit. quâ rem Metropolita grauiter ferens, ad principem deferret. Accersitus locum tenens, principi respondit: Iuxta antiquum patriæ morem, furem, non sacerdotem se suspendisse, atque ita ille impunitè dimissus fuit.

Si

Si sacerdos queritur corâ laico iudice, se à quopiam laico esse cæsum (offensiones etenim omnes, ac iniuriarum genera, ad seculare iudicium spectant, tum index, si fortè cognouerit hunc ab illo lacessitum, aut quauis iniuria prius affectum fuisse, sacerdotem punit.

Sacerdotes plerunque ex contributione cuiuslibet
Sacerdotum
viduus.
realium sustinentur, assignanturque illis domunculæ cum agris & pratis, vnde victum suis aut famulorum manibus, instar vicinorum quæri-
tant. Pertenues habent oblationes: aliquando ecclesiæ pecunia datur ad vsuram, de centum decem, eamque sacerdoti porrigunt, ne suis illum alere sumptibus cogantur. Sunt etiam quidâ, qui liberalitate principum viuunt. Certè non multæ parochiæ reperiuntur, prædijs ac possessionibus dotata: exceptis episcopatibus, & quibusdam monasterijs. Nulla parochia, seu sacerdotiū confertur cuiquam, nisi sacerdoti. In singulis autem templis vnicum tantum altare, & in dies singulos vnicum quoque sacrum faciendum putant. Rarissimè templum reperitur sine sacerdote, qui ter in hebdomada tantum sacra peragere obstringitur.

Vestitum propè laicorum habent, extra pirtum paruum, & rotundum, quo rasuram tegunt, pileum amplum contra calorem & imbres superimponentes: aut pileo oblongo ex castorum pilis, colore griseo, vtuntur. Omnes, baculis quibus innituntur, deferunt, Possioch dictos.

Monasterijs præsumt, vt diximus, Abbates &

E 3 Prio-

RERVM MOSCOVITICARVM

Priores: quorum hos lumenos, illos verò Archimandritas vocant. Habēt severissimas leges ac regulas: quę tamen sensim labefactę, iacent. Nullo solatij genere vii audent. Cithara, aut aliud musices instrumentum, si apud aliquem reperitum fuerit, gravissimę puniuntur. Carne perpetuò abstinent. Omnes, non solum principis mandato, sed & singulis Boiaronibus à principe missis parent. Interfui, quum promissor meus à Priore quodam rem certam peterat: quam enim continuò non dedisset, verbera minabatur: quo auditò, evestigio rem petita attulit. Sunc plures, qui ex monasterijs in heremum se conferunt, ibique tuguriola faciunt, quę aut soli, aut cum socijs incolunt: victum ex terra & arboribus quęrunt, nimirum radices, & alios arborum fructus. Hi autem Stolpuiki appellantur. Stolpeteum columna dicitur. Domunculas autem angustas, & in altum erectas, columnis sustinent.

Metropolita, Episcopi, & Archiepiscopi, quāvis carnibus perpetuò abstinent: tamen cum invitant hospites laicos, aut sacerdotes, eo tempore quo carnibus vescuntur, habent hanc prerogativam, ut carnes illis in suo conuivio apponant, quod Abbatibus & Prioribus prohibitum est.

Mitras Archiepiscopi, Episcopi, & Abbates nigras & rotundas ferunt: solus autem Episcopus Novogardiensis albam bicornem, more nostro fert.

Vestes quotidianę Episcoporum sunt, sequit alto-

COMMENTARIJ. 32

aliorum monachorum: nisi quòd aliquando fericeas ferunt, & præsertim pallium nigrum, quod habet à pectore in utramque partem tres simbras albas, inflexas instar riuuli fluentis: in significationem, quòd ex corde & ore illorum fluent riuuli doctrinę fidei, & bonorum exemplorum. Hi ferunt baculum, quo innituntur, quem gentiliter Polioch appellant, in modum crucis. Episcopus Novogardiensis album tert pallium. Cæterum Episcopi duntaxat circa res diuinas, ac ipsam religionem pię procurandam ac promouendam sunt occupati: rem autem familiarem, & alia publicā negotia, officialibus admittenda committunt.

Habent in Catalogo certos Romanos Pontifices, quos inter sanctos venerantur: alios verò, qui post illud schisma fuerunt, execrantur, tanquam eos qui ab Apostolorum sanctorumq; patrum, & septem Conciliorum ordinationibus defecerunt, & tanquā hæreticos & schismaticos appellant: eosdemque maiori odio prosequuntur, quàm ipsos Mahumetanos. Dicunt enim, septimo generali Concilio conclusum esse, ut ea quę in præcedentibus constituta ac determinata erant, in posterum quoque firma, rata & perpetua essent: nec vnquam posthac cuiquam licere aliud Concilium aut indicare, aut accedere, sub pœna anathematis. & hoc severissimè seruant. Erat quidam Metropolitanus Russiæ, qui ad instantiam Eugenij Papę Synodum accesserat, vbi & Ecclesię erant unitę: re-

E 4 uerius

Episcopi sponsum vestitus.

Quidam Pontifices colunt.

Insuper priores, b. th.

Metropolita,

in stropi.

Hoc signum.

RERV MOSCOVITICARVM
uersus in patriam capitur, omnibus bonis spolia-
tur, atque in carceres conijcitur: ex quibus tan-
dem euasit.

Inter nos & illos fidei diuersitatem esse, licet
ex literarum exemplo cognoscere, quas Ioannes
Metropolita Russiæ ad Archiepiscopum, ut ipsi
dicunt, Romanum, dederat, ut sequitur:

Dilexi decorem tuum domine, ac pater beat.
Apostolica sede ac vocatione digniss. qui ex re-
motis respicis ad humilitatem & paupertatē no-
stram, & alis dilectionis foues nos, & salutas
nos sicut tuos ex charitate, & interrogas specia-
liter de nostra fide vera & orthodoxa: de qua e-
tiam audiens, ut nobis beatitudinis tuæ Episco-
pus retulit, admiratus es. Et quia tantus es, & ta-
lis Sacerdos, propterea ego pauper saluto te, ho-
norando caput tuum, & deosculando manus tu-
as & brachia. Sis lætus, & à suprema Dei manu
protektus: & det Dominus omnipotens tibi, tu-
is spiritualibus & nobis, ordinem bonum. Ne-
scio unde exortæ sunt hæereses, de vera salutis &
redemptionis via: & mirari satis non possum,
quis diabolorum tam malus ac inuidus, tam ve-
ritati inimicus, ac mutuæ beneuolentiæ aduer-
sarius fuerit, qui fraternam nostram charitatem
à rota Christiana congregatione alienauit, di-
cens, nos non esse Christianos. Nos profectò,
Christianos vos ex Dei benedictione ab initio
cognouimus, licet in omnibus fidem Christianā
non seruens, & in multis diuersi sitis: id quod
ex septem magnis Synodis ostendam, in quibus
fides

COMMENTARIUM.

33

fides orthodoxa & Christiana instituta est, ac
prorsus cōfirmata, inquit us etiam tanquam se-
ptem columnis sapientia Dei domum sibi ædi-
ficauit. In his præterea septem Synodis, om-
nes Papæ digni sunt habiti cathedra Sancti Pe-
tri, quia nobiscum sentiebant. In prima autē Sy-
nodo erat Syluester Papa, in secunda Damasus,
in tertia Cælestinus, in quarta beatissimus Pa-
pa Leo, in quinta Vigilius, in sexta Oaphanius,
vir honorandus, & in Sacris scripturis doctus:
in septima Sancti. Papa Adrianus, qui misit pri-
mus Petrum Episcopum & Abbatem monaste-
rij sanctæ Sabæ: unde postea exortæ sunt dis-
sensiones inter nos & vos, quæ pullularunt
præcipue in antiqua Rana. Sunt profectò ma-
la multa, quæ à vobis contra leges diuinas ac
statuta committuntur: de quibus pauca ad cha-
ritatem tuam scribemus. Primum de ieiunio sab-
bathi, contra legem obseruato: secundò de ieiunio
magno, in quo septimanam abscinditis, &
carne comeditis, ac propter carnum voracita-
tem homines ad vos allicitis. Item, qui sacerdo-
tes secundum legem ducunt uxores, illos vos
reijcitis. Item qui a presbyteris in baptismate in-
uncti sunt, illos vos iam denuò inungitis, dicen-
tes, illa simplicibus sacerdotibus facere non li-
cere, sed solis Episcopis. Item de azymis malis,
quæ manifestè Iudaicum seruitium seu cultum
inducunt. Et quod est caput omnium malorum,
ut quæ confirmata sunt per Sanctas Synodos,
ea vos cœpistis permutare & peruertere, dicētes

E 5

despi-

RERVM MOSCOVITICARVM
de spiritu sancto, quod non tantum a patre, sed
& a filio procedat: & multa alia maiora, de
quibus tua beatitudo ad Patriarcham Constan-
tinopolitanum, fratrem suum Spiritualem, refer-
re, & omnem diligentiam adhibere deberet, ut
aliquando tollerentur isti errores, & ut unanimis
essemus in concordia Spirituali. sicut dicit san-
ctus Paulus, informas nos: Oro vos fratres pro-
pter nomen Domini IESU CHRISTI, ut
idem sentiat, & dicatis, & non sit inter vos
discordia, & sitis in eodem intellectu fortificati,
& in eadem cogitatione. De istis sex excelsibus,
quantum potuimus, ad vos scripsimus: deinceps
& de alijs scribemus charitati tue. Si enim ita
res se habet, sicuti audiui, agnosces ipse no-
biscum, transgredi per vos Canones sancto-
rum Apostolorum, & instituta magnarum sep-
tem Synodorum, in quibus erant omnes vestri
primi Patriarchæ, & concorditer dicebant, quod
verbum vestrum esset vanum. Et quod manife-
ste erratis, nunc palam redarguam. In primis de
ieiunio sabbathi, videtis quæ de isto S. Apostoli
docuerunt, quorum doctrinam habetis. & maxi-
mè beatus Papa Clemens, primus post sanctum
Petrum Apostolum, ita scribit ex statutis A-
postolorum, ut est in Canone LXIII. de sab-
batho dicens: Si Ecclesiasticus inuentus fuerit,
qui die Dominico vel sabbatho ieiunaret, præ-
ter sabbathum magnum, degradetur: si autem
secularis homo fuerit, excommunicetur, & ab
Ecclesia seungatur. Secundum erat de ieiunio,
quod

COMMENTARII. . . . 34
quod vos corrumpitis. Est Iacobitarum & Ar-
meniorum hæresis, qui lacte & ovis in sancto
ieiunio magno vtuntur. quis enim verus Chri-
stianus audet ita facere & cogitare? Legite Ca-
nones sextæ magnæ Synodi, in qua Oaphanius
Papa vester, ea prohibet. Nos profectò, cum re-
sciueramus, in Armenia, & alijs quibusdam lo-
cis, ovis & calce in magno ieiunio velci, nostris
illico mandauimus, ut ab eiusmodi cibo atque
omni inolo dæmoniorum abstinere: à quibus
si quis non abstinere, ab Ecclesia separaretur:
si sacerdos, à sacris suspenderetur. Tertius præ-
terea maximus est error & peccatum, de con-
iugio sacerdotum, quod ab illis qui uxores ha-
bent, sumere corpus Domini renuitis. cum san-
cta Synodus, quæ fuit in Gangra, scribat in quar-
to Canone: Qui spernit sacerdotem, secundum
legem uxorem habentem; & dicit, quod non
liceat ex manibus eius accipere Sacramentum,
sit anathema. Item Synodus dicit: Omnis dia-
conus, vel sacerdos dimittens propriam ux-
orem, priuetur sacerdotio. Quartum peccatum
erat inunctio, seu confirmatio. Nonne ubique
dicitur in Synodis: Confiteor vnum baptisma,
in remissionem peccatorum? Si ergo est vnum
baptisma, erit & vnum chrisma, & virtus eadem
tam Episcopi quàm sacerdotis. Quintus est
error de azymis: qui quidem error est princi-
pium & radix totius hæresis, sicuti demonstra-
bo. & quanquam necesse esset huc multas ad-
ducere scripturas, tamè id alias faciam, & in præ-
sentia-

sentiarum hoc tantum dicam: Quia azymi à Iudæis fiunt in memoriam liberationis eorum, & fugæ ex Ægypto: nos autem semel Christiani sumus, nunquam in labore Ægyptiorum fuimus, & huiusmodi Iudæorum de sabbatho, azymis, & circumcisione observationes, nobis obmittendas esse mandatum est. Et si aliquis sequatur vnum ex illis, sicuti dicit Sanctus Paulus, tenetur totam legem implere, eodem Apostolo dicente: Fratres, ego accepi à Domino, quod & tradidi vobis: quia Dominus in qua nocte tradebatur, accepit panem, benedixit, sanctificauit, fregit, & dedit sanctis discipulis, dicens, Accipite & manducate, &cæ. Considera quid dico. non dixit, Dominus accipiens azyma, sed panem. Quòd illo tempore nec azymi erant, nec Pascha fiebat, nec Dominus tunc comedebat Pascha Iudæorum, vt daret azyma Apostolis, probabile est per hoc, quòd Iudæorum Pascha stando fit & comeditur: quod in Christi cœna non fiebat, vt Scriptura dicit, Recumbentibus eis cum duodecim, item, Et discipulus recubuit super petus ipsius in cœna. Nam quod ipse dixit, Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum: Iudæorum pascha non intelligit, quod antè semper comedebat cum ipsis. Neque cum dicit, Hoc facite in meam commemorationem, necessitatem faciendi, tanquàm Iudæorum Pascha esset, imponit: neque azyma illis, sed panem dat, cum dicit, Ecce panis quem ego do vobis. similiter ad Iudam: Cui ego dabo panem intingens in sal,

in sal, ipse est traditurus me. Si autem dicitis ista rationem, quòd nos celebramus in azymis, quia nulla est terrestreitas vel commixtio in diuinis: cur diuinitatis obliuiscitis, & sequimini ritum Iudæorum, ambulantes in hæresi ipsius Iuliani, Machumeti, & Apollinaris Loadicensis, & Pauli Syrii Samolatenfis, & Eutychij, & Diaferij, aliorumque qui erant in sexta Synodo deprauatissimi hæretici, diabolicoque spiritu repleti? Sextus denique error est, de Spiritu sancto. Quomodo enim dicitis, Credo in Deum patrem & filium, & Spiritum sanctum, qui a patre & filio procedit? Mirabile est profecto, & horrendum dictum: quòd audetis fidem pervertere: cum ab initio per vniuersum orbem, in omnibus Christianorum Ecclesijs constanter canatur. Credo in Spiritum sanctum, & Dominum viuificantem, & à patre procedentem, qui cum patre & filio simul adoratur & glorificatur. Quare igitur vos non dicitis, sicuti alij Christiani omnes: sed additiones ponitis, & nouam adducitis doctrinam? cum tamen Apostolus dicat: Si quis annunciauerit vobis, præter ea quæ vobis diximus, anathema sit. Vtinam vos non incurratis istam maledictionem. Difficile est enim, & horrendum, Dei scripturam, compositam per sanctos, permutare & pervertere. Nescitis quàm maximus sit error. Nā duas virtutes: duas voluntates, & duo principia de sancto Spiritu adducitis, adimentes & parui facientes eius honorem, & hæresim Machidoniam conformes estis: quod ablit. Oro, &

me inclino ad sanctos pedes tuos, vt ab huiusmodi errorib. qui inter vos sunt, cesses; & maxime ab azimis abstineras. Volui etiā aliquid scribere de suffocatis & immūdis animalibus, & de monachis edentibus carnes: sed de his postea (si Deus voluerit) scribam. Parce autē, propter maximā charitatem, quōd de his rebus ad te scripsi. An autem sunt facienda illa quę sunt, interroga scripturas, & inuenies. Rogo te Domine, vt scribas ad Dominum nostrum patriarcham Constantinopolitanum, & ad sanctos Metropolitanas, qui verbum vitę in se habent, & sicut luminaria in mundo lucēt. Fieri enim potest, vt Deus per illos super huiusmodi errorib. inquirat, emendet & constituat. Deinde si tibi videbitur, mihi minimo inter alios omnes, rescribas. Saluto te ego Metropolita Russię, & alios omnes tibi subiectos clericos & laicos. Salutant etiam te mecum Sancti Episcopi, Monachi & Reges, magni homines. Charitas spiritus sancti sit: tūcum & cum omnibus tuis: Amen.

SEQUEUNTUR CANONES CVIUS

*dam Ioannis Metropolitanę, qui dicitur Propheta,
quos rapim. vt patri adsequi
adugetes realui.*

Veri in ne elisitate absque sacerdote baptisentur: Animalia, volucres, ab auibus vel feris laeræ, nō comedātur: qui verō cōmēderint, aut in azymis celebauerint, vel in septuagesima carne vli fuerint vel animantū sanguinē vorauerint, corrogātur.

Aues

Aues, animalia suffocata, non comedantur.

Rhuteni cum Romanis in necessitate comedant, celebrent autem minimē.

Rhuteni omnes Romanos non rectē baptizatos, quia in aquam toti non sunt immerſi, ad veram fidem conuertant: quibus conuersis, non statim Eucharistia, sicuti nec Tartaris, alijsue à fide sua diuersis, porrigatur.

Imagines antiquę, & tabulę, super quibus consecrationes fiunt, non comburantur: sed in hortis, aut alio honorifico loco, ne iniuria afficiantur, aut dedecore, sepeliantur.

Si in loco sacro domum exedificaueris, locus vbi erat altare, vacuus relinquatur.

Maritus monasterium ingressus, si eius vxor alteri nupserit, in sacerdotem consecetur.

Principis filia, ei qui cūmunionē in azymis, & cibis vititur immōdis, nō in matrimonium locetur.

Sacerdotes, hyberno tempore ex animalium, quibus vescuntur, pellibus, femoralia ferant.

Non confesi, & alie bona haud reddētes, ad communionem non admittantur.

Sacerdotes & monachi, nuptijs chorearum tempore non interfint.

Sacerdos si sciens, personam iam tertio expectentē matrimonium coniunxerit, officio priuetur.

Mater filios baptizari volens, ieiunare non valentes, pro illis ieiunet.

Si maritus relicta priore vxore, alteram duxerit, vel vxor alteri nupserit, ad communionem, nisi ad matrimonium redierit, non admittatur.

Nullus

RERVM MOSCOVITICARVM

Nullus alienæ fidei vendatur.

Sciens cum Romanis comedēs, orationibus mundis mundetur.

Vxor sacerdotis ab infidelibus capta, redimatur: & in matrimonium quia vim passa est, reasumatur.

Mercatores & peregrini ad Romanorum partes proficiscentes, communione non priuentur: sed ad eandem, iniunctis quibusdam pro penitentis orationibus reconciliati, admittantur.

In monasterio conuiuia, aduocando mulieres, non habeantur.

Matrimonium non nisi publice, in Ecclesijs contrahatur.

SEQUUNTUR QVÆSTIONES

Syrilli cuiusdam, ad Episcopum Niphontem Nauegardensem.

Vid si homo post communionem, ex nimia cibi aut potus repletionem euomerit? **RESPON.** Quadraginta diebus ieiunando pœniteat. Si nō ob repletionē, verūm ex nausea, &c. diebus: si

verō alia leui ex causa, minus. Sacerdos tale quiddam committens, &c. diebus à diuinis & abstinere, & ieiunet: sin alia leui ex causa, per septimanam ieiunet: quin medone et carne ac lacte abstinere. Si autem tertia aut quarta post communionem die euomerit, agat pœnitentiam. Sin aliquis Sacramentum euomerit, centum & viginti diebus

COMMENTARIUM 37

diebus pœniteat: si verō in infirmitate euomerit, tribus diebus: vomitum verō igni comburatur, & centum Psalms dicat: si autem canis vomitum deuoraret, centum diebus ieiunet.

Si vasa terrea, vel lignea immunda fuerint, quid faciendum? **R.** Orationibus mundis mūdantur.

Quid pro anima defuncti faciendū? **R.** Det griffiam vnā pro quinque Missis, cum fumigationibus, panibus, & tritico cocto, quod dicitur Kuthia. Sacerdos verō habeat vinum proprium.

Cuid si monacho infirmo, Seraphica veste induto, per octo dies nihil dederim ad edendum? **R.** Bene factum, quia erat in Angelico ordine.

Quid si Latinus Rhutenico ritu initiari voluerit? **R.** Intret ecclesiam nostram Vt 12 diebus: nouum illi imponatur nomen, singulis diebus quatuor orationes eo præsente dicantur deuotē: abluat se deinde in balneo, septem diebus carnibus & lactarijs abstineat, octaua die lotus ingrediatur ecclesiam. Super quo quatuor illæ orationes dicantur, mundis vestibus induatur, corona seu sertum super caput illi imponatur, chrismate inungatur, cereus illi in manus detur: dū Missa peragitur, communicetur, proque nouo Christiano habeatur.

An aues, pisces, vel alia terrestria animalia, septis diebus interficere liceat? **R.** Die Dominico, quia dies festus est, homo in ecclesiam eat: humanis verō necessitatibus exigentibus, occidantur.

An Sacramentum in hebdomada Palmarum consecratum, per totum annum sequare liceat? **R.** Ser-

R. Seruetur in vase mūdo: sacerdos verò id infirmo porrigens, parum vini addat.

An aquam vino addere liceat, communicando infirmum? R. Sufficit vinum tantum.

An infirmis de moniacis, & mente captis, liceat dare Sacramentum? R. Ora illorum tantum Sacramento rangantur.

An sacerdoti habenti vxorē in puerperio, quē admodum super laicorum sit vxoribus, orationes dicere liceat? R. Non. nam ea in Græcia non seruatur consuetudo, nisi alius non inueniatur sacerdos.

Quid in die Exaltationis S. Crucis edendum? R. Monachi piscibus non vescantur: laici verò eadem die deosculantes S. Crucem, carnes edere possunt, nisi fortē in diem Veneris aut Mercurij inciderit.

An sacerdoti noctu cum vxore cōcumbenti, manē ecclesiam ingredi licet? R. Lauet prius eā partem quæ sub vmbilico est, ecclesiam ingreditur, Euangelium legat: ad altare verò accedere, vel celebrare prohibeatur. Volens autem sacerdos diebus Solis & Martis celebrare, poterit die Lunæ cum vxore concumbere, & sic deinceps.

An vxore in non habenti, Eucharistia porrigenda? R. Dummodo per integram quadragesimam cum nupta alterius, aut bruto non coierit.

An infantuli post baptismum communicandi? R. In templo, dum sacra peraguntur, aut vespertinæ preces cantantur, communicentur.

Quo cibi genere in ieiunio maiore vtendum?

R. Do-

R. Dominicis & sabbatis diebus, piscibus: alijs verò Ikhri, hoc est, piscium intestinis.

In maiori hebdomada, monachi mel edant, & bibant kwass: id est, aquam acetosam.

In consecratione Kuthie, cerei quot sunt incēdendi? R. Pro animabus, duo, tres verò pro salute viuētis.

Kuthia quomodo conficienda? R. Sint tres partes tritici cocti: quarta verò de pisib, fabis, & cicere, pariter coctis, condiantur melle, & zaccaro, adhibeantur etiā, si habentur, alij fructus. Kuthia autē hac, peractis exequijs, in ecclesia vtatur.

Quando Bulgari, Polowczi, & Czudi baptisandi? R. Si quadraginta diebus ante ieiunēt, & orationes mundæ super illos dicantur: si verò Slaups fuerit, octo tantum diebus ieiunet. Baptisans autem puerum, manicas bene succingat, ne dum immergit puerum, de lauacro baptismatis in veste aliquid remaneat. Puerpera quoq; à partu quadraginta diebus, templū non ingreditur.

An mulier post menstrua, communicanda? R. Non communicetur, nisi prius sit lota.

An liceat ingredi habitaculum puerperæ? R. In locum ubi mulier peperit nemo ante tridū ingreditur. Quemadmodum enim alia immunda vasa, diligenter lauanda: ita habitationem illā orationibus esse prius mundandam.

An post occasum solis sepeliendum? R. Occaso iam sole, nemo sepeliatur: est enim hæc mortuorum corona, videre solem ante quam sepeliantur. Plurimum autem meretur, qui ossa mor-

F 2 tuo-

tuorum & imagines antiquas condit.

An liceat marito, circa festum Paschæ sumere Eucharistiā? R. Si cum vxore per quadragesimā non concubuerit. Item, qui dentibus die Paschæ ouum attigerit, aut ex cuius gingiua sanguis manauerit, eadem die à communione absteineat.

An liceat marito, proxima post communionem nocte cum vxore concumbere? R. Licet, diebus tamen Veneris, Sabbati, & Dominico, si deprauati ingenij conceperit puerum vxor, parentes pœniteant. Si autem nobiles & magni nominis fuerint parentes, dent certas griffinas sacerdoti, vt pro eis oret.

Si fortè lacerata papyrus, quæ aliquid sacrarū literarum continebat, in terram proiecta fuerit, an eodem loco deambulare liceat? R. Non.

An liceat lacte alicuius vaccæ, eodem die quo vitulum edidit, vti? R. Non, quia est sanguine mixtum: post biduum autem licebit.

Quando potest aliquis à sacris suspendi? R. Sacerdos tempore ieiunij feminæ alicuius amore flagrans, inque os eius linguam insertans, semen deniq; genitale libidine inflammatus spargens, à diuinis per integrum annum absteineat: si verò ante sacerdotium tale quid commiserit, in sacerdotem non consecratur.

Laius verò eiusmodi peccata ac flagitia desinens, eo anno non communicatur.

An sit initiandus sacris is, ex quo aliqua vno duntaxat concubitu concepit? R. Rarò concipiunt ex primo coitu. decies autem si congressus

sue

sus fuerit, non consecratur.

Præterea qui virgini stuprum obtulit, aut vxorem suam vitiatam primo concubitu animaduertit, in sacerdotem pariter non consecratur.

Diuortium celebrans, quomodo pœnitebit? R. Perpetuò ab Eucharistia, nisi iam iam animā agens, absteineat.

Licebitne cuiquam in vita pro animæ suæ salutē exequias mortuorum obire? R. licet.

An coniunx coniugē, in perficienda pœnitētia iuuare potest? R. Nō potest, tanquā frater fratrē.

An sacerdos ea die qua mortuum sepeliuit, & deplacatus est, obire sacra debeat? R. Nō debet.

An puerpera deploratæ valetudinis, communicari debet? R. Dummodo ex eo loco, vbi enixa est, asportata, ac lota fuerit.

An liceat rem habere cum vxore eo leci, vbi sunt imagines sanctorum? R. Accedens ad vxorem, nōne deponis crucem de collo? similiter nec in habitatione coram imaginibus, nisi bene reclusæ & opertæ fuerint, coire licebit.

An liceat illico à prandio, vel cœna, antequam dormias, in templo orare? R. Vtrum melius, dormire, an orare?

Potestne sacerdos sine sacerdotali habitu accedere agrotum, eiq; ponigere Sacramentum? R. Potest.

Quomodo ducendæ vxores? R. Volens vxorem ducere, quadraginta, aut minus octo diebus se ab alijs mulieribus contineat.

An mulieri quæ facit abortū, pœnitendum? R.

F 3

Mu-

RERVM MOSCOVITICARVM

Mulier non casu aliquo, sed temulenta, faciens abortum, pœniteat. Item, quæ viro suo aquam, qua ipsa se lauit, ad bibendum, vt se amet, dederit, sex hebdomadis ieiunet.

An carne & lacte eius vaccæ, qua cum homine miscuit corpus, vtendum? R. Omnes, præter excessorem, vtî possunt.

An mulier consilio vetularum, quo concipiat, vtatur? R. Mulieres, antiquarum vetularum consilio, herbis, vt concipiant, vtentes, & nō potius sacerdotes, qui eas orationibus suis iuuent, accedentes, sex hebdomadis pœniteat, atq; sacerdoti tres griffnas numeret. Gravidam autē temulē si læserit, ita vt abortum faciat, medio anno pœniteat. Obstetrices quoq; octo diebus ab eade sacra abstineant, dum orationibus mundentur.

BAPTISMVS.

Baptizantur hoc modo. Nato infante, mox accersitus sacerdos, ante inuam habitationis in qua est puerpera, certas stando recitat orationes, puerodq; nomē imponit. Deinde x. commun. ter die, si fortē puer ægrotet, deferatur in templum, & baptizatur, ac tē in aquā totus immergitur: alioqui baptizatum non crederent. Mox inungitur chrismate, quod consecratum est in hebdomada magna. inungitur deniq; myrrha, vt ipsi dicūt. Aqua verō baptismatis singulis infantibus consecratur, & continuō post baptismum extra templi portam effunditur. Sēper

COMMENTARIJ. 40

per in templo baptizantur infantes, nisi longinquitas loci nimia, aut frigus puero obesset: neq; vnquam aqua tepida, nisi pueris infirmis, vtuntur. Susceptores ex voluntate parentum assumuntur: & quoties præeunte certis verbis sacerdote, diabolo renunciant, toties in terram expunt. Sacerdos etiam infanti capillos abscindit, eosq; ceræ etiam intricat, & in tēplo loco certo reponit. Non adhibet sal, neq; saluā cū puluere.

SEQUITVR BVLLA ALEXAN-

dri Papæ, ex qua Baptismus Rhutenorum abunde constat.

Alexander Episcopus, seruus seruorum Dei, ad perpetuam rei memoriam. Altitudo diuinī consilij, quod humana ratione nonquit comprehendere, ex suæ immensæ bonitatis essentia, aliud semper ad salutem humani generis pullulans, tempore congruo, secreto mysterio, quod ipse Deus nouit, opportuno, producit & manifestat: vt cognoscāt homines, ex suis meritis, tanquam ab ipsis, nihil proficere posse, sed eorum salutem & omne donum gratiæ ab ipso summo Deo & patre luminum provenire. Sanè non sine grandi & spiritali mentis nostræ læticia accepimus, quod nonnulli Rhuteni in ducatu Lithwaniæ, & alij ritu Græco viuentes, fidem tamen Christianam aliàs porfitentes, qui Vuilnensem ac Chiowiensem, Lutzeorien-

fem, & Mednicensem ciuitates & dioceſes, ac alia loca eiufdem ducatus inhabitant, ſancto ſpiritu cooperante illuſtrati, nonnullos errores, quos haſtenus, ritu & more Græcorum viuentes, obſeruauerunt, penitus ab eorum mentibus & cordibus abdicare, & vnitatem fidei Catholicæ & Latinæ Romanæ Eccleſiæ amplecti, & ſecundum ritum eiufdem Latinæ & Romanæ eccleſiæ viuere deſiderant & proponūt. Sed quia more Græcorum, ſcilicet in tertia perſona baptiſati fuerunt, & nonnulli aſſerunt eos de nouo baptiſari debere, prædicti qui ritu Græco haſtenus viuerunt, & adhuc viuunt, tanquam antea ritè baptiſati, renunt & reſuſant de nouo baptiſma ſuſcipere. Nos igitur, qui ex commiſſo nobis de ſuper, licet inſufficientibus meritis, officio paſtorali, cupimus ſingulas oues nobis commiſſas ad verum ouile Chriſti perducere, vt fiat ex illis vnus paſtor, & vnum ouile, & ne ſancta Catholica eccleſia diuerſa & deformia membra à capite diſcrepantia, ſed conformia habeat, attendentes quod per ſœlicis recordationis Eugenium Papam quartum prædeceſſorem noſtrum, in concilio per eum Florentiæ celebrato, & in quo Græci atque Armeni, vnà cum Romana eccleſia ſentientes interſuerunt, definitum fuit, formam huius ſacramenti Baptiſmatis exiſtere, Ego te baptizo in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, amen: ac etiam per illa verba: Baptizetur talis ſeruus Ieſu Chriſti, in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti: vel, Baptizatur manib. meis

talis,

talis, in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti: verum perfici baptiſma, quoniam eius principalis cauſa, ex qua baptiſma virtutem habet, h̄t ſancta trinitas: inſtrumentalis autē ſit miniſter, qui tradir exterius ſacramentum, ſi exponitur actus qui per ipſum exercetur miniſterium, eius ſanctę trinitatis inuocatione efficitur ſacramentum: & propterea huiusmodi ſacramenti, ſic in tertia perſona collati, reiterationem neceſſariā nō exiſtere habita etiam ſuper hoc cum fratribus noſtris de liberatione matura, auctoritate Apoſtolica, nobis & alijs Romanis Pontificib. ab ipſo Ieſu Domino noſtro per beatum Petrum (cui & ſucceſſoribus eius Apoſtolatus, miniſterij diſpenſationem commiſit) tradita, tenore præſentium decernimus atque declaramus, omnes & ſingulos ſic in tertia perſona baptizatos, volentes à ritu Græco ad ritum & morem Latinæ & ſanctę Romanę Eccleſiæ venire, ſimpliciter & ſine alia conſuetudine, aut etiam obligatione, vel coactione, quod iterum rebaptiſentur: etiam cū intentione, quod aliàs ritus per oriētales Eccleſias ſeruari ſoliti, hæreticam prauitatem nō concernen. obſeruari poſſint: facta prius tamen per eos omnium errorum, rituum Græcorum, à Latina & Romana Eccleſia, & illius ritu ac ſanctis inſtitutionibus deuiantium, adiuratione, admittēdos fore. exhortaū. etiam per viſcera miſericordiæ Dei noſtri, omnes & ſingulos qui prædicto modo baptizati ſunt, & ritu Græco viuunt, vt abnegata omnium errorum, quæ ſecundum morē &

ritum Græcorum hætenus obseruauerunt, quique ab immaculata & sancta Catholica, Latina & Rom. Ecclesia, & illius sanctorum patrum institutio-
nibus approbatis deueniunt, velint eidem Catho-
licæ Ecclesiæ illiusque salubribus documentis, pro
animarum suarum salute & veri Dei cognitione ad-
hærere: & ne eorum sanctum propositum à quouis re-
tardari possit, modo venerabili fratri nostro Epi-
scopo Vuilnensi, in virtute sanctæ obedientiæ com-
mittimus & mādamus, quatenus oēs & singu-
los sic baptizatos, & ad unitatem præfatæ Lati-
næ Ecclesiæ venire, & errores prædictos abiur-
rare volentes, ad præfatæ Latinæ Ecclesiæ uni-
tatem, errorum huiusmodi abiurationem per
se vel per alium, seu etiam alios seculares Præ-
latos, Ecclesiasticos seu prædicatores, aut mi-
norum ordinum regularis obseruantiae profes-
sores, doctos & probos, ac alios idoneos, qui-
bus id duxerit committendum, recipiat & ad-
mittat: ac tam sibi quàm illi, aut illis, cui vel qui-
bus, quoties expedierit, id duxerit committen-
dum, singulos præfatos, sic inuenientes ab excel-
sibus, propter obseruationem huiusmodi erro-
rum, ac hæretica prauitate inde proveniente, nec
non excommunicationis sententia, alijsque cen-
suris & poenis Ecclesiasticis, quos quomodolibet
propterea incurrunt, dicta Apostolica au-
thoritate absoluedi, ac eis pro modo culpæ po-
nitentiam salutarem iniungendi, aliæque in præ-
missis necessaria faciendi, plenam & liberam
licentiam & facultatem concedimus, per præ-
sen-

præsentem. Verum quia forsitan difficile foret, præ-
sentes nostras literas ad singula loca, vbi opus
fuerit, referre: volumus, & eadem autoritate
Apostolica decernimus, quòdearundem literarum
transumptum, manu alicuius notarij publici sub-
scripto, & sigillo præfati Vuilnensis. seu alterius
alicuius episcopi, vel prælati ecclesiastici munis-
to, eadem fides prorsus adhibeatur in iudicio &
extra, & alijs vbilibet, vbi fuerit exhibitum vel
ostensum, sicut ipsis literis originalibus adhibere-
tur, si forent exhibitæ vel ostensæ, non obstantibus
constitutionibus & ordinationibus aposto-
licis, cæterisque contrarijs quibuscunque. Nulli
ergo omnino homini liceat hanc paginam no-
stræ constitutionis, declarationis, exhortatio-
nis, commissionis, mandati, concessionis, volun-
tatis & decreti infringere, vel ei ausu temerario
contraire. Si quis autem hoc attentare præsum-
pserit, indignationem omnipotentis Dei, ac bea-
torum Petri & Pauli apostolorum eius, se no-
uit incursum. Dat. Romæ, apud S. Petrum: An-
no incarnationis Dominicæ. 1501. decimo Ka-
len. Septem. Pontificatus nostri anno nono.

CONFESSIO.

Confessionem quamvis ex constitutione ha-
bent, vulgus tamen eam Principum opus esse, &
præcipue ad nobiles dominos & præstantiores
viros pertinere existimat. Cōstitetur circa Pascha
tis festum, magna cordis contritione ac vene-
ratione, Stat confessor, vnà cumistente, in
medio

medio templo, vultu conuerso ad imaginem quandam, ad hoc constitutam. Finita dein confessione, pœnitentiaque iuxta delicti qualitatem iniuncta, ante ipsam imaginem subinde sese inclinant, signoq; crucis frontem pectusque signant: magno deniq; gemitu clamât, *IEſu CHRISTE fili Dei, miferere noſtri*. Nam hæc communis illorum est oratio. Quibusdam pro pœnitentia ieiunia, nōnullis certæ quædam preces (Dominicam etenim orationem per pauci sciunt) iniunguntur: quosdam, qui grauius aliquid commiserint, aqua abluunt. Ex profluente etenim aquam in Epiphania Domini hauriunt, eamque consecratam per totum annum in templo, pro mūdandis & abluēdis grauioribus peccatis eruant. Item peccatum de Sabbatho commissum, leuius iudicant, minusque pœnitentiæ pro eo iniungunt. Sunt cōplures & leuissimæ causæ, propter quas in templum non admittuntur: solent tamen exclusi plerunque portis & fenestris templi astare, atque inde non minus videre & audire sacra, quàm si in templo fuissent.

Is qui concubuerit cum vxore sua, & post cōstitutum tempus se non abluerit, ea die ingredi templum non audet.

COMMVNIO.

Communicant sub vtraq; specie, miscentes panem vino, seu corpus sanguine. Sumit sacerdos cocleari ex calice portiunculam, porrigitq; communicāti. Quotiescunq; aliquis in anno voluerit, modò confessus fuerit, sumere corpus Domini

minini potest: alioqui tempus constitutum ad festum Paschatis habet. Pueris septem annorum porrigunt sacramentum: dicuntque, tum hominē peccare. Si puer infirmus fuerit, aut fortē animam agere cœperit, vt de pane sumere non possit, infunditur ei gutta ex calice. Sacramentum ad communicandum, non nisi dum sacrum sit, consecratur: pro infirmis autem consecratur die Iouis, in maiori hebdomada, & conseruatur per totum annum. Cæterum cum fuerit necesse, accipit inde portiunculam, quam vino imponit, & bene humectatam porrigit ægroto, dein parum aquæ tepidæ addit.

Nullus monachorum, nec sacerdotum, horas Canonicas, vt vocant, orat, nisi habeat imaginem præsentem: quam etiam nemo, nisi magna *magnum di* veneratione, attingit, qui eam autem in publicum profert, manu eam in altum tollit: quam omnes prætereuntes, aperto capite, cruce se signantes, inclinando, plurimum venerantur. Libros Euangelij non nisi in locis honestis, tanquam rem sacram reponunt: neque manibus tanguunt, nisi prius cruce se munierint, & capite aperto inclinatoque honorem exhibuerint: post, summa cum veneratione in manus sumunt. Panem quoque, antequam verbis consueris more nostro consecratus fuerit, circumlatum per Ecclesiam, conceptis verbis venerantur & adorât.

FESTI DIES.

Festos dies viri præstantiores, peractis sacris, epulis, ebrietate & vestitu eleganti venerantur: vulgus

vulgus; domestici ac serui, plerunque laborant, dicentes, feriari & à labore abstinere dominorū esse. Ciues & mechanici, diuinis interlunt: quibus peractis, redeunt ad laborem, sanctius putantes labori incumbere, quàm bibendo, ludendo, & id genus rebus, substantiam & tempus inaniter perdere. Nam vulgo & plebi ceruisiæ & medonis potus prohibitus est: quibusdam tamen solennioribus diebus, vtputa Natalis Domini, ferijs Paschæ, Pentecostes, & alijs quibusdam, potare illis permissum est: quibus sanè non propter diuinum cultum, sed potum potius, à labore abstinent.

Trinitatis festum celebrat die Lunæ, in ferijs Pentecostes. In octaua verò Pentecostes, solum omnium Sanctorum. Diem autem Corporis Christi, more nostro non venerantur.

Iurando ac blasphemando, raro nomen Dei vsurpant. cum autem iurant, per osculum crucis dicta vel promissa firman. Blasphemiarum enim, Hungarorum more, communes sunt. Canis matrem tuam subagitet, &c.

Quoties se signo crucis signant, id manu dextera sic faciunt, vt frontem primum, deinde pectus, mox dexteram, ac demum sinistram pectoris partem punctim in formam crucis tangant. Quod si quis aliter ducat manum, eum non pro domestico fidei suæ, sed pro alieno habent: sicut me huius ceremoniæ ignarum, ac aliter ducentem manum, hoc nomine notatum & obiurgatum esse memini.

Pur-

Purgatorium nullum credunt: sed dicunt, vni cuique vita defuncto, secundum meritum suum esse locum. Hic quidem lucidum, cum angelis placidis: impijs autem obscurum, & cæca caligine obductum, cum angelis terribilibus destinatum esse, in quo extremum expectant iudicium. ex loco & angelis placidis cognoscunt animæ gratiam Dei, semper petunt extremum iudicium: aliæ contrà. Neque animam à corpore separatam, pœnis obnoxiam esse putant. nam cū anima in corpore se contaminauerit, cum corpore esse expiandā. Quod aut pro defunctis funebre sacrū faciunt, credunt, eo posse tolerabiliorem animabus exorari ac impetrari locum, in quo facilius expectare futurum iudicium queat. Aqua bene dicta nemo se aspergit, nisi à Sacerdote aspergatur. Cœmeteria pro sepeliendis corporibus non consecrant. aiunt enim, corporibus munctis & consecratis, terram ipsam, non corpora terra, consecrari.

DIVORVM CULTVS.

Nicolaum Barensem inter sanctos in primis venerantur, deq; eius plurimis miraculis quotidie prædicant, quorum vnicum, quod non ante multos annos contigit, adiungere placuit. Michael quidā Kysaletzki, vir magnus & strenuus, in quodam conflictu Tartarico, quendam magni nominis Tartarum fugientem est persecutus: quem cum citato equi cursu assequi non posset, Nicolae (inquit) perducat me ad hunc canem. Tartar-

Tartarus hæc audiens, territus exclamat: Nicolae, si hic tuo auxilio me assequetur, nullum miraculum facies: si verò me alienum à tua fide, ab illius persecutione incolumem seruaueris, cum magnum erit nomē tuū. aiunt Michaelis equū restitisse: Tartarumq; elapsū. Tartarum quoque deinceps Nicolao ob incolumitatem suam, in singulos vitę suę annos, certas mensuras mellis obtulisse: totidemq; mensuras Michaeli pariter in memoriā liberationis suę, adiuncta etiā honoraria veste ex pellibus Madauricis misisse.

IEIUNIUM.

Ieiunāt in Quadragesima septem perpetuas septimanas. Prima lactarijs vtuntur, quam Syrna, quasi caleacea, appellāt: sequentibus verò septimanis omnes (extra peregrinantes) etiam piscibus abstinent. Sūt qui diebus Dominicis & Sabbatho cibum sumunt, reliquis diebus ab omni cibo abstineant. Sunt item, qui diebus Solis, Martis, Iouis & Saturni, cibum sumunt, reliquis tribus quoque abstineant. Reperiuntur etiam pluri, qui diebus Lunę, Mercurij & Veneris, panis frusto cum aqua sumpto contenti sunt. Reliqua per annum ieiunia non ita strictè obseruant: ieiunant autem post octauam Pentecostes, quæ illis est dies omnium Sanctorum, usque ad ferias Petri & Pauli: & dicitur ieiuniū Petri. Deinde habent ieiunium Diuę Virginis, à prima Augusti vsque ad Assumptionem Marię. Item ieiunium Philippi, sex septimanis in aduentu Domini, & dicitur Philippi: quod initium eius ieiunij conun-

contingit festum Philippi, secundum eorum Calendarium. Si denique festum Petri & Pauli, itē Assumptionis, inciderit in diem Mercurij, aut Veneris, tum nec ea die carnibus vescuntur. Nullius sancti vigiliam ieiunio venerantur, præter decollationem S. Ioannis, quam xxi x Augusti quotannis obseruant. Si denique in maiori ieiunio quadragesimę aliquis sollemnis dies, vt Annunciationis Marię, inciderit, eo piscibus vtuntur. Monachis autē multa grauiora & molestiora ieiunia imposita sunt, quos Kwae, hoc est potu aceto, & aqua cum semeto mixta, contentos esse oportet. Sacerdotibus quoque aqua multa & ceruisia eo tempore sunt prohibita: licet nunc omnes leges ac statuta distuant, vtiēturq;. Porro extra tempus ieiunij, die Sabbatho vescuntur carnibus, Mercurij verò abstinent.

Doctores quos sequuntur, sunt: Basilus Magnus, Gregorius, & Ioannes Chrysostomus: quem dicunt Slatausta, id est aureum os. Concionatoribus carent. Satis esse putant, interfuisse sacris, ac Euangelij, Epistolarum, aliorumq; doctorum verba, quæ vernacula lingua recitat Sacrificus, audiuisse: ad hoc, quod varias opiniones ac hæreses, quæ ex concionibus plerunque oriuntur, sese effugere credunt, festos dies proximę septimanę die Dominico annunciant, putlicamq; confessionem recitant. Principem porro ipsum quicquid credere aut opinari vident, id rectum, omnibusque sequendum esse statuunt.

Accepimus Moscoviæ, patriarcham Constantin-

*mobile nomen
Samp. de n. p. n.
est vulgus*

stancinopolitanum ad petitionem ipsius Mosei, misisse quendam monachum Maximilianum nomine, ut omnes libros, Canones, & singula statuta ad fidem pertinentia, in ordinem recto iudicio redigeret. Quod cum fecisset, multisque & gravissimis erroribus animaduersis, coram Principe pronunciaisset, eum planè esse schismaticum, qui Romanum aut Græcum non sequatur ritum: hæc inquam ubi dixisset, non multo post (et si eum summa prosequeretur Princeps beneuolentia) dicitur euasisse, ac multorum opinione submersum esse. Agebatur tertius annus, dum nos Moscoviæ essemus, quando Marcus Græcus mercator quidam ex Capha, hoc idem dixisse se rebatur: captumque paniter (licet pro eo tunc Turcarum orator improbis quodammodo precibus intercederet) sublatum è medio fuisse. Georgius Græcus cognomento Paruus, Thesaurarius, Cancellarius supremusque consiliarius Principis, cum eandem causam quoque foueret, defenderetque, ab omnibus continuo officiis remotus, gratiaque Principis deciderat. Sed enim eius opera carere Princeps cum haudquaquam posset, rursus in gratiam receptus, sed diuerso erat officio praefectus. fuit enim vir singulari doctrina, & multarum rerum experientia praeditus, qui cum matre Principis in Moscoviam venerat: quem tantopere Princeps venerabatur, ut ægrotum semel cum ad se vocasset, primi nominis aliquot suis consiliariis demandauerat, ut illum in vehiculo sedentem, in suam habitationem usque ferrent. Sed cum

cum in aulam esset aduectus, ac tot tamque altis gradibus portari se recusaret, depositusque vehiculo, paulatim ad Principem ascenderet, hunc Princeps cum fortè videret, stomachari grauius coepit, inque lectica collocatum ad se deferri iussit. tandem communicatis cum eo consiliis, negotioque confecto, in lectica virum per gradus deferendum iubet, semperque deinceps solum ac deorsum portandum mandauit.

Religiosorum præcipua cura existit, ut quolibet homines ad fidem suam perducant. Monachi heremitæ bonam iam olim idololatrarum partem, diu multumque apud illos verbum Dei seminant, ad fidem Christi pertraxerunt. Proficiscuntur etiamnum ad varias regiones Septentrionem versus & orientem sitas, quod non nisi maximis laboribus, sanæ ac vitæ periculo perueniunt, neque inde aliquid commodi sperant: nec petunt: quin hoc vnicum spectant, ut rem gratam Deo facere, & animas multorum deuio errore abductas (morte aliquando doctrinam Christi confirmantes) in viam rectam reuocare, ac eos Christo lucrificare queant.

Est etiam in Moscovia præcipuum monasterium S. Trinitatis, quod XII. miliaribus Ger. Occidentem versus à Moscovia ciuitate distat, ubi S. Sergius sepultus, multa miracula edere dicitur, admirabilique gentium ac populorum concursu pietateque celebratur. Eo Princeps ipse sæpe, vulgo verò quotannis certis diebus cõfluit, monasterijque liberalitate alitur. Perhibetur olla cuprea ibi esse,

esse, in qua certi cibi, & vt plurimum olus coquitur. Fit autem, vt siue pauci, siue multi eò venerint, semper tamen cibi tantum remaneat, quo eius monasterij familia saturetur: adeò vt nihil vnquam desit, neque superfluat.

Gloriantur Mosci, se solos verè Christianos esse: nos verò damnant, tanquam delatores primitivæ Ecclesiæ, & veterum sanctarum constitutionum. Quòd si quis nostræ religionis homo ultio ad moscos transit, aut etiam invito domino ad eos profugit, quasi discendæ & completendæ religionis eorum causa, eum negant dimitti, aut etiam repetenti domino reddi oportere: quod mihi etiam singulari quodâ casu est cõpertum, quem huc inferendum putavi. Cuiusdam Gracoviensis primarius, mihi in Moscoviam eunti commendarat & penè invito traderat, quendam ex honesta Bethmanorum familia natum, nomine Erasmus, adolescentem nò indoctum: porationi tamen usque adeò deditû, vt nonnunquam usque ad insaniam inebriaretur: meque frequenti sua ingurgitatione quandoque cogeret, vt ei compedes iniiciendos curarè. Itaque erroris sui conscientia victus, associatis sibi Moscis tribus, & auriga meo Polono, nocte quadam è Moscovia vrbe aufugit: & Occa fluvio tranato, versus Asoph iter intendit. Quo cõperto, Princeps continuò suos veredarios, quos illi Gonecz vocant, quoquò versum dimisit, vt ex fuga retraherentur. Hi cû in excubitores, qui aduersus continuas Tartarorum incursiones il-

lis in locis dispositi sunt, incidissent, & exposito eis hoc casu effecissent, vt ipsi quoq; ad perquirendos fugitivos obequitarant, in hominem obuium incidunt, qui se beneficio noctis deseruisse diceret quinque equites, qui eum rectum iter ad Asoph sibi commonstrare coegissent. Itaque excubitores vestigijs illorum insistentes, cû noctu ignem, quem incenderant, essent conspicati, equis illorum in pascuis circa locum pernoctandi errantibus, in modum serpentum taciti adrepunt, eosque longius propellunt. Cum igitur expectatus auriga mens, equos longius digressos reducere vellet, ex herbis in eum profiliunt: eique mortem, si vel minimam edat vocem, minantur, atque ita vinctum tenent. Cumque rursum equos longius propellerent, eosque unus & alter & tertius reducere vellet, pari modo omnes ordine ex insidijs capiuntur, vno Erasmo excepto: qui se, cum in eum irruerent, stricta framea defendit, & Stanislaum (hoc erat aurigæ nomen) inelamavit. At cum is se captum & vinctum esse respondisset, abiecta framea, Erasmus: Nec ego, inquit, vobis captis, liber esse, aut vivere volo. atque ita sese dedit, cum ab Asoph bidui itinere abessent. Captivis reductis, cum petissem à Principe, vt mihi mei restituerentur, respondit. Non licere cuiquam reddere hominem, qui ad Moscos percipiendæ veræ religionis causâ (quam, vt dictum est, se solos tenere prædicant) accessit. Aurigam tamen mihi mox restituit, sed cum Erasmus reddere recusaret,

dixi dispensatori nobis adiuncto, quem illi Pri-
stauum vocant, malè de Principe sensuros & lo-
cuturos homines, si Oratoribus famulos suos
adimat. Ne verò vel Princeps, vel ego culpari
possemus, rogavi vt eum in conspectum confi-
liariorum suorum nobis præsentibus venire per-
mitteret, vt illius voluntas ab ipso met intellige-
retur. Hoc vbi assentiente Principe factum es-
set, percontabar Erasimum, an apud Principem
religionis ergò manere vellet? Cum annuisset,
ego ei: Si, inquam, lectū tibi bene straueris, he-
ne decumbes. Post Lithwanus quidam, qui se
familiae Comitis Nugarolis adiunxerat, cum eū
à proposito dehortatus esset, hoc ab eo respon-
sum tulit, quòd meam seueritatem timeret. Ibi
cum Lithwanus ei dixisset, Num redire vellet,
si eum Comes in familiam suam reciperet? assen-
sit. Relata itaq; ad Comitē re, cū idē ex me que-
sisset, an consentiret? respondi, id ei per me liberū
fore. Cupiebā enim & ipse effingere, ne ppinqui
eius aliter hāc rē, atq; acciderat, interpretaretur.

Porro ad Moscos rarò confugere solent, nisi
quibus alibi viuendi locus & securitas non est.

Wenig Nord.
Wenig Nord.
Qualis fuit nostris tēporibus Seuerinus Nord-
wed, regis Daniae Chnitierni praefectus maris,
homo quidem militaris, sed quoduis negotiū in
nomine daemōnis auspiciari solitus: de quo mul-
ta audiui, quae prudens pretereō. Is cum Regem
ob suam immanitatem Holmiae, quae caput re-
gni Suetiae est, vernaculaq; ipsoꝝ lingua Stok-
holm appellatur, incolis suis exosum esse, suaq;
spon-

sponte Daniae regno celsisse videret, munitum
quendam locum in Gotlandia insula (quae duo-
decim milianibus Ger. parer) occupauit, ex qua
mare Baltheum diu infestabat, nemini parcens,
aequē amicos ac hostes spoliabat. Tandem: vbi
contra se tanquam communem quandam pestē
omnes timeret, nullumque locum in quo ab in-
sidijs tutus esse posset, videret: assumpto certo
praedonum numero ad principem Moscouiae
confugit, venitq; certis nauibus in fluiuium Nar-
ua, ad arcem Mosci Iwanowgorod. Inde terre-
stri itinere Moscouiam, eo anno quo ego illic
sui, deductus erat. Caesaris aut Caroli V. interces-
sione dimissus, in oblidione Florentiae Italiae ci-
uitatis, in eius seruitio globo ferreo traiectus oc-
cubuit.

DE DECIMIS.

Volodimerus mysterijs viuifici
lauacri, Anuo. 6496. initiatus,
decimas vnā cū Leone Metro-
polita, de omnibus rebus dan-
das instituit, propter pauperes,
pupillos, infirmos, senes, adue-
nas, captiuos atq; pauperes sepeliēdos: iuuādos
etiā eos, qui numerosam haberēt sobolē, qbū sue
bona igni ablumpta essent, ac subleuādā deniq;
miserorū omniū inopiā, Monasteriorū paupe-
rūq; Ecclesias, & in primis propter defunctorū
& viuorū refrigeriū. Idē V volodimerus potesta-
ti & iurisdictioni Spiritualiū subiecit oēs Abba-
tes, Presbyteros, Diaconos, & totū statū clerico-
rū: monachos, moniales, & eas quae procura-

ad Sacra conficiunt, quas Proscurnicas vocant: item vxores filiosque Sacerdorum, medicos, vi-
duas, obstetrices, & eos qui miraculum ab ali-
quo Sanctorum acceperint, quibus manumissi ef-
sent pro alicuius animæ salute: ministros deniq;
singulos monasteriorum & hospitalium, & qui
monachorum vestes conficiunt. Quicquid itaq;
inter prædictas personas similitatis seu discor-
diæ exoritur, Episcopus ipse tanquam compe-
tens iudex, decernere & constituere potest. Si
verò inter laicos & hos, aliquid controuersiarū
oritur, iudicio communi decernitur.

Significatio. Proscurnicæ sunt mulieres iam efflætæ, quæ
amplius menses non patiuntur: & quæ panem ad
sacrificandum, qui proscurnia dicitur, coquunt.

Episcopi etiam diuortia, tam inter Knesos
quàm Boiarones, atq; omnes seculares qui con-
cubinas fouent, constituere debent. Item ad Epi-
scopalem iurisdictionem pertinet, si quando vx-
or marito non obsequatur, si quis iam in adulte-
rio seu fornicatione deprehensus fuerit, si vxo-
rem consanguineam duxerit, si coniunx coniu-
gi quippiam mali machinetur. Item diuinatione-
nes, incantationes, venena, contentiones propter
hæresim vel fornicationem susceptas: aut si fili^o pa-
rentes, sororesve acerbius increpauerit, læle-
ritus. Præterea Sodomitas, sacrilegos, mor-
tuorum spoliatores, & qui ad incantandum de
imaginibus Sanctorum, aut statua Crucis quic-
quam auxilient: qui canem, auem, aut aliud ali-
quod animal immundum in ædem sacram
duxe-

duxerint, aut comederint, punite. Ad hæc, sin-
gulas rerum mensuras ordinare, statuereque de-
bent. Nemo autem miretur, si prædicta Canoni-
bus istis atque traditionibus diuersa reperian-
tur. Sunt enim non tam vetustate ipsa, alia qui-
dem in locis alijs mutata, quàm pecuniæ studio
pleraque deprauata, vitiataque.

Princeps si quando Metropolitam conuiuio
accipit, solet ei primum in accubitu locum, ab-
sentibus fratibus suis, deferre. In funebri sacro,
cum Metropolitam atque Episcopos inuitaue-
rit, eis ipse ab initio prandij cibum potumque
porrigit: dein fratrem suum, vel principem ali-
quem virum, qui vices suas ad prandij vsque fi-
nem suppleat, constituit.

Cæremonas illorum, quibus solenni tempore
in templis vtuntur, vt viderem, equidem im-
petraueram. Acq; ita utroq; legationis meæ tem-
pore, in festo Assumptionis Mariæ, x v videlicet
die Augusti, cum maius templum in arce frondi-
bus arborum stratum, ingressus fuisset, vidi
Principem ad dextram portæ, qua ingressus erat
ad parietem aperto capite stantem, Posochque
baculo (vt vocant) innitentem, ante se quen-
dam Colpaack dextra tenentem: Consiliarios
verò ad columnas templi, quo loci & nos dedu-
cti eramus, stantes. In medio templi, super tabu-
lato, Metropolita solenniter vestitus, mitramq;
rotundam supernè imaginibus Sanctorum, in-
fernè verò hermellinis pellibus ornatam gestas,
stabat, Posochq; baculo (quemadmodum Prin-

ceps innitebatur, atq; mox cantantibus alijs, ipse cum ministris suis orabat. dein chorum versus procedens, in læuam cōtra nostrum morem conuersus, per minorem portam egreditur, præcedentibus Cantoribus, Sacerdotibus atq; Diaconis: ex quibus vnus in patena, supercapite, panem iam ad sacrificandum præparatum, portabat: alter verò, coopertum calicem: cæteri promiscuè, sancti Petri, Pauli, Nicolai, Archangeli, imagines magna populi circūstantis acclamatio ne ac veneratione ferebāt. Quidā porro ex circūstantibus acclamāt, Dñe miserere. alij fronte terram, more patrio, tangebant, flebantque. Varia denique veneratione ac cultu circumlata signa vulgus prosequabatur. Pōst finito circuitu, per mediam chori portam ingressis, Sacrum, seu summum (vt vocant) officium cœptum est fieri. Cæterum totum Sacrum, seu Missa, gentili ac vernacula lingua apud illos peragi solet. Epistola præterea, Euangelium pro tempore, quo magis à populo percipiantur, extra chorum, populo astanti clara voce recitantur. In priore mea legatione, eodem festo die, vltra centum homines in

fossa arcis laborantes vidi: quodd feriari non nisi Principes & Boniari, vt infra dicemus, solent.

RATIO CONTRAHENDI

Matrimonium.

Inho-

Nhonestum ac turpe est adolescenti, ambire puellam, vt sibi in matrimonium locetur. Patris est, iuuenem alloqui, vt ducat filiam suam. In hæc autem verba plerunque proloqui solent: Cum mihi sit filia, vellem equidem te mihi generum. Ad quæ iuuenis: Si me, inquit, expetis generum, & tibi ita videtur, conueniam parentes meos, & de hac re ad eos referam. Dein si parentes & proximi assensi fuerint, conueniunt, & de his quæ pater filiæ dotis nomine dare velit, tractant. Mox dote constituta, nuptijs dies præscribitur. Interea temporis sponsus ab ædibus spōsæ vsq; adedò accetur, vt si fortè petierit, eam saltem vt videret, tum parentes respondere solent: Cognosce ex alijs qualis sit, qui eam norunt. certè nisi sponsalia prius maximis pœnis firmata fuerint, ita vt sponsus non possit, etiam si vellet, sine graui poena, eam repudiare, alias non datur illi accessus. Dotis nomine dantur plerunque equi, vestes, framea, pecora, serui, & similia. Inuitati ad nuptias, pecuniam raro offerunt: munera tamen, seu donaria sponsæ mittunt, quæ singula sponsus diligenter notata reponit. Finitis nuptijs, deprompta rursus ordine conspicit: atque ex ijs, si quæ placent, sibi que sui futura videntur, ea mittit ad sorum, iubetque singula ab his qui rebus precia imponunt, æstimari: reliqua omnia & singula, fin-

singulis remittit, cum gratiarum actione. Ea quæ seruauit, in anni spacio iuxta æstimationem, pecunia, aut alia aliqua re æqualis valoris compensat. Porro si aliquis donum suum pluris fecerit, tum sponsus ad iuratos æstimatores continuo recurrit, illumque horum æstimationi standum esse cogit. Item si sponsus post elapsum annum non satisfecerit, aut munus acceptum non restituerit, tum in duplo satisfacere tenetur. Denique si alicuius donum iuratis æstimandum dare neglexerit, ex voluntate atque arbitrio eius qui dedit reponere cogitur. Atque hunc morem vulgus ipsum in omni liberalitate, seu donationis genere obseruare solet.

Matrimonium ita contrahunt, ut quartum gradum consanguinitatis aut affinitatis non contingant. Hæreticum putant, germanos fratres, germanas ducere sorores. Item, nemo sui affinis sororem ducere in uxorem audeat. Obseruant etiam seuerissimè, ne hi matrimonio implicentur, inter quos spiritalis cognatio baptismatis intercessit. Si quis alteram uxorem ducit, sitque bigamus, concedunt id quidem, sed vix legitimum matrimonium esse putant. Tertiã uxorem ducere, sine graui causa non permittunt. Quartam autem nec concedunt cuiquam, nec etiam Christianum esse iudicant. Dinortium admittunt, & dant libellum repudij: id tamen maximè celant, quod contra religionem ac statuta esse sciunt. Principem ipsum Salomeam uxorem, propter sterilitatem repudiatam, in monasterium intrulisse.

fuisse, atque Helenam filiam Knes Basilij Lynski duxisse, paulo antè diximus. Ante aliquot annos etiam quidam dux Basilij Bielski ex Lithuania in Moscoviam profugerat: eius vxorẽ iuuenem, & quam paulo antè duxerat, cum amici diutius apud se detinerent, (putabant enim illum amore ac desiderio adolescentulæ rursus rediturum) Bielski causam vxoris abientis in consilium Metropolitæ refert, communicatoque consilio Metropoli inquit. Quando non tua, sed vxoris potius, atque adeo cognatorum culpa sit, ut cum ea esse tibi non liceat, equidem legis gratiam tibi faciam, teque ab ea absoluiam. Quare audita, mox aliam ex principum Resanensium progenie natam duxit, ex qua etiam filios suscepit, quos nunc in magna apud Principem authoritate vidimus.

Adulterium non appellant, nisi quis alterius uxorem habuerit. Tepidus est ut plurimum conjugiorum amor, præsertim nobilium & principum virorum: eo quod puellas nunquam antè vias ducunt: ac seruitijs Principis occupati, deserere eas coguntur, aliena interim turpique libidine sese contaminantes.

Mulierum conditio miserima est. Nullam enim honestam credunt, nisi domi conclusa viuat, adeoque custodiat, ut nusquam prodeat. Parum inquam pudicam existimant, si ab alienis externisue conspiciatur. Domi autem conclusæ, nec duntaxat, & fila trahunt: nihil prorsus iuris aut negotij in ædibus habent. Omnes labores domesticos

*Adulterium
conjugialis
amor.*

*Mulierum
conditio.*

mestici seruatorum opere fiunt. Quicquid mulierum manibus suffocatur, sine gallina, sine aliud aliquod animalium, id abhorrent tanquam impurum. Qui verò pauperiores sunt, eorum vxores domesticos labores obeunt, & coquunt. Cæterum cū viris absentibus fortè, & seruis, gallinas iugulare volunt, stant pro foribus, tenentes gallinam, aut aliud animal, & cultrum: prætereuntesq; viros, vt ipsi interficiat, plurimū rogant.

Rarissimè in templa, rarius etiam ad amicorū colloquia, nisi senes admodum sint, omniq; suspitione careant, admittuntur. Certis tamen & festiuis diebus animi gratia concedūt vxoribus ac filiabus, vt in pratis amœnissimis conueniant, vbi super quadam rota instar Fortunæ insidentes, alternatim sursum ac deorsum mouentur: aut alioqui funem appendunt, quo suspensæ ac insidentes, hinc inde impulsæ feruntur, mouenturq;: aut deniq; quibusdam & certis cātilenis, manibus plaudentes se oblectant, choreas prorsus nullas ducūt. (Est Moscoviæ quidā Alemannus faber ferrarius, cognomento Iordanus, qui duxerat vxorem Rhutenā, ea cum apud maritū aliquandiu esset, hūc ex occasione quadam amicæ sic alloquitur: Cur me, cōiunx charissime, nō amas? Respondet maritus: Ego verò te vehementer amo. Nondum, inquit, signa habeo amoris. Quærebat igitur maritus, qualia signa vellet? Cui vxor: Nunquam, ait, me verberasti. Mihi sanè verbera, inquit maritus, non videbantur signa amoris: sed tamē nec hac parte deero. Atq;

ita

ita non multo post, crudelissimè eam verberauit: falsusque mihi est, longè maiore amore se à sua vxore posthac obseruatum fuisse. quam rem sæpius exercuit: nobisq; tum Moscoviæ exillētibus, ceruicem illi tandem & crura præcidit.

Omnes se Principis chlopos, id est seruos fatentur. Item præstantiores, ex maiore parte emptos aut captos seruos habent: quos autem liberos in seruitio nutriunt, ijs non est liberum quo libet tempore discedere. Si aliquis citra voluntatem domini abit, nemo eum allumit. Si dominus bonum ac commodum famulum non bene tractat, sit quodammodo infamis apud alios, neque posthac alios famulos assequi potest.

Gena illa magis seruitute, quàm libertate gaudet. nam morituri vt plurimum certos seruos manumittunt: qui se tamen continuò alijs dominis, pecunia accepta, in seruitutem vendicāt. Si pater filiū, vt mos est, vendit, & is quocunq; tandem modo liber factus, aut manumissus fuerit, pater hūc surius atq; iterū iure patrię potestatis vendere potest. Post quartā autē venditionē, nil iuris amplius in filium habet. Vltimo supplicio sol⁹ Princeps seruos, & alios asficere potest.

Princeps altero, aut tertio quoq; anno, per prouincias delectu habito, filios Boiaronū conscribit: vt numerū illorum, & quot quisq; equos ac seruitores habeat, cognoscat. Dein singulis stipendia proponit, vt supra dictum est. Qui verò per facultates rei familiaris possunt, stipendio militant. Rarò illis datur quies: nam aut bel-

Servitio gaudent.

Lupus mulieris.

Mirabilis amor.

RERVM MOSCOVITICARVM

bellum infert Lithuanis, aut Liwonienſibus, aut Suetenſibus, aut Tartaris Caſanenſibus. aut ſi nullum bellum gerit, præſidia tamen in ſingulos annos in locis circa Tanaim & Occam, ad reprimendas Tartarorum Præcopenſium eruptiones ac deprædationes, viginti milia hominū imponere ſolet. Solet etiam quotannis ex ſuis prouincijs ordine quosdam vocare, qui Moſcowiæ ſibi omnia ac quælibet præſtant officia. Bel-
li autem tempore, non annuis ex ordine & alternis officijs inſeruire, ſed omnes & ſinguli, tam ſtipendiarij quàm gratiam Principis expectantes, in bellum ire coguntur.

3. de geſt. r. r. Habent equos paruos, caſtratos, ſoleis carentes, leuiſſima frenaturum ephippia in eum uſum accommodata, ut ſe in omnes partes nullo negotio vertere, arcumque intendere queant. Pedibus uſque adeò attractis inſidentes equo, ut nulum hæſtæ aut teli paulo uehementiorem iectum ſuſtinere queant. Calcaribus pauciſſimi, flagello plerique utuntur, quod ſemper minimo digito dextræ inhæret, ut id quoties opus ſit, apprehendant & utantur: rursus ſi ad arma deuentum fuerit, proiectum è manu pendeat.

4. r. a. Communia arma ſunt, arcus, telum, ſecuris, & baculus, inſtar cœſtus, qui Rhutenicè Keſteni, Polonicè Baſſalick dicitur. Framea nobiliores & ditiores utuntur. Pugiones oblongos in modum cultellorum dependentes, in vaginis adeò reconditos habent, ut uix ſupremam capuli partem attingere, aut neceſſitate cogente apprehen-

dxxx

COMMENTARIUM.

53

dere poſſis. Loro pariter freni longo, & in extremitate perforato utuntur, quod digito ſiniſtro annectunt, ut arcum apprehendere, eoq; retento uti poſſint. Porro quanquam ſimul & eodē tempore manibus teneant frenum, arcum, frameam, telum & flagellum, iſtis tamen ſcitè & ſine ullo impedimento norunt uti.

Nonnulli ex præſtantioribus, lorica, thorace affabè ceu ex quibuſdam ſquamis concinnato, & armillis: pauciſſimi autem criſta, inſtar pyramidis in ſummitate exornata, utuntur.

Sunt qui habent veſtem bombycis lana ſuffertam, ad ſuſtinendos quoſcunque ictus. Lanceis quoque utuntur.

Peditatū uerò & tormentis in conſpectu nunquam uſi ſunt. Etenim quicquid agunt, ſiue adoriuntur, ſiue inſequuntur, ſiue fugiunt hoſtem, id repente & celeriter faciunt: atque ita illos nec peditatus, nec tormenta ſubſequi poſſunt.

Modernus tamen princeps Baſilius, cum rex Præcopenſis, nepotem ſuum in Caſanenſe regnum induxiſſet, & in reditu iuxta Moſcowiā tredecim millibus paſſuum caſtrametatus eſſet, anno inſequenti circa Occam flumini caſtra poſuerat. atq; peditatū tū primū & tormētis uſus eſt, fortasſe ut potentiā ſuam oſtendat: aut maculam ſuſceptam priori anno, ex turpiſſima fuga, in qua dicebatur aliquot diebus ſub acervo fœni delituiſſe, deleat: aut denique regē, quem ditionem ſuam rursus inuaſurum putabat, à ſinibus ſuis arceret. Certè nobis præſentibus habuit

H

ex

RERVM MOSCOVITICARVM

ex Lithuanis, variaque hominum colluvie, mille & quingentos fere pedites.

Belligerandi forma. Hostem primo impetu audacissimè aggrediuntur, nec diu perseverant: ac si innuere vellent, Fugite, aut nos fugiemus.

Ciuitates rarò vi, aut impressione acriore expugnare, sed longa magis obsidione, homines fame aut proditione ad deditionem adigere solèt. Quàquà Basilius Smolentzko ciuitatè admotis tormentis, quæ partim ex Moscovia secū adduxerat, partim ibi in obsidione fuderat, oppugnabat, quailabatq;: nihil tamè effecerat. Obfederat & Casan magna militum vi, admotis pariter tormentis, quæ secundo fluuio eò portauerat: sed tū quoq; vsq; adeò nihil effecerat, vt dum arx incensa funditus conflagraret, atq; ex integro rursus ædificaretur. ne nudum quidem collem interim miles ascendere, occupareue auius fuerit.

Tormenta bellica. Habet Princeps nunc fusores tormentarios Alemanos & Italos, qui præter pixides, tormenta bellica, item ferreos globulos, cuiusmodi & nostri Principes vtuntur, fundunt: quibus tamè in conspectu, quòd omnia in celeritate posita habent, neque sciunt neque possunt vti.

Omitto etiam, quòd tormentorū discrimen, seu, vt verius dicam, vsum ignorare videtur. Nesciunt inquā, quādo vel maioribus, quibus muri demoliuntur: vel minoribus quibus acies impetusq; hostium dirumpitur, vti debeāt. Id quod cum aliàs sæpe, tum maximè eo tempore accidit, quum Tartari Moscoviam iamiam oppugnaturi

COMMENTARII.

54

gnaturi ferebantur. tum enim Locum tenens tanquam in re subita, maius tormentum sub portam castrì, ridente bombardario Germani colloco, candum iusserat, cum id tamen vix tri-
dui spacio eò deduci potuisset, ad hæc semel duntaxat exoneratum testudinem & portam dissipasset.

Magna est hominum, vt in alijs negotijs, ita in bello gerendo, diuersitas ac varietas. Moscovia *Thosius fugat* enim quamprimum fugam arripit, nullam salutem cogitat, præter eam quam fuga habere potest: affecutus, seu apprehensus ab hoste, nec se defendit, nec veniam precatur.

Tartarus verò deiectus ex equo, spoliatus om-
nibus armis, grauissimè etiam vulneratus, manibus, pedibus, dentibus, quoad & quacunque potest ratione, ad extremum vsque spiritum se defendere solet.

Thurcus, dum videt se omni auxilio ac spe *Thurcus supplicat* labendi destitutum, supplex veniam petit, armis abiectis ac iunctas ad ligandū manus victori por-
rigit, speratq; captiuitate vitā se impetraturum.

Castris collocandis amplissimum locum eligunt, vbi præstantiores tentoria erigunt: alij verò ex arbutis veluti arcum in terram figunt, penulisque tegunt, quò ephippia, arcus, & id genus alia recondant, seq; ab imbre defendant. Equos ad pascua pellunt, quorum causa tam latè disiuncta tentoria habent: quæ nec curru, nec fossa, nec alio quouis impedimento muniunt: nisi fortè locus natura sit, aut

H 2 syluis,

aut syluis, aut fluminib⁹, paludib⁹ue munitus.

Possit fortè cuiuspiam mirum videri, quòd se & suos tam exiguo stipendio, & tam diu, vt suprà dixi, sustineant: ideo illorum parsimoniam & frugalitatem paucis aperiam. Qui habet sex, aut

*Parsimonia
& frugalitas
stupenda.*

aliquando plures equos, ex ijs vno tanquam baculo, siue clutellario, qui vitæ necessaria portet, utitur. In primis habet milium contritum in sacculo, longitudine duorum aut trium palmitum: deinde suillæ carnis salis libras octo, aut decem. habet & sal in sacculo: & si diues est, mixtum pipere. Præterea vnusquisque secum fert securim, fomitem, lebetes, aut ollam cupream, vt si aliquò fortè deueniat, vbi nihil fructuum, alij, cæpæ, aut carnis ferinæ reperiatur, tum ignem accendit, ollamque aqua replet, in quam coctæ plenum milij, sale addito, inijcit, coquitq;: eo cibo dominus & serui contenti viuunt. Porro si dominus nimium famelicus fuerit, totum ablutit: itaque serui aliquando ad totum biduū aut triduum egregie ieiunant. Ad hæc, si dominus vult laurius epulari, tum addit paruam portionem culam carnis suillæ. Hoc non loquor de præstantioribus, sed mediocris conditionis hominibus. Duces exercitus, & alij militiæ præfecti, inuitant aliquando pauperiores illos: qui sumpto bono prandio, interdum post ad biduum, aut triduum cibo abstinent.

Item cū habent fructus, aut alliū, aut cæpas, cū facile alijs omnibus carere possunt. Ingressuri prælium, plus spei ponunt in multitudine, & quan-

quantis copijs hostem adorianitur, quàm robore militum, ac instructo quàm probè exercitus feliciusque eminens, quàm cominus pugnant. atque ideo hostem circumuenire, & à tergo adorian, præcipuè student.

Tubicines multos habent. hi dum patrio more, omnes vnà tubas instant, intonantq;: mirum tum ac inusitatum quendam concentum audires. Habent & aliud quoddam genus Musices, quod gentili lingua Szurna appellant. Eo si quādo utuntur, tum vna hora, plus minus, sine vlla respiratione, seu aeris attractione quodammodo canunt. Buccas autè primū implere aere solent: dein naribus spiritū idēdem attrahere edocēti, tuba vocem absq; intermissione edere dicuntur.

*Musica infanti-
menta*

Omnes vestitu, seu corporis cultu simili utuntur. tunicas oblongas sine plicis, manicis strictioribus, Hungarorum ferè more, gestant: in quibus Christiani nodulos, quib. pectus constringitur in dextro: Tartari verò haud dissimili vestitu utentes, sinistro latere habent, Ocreas ferè rubear, easque breuiore, vt quæ genua non attingant, soleasque ferreis clauiculis munitas gestant. Indusia omnes ferè varijs coloribus circa collum exornata habent: eaque monilibus seu globulis argenteis, aut cupreis deauratis, additisq; ornamenti causa vnionibus, constringunt.

Vestitus.

Ventrē nequaquam, sed femora cingunt: atq; adeò pubetenus, quo magis promiguet ventris, cingulum dimittunt. Quin & nunc Itali & Hispani, imò & Germani ita assueverunt.

*Deliciae ad
lecentumfau
delicatae.*

Adolescentes & pueri pariter festiuis diebus, sed in ciuitate loco amplo & cecebrari, unde videtur & exaudiri à pluribus queant, conuenire solent. quibuldā autē sibilis ceu signo dato, conuocatur: conuocati illico concurrunt, manusq; conserunt. certamē pugnis ineunt, mox pedibus promiscuē ac magno impetu faciem, guttur, pectus, ventrem, genitalia quatiunt: aut quacunque ratione possunt, alios alij inter se de victoria concertantes prosternunt, adeo vt saepe inde exanimati asportentur. Porro quicumque plures vincit, diutius in arena durat, fortissimeq; verbera tolerat, is præ cæteris laudatur, victorque celebris habetur. Hoc certaminis genus institutum est, vt assuescant adolescentes verbera ferro, istusque quoscunque tolerare.

Iustitiam strenuē exercent in prædones: quibus comprehensis, calcanea primū frangere, dein in biduum aut triduum vsq; dum intumescant, quiescere: post, fracta iam ac intumefacta, rursus motare iubent. Non alio genere torquendi & flagitiosos, ad confitenda latrocinia, lociosq; scelerum indicandos, vtuntur. Cæterum si in quæstionem vocatus, supplicio dignus fuerit repertus, suspēditur. Alio genere poenę fontes raro puniuntur, nisi quid immanius cōmiserint.

Furta raro capitali poena, imò homicidia raro, nisi prædæ gratia facta fuerint, puniuntur. Qui verò furem in furto deprehendit, & occidit, impune id facere potest: ea tamen conditione, si occisum in aulam Principis detulerit, &

rem vt acta est exposuerit.

Cum brutis congregientes, ne illi quidem ultimo afficiuntur supplicio.

Pauci ex præfectis habent auctoritatem, vltimum supplicium irrogādi. Ex subditis nemo aliquem torquere audet. Pleriq; malefactorū Moscoviam, seu ad alias principales ciuitates ducuntur, Hyemali autem tempore vt plurimū in fontes animaduertunt: æstiuo enim, bellicis negotijs impediuntur.

SEQUVNTVR ORDINATIO:

nes à Ioanne Basilij Magno Un:

ce, Anno mundi

7006. facta.

Vum re^o fuerit in vnum rublū cōdemnatus, soluat Iudici altinos duos, Notario octo dēgas. Si verò partes redeunt in gratiā. priusquam in locum duelli venerint, nō minus Iudici & Notario soluant, ac si iudicium factum fuisset. Si venerint in locum duelli, quem Ocolnick & Nedelnick duntaxat decernere possunt, ibiq; forte in gratiam redierint, soluant Iudici, vt suprà, Ocolniko L. dengas, Nedelnico similiter L. dengas, & duos altinos: Scribæ quatuor altinos, & vnam dengam. Si verò venerint ad duellum, & alter victus fuerit, tum iudici reus quantū ab eo postulatur, soluat, Ocolniko det poltinam & arma victi, Scribæ L. dengas, Nedelnico poltinā

& quatuor altinos. Si verò duellum committitur propter aliquod incendium, necem amici, rapinam vel furtum, tunc accusator si vicerit, ab reo accipiat quod petijt, Ocolniko detur poltina & arma victi, Scribæ L. dengæ, Nedel'niko poltina, Vestono (est autem Veston, qui ambas partes præscriptis conditionibus ad duellum cōmittit) quatuor altinos: & quicquid victus reliqui habuerit, vendatur, iudicibusq; detur: corpore autem, iuxta delicti qualitatem puniatur.

Interfectores dominorū suorū, proditores castri, sacrilegi, plagarij, itē qui res in alterius domū clanculum inferūt, eadēq; furto sibi ablata dicūt, quos Podnietzchek vocant, præterea qui incendio homines affligunt, quid, manifesti malefactores fuerint, ultimo supplicio afficiuntur.

Qui primū furti cōuictus fuerit, nisi fortē sacrilegij aut plagij accusetur, morte non est afficiendus, sed publica pœna emendandus: hoc est, baculis cēdendus, & pœna pecuniaria à iudice mulctandus.

Si iterū in furto deprehensus fuerit, & nō habuerit unde accusatori aut iudici satisfaciatur, morte plestatur.

Si alioqui fur conuictus, nō habeat, unde accusatori satisfacere possit, cēsus baculis, tradatur accusatori.

Si quis furti accusetur, & honestus aliquis vir iureiurando affirmet, illum antea quopq; furti cōuictū, aut furti causa cuipiam reconciliatū fuisse, neglecto & omisso iudicio, morte afficiatur: de bonis eius fiat, vt suprā.

Si

Si aliquis vilis conditionis, aut suspectæ vitæ, furti insimuletur, vocetur in quæstionem. Si verò furti conuinci non potest, datis fideiussoribus, dimittatur ad vltiorem inquisitionem.

Pro scripto decreto, seu lata sententia, æstimatione vnus rubli soluantur Iudici nouem dengæ: Secretario, qui sigillum habet, altinum vnū: Notario, dengæ tres.

Præfeti, qui non habent auctoritatem, causa cognita, decernere ac sententiam ferre, hi alterā partium in aliquot rublis condemnent, dein decreta ad Iudices ordinarios mittant, quod si iustum ac æquitati consonum illis videretur, tum de singulis rublis, singuli altini Iudici, Secretario verò IIII dengæ soluantur.

Quicumque alterum furti, spoliij, seu homicidij accusare vult, Moscoviam proficiscitur, petitque vt talis in ius vocetur. Datur illi Nedel'nick, qui reo diem dicit, eundemq; Moscoviā perducit. Reus porro in iudicio cōstitutus, plerunque crimen sibi obiectum negat. Si actor testes producit, tum ambæ partes interrogantur, an dictis stare velint. Ad id communiter respondent: Audiantur testes secundum iusticiam & cōsuetudinem. Si contra reum attestantur, tū reus statim se opponit, & contra testimonia & personas excipit, dicens: Peto mihi decerni iuramentum, meq; iusticiæ diuinæ permitto, petoq; campum & duellum. Atque illis ita, iuxta patriæ cōsuetudinem, duellum decernitur.

Vterque quemuis alium, suo loco ad duellum

H 5 con-

constituere, armis item vterque intruere se quilibet potest, pixide & arcu exceptis. Cōmuniter autem loricas oblongas, aliquando duplices, thoracē, armillas, galeā, lācēā, securim, & ferrum quoddam in manu, instar pugionis, in vtraque tamen extremitate acutum, habent: quo altera manu ita expeditē vtuntur, vt in quolibet congressu. nō impediatur, neq; manu cadat. eo autem in pedestri certamine plerunque vtuntur.

Certainen primum ineunt lancea, dein alij vtuntur armis: cum multis annis Mosci cum externis aut Germanis, aut Polonis, aut Lithwanus certantes, plerunq; succubuissent. Nouissimè autem cū Lithwanus quidam x x v i annos natus, cum quodam Mosco, qui plusquam x x duellis victor euaserat, congressus, occisus esset: Princeps indignatus, illum vt videret, continuò accersiri iubet, quo viso, in terram expuit, & statuit, ne in posterum vlli externo duellum contra suos decerneretur. Mosci plurimis ac diuersis armis se onerant verius, quàm armant, externi autem consilio magis quàm armis testī, congregiuntur. Cauent in primis: ne manus confrāt: quod Moscos plurimum brachijs lacertisq; valere sciunt, sola industria ac agilitate illos tandem lassos vincere solent. Vtraque partium habet multos amicos atque fautores, certaminis sui spectatores: sed prorsus inermes, exceptis fudibus, quibus interdum vtuntur. Etenim si alteri horū videtur iniuria aliqua fieri, tum ad propulsandam eius iniuriam fautores ipsius accurrunt,

runt, mox etiam alterius : atque ita vtrinque certamen spectantibus exortitur iucundum. agitur enim res capillis, pugnis, fustibus, sudibusque præfuit.

Vnius nobilis testimonium plus valet, quàm multorum vilis conditionis hominum. Procuratores rarissimè admittuntur, quisque causam suam exponit. Princeps, quanquam severissimus sit, nihilominus tamen omnis iustitia, & palam ferè, venalis est. Audiui quendà consiliariū, qui iudicijs præerat, fuisse deprehensum, quòd ab vtraque partium in quadam causa munera accepisset: & pro altero, qui plus dederat, iudicasset. quod factum, ad Principem delatus, non negabat: illum, pro quo iudicasset, hominem dicere diuitem, honesto loco, atque ideo magis huic quàm illi inopi & abiecto credendum. Tandem, quamvis Princeps sententiā reuocasset, ridens tamen, illum impunè dimisit. Fortasse tantæ auaritiæ ac improbitatis causa est ipsa egestas, qua suos cum sciat Princeps oppressos, ad illorum facinora atq; improbitatem, quasi impunitate proposita, conuiet. Pauperibus non patet aditus ad Principem, sed ad ipsos consiliarios tantum, & quidem difficillimus.

Ocolnick personam Prætoris, seu Iudicis à Principe constituti sustinet : aliàs supremus consiliarius, qui semper apud Principem versatur, eo nomine vocatur. Nedelsnick, est commune quoddam eorum officium, qui homines in ius vocant, malefactores capiunt, car-

RERVM MOSCOVITICARVM
ceribusq; coërcent. atque hi Nobilium numero
continentur.

Coloni.

Coloni sex dies in septimana domino suo labo-
rant, septimus verò dies priuato labori concedi-
tur. Habent aliquot priuatos, & à dominis suis
attributos agros, & prata ex quibus viuunt, reli-
qua omnia sunt dominorum. Sunt præterea mi-
serimæ conditionis, quòd illorum bona, nobi-
lium ac militum prædæ exposita sunt, à quibus
etiam per ignominiam Christiani, aut nigri ho-
munciones vocantur.

Nobilis.

Nobilis, quantumuis pauper fuerit, turpe sibi
tamen ac ignominiosum esse putat, si manu la-
boraret. Hoc autem turpe non esse ducit, corti-
ces, seu putamina fructuum, & præsertim melo-
num, alij, ac cœparum, à nobis & famulis no-
stris abiecta, de terra leuare ac deuorare. Cate-
rum sicuti cibo parcet, sic potu, vbicumq; se occa-
sio offert, immoderatè vtuntur. Omnes ferè tar-
di ad iram, item superbi in paupertate: cuius gra-
uem comitem habent, seruitutem. Vestes oblô-
gas, pileos albos apicatos ex lana coacta, qua pe-
nulas barbaricas confectas videmus, solidosque
ex officina geltant. Vestibula ædium satis quidè
ampla, & alta: fores verò habitationum humiles
habent, ita vt ingressurus quispiam demittere se
& inclinare cogatur.

Manuario qui viuunt labore, & operam suâ
vendunt, mercedem vnus diei referunt degam
cum dimidia: artifex duas, neque hi strenuè la-
borant, nisi bene verberati. Audiui seruitores ali-
quan-

quando conquestos, quòd à dominis non essent
probè verberati. Credunt se suis dominis displi-
cere: signumque esse indignationis, si non ver-
berentur.

*Verberatus
gaudens.*

DE INGRESSV IN ALTE-

rius domum.

N singulis ædibus & habitationibus
habent imagines sanctorum, pictas, aut
fusas, loco honorificentiore. & cum
alius alium accedit, ingressus habita-
culum, continuò caput aperit, ac vbi imago sit,
circumspicit: qua vita, ter se crucis signo munit,
caputq; inclinans inquit: Domine miserere. Dein
salutat hospitè, his verbis: Deus det sanitatem.
Mox porrectis manibus, deosculatur se mutuò,
capitaq; inclinant, dein continuò alter alterum in-
tuetur, vter nimirum se magis inclinaret, demitte-
retque: atque ita ter quaterque alternatim caput
inclinantes, honoremque mutuò exhibentes,
quodammodo concertant. Post sedent, nego-
tioque suo confecto, hospes rectà in medium
habitali procedit, facie ad imaginem conuer-
sa: rursusque ter signo se crucis munit, prioraque
verba inclinato capite repetit. Postremò data ac-
ceptaque prioribus verbis salute, abit. Si est alius
cuius authoritatis vir, illum tum hospes sequitur
ad gradus vsque: sin præstantior, longius comi-
tatur, habita & obseruata cuiusque dignitate. Mi-
rabiles obseruant caeremonias, nulli etenim te-
nuioris fortunæ homini licet intra portam do-

*Nobiles raro
prodeunt.*
mus alicuius præstantioris equitare. Difficilis quoque pauperioribus ac ignotis aditus est, etiã ad vulgares nobiles: qui vel hoc nomine rarius in publicum prodeunt, quo maiorem auctoritatem suiq; obseruantiam retineant. Nullus etiã nobilis, qui paulo ditior est, ad quartam vel quintam domum pedes progreditur, nisi subsequatur equus. Hyemis tamẽ tẽpore, cum equis, soleis carentibus, propter glaciem, absque periculo vti non possunt: aut quando aulam Principis, aut Diuorum templa fortẽ ingrediuntur, tũ equos domi relinquere solent.

*sedendo res
habent:*
Domini intra priuatos parietes semper sedẽt, raro aut nunquam in ambulando quicquam tractant. Mirabantur plurimum, dum nos deambulantes in diuersorijs nostris, atque inter ambulãdum negotia frequenter tractare viderent.

veredarij.
Veredarios Princeps, ad omnes ditionis suæ partes, diuersis in locis cum iusto equorũ numero habet: vt cum cursor Regius aliquo missus fuerit, equum sine mora in promptu habeat. Est autem cursori liberum, vt quemcunque voluerit, eligat equum. Mihi ex Nowogardia magna celeriter Moscoviam proficiscenti, Magister postarum, qui illorum lingua Iamschnick appellatur, aliquãdo triginta, nonnunquam quadraginta, quinquagintaue adduci mane primo curabat equos, cum vltra duodecim opus non haberẽ. Vnusquisque igitur nostrũ, equum qui sibi commodus videbatur, sumebat: defessis dein illis, cum ad aliud in itinere diuersoriũ, quod Ias

ma appellant, peruenimus, continuò ephippio & freno retentis, permutauimus. Licet cuilibet celerrimo vti equorũ cursur: & si fortẽ aliqua cõcidat, aut durare non possit, tũ ex proxima quaque domo alium rapere, aut aliqui abs quouis obuiã fortẽ occurrente, Principis duntaxat cursore excepto, sumere impunẽ quidẽ licet. Equũ porrò in itinere viribus exhaustũ, relictũq; Iamschnick requirere, item alterum ei cui ereptus erat restituere, preciumq; ratione itineris habita, persolvere solet. Plerunq; de X vel X X weist, numerantur sex dengæ. Eiusmodi porrò veredariorũ equis, seruitor meus ex Nowogardia Moscoviã, intervallo 600 weist, hoc est, CXX. Germaniar. LXXII horis peruenit. quod quidẽ eò magis mirandum est, cum equuli tam parui sint, & longẽ negligentius quàm apud nos curentur, tantos tamen labores perferant.

DE MONETA.

Monetam argenteam quadruplicem habent: Moscoviticam, Nowogardẽsem, Twerẽsem, & Plefcowiensem. Moscoviticus nummus nõ rotunda, sed oblõga & ovali quodammodo forma, Denga dictus, diuersas habet imagines. anti qua, in vna rosæ: posterior, hominis equo insidẽtis imaginem. in altera autem parte vtraq; scripturam habet. Illorum porrò centum, vnũ Hungaricalem aureum: Altinum sex dengæ, Grifnã viginti, Poltinam centum, Rublum ducentæ faciunt. Noui nunc vtrinque characteribus signati cuduntur, & quadringenti valent Rublum.

Twe-

RERVM MOSCOVITICARVM

Twerensis utrinque scripturam habet, & valore Moscovitico æquiparatur.

Nowogardenfis in una parte Principis in folio sedentis, hominisque ex aduerso tere inclinantis imaginem: in altera scripturam habet, atque Moscoviticum valore in duplo superat. Grina porro Nowogardenfis XIII. Rublus autem ducentas viginti duas dengas valet.

Plescowiensis, caput bouis coronatum, in altera verò scripturam habet. Habent præterea eupream monetam, quæ Polani vocatur. horum sexaginta dengam Moscouiticam valent.

Aureos non habent, nec cudunt ipsi, sed Hungaricis ferè, interdum etiam Renanis utuntur: preciumque eorum sæpe mutant, præsertim cum externus auro aliquid mercaturus sit, tum continuo precium eius minuunt. si verò aliquò profecturus, auro indigeat, eius tum rursus precium augent.

Rigenzibusque rublis utuntur propter vicinitatem, quorum vnus valet duos Moscoviticos. Moneta Moscovitica est ex puro & bono argento: ea quamuis nunc quoque adulteratur. Non audiui tamen, ob hoc facinus in quempia animaduersum esse. Omnes fere aurifabri Moscowiæ nummos cudunt: & quicumque affert massas argenteas puras, nummosque cupit, tum nummos & argentum appendunt, atque æquali librant. Exiguum est, & constitutum precium, quod ultra æquale pondus soluendum est aurifabris, paruo alioqui laborem suum venden-

COMMENTARII.

dentibus. Scripserunt quidam, prouinciam hæc rarissimè abundare argento: Principem præterea, ne id exportaretur, prohibere. Prouincia sane argentam nullum habet, nisi quod (ut dictum est) importatur: nec Princeps vique adeò efferre prohibet, sed cauet verius. atque ideo permutationem rerum, facere, & alia, ut pelles, quibus abundans, aut quid aliud eiusmodi, pro alijs rebus dare, recipereque suos iubet, quo argentum & aurum in prouincia retineat. Vix centum annis. utuntur moneta argentea, præsertim apud illos: cusa. Initio cum argentum in prouinciam inferebatur, fundebantur portiunculæ oblongæ argenteæ, sine imagine & scriptura, æstimatiõe vnus rubli: quarum nulla nunc apparet. Cudebatur etiam moneta in Galitz principatu, ea autem cum æquabili valore careret, euauit. Porro ante moneta, proboscide & auriculis aspreolorum, aliorumque animalium, quorum pelles ad nos afferuntur, utebantur: ijsque vitæ necessaria, ceu pecunia, emebantur.

Numerandi ratione ea utuntur, ut res quascunque per Sorogk, aut Dewenosto, hoc est, aut quadragesimo aut nonagesimo numero, quæ admodum nos centesimo, numerent, diuidatque. Numerantes itaque subinde repetunt, multiplicatque, bis Sorogk, ter Sorogk, quater Sorogk, i. quadraginta, aut bis, ter, quater Dewenosto, hoc est nonaginta. Mille, gètili lingua Tisutæ: itè decem millia, vna dictione, Tma: viginti millia, Dwetma. 30000, Trtma exprimunt.

Quis-

Argenti sum non habent.

Moneta vix uti solent.

Ratio numerandi

Serena Dilecta
Rica.

*merces affe-
rens.*

Quisquis merces qualescunque Moscoviam attulerit, eas continuò apud portitores, seu telonij prefectos, profiteri ac indicare cogitur: quas hi stata hora conspiciunt, æstimantq; . æstimatas verò, nemo nec vendere nec emere audet, nisi prius fuerint Principi indicatæ. Porro Princeps si quicquam emere voluerit, tum mercatori interim res suas nec indicare, nec cuiquam licitari eas integrum est. quo fit, vt mercatores interdum diutius detineantur.

Neq; etiam cuius mercatori, præter Lithuanos, Polonos, aut illorū imperio subiectos, Moscoviam venire liberum est. Nam Suetensibus, Liwonensibus, & Germanis ex maritimis ciuitatibus, Nowogardiae duntaxat: Thurcis verò & Tartaris Chloppigrod oppido, quò nundinarum tempore diuersi homines ex remotissimis locis confluunt, mercaturā exercere ac mercari concessum est. Quando verò Legati ac Oratores Moscoviam proficiscuntur, tum omnes undecunque mercatores in illorum fidem ac protectionem suscepti, Moscoviam & liberè, & sine portorij ire possunt, ac etiam cōsueuerunt.

Maiores pars mercium sunt massæ argentæ, panni, sericum, panni sericei & aurei, vniones, gemmæ, aurum filatum. interdū viles etiā quædam res suo tempore portant, ex quibus non parum lucri referunt. Sepe etiam accidit, vt rei aliquius desiderio omnes teneantur: quam qui primus attulerit, plus iusto lucratur. Dein cū plures mercatores earundem rerum magnam copiam

ad-

aduexerint, tanta nonnunquam vilitas conficitur, vt is qui res suas quamplurimo vendiderat, easdem rursus vilesciente precio emat, magnoq; suo cōmodo in patriam reducat. Merces verò quæ inde in Germaniam portantur, sunt pelles, & cera: in Lithuaniam & Thurciam, eorum, pelles, & albi longi dentes animalium, quæ ipsi Mors appellant, quæq; in mari septentrionali degunt, ex quibus manubria pugionum Thurei affabrè conficere solent. nostrates piscium dentes esse putant, & nominant. In Tartariam verò sellæ, frenæ, veltes, corium: arma autem & ferrum non nisi furtim, aut ex singulari Præfectorum permissione exportantur, ad alia loca intra Orientem & Septentrionem. Panneas tamè & lineas vestes, cultellos, secures, acus, specula, marsupia, aut quid aliud eiusmodi ducunt. Mercantur fallacissimè ac dolosissimè: nec paucis verbis, vt quidam scripserunt. Quin dum præcium afferunt, ac rem minoris dimidio precio in fraudem venditoris licentur: mercatores nonnunquam non vno tantum aut altero mense suspensos ac incertos detinent, verum ad extremam desperationem quosdam perducere solēt. Cæterum qui mores illorum tenet dolosaq; verba, quibus precium rei imminuunt, tempusq; extrahunt, non curat, aut dissimulat: res suas sine aliquo dispendio vendit.

Cuius quidā Cracouiensis, ducentos centenarios cupri aduexerat, quos Princeps emere voluit, & mercatorem tam diu detinuit, vt is tan-

I 2

dem

*profectus
in emendis
a by doli*

*Historia de
mercatoribus*

RERVM MOSCOVITICARVM

dem fastidio affectus, rursus versus patriam, cuprum reduceret. Porro cum aliquot miliaribus ab urbe abesset, subordinati quidam illum sequuntur, eiusque bona, ac si portorium non solvisset, inhibent, interdiciuntque. Mercator reuersus Moscoviam, apud consiliarios Principis de iniuria sibi illata conqueritur. illi audita causa, mox se retro constituunt medipsi, ac negotium se se tractaturos, si gratiam petat, pollicentur. Mercator callidus, qui sciebat Principi ignominiosum fore, si eiusmodi merces ex ditione sua reducerentur, ac si non reperiretur quispiam qui tantas merces mercari & exolvere posset, non vllam gratiam petit, sed iustitiam sibi administrari postulat. Tandem cum viderent adeo obstinatum, ut qui abduci a proposito non posset, neque illorum dolo aut fraudi cedere vellet, cuprum Principis nomine emunt: ac perfoluto iusto precio, hominem dimittunt.

Interdum singulas res carius vendunt: ita ut quæ vno ducato alioqui emunt, ea quinq; octo, decem, interdum viginti ducatis vendunt. Quamquam ipsi vicissim, aliquando rem raram ab externis decem, aut quindecim florenis mercetur, quæ vix vnum aut alterum valet florenum.

Porro contrahendis rebus, si quid forte dixeris, aut imprudentius promiseris, eorum diligenter meminerunt, præstandaque vigent: ipsi vero, si quid vicissim promiserint, minimè præstāt. Itē, quamprimum iurare incipiunt, aut obtestari, scias illico dolum subesse. animoque enim fallēdi ac decipi-

*illam iuramentum
Moscos.*

COMMENTARII. 7 = 63

decipiendi iurant. Rogaueram quendam consiliarium Principis, ut me in emendis certis pellibus, ne deciperer, iuaret: qui ut facile operam mihi suam erat pollicitus, ita rursus diutius me suspensum tenuit. Voluit proprias mihi obtrudere pelles. adhuc alij ad illum concurrebant mercatores, præmia pollicentes, si eorum merces bono mihi venderet precio. Ea est enim mercatorum consuetudo, ut in emptione ac venditione medios se constituat, atque utriusque partium acceptis separatim muneribus, operam suam fidelis polliceatur.

Est ampla & murata domus non longè ab arce, Curia dominorum mercatorum dicta, in qua habitant mercatores, mercesque suas reponunt: ubi sanè piper, crocus, sericij panni, & id genus aliæ merces, longè minoris quàm in Germania, venduntur. Hoc autem tribuendum est rerum permutationi. Nam dum Mosci pelles alioqui vili precio comparatas, plurimi æstimant: exteris vicissim, forte illorum exemplo, merces suas paruo quoque emptas opponunt, cariusque indicant, quo sit, ut utrique equali permutatione rerum facta, res præsertim pro pellibus acceptas, mediocri precio, & sine lucro vendere possint.

Pellium magna est diuersitas. Zebellinorum enim nigredo, longitudo & densitas pilorum, maturitatem arguunt. Item si congruo tempore, quod in pellibus alijs pariter obseruatur, capiatur, premium augent. Citra Vstyug & Dwinam provinciam rarissimè, circa Peczoram verò sæpius & præstantiores reperiuntur.

Madaurum. Madauricæ pelles ex diuersis partibus, ex Se-
uera bonæ, ex Heluetijs meliores, ex Swetia ve-
rò optimæ afferuntur. Illic tamen maior est co-
pia. Audiui aliquando Moscoviæ repertas Ze-
bellinorum pelles fuisse, quarum aliæ x x x, aliæ
verò x x aureis venditæ sunt. At eiusmodi ego
nullas potui videre.

Hermell. pelles. Hermelinorum pelliculæ ex pluribus pariter
locis inuersetq; afferuntur, quibus tamen plerisque
emptoribus imponitur. Habent signa quædam
circa caput & caudam, ex quibus agnoscuntur,
an congruo tempore sint captæ. Nam simul ubi
hoc animal captum fuerit, excoriatur, pellisque
inuertitur, ne attritis pilis deterior fiat. Si quod
non suo tēpore captum fuerit, pellisque ideo bo-
no ac nativo colore careat, tum ex capite (ut di-
ctum est) & cauda, certos pilos tanquam signa,
ne incongruo tempore captum agnoscat, euel-
lunt, extrahūtq;, atque ita emptores decipiunt.
Singulæ autem tribus ferè, quatuorue dengis ven-
duntur: paulo ampliores carent ea albedine, quæ
alioqui pura in minoribus apparet.

Vulpina.

sp. colorum.

Vulpinæ, & præsertim nigræ, ex quibus ple-
runq; tegmina capitis facere solent, plurimi sūt,
decem enim nonnunquam x v aureis vendun-
tur. Aspreolorū pelliculæ ex diuersis quoque par-
tibus afferuntur, ampliores tamen ex Siber pro-
uincia, nobiliores verò alijs quibuslibet, ex
Schwuauij, non longè à Cazâ. Porro ex Permia,
Viatka, Vstyug, & Vuolochda, fasciculis sem-
per x. numero colligatæ afferuntur: quarum in
lin-

singulis fasciculis duæ sunt optimæ, quas Litz-
schna appellant: tres aliquanto deteriores, quas
Crasna vocant: quatuor, quas Pocrasna: vna, &
ea quidem vltima, Moloischna dicta, omnium est
vilissima. Harum singulæ vna, aut duabus den-
gis emuntur. Ex his meliores & selectas, in Ger-
maniâ & alias prouincias, mercatores magno
suo commodo portant.

Lyncium pelles, parui: luporum verò, ab eo *Lyncium*.
tempore quo in Germania ac Moscovia in pre-
cio esse coeperunt, plurimi sunt. Luporum præ-
terea terga longè in minore, quam apud nos,
sunt precio. *Luporum*.

Castorū pelles apud illos habentur in magno *Castorum*
precio. omnesq; iuxta ex his, quod nigræ, eoque
natio sint colore, fimbrias vestium habent.

Pelibus domesticorum catorum, mulieres v. *Catorum*.
tuntur. Est quoddam animal, quod gentili lin-
gua Pessetz vocant: huius pelle, quod plurimum *Pessetz*.
caloris adferre corpori solet, in itinere seu profe-
ctionibus vtuntur.

Vestigal, seu portorium omnium mercium,
quæ vel importantur, vel exportantur, in fiscū re-
fertur. De qualibet re, estimatione vnus rubli, pē-
duntur septem dengæ: extra ceram, de qua non
solum iuxta æstimationem, sed pondus quoque,
vestigal exigitur. De quolibet autem pondere,
quod gentiliter Pud appellant, quatuor dengæ
penduntur.

De mercatorū itineribus, quib⁹ in importadis
ac exportadis mercibus, ac per diuersas Mosco-

RERVM MOSCOVITICARVM
wiæ regiones vtuntur, infra in Chorographia
Moscowiæ, copiose explicabo.

Libera.

Vsura communis est: quam licet magnum
peccatum esse dicant, ab ea tamē nemo se re ab-
stinet. Est autē quodammodo intolerabilis,
nimium de quinque semper vnum: hoc est, de
centum viginti. Ecclesiæ mitius, vt dictum est,
videntur agere, quæ decem pro centum (vt vo-
cant) accipiunt.

NUNC CHOROGRAPHIAM
principatus & Dominij Magni Ducis Moscoviæ
aggrediar, puncto in Moscovia principali ciuitate
constituto: ex qua progressus, circumiacentes atq; cele-
briores dumtaxat principatus describam. Etenim
in tanta vastitate, prouinciarum omnium
nomina exacte indagare non potui. Qua-
re ciuitatum, fluminum, montium,
quorundamq; locorum cele-
brium nominibus con-
tortus sit Lector.

Regist. lib.

RBS Moscovia itaque, Rut-
liæ caput & metropolis, ipsaq;
prouincia, & qui hanc præteila-
bitur fluuius, vnum idemq; no-
men habent, vernaculaq; gen-
tis lingua Mosqwa appellan-
tur. Quódnam autem cæteris nomen præbue-
rit, incertum. Verisimile tamen est, ea à fluuio no-
men accepisse. Nam etsi vrbis ipsa olim caput
gen-

BREVIS EXACTAQVE MOSCOVIAE DESCRIPTIO

RUSSORVM REX ET DOMINVS SVN, IVRE PATERNI SANGVINIS IMPERII TITVLOS ANEMINE, QVAVIS MERCATVS PRECE, VEL PRECIO:
NEC LEGIBVS VLLIS SVBDITVS ALTERIVS, SED CHRIS TO CREDVLS VNI, EMENDICATOS ALIIS ASPERNOR. HONORES:

gent
tenb
qwa
lup
ferè
citu
wer
rit:r
fus,
pra
esse
mo
def
qua
bu
fici
tis
sec
eiu
C
gl
tu
te
co
li
q
se
h
ri
fi
v

gentis non fuent, Moscorum tamen nomen ve-
 teribus non ignotum fuisse constat. Porro Mos-
 qwa fluius in Twerensi prouincia, Lxx iere
 supra Mosaisko werst (est autem werst, Italicū *Scilicet*
 ferè militare, haud procul a loco qui Oleichno di-
 citur, fontes suos habet: indeq; emisso Lxx xx
 werst spacio, ad Moscowiam ciuitatem decur-
 rit: receptisq; in se aliquot fluijs, Orientem ver-
 sus, Occam fluium illabitur. Cæterum sex su-
 pra Molaisko miliaribus, primum naugabilis
 esse incipit: quo loco materia ad fabricandas do-
 mos, aliosq; vltus ratibus imposita, Moscowiā
 deseritur. Infra autem ciuitatem merces aliāq;
 quæ ab externis hominibus importantur, nauib-
 us aduehuntur. Tarda autem in fluiuo, atq; dis-
 ficilis, propter gyros, seu meandros, quibus mul-
 tis incuruatur, naugatio est. prælestim inte Mos-
 scowiam & Columnnam ciuitatem, tribus ab
 eius ostijs passuū millibus in lictore litam: vbi
 CC Lxx werst spacio, flexionibus multis lon-
 gisq; naugantium cursum impedit atq; remora-
 tur. Fluius non admodum piscosus, vt qui præ-
 ter viles & vulgares, nullos pisces habeat. Mos-
 cowia quoq; prouincia, nec lata nimis, nec ferti-
 lis est. cuius fecunditati, ager vbique arenosus,
 qui mediocri siccitatis aut humiditatis excessu
 segetes enecat, plurimum obest. Accedit ad
 hæc, immoderata aspera q; nimis aeris intempe-
 ries, qua hyemis rigore solis calorem superante,
 fata quandoq; ad maturitatem non perueni-
 unt. Etenim tam intensa ibi nonnunquam sunt

Frigora pede. frigora, vt quemadmodū estatis tempore apud
intentione nos aestu nimio, sic ibi frigore immenso terra in
 hiatum discedat: aqua etiam tum in aerem effu-
 sa, spiritumque ex ore proiectum, anteaquam ter-
 ram contingat, congelantur. Nos ipsi, cum an-
 no 1526 eò peruenissemus, ramos fructiferarum
 arborum, rigore hyemis anni præcedentis pror-
 sus perijsse vidimus: quæ eo anno aded dura fu-
 it, ut complures veredari (quos ipsi Goncez vo-
 cant) in vehiculis gelu concreti, reperti sint. Fue-
 re qui tum pecora Moscoviam, funibus alliga-
 ta, ex proximis pagis ducerent; vique frigoris op-
 pressi, vnà cum pecoribus perierunt. Præterea
circulatores. multi circulatores, qui cum urliis, ad choreas edo-
 ctis, in illis regionibus vagari solent, tum mor-
 tui in vijs reperti sunt. Quin & vrsi ipsi, fa-
 me eos stimulante, relictis syluis, passim per vi-
 cinas villas discurrebant, inque domos irue-
 bant: quorum conspectum atque vim cum ru-
 stica turba fugeret, frigore foris miserè peribat.

Insurgens. Atq; tanto frigori, aestus quoque nimius quan-
in tempore. doq; respondet, vt anno Domini 1525, quo im-
 moderato solis ardore omnia ferè sata exusta
 fuerunt, tantaq; annonæ caritas eam siccitatem
 consecuta est, vt quod tribus antea dengis eme-
 batur, id x x, aut x x x pòst emeretur. plurimi pa-
 gi & syluæ, frumenta que nimio aestu incensa cõ-
 spiciebantur. Quorum fumus ita regionem op-
 leuerat, vt prodeuntium hominum oculi gra-
 uiter fumo læderentur: & absque fumo caligo
 quædam oboriebatur, quæ multos obcecauerat.

Totam

Totam porro regionem non ita diu admodū
 syluosam fuisse, ex magnarum arborum trun-
 cis, qui etiamnum extant, apparet, quæ quāuis
 agricolarum studio ac opera satis culta sit, ijs ta-
 men quæ in agris proueniunt exceptis, reliqua
 omnia ex circumiacentibus prouincijs eò asse-
 runtur. nam frumento quidem, oleribusq; com-
 munibus abundat: cerasa dulciora, nucesq; (uel
Nutibus raris. lanis tamen exceptis) in tota regione non repe-
 riuntur. Aliarum arborum fructus habent quidē,
 verū infuaues. Melones autem singulari cura
Melones. ac industria semenant. terram simo permixtā in
 areolas quasdam altiores componunt, inq; eas
 semen cõdunt: hac arte calori ac frigori immo-
 derato æquè succurritur. Nam si fortè aestus ni-
 mius fuerit, rimulas tanquam spiracula quæ-
 dam, ne semen calore nimio suffocetur, per si-
 mum terræ mixtum faciunt: in frigore verò ni-
 mio, lætaminis calor seminibus reconditis præ-
 stat auxilium.

Melle Moscovia prouincia, ferisq; (leporibus
 tamen exceptis) caret. Animalia nostris longè
 minora sunt, neq; tamen cornibus (vt quidā scri-
Animalia. psit) carent. Vidi enim ibi boues, vaccas, capras,
 arietes, cornuta omnia. Iam verò ciuitas Mosco-
 wia, inter alias ciuitates Septentrionales, Ori-
 entem versus multum porrigitur: quod nobis
 in profectiōe nostra: obseruatu haud difficile
 fuit. Nam cum Vienna egressi, rectā Cracoui-
 am, atque inde centum ferè Ger. miliarium itine-
 re, in Septentrionē progressi fuissetmus, itinere
 tandem

tandem in Orientem reflexo, Moscoviâ, si non in Asia, tamen in extremis Europæ, quâ maximè Asiam cōtingit, sinibus sitam peruenimus. De qua re infra in Tanais descriptione plura dicā. *urbis de supra* Vrbis ipsa lignea est satisq; ampla: quæ procul etiam amplior, quàm re ipsa sit, apparet. nā hortī, aræq; in qualibet domo spaciøsæ, magnam ciuitati accessiōnem faciunt: quam fabrorum, aliorumq; opificum igni vtentium, in fine ciuitatis longo ordine protensæ ædes, inter quas sunt prata & agri, etiam magis adaugent. Porro non procul à ciuitate domunculæ quædam apparent, & trans fluuium villæ, vbi non multis retroactis annis, Basilii Princeps satellitibus suis nouam Nali ciuitatem (quod eorum lingua Infunde sonat) exædificauit, propterea quod cum alijs Ruthenis medonem & ceruissiam bibere, exceptis paucis diebus in anno, prohibitum sit, ijs solis bibendi potestas à Principe sit permissa: atq; eam ob rem, ne cæteri illorum conuictu corrumperētur, ab reliquorū cōsuetudine sunt seiūti. *Monasterii.* Haud procul ab vrbe sunt aliquot Monasteria, quæ vel sola procul spectantibus vna quædā ciuitas esse vidētur. Porro vasta ciuitatis magnitudo facit, vt nullo certo termino contineatur, nec muro, fossa, propugnaculisue commodè sit munita. Plateæ tamē quibusdam in locis, trabibus per transuersum ductis, obstruuntur: adhibitisq; custodibus ad primam noctis facem ita obfirmantur, vt nemini noctu aditus post statā horam illac pateat: post quam qui deprehenſi fortē

fue-

fuerint à custodibus, aut verberantur, spolianturque, aut in carcerem conijciuntur, nisi fortē noti honestique viri fuerint. Hi enim à custodibus ad sua deduci solent. Atque tales custodiæ quā liber in ciuitatem patet aditus, locari solent. Nam reliquam vrbis partem Mosqua alluit, in quem sub ipsa vrbe, lausa fluuius illabitur, qui ob altas ripas rarò vadari potest. In hoc molen- *Molendina.* dina complura, in publicum ciuitatis vsum constructa sunt. hisque fluuijs ciuitas nonnihil munita esse videtur: quæ præter paucas lapideas ædes, templa & monasteria, prorsus lignea est. *Ædium huiusmodi.* Ædium in ea vrbe numerum vix credibilem reſerunt. Aiebant enim, sexto ante aduentum nostrum in Moscoviam anno, Principis iussu ædes cōscriptas fuisse, eorumq; numerum 4,1500. superasse. Ciuitas hæc tam lata ac spaciōsa, ad- *Ciuitas huiusmodi.* modum lutosa est. quamobrē in vicis ac plateis, alijsq; celebrioribus locis, pōtes passim extructi sunt. Est in ea castrum, ex lateribus coctis con- *Castrum.* structum, quod ab vna parte Mosqua, ab altera Neglima flumine alluitur. Neglima autem ex paludibus quibusdam manat, qui ante ciuitatē circa superiorem caſtri partē ita obſtruitur, vt in stagni formam exeat: indeq; decurrēs, fossas caſtri replet, in quibus sunt molendina: tandemq; sub ipso caſtro, vt dixi, Mosquæ fluuius iūgitur. Castrum autem tanta magnitudine est, vt præter amplissimas ac magnificē extructas ex lapide Principis ædes, Metropolitanus episcopus, itē Principis fratres, Procereſ, alijsq; quāplurimi, spacio-

spaciosas in eo ædes ligneas habeant. Ecclesiæ ad hæc in eo multæ, vt amplitudine sua ciuitatis propemodum formam referre videatur. Hoc castrum roboribus tantum initio circumdabatur: atque ad magni Ducis Ioannis', Danielis filij, temporavsq; paruum ac ignobile erat. Is enim Petri Metropolitæ suasu, primus sedem Imperij eo transtulit. Nam Petrus amore Alexij cuiusdam, qui ibi sepultus claruisse miraculis dicitur, eo loci sedem sibi prius elegerat; eoque mortuo, atque ibidem sepulto, cum ad eius tumulum miracula pariter fierent, locus ipse religionis ac sanctitatis quadam opinione adeo celebris factus est, vt posteri Principes omnes, Ioannis successores, ibi Imperij sui sedem habendam esse duxerint. Nam mortuo Ioanne, eiusdem nominis filius, sedem ibi retinuit: ac post eum Demetrius, post Demetrium Basilius, is qui ducta Vuitoldi filia, Basilium Cæcum post se reliquit. Ex quo Ioannes, eius Principis pater, apud quæ Oratorem egi, qui primus castrum muro cingere coepit) natus est: cui operi tricesimo setimæ anno post supremam manum eius posteri imposuere. Eius castri propugnacula basilicæ, cum Principis palatio, ex latere ab hominibus Italis, quos propositis magnis præmijs Princeps ex Italia euocauerat, Italico more extructa sunt. Multæ autem, vt dixi, in hoc sunt ecclesiæ, lignæ ferè omnes: duabus tamen insignioribus, quæ ex lateribus extructæ sunt, exceptis: quarum altera diuæ Virgini, altera diuo Michaeli

est

est sacra. In templo diuæ Virginis sepulta sunt duorum Archiepiscoporum corpora, qui, vt Principes, eo suam Imperij sedem transferrent, ibique Metropolim constituerent, autores fuerunt: eamque maximè ob rem in diuorum numerum sunt relati. In altero templo principes vita defuncti humanantur. Construebantur, nobis præsentibus, plura etiam templa ex lapide. Regionis cælum adeo salubre est, vt ibi vltima *Loco reperiens* tra Tanais fontes, præsertim in Septentrionem, ac etiam magna ex parte Orientem versus, memoria hominum, nulla vnquam pestis sæuerit. Habent tamen interdum intestinorum & capitis *Morbus moscoviticus* morbum quendam, pesti haud dissimilem, *perniciem* quem ipsi Calorem appellant: eo qui corripitur, paucis diebus pereunt. Is morbus in Moscovia nobis existentibus, grassabatur, vnumque ex familiaribus nostris absumpsit. atque cum in tam salubri regione degant, si quando in Nowo gardia, Smolentzko, & Plefcowia pestis sæuit, quoslibet illinc ad se venientes, regione sua metu contagij excludunt.

Gens Moscoviæ cæteris omnibus astutior *Moscovitiæ fallaces* & fallaciore esse perhibetur, fluxa in primis in contractibus fide: cuius rei ipsi haud ignari, si quando cum externis commercia habent, quo maiorem fidem obtineant, non Moscovitas se, sed aduenas esse simulant.

Longissimus in Moscovia dies in solstitio æstiuo xvi horarum, cum tribus quartalibus, esse dicitur. Certà poli elevatione tunc ex minima

mine potui cognoscere: quamuis quidā L VIII graduum se accepisse, incerto tamen autore, diceret. Ipse tandem facto per Astrolabium periculo, utcūq; solem nono die Iunii in meridie obseruauit L VII graduum. Ex qua obseruatione, computatione hominū harū rerum peritorū, deprehensum est, altitudinē poli L. graduū esse: longissimum autē diē, xvi horarū, & vnus quarralis.

☉ Moscovia loco principali descripta, ad reliquas Magni Ducis Moscoviæ subiectas provincias progredias, ordine primum Orientem versus seruat: dein per Meridiem & Occidentem atque Septentrionem circumeuntes, rectā in Orientem æquinoctialem deueniemus.

Vuolodimeria ciuitas magna primum occurrit, quæ castrum ligneum sibi cōiunctum habet. Hæc à tempore Vuolodimeri, qui postea Basiliius dictus est, vsq; ad Ioannem Danielis filium, Rusiæ metropolis fuit. Sūt autem inter Vuolgā & Occam, magnā duo flumina, triginta sex à Moscovia in Orientē miliaribus Ger. sita, loco adeo fertili, vt ex vno tatici modio sæpe & x. nōnunquā xxx modij proueniāt. Eā Clesma fluius alluit, cætera syluæ magnæ vastæq; cingunt. Clesma porro quatuor à Moscovia miliaribus Ger. oritur, multisq; ibi molendinis celebris ac cōmodus est: qui infra Vuolodimeriam, vsq; ad Murom oppidum, in Occæ litore situm, spatio duodecim miliarib. naugatur, Occæq; fluuiū iūgitur. A Vuolodimeria viginti quatuor miliariū rectā in Orientem, in vastis syluis principatus olim

olim fuit: cuius populi Muromani vocabantur, animalium pellibus, melle & piscibus abundantes.

Nowogardia inferior ciuitas, ampla & lignea cum castro, quod Basiliius ^{presens} monarcha ad Vuolgæ & Occæ fluuiorū confluxum ex lapide in scopulo exædificauit. Aiunt quadraginta miliaribus Ger. eam à Murom abesse, in Orientē. quod si ita est, centum miliarib. Nowogardia à Moscovia distabit. Regio fertilitate, rerumque copia Vuolodimeriam æquat. Atq; hic Christianæ religionis hac quidem parte terminus est. nā licet princeps Moscoviæ ultra Nowogardiā hanc, castrum, cui Sura nomen est, habeat: tamē interiectæ gentes, quæ Czeremissæ appellantur, non Christianam, sed Machumeti sectam sequuntur. Porro ibi & aliæ gentes sunt, Mordwa nomine, Czeremissis permixtæ, quæ cis Vuolgā, ad Suram, bonam regionis partem occupant. Czeremissæ enim ultra Vuolgā in Septentrione degunt: ad quorum differentiā, qui circa Nowogardiā habitant, Czeremissæ superiores, seu montani, non à montibus quidem, qui ibi nulli sunt, sed à collibus potius, quos accolunt, nuncupantur.

Sura fluuius Mosci & Casanenſis regis dominiū diuidit, qui ex Meridie veniens, viginti octo miliarib. infra Nowogardiam, cursu in Orientē flexo, Vuolgā influit. in quorum confluxu, ad alterum litus, ijs Basiliius princeps castrum erexit, idq; à suo nomine Basilowgorod nominauit: quod postea multorum malorum seminariū

extitit. Haud procul inde est Moscha fluuius, qui & ipse ex Meridie p: osuens, Occam supra Murom illabitur, non longè ab oppido Cassi-mowgorod, quod Moscus Tartaris habitandū concessit. Horum mulieres arte quadam vn-gues, decoris causa, nigro colore inficiūt, ac aper-to capite, p: salsiq; crinibus perpetuò incedunt. A Moscha fluuiō Orientem & Meridiem ver-sus, ingentes occurrunt syluæ, quas Mordwa populi, qui proprio idiomate vtuntur, ac Princi-pi Moscowiæ subiecti sunt, inhabitāt. Eos qui-dam idololatrias, alij Mahometanos esse volūt. Hi in pagis passim habitant, agros colunt, vi-ctū ex ferina carne & melle habent, pellibus abū-dant preciosis: duri in primis homines. nam & Tartaros latrocinantes sæpe fortiter à se pro-pullarunt, pedites ferè omnes, arcubus oblōgis conspicui, sagittarūq; peritia præstantes.

Rezan prouincia inter Occam & Tanaim flu-uiū sita, ciuitatem ligneam non longè à ripa Occæ habet. Erat in ea castrum, quod Iaroslau voca-batur: cuius nunc, præter vestigia, nihil extat. Haud procul ab ea ciuitate, Occa fluuius insu-lam facit, quæ Strub dicitur, magnus olim du-catus, cuius Princeps nemini subiectus erat. Co-lumna ex Moscowia inter Orientem & Meri-diem, seu (vt alij volunt) in Orientem hyemalē ciuitas occurrit. Dein Rezan, quæ à Moscowia triginta sex miliaribus Ger. distat. Hæc prouin-cia cæteris omnibus Moscowiæ prouincijs fertilior est: in qua, vt aiunt, singula grana fru-menti

menti binas quandoque, pluresue spicas profe-runt: quarū culmi tam dense accrescunt, vt nec equi facile transire, nec coturnices inde euolare possint. Mellis, pilciū, auitū, ferarūq; ibi magna copia, arborumq; fructus lōgè Moscowiæ fru-ctibus nobiliores: gens audacissima, bellicosis-simaque.

Ex Moscowia ad huc vsq; castrū, vltraq; spa-cio ~~xxiiii~~ ferè miliarium Ger. fluit Tanais, Jos-co qui Donco dicitur: vbi mercatores in Asoph, Capham, & Constantinopolim euntes, naues suas onerant quod plerunq; sit in autumno, plu-uiosa anni parte. nam Tanais ibi alijs anni tem-poribus non ita aquis abundat, vt oneratas naues beneserre queat. Dominabatur Rezan quandoque Basilus magnus dux, qui sororem *Rezanæ* Ioannis Basilij magni ducis Moscowiæ duxe-*Uspido.* rat, ex eaque Ioannem & Theodorum suscep-rat. Mortuo Basilio, Ioannes filius succedit: qui ex vxore Knes Theodori Babitz filia, Basiliū, Theodorum & Ioannem filios genuit. ex qui-bus, mortuo patre, maximi natu duo filij, dum quisque sibi imperium vendicare nititur, in cam-pis Razanēlibus congressi: armis decertarūt: in qua pugna alter occubuit, nec multo pōst, qui victor fuerat, in eisdem cāpis moritur, in cuius rei memoriā, signum crucis ex robore ibi erectū est. Minimus natu, qui ex tribus fratribus adhuc supererat, cognita fratrum suorum morte, adiun-ctis sibi Tartaris, principatu, pro quo fratres de-certauerant, quemq; mater adhuc possidebat,

Tartarorum mulieres.

Mordwa populi.

Rezan. fern. utas.

vi potitur: quibus peractis, cum Duce Moscoviæ agit, ut quemadmodum maiores sui nemini obstricti, cum principatum liberè tenuissent, possedissentq; ita se quoque imperare sineret. Dum hæc pacisceretur, ad magnum Principem delatus est, quod regis Tauricæ, quo cum Principi bellum erat, filiam vxorè expeteret. quàm ob rem cum à Principe vocatus fuisset, metu aduentū tardat, protrahitq; tandē à Simeone Crubini, vno ex consiliarijs suis persuasus, in Moscoviam proficiscitur: vbi Principis iussu captus, liberis custodijs mādatur. Subinde Princeps matre illius eiecta, & in monasterium intrusa, castrū cum principatu occupat: & ne aliqua quandoq; secessio Rezanensium fieret, bonam eorum partem per diuersas distribuit colonias. quare totius principatus vires labefactatæ conuerunt. Porro cum anno Domini. 1521. Tartari prope Moscoviam castra posuissent, Ioannes per tumultum è custodia elapsus, in Lithwania profugit: vbi etiam tum exulabat.]

Tulla oppidum quadraginta ferè miliaribus Ger. à Regan distat, à Moscovia verò in Meridiem triginta sex: estq; vltimum oppidum ad cāpestria deserta, in quo Basilius Ioannis castrum ex lapide cōstruxit, quod fluuius eiusdem nominis præterlabitur. Vppa verò alius fluuius, ab ortu castrum alluit: Tullæq; fluuiio iunctus, Occā supra Vvorotinski viginti ferè miliaribus Ger. influit. à cuius ostijs haud ita procul, Odoyov castrum situm est. Porro oppidum Tulla, etiam Ba-

Basilij tempore proprium principem habebat.

Tanais fluuius famosissimus, qui Europam ab Asia determinat, octo fermè à Tulla in Meridiem miliaribus nonnihil in Orientem deflectendo, oritur, non ex Ripheis montibus, ut quidam prodidere: sed ex Iwanowo sero, hoc est, Ioannis lacu ingenti, qui in longitudine & latitudine circiter 1500. werst patet: inq; sylua, quā quidam Okonitzkilies, alij Iepipnanowlies appellant, ortum habet. Ex hoc lacu Schat & Tanais, magna duo flumina, emergunt. Schat in Occidentem, Vppa fluuiio in se recepto, Occam inter Occidentem & Septentrionem influit. Tanais autem primo cursu rectā in Orientem fluit, atq; inter Casan & Astrachan regna sex vel septem miliaribus Ger. à Vuolga fluuiio labitur: dein reflexo in Meridiem cursu paludes facit, quas Mæotidis vocant. Ad eius porro fontes proxima ciuitas est Tulla, supra ostia verò tribus ferè in litore miliaribus Asoph ciuitas, quæ prius Tanas vocabatur. supra hanc quatuor dierum itinere Achas oppidum est, ad eundem fluuium situm, quem Rhuteni Don appellant. Hunc ab optimorum piscium copia singulari, item amoenitate, quod utraque fluminis ripa diuersis herbis, radicibusq; suauissimis, adhæc arboribus fructiferis plurimis, varijsq; in modum horti, quasi industria quadam exulta atque confita sit, satis laudare non possunt. Et quod tanta ferarū, quæ paruo negotio sagittis conficiuntur, ibi sit copia: ut per ea loca iter facientes, ad vitam susten-

*Fluyj. Don
amœnitas*

tandā nulla alia re, igni tantū saleq; excepto; in-
digeāt. In his partibus nō miliaria, sed diēſū iti-
nera obſeruantur. Ego quantū cōiectura aſſequi
potui, à fontibus Tanais ad eius oſtia vſq; ter-
reſtri itinere rectā eundo, ſunt oſtuaginta ſerē
miliaria Ger. A Dōco, quo loco Tanaim primū
nauigabilem eſſe dixi, vix viginti diebus nauig-
an ſo, peruenitur Aſoph, ciuitatem Turcis tri-
butariā: quæ quinq; vt aiunt, diætis ab Ithmo
Tauricę, quæ in alijs Præcop vocāt, diſtat. In ea
multarum ex diuerſis orbis partibus gentiū inſi-
gne eſt emporium: quò vt omnibus, cuiuſcun-
que nationis ſint, liber patet acceſſus, libera etiā
vendendi emendique cuiſlibet datur copia: ita ci-
uitate egreſſis omnibus quidlibet impunē fa-
cere licet. De aris autem Alexandri & Cæſaris,
quas plerique ſcriptores in his locis fuiſſe com-
memorant, vel earum ruinis, nihil certi ex indi-
genis, alijsque qui ea loca ſæpiſſimē peragra-
runt, cognoscere potui. Milites quoque, quos
Princeps ad Tartarorum excuſiones exploran-
das, & coercendas, quotannis ibi in præſidijs
habere ſolet, ſuper hac re à me interrogati, nihil
ſe vnquam tale vel vidiffe, vel audiuiſſe reſpon-
derunt. Circa oſtia tamen minoris Tanais, qua-
tuor ab Aſoph diætis, iuxta locum Velikipre-
wos ad S. montes, ſtatuas imaginesque quaſ-
dam marmoreas & lapideas vidiffe ſe, non nega-
bant. Minor porro Tanais in Serwerski prin-
cipatu oritur, vnde Donetz Sewerski vocatur,
tribusq; diætis ſupra Aſoph in Tanaim illabi-
tur,

tur. Cæterum qui ex Moscovia in Aſoph terre-
ſtri itinere proficiſcuntur, hi Tanai, circa Donco
vetus & dirutum oppidum, traiecto, à mendie
nonnihil in orientem refleſcuntur: quo loci, ſi
recta ab Tanais oſtiji linea ad eius fontes duca-
tur, Moscoviam in Aſia, non in Europa ſitam
reperies.]

Mſceneck paluſtris locus eſt, in quo olim ca-
ſtrum erat, cuius etiamnum veſtigia extant. Cir-
ca hunc locum adhuc quidam in tuguriolis ha-
bitant, qui neceſſitate imminente, in paludes
illas, ceu caſtrum reſugiunt. [Ex Moscovia in
Mſceneck, meridiem verſus eundo, ſexaginta ſe-
rē miliaria Ger. ſunt: ex Tulla ſerē triginta.] A
Mſceneck decem & octo ſerē miliaribus ad par-
tem ſiniſtram, Occa fluuius oritur: qui primum *ortuſt.*
in Orientem, dein in Septentrionem, poſtremò
in Orientem æſtiualem (vt ipſi vocant) curſum
ſuum dirigit. atque ita Occa, Mſceneck forma
circuli propemodum dimidiati claudit: multa-
que ſubinde oppida, Vuorotin ſcilicet, Coluga,
Cirpach, Corſir, Columna, Rezan, Caſimow-
gorod, & Murom alluit: tandemque Vvol-
gam infra Nowogardiam inferiorem ingreditur,
ſyluiſq; vtrinque clauditur, quæ melle, aſ-
preolis, hermelis et martibus plurimū abūdant.
Campi omnes quos alluit, fertiliffimi ſunt: no-
biliffimus in primis piſcium copia fluuius cui⁹
piſces cæteris Moscowię fluminibus præferun-
tur, maxime qui circa Murom capiuntur. Habet

*Beluga.
piscis.*

præterea pisces quosdam peculiares, quos ipsi sua lingua vocant Beluga, miræ magnitudinis, sine spinis, capite & ore amplo, Sterlet, Schewriga, Osseter: postrema tria Sturionum genera: & Bielaribitza, hoc est, album pisciculum nobilitissimi saporis. horum maximam partem ex Vuolga ede deuenire putant. Ex Occæ porro fontibus duos alios fluuios oriri aiunt, Sem & Schosna: quorum Sem, Sewera principatum perfluit: oppidumq; Potiwlo præterlapsus, in Desna fluuium, qui Czernigo oppidum interlabitur, atque infra Chiowiam in Boryllhenem fertur, influit: Schosna autem rectà in Tanaim defertur.

Basilij fariy

Corfira in ripa Occæ fluminis oppidum est, sex miliaribus supra Columnam. Habebat aliquando sui iuris dominum: qui cum ad Principem Basilium, tanquam qui in necem eius conspirasset, delatus fuisset, eamque ob rem sub venationis prætextu à Principe vocatus fuisset, illeque armatus (nam à quodam, non inermis iret, admonitus fuerat) cum ad Principem in venatione venisset, neq; tum admissus esset, sed cum Michaelē Georgij Principis Secretario ad vicinum oppidum Czirpachire, ibique se operiri iussus esset: ubi à Principis Secretario ad bibendum inuitatus, idque (ut solet) pro Principis sui incolumitate, cum in eas insidias quas nullo modo euitare posset, se prolapsus esse sentiret: accersito sacerdote, haustoque poculo moritur, atque ita nephario hoc facinore, Basilij Czirpach oppido, octo miliaribus à Corfira ad Occam fluuium

uium sito, ubi etiam loco plano minere ferri effodiuntur, potitus est.

Coluga oppidum ad Occam fluuium triginta sex miliaribus à Moscovia abest, quatuordecim à Czirpach. Fiunt ibi affabrè cælata pocula lignea, aliæq; è ligno res ad cultû domesticû pertinentes: quas inde in Moscoviam, Lithwaniâ, aliasque circumiacentes regiones passim deferuntur. Solet ibi Princeps quotânis præsidia sua contra incursiones Tartarorum habere.

Vuorotin principatus eiusdem nominis, cum ciuitate & castro, tribus supra Colugam miliaribus, non procul à litore Occæ sito, nomen habet. Hunc principatum Ioannes Knes Vuorotinski cognomento possidebat, vir bellicosus, ac multarum rerum experientia excellens, quoduce Basilij princeps præclaras læpe ex hostibus victorias reportauerat. Sed anno. 1521. quo tempore rex Tauricæ Occa traiecto, magno exercitu Moscoviam, ut supra dictum est, inuaserrat, ad eumque coercendum & reprimendum Demetrius Knes Bielski, homo iuuenis, cû exercitu à Principe missus fuisset, isq; Ioânis Vuorotinski, aliorumque sanis consilijs neglectis, viso hoste turpi se fugæ mādasset: Principeq; post Tartarorum discessum, de fugæ autoribus diligenter inquirente, Andrea Principis fratre (qui reuera ei fugæ autor fuerat) alijsq; absolutis, Ioannes Vuorotinski non solum in summam venit Principis indignationem, sed captus etiam, atque principatu suo exutus est. Postremò di-

*ios. Knes
Vuorotinski*

RERVM MOSCOVITICARVM

missus quidem fuit ex custodia, ea tamen conditione, ne Moscovia vnquam egrederetur. [Hunc nos quoque inter primarios viros Molcowiæ, in aula Principis vidimus.]

Sewera magnus principatus est, cuius castrū Nowogrodek, haud ita diu Sewerensium principum, priusquam hi ab Basilio principatu exuerentur, sedes erat. eò ex Moscovia dextrorsum in Meridiem, per Colugam, Vuorotin, Serensko & Branski, centum quinquaginta miliaribus Ger. peruenitur: cuius latitudo ad Borysthenem vsque protenditur. Vastos desertosq; palāim campos habet: circa Branski autem syluam ingentem. Castra oppidaq; in eo sunt complura: inter quæ Starodub, Potiwlo, Czernigow, celebriora sunt. Ager quatenus colitur, fertilis est. Syluæ hermellis, aspreolis & martibus, melleq; plurimum abundant. Gens propter assidua cum Tartaris prælia, valdè bellicosa. Cæterum Basilius Ioannis, vt alios plerosq;, ita hunc quoque principatum sibi subiecit, hoc modo. Erant duo Basilij ex fratribus nepotes: horum alter cognomēto Semetzitz, castrum Nowogrodek: alter uerò Staradub ciuitatem tenebat. Potiwlo autem Demetrius quidam Princeps possidebat. Porro Basilium Semetzitz, cū strenuus in armis, eamq; ob rem Tartaris terrori esset, tanta regnandi libido inuaserat, vt principatum solus expeteret. neque quieuit, donec Basilium Staradubski afflictissimum redderet: eoq; depulso, prouinciam suam occuparet, quo

COMMENTARIJ. 74

electo, Demetrium alia via aggressus est: quē apud Principem detulit, tanquam qui animum deficiendi à Principe haberet. Quare Princeps commotus, Basilio mādāt, uti Demetrium, quacunq; arte captum, ad se Moscoviam mitteret. Huius itaq; fraude Demetrius in venatione circumuentus fuit. Præmiserat enim Basilius equites quosdam ad castrum sui portas, qui cum fuga euadere conantem exciperent, à quibus tum caprus, in Moscoviam deductus, atq; in vincula coniectus fuit. Hanc iniuriam filius, quem vniciū habebat, Demetrius, ad eò molestè tulit, vt ad Tartaros confestim confugeret. Vtq; patri illatam iniuriam celerius grauiusq; vlcisceretur, Christiana fide abnegata, in Machumeti ritum circumciditur. Interim dum apud Tartaros ageret, accidit, vt puellam quandam venustissimā deperiret: qua cum aliàs potiri non posset, inuitis eam parentibus clam abduxit. Eam rem serui, qui cum eo circumcisi fuerāt, puellæ propinquis clam indicarunt: à quibus quadam nocte subito oppressus, cum puella sagittis conficitur. Basilius Princeps audita filij ipsius Demetrii fuga ad Tartaros, senem arctioribus vinculis constringi iubet. qui nō multo post morte filij apud Tartaros cognita, carcere mororeq; confectus, eodē anno qui à nato Christo MDXIX erat, obiit. Aq; hæc omnia Basilio Semetzitz auctore facta sunt: cuius impulsu antea quoque Princeps & Corsiæ dominum, & germanum suum fratrem, captos in carcere occidit. Cæterū quem-

regnandi libido.

quemadmodum saepe fieri solet, vt qui alijs in-
sidias struunt, in eisdem tandem ipsi incidunt:
rex poloniae & huic Semetzitz contigit. Nam ipse quo-
*hic boleslaw*q; apud Principem defectionis crimine inimu-
*linatus*latus est. Eam ob rem cum Moscoviam voca-
tus fuisset, illeq; nisi publicae fidei literae Principis
& Metropolitae iuramento confirmatae, sibi
prius mitterentur, eò se venturum pernegaret:
missis acceptisq; ex sententia literis, X V I I I
Aprilis, 1523 anni Moscovia cum venisset, hono-
rifice muneribus etiam oblati à Principe exce-
ptus fuit: sed paucos post dies captus, in carcerē
conijcitur, ubi & tunc detinebatur. Causam ca-
ptivitatis suae hanc fuisse aiunt, quod literas ad re-
gē Poloniae, quibus se ad eum deficere velle scri-
pserat, praefecto Chiowienli misisset: qui resigna-
tis literis, cum iniquum eius erga principem suū
animū cognouisset, continuo eas Principi Mos-
caviae misit. Alij verò rationem magis verisimi-
lem afferunt. Solutus enim Semetzitz in toto Mo-
sci Imperio supererat, qui castra & principatus
possidebat: quibus, vt facilius hunc eijceret, tu-
tiusq; imperaret, perfidiae crimen, quo ille è me-
dio tolleretur, in illum excogitatum est. Ad quod
alludēs morio quidam, quo tempore Semetzitz
Moscoviam ingrediebatur, scopas & palam cir-
cumferebat. qui cum interrogaretur, quid sibi
hoc apparatu vellet? Imperium principis non-
dum prorsus purgatum esse, respondit: nunc ve-
rò commodum tempus verrēdi adesse, quo feces
omnes eijciendę forent. Hanc prouinciam Ioan-

nes Basilij, Alexandri magni Ducis Lithvaniae
exercitu ad Vuedrosch fluium profligato, pri-
mus imperio suo adiecit. Porro Sewerenles pri-
ncipes genus suū à Demetrio magno Duce Mos-
caviae ducunt. Erant Demetrio filij tres, Basili-
us, Andreas, & Georgius. Ex his Basilius natu
maximus, iuxta patrias leges, patri in regno suc-
cessit. Ex alijs duobus, Andrea videlicet & Ge-
orgio, Sewerenles principes generis sui origi-
nem traxerunt.

Czernigow triginta miliaribus à Chiowia, to-
tidē verò à Potiwlo abest. Potiwlo verò distat à
Moscovia cētum quadraginta miliaribus Ger-
à Chiowia sexaginta, à Branski triginta octo.
Hae ultra syluam magnam, quae vigintiquatuor
miliaribus in latitudinem protenditur, sita est.

Nowogrodeck decem octo miliaribus distat à
Potiwlo, à Staradub quatuordecim: Staradub à
Potiwlo triginta duobus miliaribus.

Eūtibz ex Potiwlo in Tauricam, per solitudi-
nem fluij Sna, Samara & Ariel occurrunt: ex
quibus posteriores duo latiores, profundiores-
q; sunt: in quibus traijciendis dum viatores diu-
tius nonnūquam detinentur, à Tartaris saepe cit
cūueniuntur, capiūturq;: post hos Koinkawo-
da & Moloscha fluij occurrūt, quos nouo quo-
dam traijectionis genere superant: resectas arbul-
culas in fascēs colligant, quibus se suaq; impo-
nūt, atq; ita remigantes secundo fluuij in alterū
litrus deferuntur. Alij huiusmodi fascēs equorū
caudis alligant, qui flagris impulsī, natantes in
vlte-

RERVM MOSCOVITICARVM
vltimus litus, homines secum trahunt, transfe-
runtque.

Vgra fluuius profundus & lutosus, non lōgē
à Drogobusch in sylua quadam oritur, interque
Colugam & Vuorotin in Occam exoneratur. Is
fluuius olim Litwaniā à Moscovia diuidebat.

Demetriowitz oppidum & castrum inter Me-
ridiem & Occidentem, decem & octo miliaribus
abest à Vuiesma, à Vuorotin circiter viginti.

*Smolensk ut huius
descriptio*
Smolentzko ciuitas Episcopalis, ad Borysthe-
nem fluuiū sita, castrum in vltiore fluminis li-
tore Orientem versus habet, roboribus constru-
ctum, quod plurimas domos in ciuitatis formā
complectitur. Hoc quā in collem porrigitur (nā
parte alia Borysthene alluitur) iosis, ad hāc sti-
pitibus acutis, quibus hostium incursus arcetur,
munitū: Basilii Ioānis sæpius grauissimē oppu-
gnauit nunquā tamen illud vi capere potuit. At
postremō militum, præestīque cuiusdam Bohe-
mi (de quo suprà in historia Michaelis Linski
dictum) prodicione eo potitus est. Ciuitas in val-
le sita, colles circumquaque fertiles habet, syl-
uisque vastissimis cingitur, ex quib. pellium di-
uersarum magnus prouentus. Templū in castro
diuæ Virgini sacrum, alia verò ædificia ligneā in
ciuitatis suburbio Monasteriorum ē lapidibus
constructorum ruinæ complures videntur. Ex
Moscovia porrō ad Smolentzkum, inter Me-
ridiem & Occidentem euntibus, decem & o-
cto miliarium itinere, Molsaisko primū oc-
currit: inde viginti sex, Vuiesma: post decem &
octo,

octo, Drogobusch: atque inde totidem, in Smo-
lentzko peruenimus, totumque hoc iter octua-
ginta miliaribus Ger. constat: quamvis Lithwa-
ni & Moscovitæ centum computent. Ego ta-
men ter loca illa peragraui, nec plura obserua-
ui. Hunc principatum Basilio imperante, Vuil-
toldus magnus Dux Lithvaniæ Moscis anno
1413 ademerat. Eundem Basilius Ioannis an-
no 1514, die X X X Iulij, Sigismundo regi Po-
loniæ eripuit.

Drogobusch & Vuiesma, castra & oppida li-
gnea sunt, ad Borysthenem sita, quæ olim sub do-
minio Principum Lithvaniæ erant. Est sub op-
pido Vuiesma eiusdem nominis fluuius, qui
haud procul inde, duobus videlicet werst, in Bo-
rysthenem fertur: solentq; oneratæ mercibus na-
ues inde Borysthenem deuehi, atq; post vicissim
aduerso Borysthene Vuiesmam vsq; portari.

Molsaisko quoq; castrum & oppidum ligne-
um, circa quod magna diuersicolorum copia le-
porum est: soletq; Princeps quotannis venatio-
nes suas ibi habere, atq; nonnunquam diuerso-
rum Principum Oratores audire: sicuti nobis in
Moscovia existentibus, Lithwanos Oratores
audiuit: nosq; eō pariter ex Moscovia accersito,
vbi mandatis Principum nostrorum confe-
ctis dimissi fuimus. Porrō imperium principum
Molcowiæ, tempore Vuitoldi, quinque aut sex
miliaribus vltra Molsaisko protendebatur.

Biela principatus, cum castro & ciuitate eius-
dē nominis, ad fluuium Opscha, in vastis syluis
sexa-

sexaginta miliaribus Ger. magis in Occidentem à Moscovia distat: à Smolentzko triginta sex, à Toropetz triginta. Huius olim Principes ex Gidmino oriundi erant: sed Casimiro rege Poloniæ imperante, Iagellonis filij hunc principatū obtinebant. quo tempore, Basilius princeps Biela, qui alias Bielski appellatur, ad Ioannem patrem Basilij defecit, se suaque illi subdidit, uxoreque sua in eo motu in Lithwania relicta, alia, ^{ut supra dictum est} in Moscovia duxit: ex qua tres suscepit filios. Quos nos apud Principem vidimus, è quorum numero Demetrius propter patris sui auctoritatem in magno precio honoreque habebatur. Porro hi tres fratres, quamvis ex Bielski paterna hæreditate vivebant, eiusque annuis redditibus alebantur, eò tamen ne non audebāt. nam Moscoviæ princeps, Bielski principatum illis ademit, titulumque sibi usurpabat.

Rsowa Demetrii ciuitas: cum castro, recta in Occidentem viginti tribus miliaribus abest à Moscovia: castrum, à quo Princeps titulum sibi usurpat, ad fluvium Vuolga situm est, habetque latissimam ditionem. Est & alia Rsowa centum quadraginta miliaribus à Moscovia, à Vuelikiluki viginti, totidem à Plefcowia, quæ deserta appellatur. Ultra Rsowam Demetrii, per certa miliaria progrediendo in Occidentem, est sylva Vuolkonzki dicta, ex qua quatuor fluvij oriuntur. In ea sylva est palus, quæ Fronow vocatur: ex qua fluvius non ita magnus duobus fere miliaribus in lacum quædam Vuolgo influit: unde

rursus

tursus aquarum multitudine adauctus emergit, Vuolgaque sumpto à lacu nomine vocatur: qui multis paludibus emensis, multis etiam fluminibus in se receptis, viginti quinque, vel (ut alij volunt) septuaginta ostijs in mare Caspium, à Ruthenis Chwalinsko morie appellatam, & non in Pontum, ut quidam scripsit, exoneratur. Porro Vuolga à Tartaris Edel, à Prolomæo Rha vocatur: tantaque inter hunc & Tanaim in campis pestribus est vicinitas, ut septem duntaxat miliaribus distare affirmant. Quas autem ciuitates & oppida præcelabatur, suo loco referemus. In eadem sylva decem fere a palude Fronowo miliaribus est Dnyepersko pagus: circa quem oritur Borysthenes, qui ab incolis Dnieper vocatur, quem nunc Borysthenem dicimus. Haud procul ab eo loco est monasterium sanctæ Trinitatis, ubi oritur alius fluvius priore maior, Niepretz per diminutionem dictus. Ambo autem hi fluvij inter fontes Borysthenis & paludem Fronowo confluunt, quo loco Moscovitarum & Chloppienfium merces navibus imposita, in Lithwaniam deferuntur: tolentque mercatores ibi in monasterium seu diuersorium diuertere. Porro quod Rha & Borysthenes non ex iisdem fontibus, iuxta quorundam opinionem, oriuntur, cum ex alijs, tum ex complurium mercatorum certa relatione, qui in illis partibus rem fecerunt, ^{compartum habeo.} Borysthenis autem cursus hic est, ut primum Vuclman Meridiem versus alluat: mox reflexo in Orientem cursu,

L oppi-

oppida Drogobusch, Smolenczko, Orscham, & Mogilef præterlabatur: indeq; rursus in meridiem tendens, Chiowiam, Circassos & Oszakow contingit. vbi deinceps in pontem exoneratur, videtur eo loco mare formam lacus habere: & Oszakow quasi in angulo est ad ostia Borysthenis. (Nos enim ex Orichain Smolenczko venimus, ubi impedimenta nostra nauibus vsq; Vuisemam deduximus: & tantum inundabat, vt Monachus Comitem à Nugaroli, & me scapha piscatoria per syluas longè deuexerit: equi verò narando pluries superarunt itinera.)

Dwi 12 lacus à fontibus Borysthenis decem ferè miliaribus, & totidem à palude Fronowo distat. Ex eo fluuius eiusdem nominis versus Occidentem, qui à Vuilna viginti miliar. abest, ac dein in Septétrionem decurrit, & prope Rigam metropolim Luwoniz mare Germanicū (quod Rutheni Vuareczkoie morie vocant) illabitur: alluit Vuitepsko, Polotzko, Dunenburg: & nō perfluit Plefcowiam, vt quidam scripsit. Lithuonenses hunc fluuium ex bona parte nauigabilem, Duna appellant.

Lowat quartus fluuius, cæteris tribus minime comparandus, oritur inter lacum Dwina, & paludem Fronowo, aut ex ipsa palude. non potui equidem eius fontes, etsi haud procul à Borysthenis fontibus distāt, prorsus explorare. Est autem ille fluuius, vt eorum Annales habent, in quem S. Andreas apostolus ex Borysthene per siccum nauiculam traduxit, & qui emenlis quadraginta

draginta ferè miliaribus, Vuelikiluki alluit, inq; Ilmen lacum influit.

Vuolock ciuitas & castrum in Occidentem æquinoctialem viginti quatuor miliaribus distat à Moscowia, à Molaisko duodecim ferè, à Twer viginti. Huius loci titulū Princeps sibi *v. Falconum* suppat, soletq; quotannis ibi animum, falconibus lepores insectando, relaxare.

Vuelkiluki castrum & ciuitas in Occidentē à Moscowia centum quadraginta miliaribus, à Nowogardia magna sexaginta ferè, à Poloczko autem triginta sex miliaribus distat. hac etiam itur ex Moscowia in Lithwaniam.

Toropecz est castrum, cum ciuitate, inter Vuelikiluki & Smolenczko, ad confinia Lithwaniz, distat à Luki decem & octo ferè miliaribus.

Twer, siue Otwer, amplissima olim ditio, vna ex magnis Russiz principatibus ad Vuolgā fluuium sita, triginta sex miliaribus Occidentē æstiualem versus, distat à Moscowia: habetq; ciuitatem magnam, quam Vuolga interfluit, in altera autem ripa, qua Twer Moscowiam spectat, castrum habet, ex cuius opposito Twertza fluuius Vuolgā influit: quod equidē in Otwer nauigio perueni, & altero die Rha fluu. nauigauim. Porro ciuitas hæc Episcopalis sedes erat, viuēte Ioanne Basilij patre, quo tempore Twerensem Principatū magnus Dux Boris moderabatur. Cuius postea filiā Mariam princeps Moscowiz Ioannes Basilij vxorē duxerat: ex eaq; Ioannē primogenitū (vt suprà dictū) suscepit Boris au

tem mortuo, Michael filius successit: qui postea à sororio suo magno Duce Moscoviæ principatu depulsus, exul in Lithwania moritur.

Tersack oppidum decem mil. à Twer: eius dimidia pars sub Nowogardiæ, altera Twerensî dominio erat, duoque ibi Locum tenentes imperabant. Oriuntur ibi quoq; ut suprâ dixi, duo fluij, Twertza & Sna: hic Nowogardiam in Occidentem, ille in Orientem decurrit.

Nowogardia Nowogardia magna, amplissimas totius Rusiæ principatus est, patrio sermone Nowigorod quasi Noua ciuitas seu Nouû castrû dicitur. Quicquid enim muro cinctû, roboribus munitû, aut alioqui septum est, Gorod appellât. Est autè ampla ciuitas, quam Vuolchow fluius nautigabilis interfuit, qui ex Ilmen lacu vix duobus werst supra ciuitatem emergens in lacum Neoa, quem nunc Ladoga, ab oppido quod ei adiacet, appellatur, illabitur. Nowogardia porro in Occidentem æstiualem, à Moscovia centum viginti miliaribus abest. quanquam sunt qui centum duntaxat computant: à Plescowa triginta sex, à Vuelikiluki quadraginta, ab Iwanowogorod totidem. Cæterum ciuitas hæc olim dum floreret, sui que iuris esset, latissimam ditionem in quinque partes distributam habebat: quorum quolibet pars non solum de publicis ac priuatis rebus cognoscendis, ad ordinarium ac competentem suæ partis magistratum referebat, verum in sua duntaxat ciuitatis regione contrahere res quasunque, ac commodè cum alijs ciuibus suis confi-

cere poterat: nec licebat cuiquam, ad aliquem alium eiusdem ciuitatis magistratum, quacunque in re prouocare. Eoque tempore totius Rusiæ maximum ibi erat emporium. ingens enim mercatorum turba vndique ex Litwania, Polonia, Swetia, Dania, ipsaque Germania eò consuebat, ciuesque ex tam frequenti multarum gentium concursu, opes suas copiasq; augebât. Quin & nostra tempestate licet Germani suos ibi habere quæstores, seu rationarios. Imperiû eius magna ex parte in Orientem & Septentrionem extenditur. Liwoniam, Finlandiam, atque Nordwegiam ferè contingebat. Eius loci mercatores, cum vno eodemque vehiculo Augusta Vindelicorum profectus eò peruenissem, me impensè rogarunt, ut vehiculum quo tam longum iter emensus fuisset, in æde ipsorum sacra perpetuæ memoriæ ergò relinquerê. Habuit etiam Nowogardia principatus ad Orientem, Dwina & Vuologgâ: ad Meridiem verò dimidiâ partè Tersack oppidi, non longe à Tweria. Et quamuis hæc prouinciæ, quod fluijs & paludibus oppleantur, steriles sint, commodèque habitari non possint: nihilominus ex ferarum pellibus, melle, cera, & piscium copia magnum quæstum faciunt. Principes porro, qui ipsorum Reipub. præessent, suo arbitrio ac voluntate constituebant, imperiumque augebant, vicinas gentes quauis sibi ratione deuinciendo, ac stipendio tanquam autoramento quodam proposito in sui defensionem obstringentes. Ex eiusmodi

gentium, quarum opera Nowogardenses in conseruanda Republica sua utebantur, societate factum est, ut Mosci suos se ibi Præsides habere gloriarentur, Lithwaniq; vicissim eos sibi tributarios assererent. Hunc principatum dum Archiepiscopus ipse consilio ac autoritate sua administraret, Ioannes Basilij Moscoviæ Dux inuaserat, septem perpetuos annos graui eos bello premeus. Tandem mense Nouembri, anno Domini 1477. ad fluuium Scholona conflictu Nowogardenses superans, cercis quibusdam conditionibus ad deditionem eos compulit, præfectumque suo nomine vrbi imposuit. Cum autem absolutum in hosce imperium nondum se habere putaret, neq; sine armis id se assequi posse cerneret, sub religionis prætextu, ac si à Ruthenico ritu deficere volentes, in fide contineret, Nowogardiam venit, eamq; hac simulatione occupauit, inq; seruitutem redegit: Archiepiscopum, ciues, mercatores, externos, omnibus bonis spoliavit: trecentosq; currus inde auro, argento, gemisq; onustos, ut quidam scripsere, Moscoviâ abduxit. Equidem Moscoviæ diligenter de hac se percontabar, accepiq; longe plures currus præda onustos inde abductos fuisse. Neque mirum. Nam capta ciuitate Archiepiscopū, ditiores & potētiores omnes, secum Moscoviam abduxerat, inq; horum possessiones, subditos suos quasi nouas colonias remiserat. Ex illorum itaq; possessionibus, præter cōmunes redditus, maximū quotannis vectigal in Fiscum percipit. De Archiepisc-

episcopatus quoq; prouentibus, cuidam Episcopo tūa se constituto, parua dūtaxat redituū portionē cōcesserat: quo mortuo, sedes Episcopalis diu vacabat. Tandem ad maximā ciuiū ac subditorū petitionē, ne perpetuō Episcopo carerent, rursus quendam nobis tū præsentibus instituerat.

Nowogardenses olim idolū quoddā, nomine Perun, eō loci quo nunc est monasteriū, quod ab eodē idolo Perunzki appellatur, collocatum, in primis colebāt, venerabanturq;. Dein baptismo assumpto, id loco motū, cum in flumen Vuolchow deiecissent, aduerso dicitur fluuiο natale: & circa pontem auditam fuisse vocem, Hæc vobis Nowogardenses in mei memoriam, simulq; cū dicto, fultem quandā mox in pontē proiectū fuisse. Solet etiamnum contingere, ut certis annis diebus hæc vox Perun audiatur: qua audita, subito eius loci ciues concurrūt, seq; fustibus mutuo cædūt. tantusq; inde tumultus quoq; oboritur, ut vix magno Præfecti labore sedari possit. Accidit præterea, ut Annales eorum referunt, dum Nowogardenses Corsun Græciæ ciuitatē ad septem perpetuos ānos graui obsidione premerēt, interim vxores eorum morē pertēsæ, tum etiam de salute ac aduentu maritorū dubitantes, seruis nuberēt. Expugnata tandem ciuitate, quum victores mariti ex bello reuersi, greas portas superatæ, vrbis, ac magnam quandam campanam, quam ipse cathedrali eorum Ecclesiā vidimus secū attulissent: seruiq; dominos quorū vxores duxerāt, vi repellere conarētur: dñi indignitate rei

*idolū mra-
tulum.*

re licet

RERVM MOSCOVITICARVM

commoti, depositis, cuiusdam consilio, armis, lor-
ra & fustes tanquam in mancipia atriperent: qui-
bus serui terrii, inque fugam conuersi, loco quo-
dam qui etiamnum Chloppigrod, hoc est Sers-
uorum castrum dicitur, se reciperet, defenderent
que. Verum victi, meritis a dominis supplicijs
affecti fuere. Habet Nowogardia in solstitio æsti-
uali longissimum diem **XV III** horarum, &
ultrà. Regio multo frigidior est ipsa Moscovia.
Gentem quoque humanissimam ac honestam
habebat: sed quæ nunc proculdubio peste Mos-
covicæ, quam eò commeantes Mosci secum
inuexerunt, corruptissima est.]

Ilmen lacus, qui in antiquis Ruthenorum scri-
ptis Ilmer vocatur, & quem alij Limidis lacum
appellant, est supra Nowogardiam duobus
versis in longitudinem **XII**, in latitudinem ve-
rò **V III** miliaribus Germanicis patet: duosq;
præter alios, celebriores fluuios excipit, Louat
& Scholona. Is ex quodâ lacu emergit. vnum ve-
rò emittit Vuolchow, qui Nowogardiam inter-
labitur: emensisque triginta sex miliaribus, La-
doga lacum ingreditur. Is in latitudinem sexa-
ginta, longitudinem centum ferè miliaribus, in
lulis tamen quibusdam interiectis, pater: effun-
ditque magnum fluuium Neoa, qui Occiden-
tem versus in Germanicum mare sex ferè mil.
decurrit: ad cuius ostia, sub dominio Mosci, in
medio flumine situm est castrum Oreschak,
quod Germani Nütembûrg appellant.

Russ, olim antiqua Rulsia dicta, antiquû oppi-
dulum

COMMENTARIJ.

81

dulû est, sub ditione Nowogardiæ, a qua duode-
cim, ab Ilmen verò lacu tredecim miliaribus di-
stat. Habet salum fluuium, quem ampla scilicet
modum lacus ciues coercent, indeq; aquam per
canales pro se quisq; in ædes suas deriuant salq;
coquunt.

Iwanowgorod castrum Ioannes Basilij, à
quo etiam nomen accepit ad ripam Neræ & flu-
uij, lapide exædificauit. Est ibi quoq; ex aduerso
in altera ripa Liwonienſium castrum, quod ab
eodem fluuiio Nerwa appellatur. Hæc duo ca-
stra Nerwa fluuius interlabitur, dominiûq; No-
wogardenſium ab Liwonienſi diuidit. Porro
Nerwa fluuius nauigabilis, ex eo lacu quem Ru-
theni Czutzko, seu Czudin, Latini Bicus, seu Pe-
las, Germani verò Peijſues appellant, emergit:
duobusq; in se receptis fluuijs, Pleſcowia &
Vuelikareca, qui venit ex Meridie, Opotzka op-
pidû Pleſcowia à dexteris relicta, præterfluit. Fa-
cilis autem ex Pleſcowia in mare Baltheum es-
set nauigatio, nisi scopuli quidam, non longè
ab Iwanowgorod & Nerwa, impedimento
essent.

Pleſcowia ciuitas ad lacum sita est, ex quo e-
iusdem nominis fluuius emergit, ac per mediam
ciuitatem decurrit sex mil. in lacum, quem Ru-
theni Czutzko vocant, exoneratur. Sola autem
Pleſcowia, in toto Mosci dominio, muro cin-
gitur: estque in quatuor partes diuila, quarum sin-
gulæ suis mœnibus cõtinentur. Quæ res quibus-
dâ occasionè erroris præbuit, vt eam quadruplici

L 5

muro

muro cinctam esse diceret. Huius ciuitatis ditio seu principatus, gentiliter Pskow, seu Obskow vocatur. Olim amplissima, sui que iuris erat: sed eam tandē Ioānes Basili, anno Dom. MDIX. quorundam sacerdotum proditione occupauit, atque in seruitutē redegit, item campanā ad cuius pulsum Senatus ad rempublicam constituendam cogebatur, abstulit: ipsisque per colonias aliō deductis, introductisque in eorum locū Moscis, libertatem eorum prorsus imminuit. Vnde factum, ut pro cultioribus, atque adeo humanioribus. Plefcowiensium moribus, corruptiores in omnibus seclē rebus Moscowientium mores sint introducti. Tanta enim in contractibus Plefcowiensium erat integritas, candor, & simplicitas, ut omni verborum in fraudem emptoris omīssa, vno tantum verbo res ipsas indicarent. Plefcowenses autem, ut etiam hoc obiter adiciā, in hunc usque diem celsarie non Ruthenorum, sed Polonorum more, bifurcata vtuntur. Distat autem Plefcowia in Occidentem triginta sex miliaribus à Nowogardia, ab Iwanowgorod quadraginta, totidem à Vuelikiluki. Per hanc quoque ciuitatem ex Moscowia & Nowogardia itur Rigam, Liwoniae metropolim, quae sexaginta miliaribus à Plefcowia distat.

Vuotzka regio inter Occidentem & Septentrionem sita, viginti sex, aut ad summum triginta miliaribus abest à Nowogardia, inque sinistra castrum Iwanowogorod relinquit. In hac regione hoc prodigij loco refertur: animalia, cuiuscunque

que generis in eā inducta fuerint, colorem suum in albedinē mutare. Locus hic postulare videtur ut rationem locorum & fluiuiorum circa mare, usque ad fines Swetiae perstringā. Nerwa fluiuius quemadmodum supra dixi, Liwoniam à Moscui ditione diuidit: à quo si ab Iwanowogorod secundū litus maris, Septentrionē versus progrediare, Plussa fluiuius occurrit, ad cuius ostia lama castrū sitū est. Duodecim mil. ab Iwanowogorod, à Iamma totidem, spacio quatuor miliarium, occurrit castrum & fluiuius eiusdē nominis Coporoia: inde ad fluiuiū Neoa, & castrū Orelschack, sex miliaria numerantur: ab Orelschack vero ad fluiuium Corela, unde ciuitas nomen accepit, sunt septem miliaria. Atque inde tandem itinere duodecim miliarium peruenitur ad fluiuium Polna, qui dominium Mosci à Finlandia, quam Rutheni Chainska Semla vocant, quae sub ditione Regum Swetiae est, diuidit.

Est & alia Corela praeter iam nominatam, provincia, quae suum territorium atque idioma habet, sexaginta fere & amplius miliarib. à Nowogardia in Septentrionem sita. Ea quamuis à finitimis quibuldam gentibus tributum exigit, nihilominus & ipsa regi Swetiae itē, & Mosco, ratione dominiij Nowogardēsis, tributaria est.

Solowki insula in Septentrionem, inter Dwinam & Corelam provinciam, à continenti octo miliaribus in mari sita est: quae quantū à Moscowia distet, propter crebras paludes, syluas, & varias solitudines, certa interualli ratio nō habetur. Quam-

Quamuis sint qui eam 300. miliaribus à Moscovia, à Bieloiesero autem 200. abesse dicant. Sal in ea insula copiosus decoquitur. Estque ibi monasterium in quod mulierem aut virginem ingredi, grande piaculum est. Est etiam ibi piscatio copiosa piscium, quos indigenæ Selgi vocāt, quos nos haleces esse putamus. Aiunt hic Solē æstivali solstitio perpetuò, duabus tantum horis exceptis, splendere.

Dimitriow ciuitas cum castro, à Moscovia, ab Occidente in Septentrionem parum deflectēdo, duodecim miliaribus distat. Hanc Georgius magni Ducis frater, tūc possidebat. Eam Iachroma fluuius, qui Sest fluuium influit, præterlabitur. Porro Sest Dubnam, qui in Vuolgā exoneratur, excipit. Vnde tanta fluuiorum cōmoditate, magnæ ibi mercatorum opes, qui merces ex Caspio mari per Vuolgā, labore non ita magno, in diuersas partes, atque adeò Moscoviam vsque inducunt.

Bieloiesero ciuitas cum castro, ad lacum eiusdem nominis sita est. Sonat autem Ruthenis Bieloiesero, albus lacus. Porro ciuitas non est in ipso lacu sita, ut quidā retulerūt: paludibus tamē ita vndeque cingitur, ut inexpugnabilis esse videatur. Quare ducti Principes Molcouic, thesauros ibi suos recōdere solēt. Abest autē Bieloiesero in Septentrionem centum miliarib. à Moscovia, totidemq; à Nowogardia magna. Duæ verò viæ sunt, per quas ex Moscovia, itur Bieloiesero: altera propinquior per Vglitz, hyemali tēpore

pore, æstate per Iarossaw altera. Vt aque autem via, propter crebras paludes, & sylvas fluuijs obfitas, haud cōmodē, nisi stratis pontibus, concretis glacie, conficitur, quo fit, ut ibi locorum difficultate miliaria sint breuiora. Accedit ad hanc itineris difficultatē, ut propter crebras paludes, sylvas, ac vndiq; concurrentes fl. uios, loca inculta sint, multisq; ciuitatibus frequentata. Iacus ipse duodecim miliaribus in longitudinem, totidēq; in latitudinem patet: in quem trecenti, ut fertur & sexaginta fluuij exonerantur. Vnus autem Schocklinatantum ex eo emergit, qui quindecim miliarib. supra Iarossaw, & quatuor infra Mologā oppida, Vuolgā influit. Pisces qui ex Vuolgā in hunc fluuium ac lacum perueniunt, meliores sunt: imò tanto nobiliores, quanto diutius in eo fuerint, redduntur. In quibus agnoscendis ea est piscatorum peritia, ut pisces in Vuolgā reuersos, captosq; quanto tēpore in eo fuerint, agnoscant. Huius loci indigenæ proprium habēt idioma: quamuis nunc fermē omnes Ruthenicē loquantur. Longissimū hi diem in Solstitio æstivali dicuntur habere, decem & nouem horarū. Retulit nobis quidam haud parui nominis vir, se primo vere, cum arbores iam frondescerent, celerī cursu ex Moscovia Bieloieserum cōtendisse: superatoque Vuolgā fluuiō, reliquum itineris, quod omnia ibi niuib. glacieq; oppleta essent, vehiculis confecisse. Et quanquam longior ibi hyems sit, fruges tamen eo, quo in Molcowa, tēpore & maturescunt, & colliguntur. A lacu Bieloiesero,

Sulphur.
Ioleifero, intra teli iactum, est alius lacus sulphur
proferens: quod fluuius quidam ex eo manās,
ceu spumas supernatantes, affatim secum defert.
Inscitia tamen populi, eius ibi nullus usus est.

Vglitz ciuitas cum castro, ad littus Vuolgæ
sita est: distatq; à Moscovia viginti quatuor, à
Iaroslav 30. à Twer quadraginta miliaribus.
Ceterum hæc prædicta castra sunt in meridiona
li Vuolgæ ripa ciuitas verò ex utraque parte.

Chloppigrod locus, in quem Nowogarden
sium seruos confugisse supra dixi, duobus milia
ribus distat ab Vglitz. Haud procul inde ca
strum nunc demolitum conspicitur, ad fluui
um Mologa, qui ex Nowogardiæ magnæ ditio
ne octuaginta miliaribus fluens, Vuolgā ingres
ditur: in cuius ostijs est eiusdem nominis ciuitas
& castrū, à quo duobus miliaribus in eiusdē flu
minis ripa Chloppigrod ecclesia tantum sita est.
Eo loci nundinæ in toto Mosci dominio, qua
rum etiam aliàs memini, sunt frequentissimæ. eò
etenim, præter Swetenses, Liwonienſes, atque
Moscowitas, Tartari, aliq; quā plurimę gētes,
ex Orientalibus Septentrionalibusque parti
bus confluunt, quæ rerum tantum permutatio
ne utuntur. Rarus enim, ac fermè nullus apud
has gentes est auri, argentive usus. Vestes factas,
acus, cultellos, colearia, secures, aliæque eiusmodi,
ut plurimum pellibus permutant.

Pereaslaw ciuitas & castrum, à Septentrione
aliquantum vergens in Orientem, vigintiqua
tuor miliaribus abest à Moscovia: sita autem est
ad

ad lacum, in quo, ut in insula Solowki, Selgi pi
sciculi, quorum supra memini, capiuntur. Ager
satis fertilis est, & copiosus, in quo perceptis fru
gibus, Principis venatione tempus fallere solet.
Est in eodem agro lacus, ex quo sal decoquitur.
Per hanc ciuitatem proficiscuntur, quibus No
wogardiam inferiorem, Caltroma, Iaroslav &
Vglitz eundem est. In his partibus vera itinerū
ratio propter crebras paludes & sylvas haberi
non potest. Est etiam ibi Nerel fluuius, ex lacu
quodā profluēs, qui supra Vglitz Vuolgā influit.

Rostow ciuitas & castrum, Archiepiscopalis
sedes, cum Bieleifero & Murom, inter præ
cipuos & antiquiores Rusiæ principatūs, post
Nowogardiam magnam habetur. Eò ex Mo
scowia, rectà per Pereaslaw itur, à qua decem
miliaribus distat. Sita est ad lacum, ex quo Coto
roa fluuius, qui Iaroslav præterlabitur, emergit,
Vuolgamque influit. Soli natura fertilis est, pi
scibus in primis ac sale abundans. Regio hæc o
lim secundo genitis magnorum Ducum Rusiæ
propria erat, quorū posterī nouissimè per Ioan
nem Basilij patrem ea depulli, exutique sunt.

Iaroslav ciuitas & castrum ad ripam Vuol
gæ, distat à Rostow duodecim mil. rectà itine
re ex Moscovia sumpto. Regio satis fertilis est,
ea præsertim parte, qua vergit ad Vuolgam: quæ
etiam, quemadmodum Rostow, secundogeni
torū Principum erat, quas monarcha ipse vi op
pressit, Et quanquam prouinciæ Duces, quos
Knesos appellant, adhuc supersint: titulū tamen
Prin-

Princeps, Kneſis, velut ſubditis regione cōceſſa, ſibi uſurpat. Tres autem Kneſi ſecundo genitorū poſteri, quos Rutheni Ioroflawski appellāt. eam regionem poſident. Primus eſt Baſilius, is qui nos ex hoſpitiis ad Principem duxit, & reduxit. Alter eſt Simeon Fœderowitz, à Kurba patrimonio ſuo Kurbski dictus, homo lenex, ſobrietate ſingulari, ac ipla vitæ rigiditate, qua ab ineunte ætate uſus eſt, valde exhaustus. multis enim annis eſu carnis abſtinuit: piſcibus quoq; Solis, Martis & Saturni tantum diebus uelcebat: Lunæ uero, Mercurij & Veneris, ab eiſdem ieiunij tempore abſtinebat. hunc magnus Dux aliquando per Permiā, in Iuhariā, ad longinquas gentes debellandas, cum exercitu ſupremū Imperatorem mittebat. qui bonam eius itineris partem, propter niuis magnitudinem, pedes cōfecit: quibus diſſolutis, reliquum itineris nauigijs peregit, & montem Petzorā tranſgreſſus. Ultimus eſt Ioannes cognomento Poſſetzen, qui Principis ſui nomine Oratorem apud Carolum Cæſarem in Hiſpaniis agebat, & nobiſcum reuocatus eſt: qui adeo pauper erat, ut veſtes, & Kolpackh (quod capitis tegumentum eſt) aliunde (quod certo ſcimus) pro conſciendo itinere commodatū ſumeret. Quare multum erraſſe videtur, qui ſcripſit, hunc Principi ſuo in quacunque neceſſitate triginta milia equitum ex ditio ſeu patrimonio ſuo mittere poſſe.

Vuolochda provincia, ciuitas & caſtrum, in qua Epilcopi Permiæ ſedem quidem ſuam, ſed ſine

ſine imperio habent, ab eiſdem nominis fluuii nomen acceperunt. ſita eſt inter Orientem & Septentrionem, ad quam ex Moſcowia per Iaroflaw itur. Ab eſt autem à Iaroflaw quinquaginta miliarib. Gen. à Bieloieſero ſerè quadraginta. Regio tota paluſtris & ſylueſtris eſt, unde ſit, ut exactam itineris rationem propter crebras paludes & fluuiorū anfractus, hoc quoque in loco viatores obſeruare non poſſint. Quo enim magis progrediare, hoc plures & inuiæ paludes, fluuij, ac ſyluæ occurrūt. Porro Vuolochda fluuius in ſeptentrionē, ciuitatē præterlabitur: cui Suchana fluuius ex lacu cui Koinzki nomen eſt, emergens, octo mili. infra ciuitatem iungitur, nomenque Suchanæ retinet, atque inter Septentrionem & Orientē labitur. Vuolochda provincia olim ſub diſtione Nowogardiæ magnæ erat, quæ cum caſtrum natura loci firmum habeat, aiunt Principē partē theſauri ſui illic reponere ſolere. Eo anno quo nos Moſcowiæ eramus, tanta illic erat annonæ caritas, ut vnus quo ipſi utuntur frumētī modius, x l l l l denarij uideretur: qui alioqui in Moſcowia l l l l, V, aut ſex denarij emi ſolebat.

Vuaga fluuius piſcoſus, inter Bieloieſero & Vuolochdam, in paludibus, denſiſſimisque ſyluis oritur, ac Dwina fluuium inſluit. Fluuij ac colæ, quod panis uſu ſerè careant, uenatione uiuūt. Capiuntur autē ibi vulpes nigræ, & coloris cinericei. Porro compediario itinere inde ad provinciam & fluuium Dwina peruenitur.

Vſtyug provincia, à ciuitate & caſtro, quæ ad

M

fluuium

pauperes pñ
upb

panis uſus
deficit.

fluvium Suchana sita sunt, nomen accepit, à Vuolochda abest centum miliaribus, à Bieloiesero centum quadraginta. Hæc prius ad ostia fluvij lug, qui ex Meridie in Septentrionem fluit, sita erat. Postea propter loci commoditatem, ad dimidium ferè miliare suprâ ostia posita est; vetusque nomen adhuc retinet. Nam Ruthenis Vltre ostium est: unde Vltjug, quasi ostiû lug dicitur. Hæc provincia olim subiecta erat Nowogardiæ magnæ, in qua rarus & propemodum nullus panis vius: piscibus & feris præ cibum vuntur, Sal ex Dwina habent. Idioma quoque proprium, quamvis Ruthenico magis vuntur. Zabellinorum ibi pelles nec multæ, nec admodum excellentes: aliarum tamen ferarum pellibus abundant, vulpinis præsertim nigris.

Panis usus nullus.

Vulpes nigre.

Dwina provincia & fluvius ab lug & Suchana fluviorum confluxu Dwine nomen accepit, nam Dwina Ruthenis duo, vel bini sonat. Is fluvius emensis centum miliaribus Oceanum Septentrionalem, quâ Swetiam & Nordwegiam alluit, atque à terrâ incognita Engraveland dividit, ingreditur. Hæc provincia in ipso Septentrione sita, olim Nowogardensium ditionis erat. Numeratur autè à Moscovia ad Dwinae ostia trecenta miliaria: quamvis ut antea dixi, in regionibus quæ trans Vuolgam sunt, propter crebras paludes, fluvios, ac vastas sylvas, itineris ratio observari non potest: coniectura tamen ducimur, ut vix ducenta miliaria esse putemus, quâdoquidè ex Moscovia in Vuolochdam, ex Vuolochda

lochda in Vltjug, in Orientem aliquantulum: ex Vltjug postremo per Dwina fluvium rectâ in Septentrionem peruenitur. Hæc provincia, præter Colmogor castrum, & Dwina civitatem, quæ inter fontes & ostia in medio propemodum sita est, castrumque Pienega in ipsis Dwinae ostijs situm, oppidis & castris caret. Pagos tamen complures habere dicitur, qui propter terræ sterilitatem longè lateque distant. Victum hi ex piscibus, feris, ferarumque pellibus quaerunt, quibus omnis generis abundant. In maritimis huius regionis locis, vrsos albos, & eos pro maiori parte in mari degentes reperiri aiunt: quorum pelles in Moscoviam sæpius deferuntur. Ego binas mecum, prima mea in Moscoviam legatione, reportavi. Regio hæc sale abundat.

vrsi albi.

ITINERARIUM AD PETZORAM
Iugariam, & Obi usque
fluvium.

Principis Moscoviæ ditio longè in Orientem, & aliquanto in Septentrionem, ad loca quæ sequuntur, protenditur: super qua re scriptum quoddam, quo eius itineris ratio continebatur, lingua Ruthenica mihi oblatum fuit, quod & trāstuli, & hic certa ratione subiūxi. Quāquā qui ex Moscovia eo proficiuntur, ab Vltjug & Dwina, per Petmiā, vltato magis & cōpendia:

rio itinere vtantur. A Moscowia ad Vuolochdam quingenta werst numerantur, à Vuolochda ad Vstyug dextrorsum secundo fluuiio, & Suchana, cui iungitur, descendendo, sunt quingenta werst, quibus sub Steltze oppido duobus werst, sub Vstyug cōiungitur fluuiolug, qui fluit ex Meridie: à cuius ostijs vsque ad fontes, ultra quingenta werst computantur. Cæterum Suchana & Iug postquam confluerint, amissis prioribus nominibus, Dwinæ nomen assumūt. Per Dwinam deinceps quingenta werst, ad Colmogor peruenitur: à quo infrà itinere sex dierum, Dwinæ sex ostijs Oceanum ingreditur. Atque huius itineris maxima pars navigatione constat. nā itinere terrestri à Vuolochda vsq; ad Colmogor, traiecto Vuaga, sunt mille werst. Haud procul à Colmogor, Pienega fluuius, qui ab Oriēte à dexteris fluit: emēsis q; septingētis werst, Dwinam illabitur. Ex Dwinæ ad locum qui dicitur Nicolai, per Pienegam fluuium ducenta werst, peruenitur, ubi itinere dimidij werst naues in fluuiū Kuluio transferuntur. Kuluio verò fluuius ex eiusdē nominis lacu in Sept. uentrione oritur, à cuius fontibus iter sex dierum est, vsque ad ostia, ubi Oceanum ingreditur. Navigatione secundum dexterum littus maris, sequentes possessiones præterleguntur: Stanwische, Calunczcho, & Apnu. Circumnauigataque Chorgoski Nosz promontorio, & Stanuwische, Camenckh & Tolstikh, tandem in fluuium Mezen, quò sex dierum itinere ad eiusdē nominis pagum

pagū in ostijs fluuij Piesza sitū peruenitur. per quem rursus à sinistra Orientē æstiualem versus ascendēdo, triū hebdomadarū itinere Piescoya fluuius occurrit. Vnde trāsatis per quinq; werst. in duos lacus nauibus, geminæ patent viæ: quarū altera, parte sinistra in fluuium Rubicho, per quem in fluuium Czircho peruenitur, ducit. Alij via altera, & breuiore, ex lacu naues restā in Czircho deferunt: à quo nisi tempestate detineantur, trium hebdomadarum spacio in fluuium ostiaque Czilme magnum Petzora fluuium, qui eò loci duarum werst latitudine extenditur, influentem deueniunt: quò delapsi, sex dierum itinere ad oppidum & caltrum Pustoozero, circa quod Petzora sex ostijs Oceanum ingreditur, peruenitur. Huius loci accolæ, simplici ingenio homines, anno Domini. 1518. primū baptismum susceperunt. A Czilmæ ostijs, vsque ad ostia fluuij Vssa, per Petzorā eundo, est iter vnus mēsis. Vssa autem fontes suos habet in monte Poyas Semnoi, qui ab ortu æstiuali ad lænam est, fluitque ex ingenti eiusdem montis saxo, quod Camen Bolschoi vocant. Ab Vssæ fontibus, vsque ad eius ostia, ultra mille werst numerantur. Porro Petzora à Meridionali hac hyemali parte fluit, à quo ex Vssæ ostijs ascendendo, vsque ad ostia Stzuchogora fluuij, est iter triū hebdomadarum. Qui hoc itinerarium conscripserant, dicebant, inter Stzuchogore & Potzcheriema fluuiorum ostia se quiescisse: atq; ad vicinū caltrum Strupili, quod ad littora Ru-

thenica in montibus ad dextram situm est, com-
 eatum, quem ex Russia secū portauerant, de-
 posuisse. Ultra Petzora & Stzuchogora fluuios
 ad mōtem Camenipoias, itē mare, insulas vici-
 nas, castrumque Pustoolero, varix & innumeræ
 gentes sunt, quæ vno ac communi nomine Sa-
 moked (quasi diceret seipsos comedentes) nun-
 cupantur. Apud hos magnus proventus auium,
 diuersorumq; animalium, vt sunt zabellini, mar-
 tes, castores, hermelli, aspreoli, & in Oceano
Mors fera. Mors animal, de quo supra, præterea vels. Item
 albi vrsi, lupi, lepores, equivoduani, cete, pi-
 scisque nomine Somi, alijque quāplurimi. Hæ
 verò gentes in Moscoviam non veniunt: sunt
 enim feræ, quæ aliorum hominum cœtum, vi-
 tæque societatem refugiunt. Ab Stzuchogoræ
 ostijs aduerso flumine vsque ad Pojassa, Arta-
 wische, Cameni, maioremque Pojassa, iter trium
 hebdomadarum. Porro ad montem Camen tri-
 um dierum ascensus est, à quo descendendo ad
 fluuium Artawischa, inde ad Sibut fluuium, à
 quo castrum Lepin, à Lepin ad Sossam fluuium
 peruenitur. Huius fluuij accolæ Vuogolici nun-
 cupantur. Sossa autem à dexteris relicto ad flu-
 uium Oby, qui oritur ex Kitaisko lacu, perue-
 nitur: quem vix vno die & celeri cursu traiece-
 runt, adeo vasta huius fluuij latitudo est, vt ad
 octoginta ferè werst extendatur. Hunc quoque
 Vuogolici & Vgritzchi gentes accolunt. Ab
 Obea castello secundum Oby fluuiū ascendēdo,
 vsq; ad Irtische fluuiū, in quē Sossa ingreditur,
 ostia

ostia, est trium mensium iter. In his locis duo ca-
 strum sunt, Ierom & Tumen, quibus præfunt do-
 mini Kneh Iuhorski, magno Duci Mosco (vt a-
 iunt) vestigales. Multa ibi animalia, pellesque
 quam plurimæ.

Ab Irtiche fluuij ostijs ad castrum Grüstina,
 duorum mensium iter: à quo ad lacum Kitai, per
 Obi fluuium, quem fontes suos in hoc lacu habe-
 te dixi, est plus quā trium mensium iter. Ab
 hoc lacu plurimi homines nigri, communis ser-
 monis expertes, veniunt: merces varias, in pri-
 mis autē vniones, lapides preciosos, secum adfe-
 rentes, quas populi Grüstintzi & Serponowtzi
 mercantur. In à castro Serponow Lucomoryæ
 ultra Obi fluuium in montibus sitæ nomen ha-
 bent. Lucomoryæ autem hominibus mirabile
 quiddā ac incredibile, & fabulæ perfimile aiunt
 accidere, quos in singulos annos, nempe x x v i i
 die Nouembris, quæ apud Ruthenos S. Geor-
 gio sacra est, mori aiunt: ac vere in sequenti ma-
 ximè ad x x i r i a Apr. ranarum instar, denuò re-
 uiuiscere. Cum his quoque Grüstintzi & Serpo-
 nowtzi populi noua, & aliæ inconfusa habent
 cōmercia. Cum enim statum tempus moriendi,
 seu dormiendi ipsis imminet, merces certo loco
 deponunt, quas Grüstintzi & Serponowtzi, re-
 lictis suis interm æqua commutatione mercib.
 auferunt: eas illi rediuiui, si iniquiore æstimatio-
 ne abductas esse viderint, rursus repetunt: vn-
 de licet plurimas ac bella inter eos oriuntur. Ab
 Obi fluuiio, parte sinistra descendēdo sunt Calami

Mors nigri

*Mors singuli
 annis circa
 27 Nov. mo.
 24 April. 1717
 visent.*

populi, qui ab Obiowa & Pogofa eò commi-
grarunt. Infrà Obi ad Auream anum, vbi Obi
Oceanū ingreditur, fluij sunt, Soffa, Berezwa,
& Danadim, qui omnes ex monte Camen, Bol-
schega, Poiaffa, scopulisque coniunctis oriun-
tur. Ab his fluminibus quæcunque ad Auream
anum vsq; gentes habitant, vestigales dicuntur
Principi Moscoviæ.

Aurea ang.
Slata baba, id est Aurea anus, idolum est, ad
Obi ostia, in provincia Obdora, in vltiori ripa
situm. Secundum Obi littora, vicinisq; circū flu-
minib. multa passim castra sita sunt, quorum do-
mini omnes Principi Moscoviæ (vt ferunt)
subijciuntur. Narrant, seu, vt verius dicam, fabu-
lantur, hoc idolum Auream anum statuam esse,
in formam cuiusdam anus, quæ filium in gremio
teneat: atq; ibi iam denuò alterum cerni infantē,
quem eius nepotem esse aiunt. Præterea instru-
menta quædam ibi posuisse, quæ perpetuum so-
num in modum tubarum edant. Quod si ita
est, equidem ventorum vehementi & perpetuo
in ea instrumenta statu fieri puto.

Cossin fluius ex montibus Lucomoryæ de-
labitur. in huius ostijs Cossin castrum est, quod
olim Knes wentza, nunc verò illius filij possi-
dēt. Eò à Cossin magni fluij fontibus, est iter
duorū mensium. Porro ex eiusdem fluij fon-
tibus alter fluius Calsima oritur, emensq; Lu-
comorya in magnum fluium Tachnin influit:
vltre quem prodigiosæ formæ homines habita-
re dicuntur, quorū alij ferarū more, toto corpore
pilis

pilis horrent: alij caninis capitibus, alij profusis
ne collo pectus pro capite habent, longasq; sine
pedibus manus. Est & in Tachnin fluiuo pilcis
quidā, capite, oculis, naso, ore, manib. pedibus,
alijsq; humana prorsus forma, nulla tamen vo-
ce: qui, vt alij pilces, suaue ex se præbet obsoniū.

*Pilcis & vici-
toto 15.*
Hactenus, quæcunque retuli, ex oblato Itine-
rario Ruthenico, à me ad verbum traducta sunt:
in quibus etsi fabulola quædam, vixq; credibilia
esse videantur, veluti de hominibus mutis, mori-
entibus & renouescentibus, Aurea anu, monstro-
sis hominum formis, pilceque humana effigie:
de quibus etsi ipse quoque diligenter inuestiga-
uerim, nihil tamen certi à quopiam, qui ea ocu-
lis suis vidisset (quamuis omnium fama rem ita
se habere prædicarent) cognoscere potui: tamen
vt alijs ampliorem harum rerum præberem in-
uestigandi occasionem, nolui quicquam obmit-
tere, vnde & locorum vocabulis iisdem, quibus
à Ruthenis nuncupantur, vsus sum.

Nofs, Ruthenis nasus dicitur: quo nomine
promontoria ad nasi similitudinem in mare pro-
minetia, vulgò appellant.

Montes circa Petzoram fluium Semnoi po-
yas, id est Cingulus mundi vel terræ vocantur.
Poyas enim Ruthenis cingulum significat. La-
cus Kitchai: à quo magnus Chan de Chathaia,
quem Mosci Czar Kythaiski appellant, nomen
habet. Chan autem Tartaris regem sonat.

Lucomoryæ loca maritima syluestria sunt,
quæ ab accolis sine vllis ædibus habitantur.

M 5 Quam

*Prodigio sae-
vixit 15.*

Quamvis autem Itinerarij author plurimas Locomorye gentes principi Moscoviæ subiectas esse referebat: tamen cum in propinquo Regnū Tumen sit, cuius princeps Tartarus est, & vernacula eorum lingua Tumenski Czar, id est Rex in Tumen appellatur, magnæque damna haud ita pridem principi Moscoviæ intulit: verisimile est, propter viciniam hæc gentes ipsi potius subiectas esse.

Ad Petzoram fluvium, cuius in Itinerario mentio fit, ciuitas & castrū Papin, seu Papinowgorod situm est: huius accole Papini, qui diuersum à Ruthenico idioma habent, nuncupantur. Ultra hunc fluvium altissimi montes ad ripas usque protendantur, quorum vertices ob continuos ventorum flatus omni prorsus materia gramineque ferè carent. hi etsi varijs in locis varia habeant nomina, communiter tamen Cingulum mundi vocantur. In his montibus nidiſcat Gerofalcones, de quibus infra, cum de Principis venatione verba facturus sum. Crescunt etiam illic arbores cedri: circa quas nigerissimi Zebelli reperiuntur. Atque in Principis Moscoviæ ditione hi montes soli videntur, qui veteribus Rhiphai forte, vel Hyperborei montes visi sunt: & quod perpetuis hiuibus ac glacie rigeant, transiriq; facile non possint, Engroneland provinciam incognitam faciunt. Bahlius Ioannis filius Moscoviæ dux, aliquando ad exploranda ultra hos montes loca, gentesque debellandas, duos Praefectos ex suis per Pennia & Petzoram miserat, Simeonem & Pheodorowitz Kurbaki à patrimonio suo ita nunc-

nuncupatum, ex Iaroslowski genere oriundum & Knes Petrum Vschatoi, quorum Kurbaki me in Moscovia existente, adhuc in viuis erat: mihiq; de hac re percontanti, decem & septem in ascendendo monte dies se consumpsisse dicebat: neque tamen montis verticem, qui patri nomine Stolp, hoc est columna nuncupatur, superare potuisse. Extenditur mons ille in Oceanum, usque ad ostia Dwinae & Pegzora fluviorum. Et hæc de Itinerario latis.

AD PRINCIPATVS MOSCOVIAE REDEO.

Vidali principatus, cum eiusdem nominis castro & ciuitate, in qua sedes Episcopalis est, inter Rostow & Vuolodimeriam sita est. Quo tempore Mosci imperij sedes Vuolodimeria erat, inter præcipuos hic principatus numerabatur, ac reliquarum adiacentium urbium metropolis erat. Crescente post imperio eius, sede Moscoviam translata, Principum secundogenitis est attributus, quorum tandem potteri, ex quibus Basilus Schinski cum nepote ex fratre (qui dum nos Moscoviæ essemus, adhuc vivebant) per Ioannem Bilily eo sunt exuti. Insigne in ea urbe Vesniakum monasterium est, in quo Solomea à Basilio repudiata, erat inclusa. Inter omnes Principis Moscoviæ principatus ac provincias, vbertate soli, rerumque omnium copia, Refan prima sibi

Gerofalcones

Cedri.

nigerissimi Zebelli.

Hyperborei montes.

monasterium Vesniakum.

sibi vindicat: secundum hanc sunt, Iaroslav, Rowlow, Pereaslaw, Suidali, Vuolodimeria: quæ fertilitate terre ~~feracitate terre~~ proximè accedunt.

Castromowgorod ciuitas cum castro, in Vuolga littore ad orientem æstiualem viginti ferè miliaribus abest ab Iaroslav, Nowogardia inferiori circiter quadraginta. Fluius, à quo ciuitas nomen habet, ibi Vuolgam influit.

Galitz alius principatus cum ciuitate & castro, ex Moscovia in Orientem per Castromowgorod euntibus occurrit.

Vuiathka prouincia ultra Kamam fluuium, in Orientè æstiualem centū quinquaginta ferè miliaribus abest à Moscovia: ad quam itinere breuiore quidem sed difficiliore, per Castromowgorod & Galitz peruenitur. nam præter paludes ac nemora, quæ inter Galitz & Vuiathkam sunt, iterq; impediunt, Czeremissæ populi passim ibi vagantes latrocinaantur. Quare sit, ut itinere per Vuolochdam & Vstyug longiore, sed faciliore tutioreq; eo profiscantur. Distat autem Vuiathka ab Vstyug centū viginti miliaribus, à Cazan sexaginta. Regioni eiusdem nominis fluius nomen dedit, in cuius littore sunt Chlinowa, Orlo, & Slowoda. Et Orlo quidem quatuor miliaribus est infra Chlinowam. Dein sex miliaribus Occidentem versus descendendo, Slowoda. Cotelnitz autè octo à Chlinowa miliaribus, ad Rhacitzan fluuium, qui ex Oriente fluens inter Chlinowa & Orlo, in Vuiathkam exoneratur. Regio palustris & sterilis est, seruatorum fugi-
tuo-

tiuorum velut asylum quoddam: melle, feris, piscibus, aspreolisque abundans. Hæc olim Tartaricæ ditionis erat, adeò ut adhuc hodie ultra citraque Vuiathkam, maximè in ostijs quibus Kamam fluuium ingreditur, Tartari imperent. Itinera illic computantur per Czuncchas. Czuncchas autem continet quinq; werst. Kama fluuius exoneratur in Vuolgam duodecim miliarib. infra Cazan. huic fluuiio adiacet Sibier prouincia.

Permia magna & ampla prouincia, à Moscovia ducentis quinquaginta (seu, ut quidam uolunt, trecentis) miliaribus recta inter Orientem & Septentrionem distat. Ciuitatem eiusdem nominis ad Vischora fluuium habet. quiddecim miliaribus infra Kamam influit. Eò propter crebras paludes & fluuios, terrestri itinere vix, nisi hyeme, peruenitur: æstate uero per Vuolochdā, Vstyug, Vitzechdāq; fluuium, qui duodecim ab Vstyug miliaribus Dwinam influit, nauigijs iter hoc facilius conficitur. Cæterum qui ex Permia in Vstyug profiscuntur, ijs aduerso Vischora nauigandū est: emensisq; aliquot fluuijs, nauibusq; terra quandoq; in alios fluuios translatis, ad Vstyug tandem trecentis ab Permia miliaribus *panis usura* deueniunt. Rarissimus in ea prouincia panis usus: loco tributique & pelles quotannis Principi pendunt. Idioma proprium habent: characteres item proprios, quos Stephanus episcopus, qui eos in fide Christi vacillantes confirmarat (nam antea in fide adhuc infantes, episcopū quendam idem attentantem excoiauerant) pri-

mus adinuenit. Hic Stephanus postea Deme-
trio Ioannes filio imperante, apud Ruthenos in
numerus deorum relictus est. Superfunt adhuc
ex ijs in syluis passim plures idololatæ, quos
monachi & heremitæ edproficilcentes, non ces-
sant ab errore vanoque cultu reuocare. Hyeme

Arctos qd in Artach ferè, quemadmodum in plurimis Rus-
sæ locis, iter faciunt. sunt autem Artach, lignæ
quædam & oblongæ soleæ, sex fermè palma-
rum longitudine, quibus in pedes inductis fe-
runtur, magnaque celeritate itinera conficiunt.
Canes. Cambus, quos in hunc usum magnos habent,
pro iumentis vtuntur, quibus sarcinas, quem-
admodum infra de cereis dicitur vehiculis cir-
cuehant. Aiunt eam provinciam Orientem ver-
sus, Tartarorum provinciam quæ Tumen dici-
tur, esse conterminam.

Iugaris provinciam situs ex supradictis patet.
Rutheni per aspirationem Iuhra proferunt, &
populos Iuhrici vocant. Hec est Iuharia, ex qua
olim Hungari progressi, Pannoniam occupa-
runt, Attilaque duce multas Europæ provin-
cias debellarunt. Quo nomine Moscovitæ mul-
tum gloriantur, quod eorum subditi magnam
Europæ partem olim sint deopulati. Referebat
Georgius Parvus dictus, natione Græcus, in
priori mea legatione inter tractatus volens ius
Principis sui deducere ad magnum Ducatum
Lithvaniam, regnum Poloniæ, &c. Iuharos sub-
ditos magni Ducis Moscovicæ extitisse, & ad pa-
ludes Mæotidis confedisse; deinde Pannoniam

ad Danubium, & indenomen Hugaris accepit-
se: demum Moraviâ, ex fluviio sic nominatam:
& Poloniam à Polle, quod est planities, occu-
passe: de fractis Artillæ nomine Budam nomina-
se. Relata saltem volui referre. Aiunt Iuharos in
hunc diem eodem cum Hungaris idiomate uti.
quod an verû sit, nescio. Nam et si diligenter in-
quisierim, nomen tamen eius regionis hominẽ
habere potui, quo cû famulos meus lingue Hun-
garicæ pentus colloqui potuisset. Hi quoq; pel-
les pro tributo Principi pendunt. Quavis vni-
ones gemmarumq; illinc in Moscoviam afferantur,
non tamen in eorum Oceano colliguntur, sed
aliunde, præcipuè verò à littoribus Oceani, o-
strij Dwinae vicinis afferuntur.

Sibiæ provincia Permiâ & Viatkâ con-
tingit, quæ an castra & ciuitates aliquas habeat,
compertum non habeo. In hac oritur Iack du-
uius, qui in mare Caspium exoneratur. Regionẽ
propter viciniam Tartarorum desertam, aut huius
parte colitur, à Tartaro Schichmamai occupatâ
esse aiunt. Huius indigenæ proprio idiomate utun-
tur, quæstura faciunt maximè ex aspreolorum pel-
libus, quæ aliarum provinciarum aspreolos magnitu-
dine & pulchritudine excellunt, quarum tamẽ co-
piâ in Moscovia tum nullam habere potuimus.

Czeremissæ populi sub Novogardiam inferiorẽ
in sylvis habitant. propriam huius linguam habent,
Machumetique dogma sequuntur. Regi Caza-
neni nunc parent, quavis maxima eorum pars
duci Moscoviæ olim tributaria esset: unde sub-

ditis Moscoviæ adhuc annumerantur. Adduxerat inde Moscoviam Princeps illorum multos, defectionis crimine suspectos: quos ibi vidi mus. Hi autem cum ad fines Lithvaniam versus missi fuissent, tandem in varias partes dilapsi sunt. Hæc gens à Vuiathka & Vuolochda, ad fluvium Kamam usque, longè lateque sine ullis ædibus habitant. Omnes tam viri quam foeminae cursu sunt velocissimi, sagittarij porro peritissimi omnes, arcu nunquam è manibus deposito: quo adeò oblectantur, ut etiam filij cibum non præbeant, nisi præfixum scopum: sagitta feriunt.

*Czeremissarum
consuetudo*

Duobus miliaibus à Nowogardia inferiore plurimæ erant domus ad civitatis oppidi que similitudinem, ubi sal decoquebatur. Hæ paucos ante annos à Tattaris exustæ, Principis iussu restitutæ sunt.

Mordwa populi ad Vuolgam sunt, infra Nowogardiam inferiorem in littore Meridionali, Czeremisseis, nisi quòd frequentiores domos habent per omnia similes. Atque hic nostræ digressionis, Moscovicique imperij terminus esto.

Nunc de vicinis ac conterminis populis, certa quædam subiungam, eodem quò ex Moscovia egressus sum ordine in Orientem servato. Hac autem parte Tartari Cazaoenses primi occurrunt: de quibus, antequam ad peculiaris ipsorum perueniam, in genere quædam referenda sunt.]

DE

De Tartaris, eorumque originè, præter ea quæ in Annalibus Polonorum, & duobus de Sarmatijs libellis continentur, multi passim multa scribere: quæ hoc loco repetere, magis tædiosum quàm utile esset. Quæ autem ipse in Ruthenorum annalibus; multorumque hominum relatione cognoui, paucis adscribenda censui. Sunt Mox bitenos populos, qui postea Tartari dicti sunt, homines lingua, moribus, habituque, à reliquorum hominum ritu consuetudineque dissidentes, ad fluvium Calka peruenisse: qui inde venissent, quo religionis dogmate uteretur, omnibus ignotum fuisse. Quanquam à quibusdam Taurimeni; ab alijs Pitzenigi, alijs alio nomine appellarentur. Methodius Patanèzki episcopus, ex Ieutriskie desertis inter Septentrionem & Orientem eos processisse dicit, causamque migrationis talem refert: Gedeonem quendam, primi nominis virum, esse forem ipsis de fine mundi, quæ imminere dicebat, quandoque imminisse; cuius oratione inducti, ne amplius orbis opes cum mundo simul intirent, innumera cum multitudine ad spoliandas provincias exiisse: & quicquid ab Oriente ad Euphratè, sinumque Persicum continetur, crudeliter diripuisse. atque ita provincijs passim vastatis Polowtzos gètes, quæ adiacentis sibi Ruthenorum auxiliaribus copijs, solæ occurrere ausæ erant, ad fluvium Calka profligasse: anno mundi 6523. Quo loco autorem libelli de duabus Sarmatijs, de Polowtzijs populis, quas venatores interpretatur

N

tatur

tatur, errasse clarum est. Polowtzi enim campe-
stres dicuntur. nam Polle, campus est: Lowatz,
& Lowtzi, venatores, adiuncta autē tzi, vel kfi
syllaba, nō mutat significationem: neq; enim ab
vltimis, sed primis syllabis significatio deducen-
da est. Et quod ejusmodi Ruthenorum dictioni-
bus syllaba generalis ski adijci solet, ea res homi-
ni inapposuit: atq; ita Polowtzi, campestres, &
non venatores interpretari oportet. Polowtzos
Rutheni Gothios fuisse perhibēt: quorum tamē
sententiae non accedo. Qui Tartaros describere
velit, multas nationes describat necesse est. Nā
ex sola secta hoc nomen habent: & diuersae nati-
ones sunt, longē ab inuicem distantes. Atqui ad
institutum redeo. Bathi Tartarorum rex magna
manu a meridie in Septentrionem egressus, Bul-
gariam, quae ad Vnolgam infra Cazan, est, occu-
pauit. Anno dein sequenti, qui erat 6745, sequu-
tus victoriam, in Moscowiam vsq; peruenit, vr-
bem Regiā aliquandiu obsessam per deductionem
tandem accepit: sed fide quam dederat, non ser-
uata, omnibus caenis, vltra progressus, vicinas
provincias, Vnolodimeriam, Pereaslaw, Ro-
stow, Suldali, compluraq; castra & oppida, ce-
sis, aut in seruis item abductis inhabitatoribus,
exiit: Georgiū magnum Ducem instructo ex-
ercitu sibi occurrentem prostrauit, & occidit:
Basilium item Constantini, captiui secum ab-
duxit, interuenitq;. quae omnia, vt supra dictum
est, anno mundi 6745. gesta sunt. Ab eo tempo-
re omnes ferē Russiæ principes, à Tartaris inau-
gura-

gurabantur, illisq; parebant, vsq; ad Vuitoldum
magnum Lithuaniae Ducem, qui provincias su-
as, & quae in Russia occupauerat, à Tartarorum
armis fortiter defendit, vicinisq; omnibus terro-
ri fuit. Magni autem duces Vnolodimeriae &
Moscowiae, vsq; ad modernum Basilium Ducē,
semper in praestita semel Tartarorum Principū
fide & obedientia permanserunt. Hūc Bathi, an-
nales referunt, ab Vulaslaw Hungarorū rege
qui post baptismum Vnoladislaus dictus, inq; di-
uorū numerū relatus est, occitum fuisse in Hun-
garia, nam eum regis sororem, quā in regni de-
populatione fortē nactus fuerat, secum abduxit-
set, rexq; & sororis pietate, & indignitate rei cō-
motus, hunc insecutus fuisset: impetuq; in Bathi
facto, cū soror arreptis armis, adultero cōtra fra-
trē auxilio esset: iratus rex, sororē vna cū Bathi a-
dultero interfecit. Hec gesta sunt āno mūdi 6745.

Atque ipsi Bathi in imperio successit, moritur-
que anno mundi 6834. cui filius Zanabeck succe-
dit: qui fratribus suis, vt solus, sine metu re-
gnaret, occisis, moritur anno 6865. Hunc Ber-
debeck sequutus, qui fratribus duodecim pari-
ter occisis, obiit 6867. Post quem Alculpa, à
Narufs quodam regulo, cum liberis statim ab
inito imperio occisus, non vltra mensem impe-
rauit. Ad hunc regnum iam possidentem, om-
nes Principes Russiæ conuenerunt, imperandi-
que in sua quisque provincia potestate impetra-
ta, abierunt. Occiditur anno 6868. Cui Chi-
du in regno succedens, à filio Themerhoscha

occisus est: qui regno per scelus parto; vix septem diebus positus. Etenim à Themick Mamai ciectus, cum ultra Vuolgam fugisset, ab insequen-
tibus militibus occisus est, anno 6869. Post hos Thachamisck imperium adeptus, anno mundi 6896, cum exercitu XXVI Augusti egres-
sus, Moscoviam ferro igniq; vastavit. Is à Thémirkutlu profligatus, ad Vuitoldum magni Lithvaniae ducis profugit, Thémirkutlu postea re-
gno Sarai anno mundi 6906 praefuit, mortuus 6909. Cui Schatibeck filius in imperio succe-
sit, post quem Themirassack, cum exercitū ma-
ximum in Retzan, ad depopulandam Mosco-
viam duxisset, tantum terrorem principibus
Moscoviae iniecit, ut desperata victoria, abie-
ctis armis, ad divortium tantum auxilium confugerent.

*Mamai Viti-
nis dicitur
1111.*

In Vuolodimeriam statim pro imagine quadā
diuæ Mariæ Virginis, quæ multis miraculis edi-
tis ibi celebris erat, mittunt: quæ eum in Mosco-
viam duceretur, Princeps omni cum multitu-
dine honorifice illi obviam procedit, eaq; primum
ut hostem auerteret humiliter implorata, maxi-
ma veneratione ac reuerentia in civitatem dedu-
cit. quo cultu se impetrasse dicunt, quod Tartari
vltima Retzan non fuerint progressi. In cuius
rei perpetuam memoriam eo loci, ubi imago ex-
pectabatur, susceptaq; fuit, templum exaedifica-
tum est: diesq; is quem Rutheni Stretene, id est
obviationis diem vocant, XXVI Augusti
quotannis solenniter celebratur. Acta sunt hæc
anno 9903.

Nar-

Narrant Rutheni, hunc Themirassack obseu-
ro genere natum, ex latrocinij's ad tantum digni-
tatis gradum pervenisse, iuremq; in adoleſcen-
tia egregium fuisse, indeque nomen acquisivisse.
Et quod aliquando ovem furatus, deprehensus-
q; à domino ovis, iactu lapidis vehementiore
crus illi fractum fuisset: idq; cum ferro quodam
colligasset, à ferro & claudicatione nomē sibi in-
ditum fuisse. Themir enim ferrum, Assack clau-
dū significat. Is Constantinopolitanis à Turcis
graviter obſeſſis, filium suū cum auxiliariis eo-
pys misit: qui profligatis Turcis, soluta obſidio
ne, ad patriam victor reuersus est, Anno 6909.

Tartari in hordas diuiduntur, in quibus Sa-
wolhenſis horda & celebritate & multitudine
primas tenuit: nam reliquæ hordæ omnes ex ea
originem traxisse dicuntur. horda autē illis con-
uentum, seu multitudinem significat. Quamvis
autem quælibet horda peculiare nomen habe-
at, scilicet Sawolhenſium, Præopensium, Na-
haisensium, & aliæ multe, quæ omnes Mahome-
tani sunt: Turcæ tamē se vocari agere solent, pro-
priq; loco ducunt, sed Beſermani appellati gau-
dent, eoq; nomine & Turci se appellari vo-
lunt. Ut autem varias longē lateq; provincias
Tartari incolant, ita etiam moribus, ipsoq; vitæ
genere non in omnibus conveniunt. homines sta-
tura mediocri, lata facie, obesa, acuis inortis &
concauis, sola barba homini, cætera rasi, insignio-
res tantū viri crines cōtortos, eosq; nigerrimos
secundum aures habet, corpore valido, animo au-

*quod dicitur
Sawolhenſium
10111.*

N 3 daci:

daci in Venerem, eamq; præposteram, putres:
equis, alijsq; animalibus quoquo modo interē-
ptis sua uiter vescūtur: demptis porcis, à quibus
lege abstinent. inedia somniq; aded patientes,
vt toto nonnunquā quadriduo ea perferant, labo-
ribus necessarijs nihilominus intenti. Rursus ali
quid fortè ad vorandum nacti, supramodum se
ingurgitāt, eaq; crapula priorem inediam quodā-
modo resarciunt, nihil reliqui facientes: atq; ita
cibo laboribsq; obruti triduo, quadriduoue per
petuo dormiūt. quos sic altum dormientes, Li-
thwani & Rutheni, in quorum regionem dere-
pētè irruūt, prædasq; inde abigunt, insequuti, o-
mnino amoto metu pallsim sine excubijs, ordine, ci-
bo, somnoq; sepultos, opprimūt incautos. Equi
tantibus porro si fames litisq; molesta fuerit, qui
bus insident equis, venas solent incidere, haulto
q; eorum sanguine famem pellūt, atq; iumentis
hoc prodesse putant. Et quoniam incertis om-
nes ferè vagantur sedibus, stellarū, in primis ve-
rò poliarctici, quem ipsi sua lingua Selesnikoll,
hoc est ferreū clauum vocāt, aspectu cursum su-
um dirigere solent. Lacte equino in primis dele-
ctantur, quòd eo homines & fortes & pingues fi-
eri credunt. Herbis quamplurimis, præsertim ijs
quæ circa Tanaim crescunt, vescuntur. sale pau-
cissimi vtuntur. Horum reges si quando suis
commeatū distribuāt. 4. o. hominibus vaccam v-
nam aut equum dare solent: quibus maētatis, in-
testina præstantiores tantum sumunt, ac inter se
diuidunt. quæ ad ignem eatenus calefacta, vt
adhæ-

adherentia stercorea decuti possint, abstergiq; *notes moni*
vorant. Non solum autem digitos pinguedine *et morbi*.
vnctos, sed etiam cultrum lignumue, quo ster-
cus deterfum fuerat, sua uiter lingunt, suguntq;.
Capita equorum, vt apud nos aprorum, in deli-
cijs habentur, præstantioribusq; tantum appo-
nuntur. Equis ceruice deprella, pulillisq; led for-
tibus abundant qui æquè inediam laboremq; bene
ferre possunt: ramisque & corticibus arbo-
rū, herbarumq; radicibus, ungulis è terra excu-
sis, euulusq; alūtur. His ita ad laborē assuefactis,
Tartari commodissimè vtuntur: autēq; Mosci,
pernicioses hos sub Tarraris, quàm sub alijs esse.
Hoc genus equorum Pachmat vocāt. Stellas, sta-
pedesque ligneas habent, nihil quas alias à vici-
nis Christianis rapuerint, aut emerint. Et ne e-
quorum dorsa atterantur, gramine, seu arborum
foliis eas suffulciūt. Flumina transnātanti: quasi
fortè fugientes insequentium hostium vim exei-
muerint, sellis, vestibus, alijsq; impedimentis o-
mnibus abiectis, armis tantum retentis, effusissi-
mè fugiunt. Porro arma illorum sunt, arcus & *Arma*.
sagitta: framea apud eos rara. Pugnam cum
hostibus pmius audacissimè insunt: in qua res
men non diu perseverant, sed simulata fuga,
hostibus insequentibus, occasione data præmunt
in eos à tergo tela torquent: dein conuersis de-
repentè equis, in dissipatos hostium ordines
denuò impetum faciunt. Cum in parentibus
campis pugnandum est, hostemq; intra telia-
ctum habent, non structa acie prælium ineunt,

sed sinuoso agmine in gyrum, quo certior & liberior hostem iaculandi via pateat, circumferuntur. Etq; euntium & redeuntium mirus quidam ordo. in quam quidem rem ductores, quos sequuntur, harum rerum peritos habet: qui si vel hostium telis isti succubuerint, aut forte metu perculsi, in ducendo ordine aberrauerint, tanta totius exercitus sit confusione, ut nec amplius in ordinem reduci, nec tela in hostem torquere possint. Hoc genus certaminis ipsi à rei similitudine chorea appellant. In angustijs autem si forte decertandum est, nullus huius stratagematis est usus. atq; ideo fugæ se mādāt: quoniā nec clypeo, nec lācca, nec galea muniti sunt, ut hostem in statana pugna sustinere possint. In equitando hunc morem seruat, ut contractis in sellam sedeant pedibus, quo facilius in utrumque latus se possint conuertere: & si quid forte delapsum, de terraq; tollendum fuerit, stapedibus innixi, nullo negotio tollunt, in quo adeo exercitati sunt, ut etiam curretibus celeriter equis id efficiant. Hastis impetiti, in alterum latus ad declinandum ictum aduersarii subito se demittunt, altera duntaxat manu pedeque e quo adherentes. Dum vicinorum provincias infestāt, quisq; duos aut tres, pro opibus. equos secum ducit, ut vno scilicet defatigato, altero ternoque uti possit: lassos interim manu ducunt Frena leuissima habent, flagellis pro calcaribus utuntur. Castratos tantum equos habet, quod tales arbitrantur plus laboris inediaq; ferre posse. Vestimentis iidem tam viri quam feminae utuntur, nec in cul-

in cultu à viris quicquam differunt, nisi quod caput velo lineo tegunt, caligisque itidem lineis nautarum maritimorum instar utuntur. Eorum reginae dum procedunt in publicum, facies solent obtegere. Reliqua turba, quæ in campis passim degit, vestes ex ouium pellibus confectas habent: quas non mutant, nisi longo usu prorsus attritæ, laceræque fuerint, Vno in loco non diu commorantur: rati graue esse infelicitatem, diu in eodem loco hædere. Vnde irati quandoq; liberis, graue malum impreantes, solent dicere: Ut eodem in loco perpetuo tanquam Christianus hæreas, propriumque foetorem haurias. quare depastis vno in loco pascuis, cum armatis, vxoribus & liberis, quos in palustris secum circumferunt, alio migrant. quamuis hi qui in oppidis & vrbibus degunt, aliam viuendi rationem sequantur. Si bello aliquo grauiore implicantur, vxores, liberos, senesq; in loca collocant tutiora. Iusticia apud illos nulla. nam ut quisq; re aliqua indigerit, eam ab altero impunè rapere potest. Si quis apud iudicem de vi, illataq; iniuria conqueritur, reus non negat, sed ea re se carere non potuisse dicit, tum iudex huiusmodi proferre solet sententiam: Si tu vicissim re aliqua indigeris, rape ab alijs. Sunt qui dicunt, eos non furari, an verò furètur, aliorum esto iudicium: certè homines rapacissimi sunt, nepe pauperissimi, ut qui alienis semper inhiant, aliorum pecora abigunt, homines spoliant, abducuntque, quos Turcis alijsq; quibuscumq; aut vendunt, aut redimendos concedunt, puellis tantum seruatis. Ci

Eglandi mor.

Natus.

impreantibus
forma

Mira iustitia

RERVM MOSCOVITICARVM

uitates & castra raro oppugnât: villas, pagosq; cõbu-
runt: adeoq; de illatis dânis suis placet, vt quo plures p-
uincias desolauerint, hoc se regna sua âplora reddidit
se putet. Si in dissensioe aliqua quispiâ iter ipsos occi-
datur, auctoresq; sceleris capri fuerint, eqs, armis, vestib.
impunitum aâu ablati, dimittitur. Homicida porro, accepto vili
equo & arcu, his verbis â iudice dimittitur: I, & rē tuâ
cura. Auri argentiq; apud illos vsus, extra mercatores,
serē nullus: rerū tantū permutatioe vtitur. Erat aliqui
â Moscis pinguis Tartarus quidā captus, cui cū Mos-
cus dixisset, Vnde tibi, canis, tāta pinguedo, cū nō ha-
beas quod edas? Cur nō habeā, inq; Tartarus, quod
edā, cū tā vastā ab Ortū vsq; ad Occasum terrā pos-
sideam: ex qua nōne affatim nutriti possum: tibi po-
tius, qui tā paruam orbis portionem tenes, & quoti-
die pro illa contendis, deesse puto quod edas.

Cazā regnū, ciuitas & castrū eiusdē nois, ad Vuol-
gā, in vltiore fluminis ripa, 70. fere miliarib. Ger. in
fra Nowogardiā inferiorē sita sunt. Huius prouinciae
rex exercitū 30000. habere potest, pedites praesertim,
in quibus Czeremissae & Czubaschi sagittarij peri-
tissimi sunt. Czubaschi aut, nauigādi arte excellunt.
Cazā vrbs â Vviathka principali castro, 60. miliarib.
Ger. abest. Cultiores hi Tartari reliquis sunt, vtpote
qui & agros colāt, i domibus degāt, mercaturasq; va-
rias exerceant: quos Basilus Moscoviae princeps eo
adegit, vt se sibi subijcerēt, atq; eius arbitrio reges ac-
ciperēt: quod illis partim ob opportunitatē fluminis,
qui ex Moscovia in Vvolgā influūt, partim ob mu-
tina commercia, quibus illi carere nō poterant, factu
haud difficile fuit. Cazanensibus quondam rex erat
Chelealeck: qui cū relicta vxore Nursultā sine liberis
decessisset, Abrahami quidā ducta vidua regno poti-
tur. Ex hac Abrahami duos suscepit filios, Machme-
dem & Abdelatiw. Ex priore aut vxore, quae Batma-
fā solā voc abatur, Alegā filiū habuit. Is patre defun-
cto,

COMMENTARIJ. 98

cto, vt primogenitus in regnū succedat: cūq; mōda-
tis Mosci non vbiq; obtēperaret, â Mosci cōsiliarijs,
quos ibi vt regis animum obseruarent, habebat, ali-
quādo in cōuiuio inebriatus, atq; in vehiculum, ac si
domū veheretur, positus, ea nocte ductus est Mosco-
wiā versus, quem aliquādiu detētū, Princeps tādē
in Vvolochdam misit, vbi reliquum ætatis peregit.
Eius aut matrē cū Abdelatiw & Machmedemin fra-
tribus, Bieloiesero relegauit. Codaiculu vnus ex Ale-
gae fratribus, baptisatus nomen Petri accepit: cui post
Basilus, modernus princeps, sororem suā matrimo-
nio iunxit. Meniktair autē alter ex Alegae fratribus
in sua, quoad vixit, secta permansit: pluresq; genuit
liberos, qui post decessum patris cū matre oēs bap-
tisi & mortui sunt: vno Theodoro, qui nobis in Mo-
scowia existentibus adhuc supererat, excepto. Ale-
gae porro ita in Moscoviam abducto, Abdelatiw suf-
ficitur: qui cum pari ratione, vt Alegae, regno amo-
tus fuisset, Machmedemin ex Bieloiesero emissum,
Princeps in eius locum substituit. Is regno vsq; ab an-
no Domini. 1518. praesuit. Nursultā, quā Chelea-
leck & Abrahami regum vxorem esse dixi, post Ale-
gae mortem Mendligero regi Praecopiensi nupsit.
Hæc deinde cum ex Mendligero prolem non habe-
ret, priorūq; filiorū desiderio teneretur, ad Abdelatiw
venit in Moscoviā. Inde progressa, ad Machmedem
alterū filiū in Cazā regnantē, pfecta est, an. Dñi. 1504.
Cazanenses â Principe Moscoviae desceciūt. Eā dese-
ctionē cū multa bella secuta sint, varietq; â Principib.
qui se i societate huius belli iūxerāt, diu vtriq; pugna-
tū, neq; in hūc vsq; diē finis bello impositus sit, altius
huius bellationē repetere visum est. Cū Cazanen-
sū defectio Basilio Moscoviae Principi innotuisset,
rei indignitate & vlciscēdi libidine motus, ingentem
exercitum adiunctis tormētis bellicis in eos misit. Ca-
zanenses, quibus pro vita & libertate cū Moscis pug-
nan-

*Præfata
Tartarorum.*
nandum erat, audito terribili Principis in se apparatu, cum hostibus in pugna stataria se haud pares fore viderent, astu eos circumueniendos censuere. Quare collocatis palam cōtra hostem castris, optima copiarum suarum parte locis opportunis in insidias abdita, ipsi veluti terrore percussi, relictis derepentē castris, fugæ se mandarunt. Mosci, qui non ita procul aberant, cognita Tartarorum fuga, solutis ordinibus, citato cursu in hostium castra irruunt. in quibus diripiendis dum occupati, rerumque suarum securi essent, Tartari cum Czeremissis sagittarijs, ex insidijs progressi, tantam in eos stragem ediderunt, ut Mosci relictis tormentis, machinisque bellicis, aufugere cogerentur. In ea fuga machinarum magistri duo relictis tormentis, cum alijs euasere. quos Princeps in Moscoviam reuersos beneuolē accepit. Horum alterum Bartholomæum, natione Italum, qui assumpta post Ruthenorum fide, magna etiam tunc apud Principem erat autoritate & gratia, liberaliter donauit. Redierat ex ea clade tertius bōbardarius, cū tormento sibi commissio: seque magnam & solidam apud Principem gratiam iniciturum, seruato diligenter & reducto tormento, sperabat. quem Princeps iurgijs adortus: Tu, inquit, cum me & te tanto exposueris periculo, aut fugere volebas, aut te cum tormento hostibus dedere, quorsum ista præpostera in seruando tormento diligentia? cuius ego iacturam nihili facio, dummodo homines mihi supersint, qui ea fundere, ijsque

ijsque uti sciant. . Cæterum Machmedemin rege, sub quo Cazanenses defecerant; mortuo, Scheale ducta eius vxore vidua, Principis Moscowiæ & fratris vxoris auxilio, Cazan regnum obtinuit: cui quatuor rātum annis, magno subditorū & odio & inuidia præfuit. Augebant hæc turpis & mollis corporis constitutio, erat enim homo ventre prominenti, rara barba, facie penē muliebrisque cum bello haudquaquam idoneū esse ostenderent. Accedebat ad hæc, quod contempta ac neglecta subditorum suorum beneuolentia, Principi Moscowiæ plus æquo faueret, ac externis plus quā suis fideret. Quibus reb. Cazanenses ducti. Saggirei, Mendligeri filio, vni ex Tauricæ regibus, regnum deferunt. quo ad ueniente, Scheale regno cedere iussus, cum se viribus inferiorem, intestosque suorum in se animos cerneret, fortunæ cedere optimum ratus, cum vxoribus, concubinis, omni que suppellectili in Moscoviam, vnde venerat, redijt. hæc acta sunt anno Domini. 1521. Scheale ita è regno profugiente, Machmetgirei rex Tauricæ Saggirei fratrem magno exercitu in Cazan introducit: firmatisque Cazanensium erga fratrem animis, Tauricam rediens, traiecto Tanai, Moscoviam versus contendit. Eo tēpore Basilius rerum suarum securior, nihilque tale metuens, audito Tartarorum aduentu, coactō pro tempore exercitu, cui Demetrium Bielski ducem præfecit, ad Ocam fluium, ut Tartarorum transitum impediret, præmittit. Machmetgirei viribus superior,

Occa celeriter traiecto, ad piscinas quasdam tredecim verst ab ipsa Moscovia castrametatus est. Inde eruptione facta, omnia rapinis incendiisq; compleuit. Sub id temporis Saggirei pariter cum exercitu ex Cazan profectus, Vuoldimeriâ & Nowogardiâ inferiorē depopulatus est. His peractis, fratres Reges ad Columnā ciuitatē cōueniunt, viresq; coniungunt. Basilius cum ad tantum hostem propulsandum imparem se esse videret, Petro sororio suo, ex regibus Tartarorū oriundo, alijsq; nonnullis proceribus, in castro cū praesidio relicto, ex Moscovia fugit: adeo timore perculsus, ut rerum suarum desperatione, aliquādiu sub aceruo fœni, ut quidam referunt, latuerit. Vicesima nona Iulij, Tartari ultra progressi, latē omnia incendijs cōpleuerant: tantūq; terrorē Moscis incusserāt, ut se in castro & in ciuitate parū tutos putarent. In ea trepidatione à mulieribus, pueris, alijsq; imbelli ætate, qui curribus, vehiculis ac sarcinis in castrum confugiebant, tantus in portis tumultus oboritur, ut nimia festinatione se inuicem & impedirent, & cōculcarēt. Ea multitudo tantū fœtorem in castro fecerat, vti hostis triduo aut quatruiduo sub vrbe permanisset, etiam peste obseisis pereundū fuisset. nam in tanta hominum colluie, ut quisque locum occuparat, ita naturæ satisfacere cogebatur. Erant tum temporis Moscoviæ Oratores Liwonienses: qui cum consensu equis fugæ se mandassent, & circumquaq; nihil præter ignes & fumum viderent, leq; à Tartaris circumdatos esse

esse arbitrantur, adeo properarunt, ut vna die in Twer, quæ triginta sex miliaribus Ger. à Moscovia abest, peruenirent. Magnam tum laudem meruerunt bombardarij Alemanni, præsertim Nicolaus, prope Rhenum, non longè à Spira, Imperiali Germaniæ ciuitate, natus: cui à præfecto, alijsq; consiliarijs, qui nimio timore iam ferè confecti erant, tuendæ vrbis negotium blâdisimis verbis committitur: orantibus, ut tormentis maioribus, quibus mœnia deijs solent, sub portam castrī deductis, Tartaros inde arceret. Horum autem tam vasta erat magnitudo, ut vix tridui spacio eò perducī potuissent. Sed neque pulueres bombardicos tam multos habebant paratos, quibus vel semel maius tormentum exonerari potuisset. Solent enim Mosci *hoc morum consuech.* perpetuò hunc morem seruare, ut omnia in recondito, nec quicquam tamen præparatum habeant: verum urgente necessitate, omnia tum demum celeriter conficere student. Visum est ergo Nicolao, ut tormenta minora, quæ procul à castro erant recondita, humeris hominum celeriter in medium adducerentur, his dum detinerentur, clamor derepente exoritur, Tartaros adesse: quæ res tantum timorem oppidanis incusserat, ut proiectis per vicos bombardis, etiam mœnium deicendorum curam omitterent. Quod si tum centum hostium equites impetum in ciuitatem fecissent, paruo negotio eam funditus igni consumpsissent. In ea trepidatione, præfectus, quique cum

*nim Regis for.
hudo.*

cum eo in præsidio erant, optimū rati, vt Machmetgirei regis animum, mīsis manibus pluimīs in primis autem medone, placarent, & ab obsidione auerterent: acceptis muneribus, Machmetgirei se obsidionem soluere, & prouincia velle decedere respōdit, si datis literis Basilius se obstringat, perpetuum se tributarium regi fore, quemadmodum eius pater & maiores sui fuissent. Quibus literis pro voluntate scriptis, acceptisq;, Machmetgirei exercitum ad Kezan reduxit. vbi data Molcis redimendi & permutandi captiuos copia, reliquam prædam sub auctione vendidit. Erat tum temporis in Tartarorum castris Eustachius, cognomento Taskowitz, qui regis Polonię subditus, cum auxiliariis copijs ad Machmetgirei venerat. Nam inter regem Polonię ac Moscoviæ ducem nullæ tum induciæ erant. Is spolia quædam ad castrū subinde deferebat venalia, eo consilio, vt data occasione, vnā cum ementibus Ruthenis in castrū portas irrueret, idque depulsis inde custodibus occuparet. Huius conatum rex simili astū adiuuare voluit. Ad præfectam arcis, quendam ex suis, hominem sibi fidum, mittit, qui Præfecto tributarij sui seruo mandat, vt ea quæ petebat, sibi administret, atque ad se veniat. Præfectus autem Ioannes Kowar, rei bellicę eiusmodique artiū non ignarus, nulla conditione induci potuit, vt castrō exiret: verū simpliciter respondit, se nōdum edoctum esse Principem suum Tartarorū tributarium & seruum esse. quōd si edoceretur, scire

scire se quid facto opus foret. Quare illico Principis sui literæ, quibus se regi obtinuerat, preferuntur, atq; exhibentur. Interim dum ostensis literis præfecti animus ita sollicitatur, Eustachius suū agens negotiū, castrō magis ac magis appropinquabat: quōue magis fucus latēret, Knes Theodorus Lopata, homo primarius, alijque complures Rutheni, qui in Moscoviæ depopulatione in hostium manus deuenierant, certa pecunia redempti restituebantur. Ad hæc, plerique ex captiuis negligentius seruati, ac de industria quodammodo dimissi, in castrum euaserant: ad quos repetendos cum Tartari magna multitudine castrō appropinquaſſent, Rutheni metu percussi, profugos denuō restituisſent, Tartarique nihilominus a castrō adeo non recederent, vt pluribus subinde aduenientibus, eorum numerus adaugeretur: Rutheni propter imminens periculum, in magno terrore, summaque rerum desperatione erant; neque quid facto opus eſſet satis videbant. Tum Ioannes Iordan, natione Alemanni, ex valle Oeni oriundus, machinarum magister, periculi magnitudinem magis quam Mosci perpendens, ex suo arbitrio collocatas ordine machinas in Tartaros & Lithuanos exonerauit: eosque ita terruit, vt relicto castrō omnes diffugerent. Rex per Eustachiū, huius technæ artificem, de illata iniuria cum præfecto expostulat: qui quum se inſcio ac inconsulto bombardarium machinas exonerasse dixisset, omneque huius facinoris culpam in illum transtuler,

*Ioannes Jordan
de valle Oeni*

set, mox bombardarium tradi sibi rex postulat. atq; vt plerunq; in rebus deploratis fit, maxima pars, quo hostili terrore liberarentur, hunc dedē dum censuere, solo Ioanne Kowar praefecto renuente. atque eius maximo beneficio tum Alemanus ille seruatus fuit. Nam rex siue morae impatiens, siue quod milites praeda onustos haberet, re sua id exigente, subito (litteris etiam Moscoviae Principis, quibus se tributarium perpetuo sibi fore obstrinxerat, in arce relictis) solutis castris, in Tauricam decessit. Porro tantam captiuorum multitudinem ex Moscovia secum duxerat, vt ea vix credibilis esse videatur. Aiunt enim numerum octingentorum millium excessisse, quam in Capha partim Turcis vendiderat, partim interfecerat. nam senes & infirmi, qui vendi magno non possunt, adq; laborem perferendum inutiles sunt, apud Tartaros iuuenibus non secus ac catulis lepores, quo primae militiae tyrocinia inde addiscant, aut lapidandi, aut in mare praecipitandi, aut alio quouis mortis genere interficiendi obijciuntur. qui autem venduntur, perpetuo lexennio seruitutem seruire coguntur: quo exacto, liberi quidem fiunt, prouincia tamen decedere non audent. Sapphiri rex Cazā, quoscunq; ex Moscovia captiuos abduxerat, in Astrachan emporio non longē ab ostijs Vuolgae sito, Tartaris vendidit. Tartarorum regibus ita ex Moscovia profectis, Basilius princeps rursus Moscoviam redijt: atq; cum in ingressu Nicolaum Alemanum, cuius solertia & diligen-

tia castrum seruatum fuisse dixi, in ipsa castrorum porta, quod ad excipiendum Principem ingens multitudo confluerat, stantem vidisset, clara voce: Tua, inquit, fides erga me & diligentia, quam in seruando castro praestitisti, nobis cognita sunt, huiusque officij gratiam cumulatē tibi reponeamus. Alteri quoq; Alemanno, Ioanni, qui ab castro Rezan Tartaros exoneratis repente machinis depulerat, aduenienti: Saluusne es? inquit. Deus nobis vitam dedit, hanc tu denuo nobis conseruasti: magna erit erga te gratia nostra. Vterque se liberaliter donatum iri à Principe sperabat: nihil tamen illis datum est, quamuis Principem hac de re saepe fatigassent, promissorumque admonuissent. Qua Principis ingratitudine offensi, dimissionem, vt patriam, à qua diu abfuissent, cognatosque suos possent inuisere, effugitant. ea re effectum est, vt decem priori stipendio cuique floreni, iussu Principis, adijcerentur. Interea cum in aula Principis de Ruthenorum fuga ad Occam, quis eius autor extitisset, contentio fuisset orta: Seniores in Knes Demetrium Bielski exercitus ducem, hominē iuuenē, à quo consilia sua interpreta fuissent, omnem culpam transferebant, eiusque incuria Tartaros Occam transiisse: contra ille depulsa à se culpa, Andream iuniorem fratrem Principis primum omnium fugam inijsse, ceterosque hunc sequutos fuisse dicebat. Basilius, ne seue-

stabat, esse videretur, ex præfectis vnū, qui vna
cū fratre profuge, at, iniectis cathenis, dignitate
& principatu priuauit. Ineunte deinde ætate, vt
acceptam a Tartaris cladē vlcisceretur Bahlus,
ignominiamq; quā fugiens & sub læno latitans
susceperat, deleret, coacto ingēti exercitu, adiu-
cto etiam magno tormentorum & machinarum
apparatu, quibus antea in bellis Rutheni nun-
quam vsi fuerant, profectus ex Moscovia cum
omni exercitu, ad Occam fluium, Columnāq;
ciuitatem conlestit. inde missis ad Machmetgi-
rei in Tauricam caduceatoribus, ad certamen
eum prouocat, superiore enim anno, se, nō indi-
cto bello, ex insidijs, turum latronumque more
oppressum fuisse, ad ea rex respondit: Sibi ad in-
uadendam Moscoviam satis multas vias patē-
re: bella non magis armorum, quā temporum
esse: proinde ea se suo magis quam alieno arbi-
trio, gerere solere. Quibus verbis irritatus Bahlus
animus, tum etiam quod vlciscendi libidine ar-
deret, motis castris, anno Domini 1523, in No-
wogardiam, inferiorem scilicet, vt inde Cazan
regnū depopularetur: occuparetque, contendit.
Inde profectus ad fluium Sura, in finibus Caza-
nensium, castrum quod à suo nomine appellauit,
erexit: neq; tū vltra progressus, exercitū reduxit.
Sequenti verō anno Michaelē Georgij, vnū ex
præcipuis cōsiliarijs suis, maioribus quam prius
copijs, ad subigendū Cazan regnū misit. Eo ap-
paratu adeo terribili, Sapgiaci rex Cazani percul-
sus, accersito ad se ex fratre nepote, rege Tauri-
cæ, iu-

cæ, iuuenem tredecim annorum, qui interim re-
gno præesset, ad Turcarum Imperatorem, eius
auxilium opemque imploraturus, cōfugit. Cum
autem iuuenis aunculi monitis parens, iter ag-
gressus, ad Gostinowofero, id est insulam quæ
mercatorum dicitur intra Vuolgæ meatus, non
longè à castro Cazan sitam peruenisset, liberali-
ter honorificeque à regni principibus susceptus
est. Nam Seyd, supremus Tartarorum sacerdos
(qui in tāta apud eos autoritate ac veneratione
est, vt etiā reges aduenienti occurrant, stantesq;
huic equo inhædēti manū porrigunt: capiteq; in-
clinato, quod solis cōcellum est regib. tangant: nā
Duces non eius manum, sed genua: nobiles ve-
rō pedes, plebeijs vestes tantum, aut equū manu
attingūt) in eo comitatu fuit. Is Seyd, cum Basi-
lij partes clām foueret, sequereturq;, iuuenem ca-
pere, & Moscoviam vincitū mittere satagebat:
sed deprehensus, captusq;, cultro in publico oc-
ciditur. Michael interea, dux exercitus, coactis
in inferiore Nowogardia ad machinas commē-
atumq; deferendū nauibus, quarum tāta multi-
tudo erat, vt fluuius alioqui amplius, nauigantiū
multitudine opertus vndique esse videretur: ad
Cazanum cum exercitu properabat. cumque ad
mercatorum insulam Gostinowofero peruenisset,
locatis septima die Iulij castris, viginti die-
bus, dum equitatum expectat, ibi commoratus
est. Interea Cazan castrum, quod ex lignis ex-
structum erat, per quosdam à Moscis suborna-
tos incenditur, ac intuentē Ruthenorum exercitu

funditus exurit. Tanta occupandi castris occasio, adeo formidine ac ignavia Ducis neglecta fuit, ut nec militem ad expugnandum castris collem eduxerit, nec Tartaros id denuo edificantes impediuerit: verum vigesima octava eiusdem mensis die traiecit in eam partem qua castrum situm est, Vuolga, ad Cazanka fluuium cum exercitu confedit, viginti diebus bene gerendae rei occasionem captans. Ibi moratus, nec longe ab eo Cazankenensis quoque Regulus sua castra locat: emisissq; Czeremissis peditibus, Ruthenos sapius, frustra tamen, infestat. quem Scheale rex, qui quoque ad id bellum nauibus venerat, scriptis literis admonet, ut regno suo haereditario cedat. Ad quae ille paucis: Si regnum hoc meum (respondit) habere cupis, age ferro decernamus utrique, id cui fortuna dederit, habeat. Dum Rutheni ita frustra moras trahunt, absumpto quem abduxerant commeatu, fame laborare incipiunt, nam Czeremissis omnia circumquaque vastantibus, hostiumq; itinera diligenter obseruantibus, nihil adferri poterat: adeo ut nec Princeps de exercitus sui, qua premebatur, necessitate cognoscere, nec ipsi quicquam illi significare possent. Huic rei duos Basilii praefecerat: vnum, Knes Ioannem Paliczki, qui ex Nowogardia instructis commeatu nauibus, secundo fluuio ad exercitum descenderet: relictoq; ibi commeatu, statu etiam rerum praesenti considerato, ocius ad se reuerteretur. alter eandem ob rem cum quingentis equitibus terrestri itinere missus fuerat, qui a Czeremiss-

remissis, in quos inciderat, cum suis caesus est, vix nouem per tumultum fuga elapsis. Praefectus grauius saucius, tertio post die in manibus hostium obiit. Huius cladis fama cum ad exercitum peruenisset, tanta in castris consternatio, quam vanus de toto equitatu ad internecionem caeso subito obortus rumor etiam adauxerat, coorta est, ut nihil nisi de fuga cogitarent. in quam cum omnes consensissent, haeritabant adhuc, aduersione fluuii, quod difficillimum erat, redirent, an secundo tantisper descenderent, donec alios fluuios attingerent, ex quibus post terrestri itinere longo circuitu reuerterentur. In his dum fame, supra modum eos urgente, essent consultationibus, nouem, quos ex quingentorum caede elapsos fuisse dixi, forte superueniunt, Ioannemq; Palitzki cum commeatu aduenturum nunciant: qui etsi cursum suum maturaret, sinistra tamen fortuna usus, maiore parte nauium amissa, cum paucis in castra peruenit. Etenim cum diutino labore fatigatus, vna nocte quietis causa in Vuolgae littus se recepisset, Czeremissae continuo magno accurrentes clamore, quisnam praeternauiaret, sciscitantur? quos Palitzki seruitores, nautarum seruos esse rati, iurgijs increpantes, flagris se postero die caesuros minantur, quod domini sui somnum ac quietem importunis vociferationibus interturbarent. Ad quae Czeremissae: Cras, inquit, aliud nobis vobiscum negotium erit: nam victos vos omnes Cazan ducemus. Mane igitur sole nondum apparente, cum densissima

nebula totum littus occupasset, Czeremissæ de-
repentè in naues imperu facto, tatum terrorem
Ruthenis incusserant, vt Palitzki præfectus clas-
sis, relictis in manu hostium nonaginta maiori-
bus nauibus, in quibus singulis triginta viri e-
rant, soluta à littore naui, medium Vuolgæ tene-
ret, nebulaq; tectus ferè nudus ad exercitû per-
ueniret. Atq; inde post, plurium nauium comi-
tatu rediēs, haud dispari fortuna vsus, in Cze-
remissarū insidias iterum prolapsus est. Nauibus
enim, quibus deducebatur, amissis, ipse vix cū
paucis incolumis euasit. Dum Rutheni ita fame
hostiliq; vi vndequaq; vrgentur, à Basilio missus
equitatus Vuiega fluuiio, qui à Meridie Vuol-
gam influir, octoq; miliaribus à Cazan abest
traiecto, ad exercitum contenderet, à Tartaris
& Czeremissis bis excipitur: cum quibus con-
gressi, multis vtrinq; desideratis, Tartaris dein-
de cedentibus, se reliquo exercitui coniunxerūt.
atq; ita exercitu equitatu firmato, Cazan castrū
quintadecima Augusti obsideri coeptū est. Qua
re cognita, regulus ad alterum oppidi latus in
conspectu hostium, sua quoq; castra locauit: e-
milloq; subinde equitatu hostium, castra obequi-
tare, eosq; laceßere iubet. atq; ita crebræ vtrin-
que velitationes fiebant. Narratum est nobis ab
hominibus fide dignis, qui ei bello interfuerunt,
sex aliquando Tartaros in planiciem ad Mosci
exercitum processisse: quos cum rex Scheale cē-
tum quinquaginta equitibus Tartaricis aggredi
vellet, à duce exercitus prohibitum fuisse: duo-
busq;

busq; milibus equitum ante eum collocatis, oc-
casionem rei bene gerendæ præreptam sibi fuisse.
Hi cū Tartaros circūuenire, & quasi conclu-
dere, ne fuga elaberetur, vellent: Tartari eorum
conatū hoc astu eludere, insequentibus Moscis
paulatim cedere, parumq; progressi subsistere.
Idem Mosci cum facerent, eorum Tartari timidi-
tatem animaduertentes, mox arreptis arcubus
tela in eos torquebant: inque fugam conuersos
persequuti, complures sauciabāt. Moscis denuò
in se conuersis, paululum cedere, iterumq; subsi-
stere, atque ita hostem simulata fuga ludificare.
Hæc dum fiunt, duo Tartarorum equi, tormen-
ti ictu prostrantur, illæsis tamen equitib. quos
reliqui quatuor saluos ac incolumes, duo-
bus milibus Moscorum spectantibus, ad suos
reduxere. Dum equites se ita mutuò ludificant,
magna vi interea admotis tormentis, castrum
oppugnabatur: neque obsessi segnius, exone-
ratis pariter in hostem tormentis, se defende-
bāt. In eo certamine bombardarius, quem vnicū
in castro habebant, ex Ruthenorū statione sphe-
rula bōbardica ictus, occubuit. Qua re comper-
ta, mercenarij ex Germanis & Lithwanis mili-
tes, magnam spem ad occupādum castrum con-
cipiunt: quibus si præfecti animus respondisset,
haud dubiè eo die castro potiti fuissent. Verū
is cum suos inedia, quæ quotidie etiā magis ad-
augebatur, premi cereret, priusquam per inter-
nuncios de ineundis inducijs clam cum Tartar-
is egisset, adeò militum conatum non probauit

ut eos etiam cum iracundia corripere, verberaque minaretur, quod se inscio & inconsulto castrum oppugnare auderent. Bene enim in tanta rerum angustia Principis sui rebus consultum fore putabat, si initis cum hoste quibuscunque inducijs, tormenta & exercitum saluum reportaret. Tartari quoque cognita praefecti voluntate, in spem bonam adducti, conditiones quas praefectus offerebat, scilicet ut missis in Moscoviam legatis, pacem cum Principe transigerent, libenter suscepunt. quibus ita constitutis, Palitzki praefectus soluta obsidione, cum exercitu in Moscoviam reuersus est. Fama erat, praefectum à Tartaris muneribus corruptum obsidionem soluisse. quam quidam natione Sabaudienfis adauxerat: qui cum tormento sibi commisso, ad hostes deficere voluisset, deprehensus in itinere, atque seuerius examinatus, confessus est, se deficere voluisse: atque ut plures ad hanc defectionem sollicitaret, argenteos se nummos & pocula Tartarica ab hostibus accepisse. in quem tamen in tam manifesto scelere deprehensum, Praefectus nihil durius statuit. Reducto ita exercitu, quem centum octoginta millium fuisse perhibent, Cazan regis Oratores ad pacem firmandam ad Basilium veniunt, qui etiam tum, dum nos Moscoviae essemus, aderant: neque adhuc vlla tunc futurae pacis spes inter eos erat. nam & nundinas, quae circa Cazan in mercatorum insula fieri consueverant, in Cazanensium iniuriam Basilii Novogardiam transtulit: graui indicta poena, si qui in posterum ex suis ad mer-

CETUM

catum in insulam proficiscerentur, eamque nundinarum translationem magno Cazanensibus incommodo futuram sperabat: atque vel salis (cuius Tartari illis tantum nundinis copiam à Ruthenis habebant) emptione adempta, ad deditio nem eos cogi posse. Verum huiusmodi nundinarum translatione non minus incommodi sensit Moscovia, quam ipsi Cazanenses. Plurimarum enim rerum, quae ex mari Caspio, Astrachan emporio, ad hanc Persia & Armenia per Vuolgam importabantur, consequuta est caritas ac penuria: maxime autem nobilissimorum piscium, ex quorum numero Beluga est, qui citra & ultra Cazan in Vuolga capiuntur.

Haec de bello Principis Moscoviae cum Tartaris Cazanensibus gesto. Nunc ad intermissam de Tartaris narrationem denuò redeo.

Post Tartaros Cazanenses, primi Tartari cognomento Nagai occurrunt, qui ultra Vuolgam circa mare Caspium, ad fluuium Iaick ex provincia Siber decurrentem habitant. Hi reges non habent, sed duces. Nostra tempestate tres fratres, aequali diuisione prouinciarum facta, ducatus illos obtinebant: quorum primus Schidack, ciuitatem Scharaitzick ultra fluuium Rha, Orientem versus, cum adiacente ad Iaick fluuium regione obtinebat: alter Cossom, quicquid inter Kamam Iaick & Rha fluuios esset: Schichmamai tertius fratrum Siber prouinciae partem, & omnem circumiacentem regionem possidet. Schichmamai interpretatur sanctus, vel potens. Atque

Atq; hæ quidem regiones omnes ferè syluosæ sunt: extra eam quæ ad Scharaitzick vergit, quæ campestris est.

Inter Vuolgâ & Iaick fluvios, circa mare Caspium, habitabât quondam Sawolhêies reges, de quibus postea. Apud hos Tartaros rem admirandam, & vix credibilem, Demetrius Danielis, vir (vt inter Barbaros) grauis ac fide singulari, nobis narrauit: patrem suum aliquando à Principe Moscoviæ ad Zawolhensem regem missum fuisse: in qua dum esset legatione, semen quoddam in ea iniula, melonum semini, paulo maius ac rotundius, alioqui haud dissimile, vidisse: ex quo in terram condito, quiddam agno persimile, quinq; palmarum altitudine succresceret: idque eorum lingua Boranetz, quasi agnellum dicas, vocaretur. nam & caput, oculos, aures, cæteraque omnia in formam agni recens editi, pellem præterea subtilissimam habere, qua plurimi in eis regionibus ad subducenda capitis tegumenta vterentur. eiusmodi pelles vidisse se, multos coram nobis testabantur. Aiebat insuper, plantam illam, si tamen plantam vocari phas est, sanguinem quidem habere, carnem tamen nullâ: verum carnis loco, materiam quandam cancerorum carni persimilem. ungulas porro nō vt agni corneas, sed pilis quibusdā ad cornu similitudinē vestitas: radicem illi ad umbilicū, seu ventris medium esse. viuere aut tam diu, donec depastis circum se herbis radix ipsa inopia pabuli arescat. Miram huius plantæ dulcedinem esse: propter quam

quam à lupis, cæterisque rapacibus animalibus multum appeteretur.

Ego quamuis hoc de semine & planta pro cōmento habuerim, tamen & antea tanquam à viris minime vanis auditum retuli: & nunc tanto libentius refero, quod mihi vir multæ doctrinæ Guilhelmus Postellus narrauit, se audiuisse à quodā Michaelē, apud rempub. Venetâ publico Turcicæ & Arabicæ linguæ interprete, quod viderit a finibus Samarcandæ ciuitatis Tartaricæ, cæterarumq; regionum quæ ad Euroaquilonem mare Caspium respiciūt, vsq; in Chalisbontidē, deferri quasdam pelles delicatissimas, plantæ cuiusdam in illis regionibus nascentis, quæ aliqui Musulmani ad capita sua rafa fouenda medijs pileis inferere, ac pectori quoq; nudo appli carefoleant. Plantam sibi tamen non visam esse, nec nomen se scire, nisi quod illic Samarcandæ vocetur: eamq; esse ex animali instar plantæ in terram defixo. Quæ cum ab aliorum narratione non dissideant, mihi (inquit Postellus) penè persuadent, vt hanc rem minus fabulosam esse putem, ad gloriam Creatoris, cui omnia sunt potsibilia,

A Principe Schidack, progrediendo in Orientem viginti diebus, occurrunt populi quos Moscici appellant. Iurgenci, quibus Barack Soltan, magni Cham seu regis de Cataia frater imperat. A domino Barack Soltan, decem diætis itur ad Bebeid Châ. Hic est ille magnus Châ de Cataia. Astrachan vrbs opulenta, magnumq; Tartarorum

rorum emporium, à qua tota circumiacēs regio nomen accepit, decem dierum itinere infra Ca-
zan in citeriore Vuolga ripa, ad eius fere ostia si-
ta est. Quidā hanc non ad Vuolgaē ostia, sed ali-
quot dierum itinere inde distare aiunt. Equidem
eo loco quo Vuolga fluius in multos ramos,
quos quidē septuaginta esse aiunt, scinditur, plu-
resq; insulas facit, toride mōq; fere ostijs Caspiū
mare tanta aquarum copia ingreditur, vt procul
spectatibus mare esse videatur, Astrachan sitā es-
se puto. Sunt alij, qui eam Citrahan appellant.

Vltra Viatkam & Ca-
zan, ad Permiā vicinā
Tartari habitant, qui Tumenskij, Schibanskij,
& Cosatzkij vocantur. ex quibus Tumenskij in
syluis habitare, decemq; milium numerum aiūt
non excedere. alij præterea Tartari trans Rha
fluium sunt, qui quod soli capillos nutrant,
Kalmuchi vocantur: & ad mare Caspium Scha-
machia, à qua etiam regio nomen accepit, ita ap-
pellati, homines in texendis sericeis vestibus ex-
cellentes, quorum ciuitas sex dierum itinere ab-
est ab Astrachan, quā vnā cum regione rex Per-
sarum haud ita diu (vt aiunt) occupauit.

Afoph ciuitas ad Tanaim, de qua supra, septē
dierum itinere distat ab Astrachan: ab Afoph au-
tem, Taurica Cherfonesus, præcipuē autē Præ-
cop ciuitas, abest quinq; dierum itinere. Inter Ca-
zan autē & Astrachan, longo secūdam Vuolga
tractu, ad Borysthenem vsq;, campi deserti sunt,
quos Tartari nullis certis sedibus inhabitant:
præter Afoph & Achas ciuitatem, quæ est duo-
decim

decim miliaribus supra Afoph ad Tanaim: &
minori Tanai vicinos Tartaros, qui terram co-
lunt, certasque sedes habent. Ab Afoph ad Scha-
machiam sunt duodecim diætæ.

Ab Oriente Meridiem versus reflectendo, cir-
ca Mæotidis paludes & Pontū, ad fluium Cu-
pa, qui paludes influit, Aphgasi populi sunt, quō
loci vsq; ad Merula fluium, qui Pontum illabi-
tur, montes occurrūt, quos Circassi, seu Ciki in-
colunt. Hi montium asperitate freti, nec Turcis,
nec Tartaris parent. Eos tamen Christianos es-
se, suis legibus viuere, in ritu & cæremonijs cum
Græcis conuenire, lingua Slawonica (qua vtun-
tur) sacra peragere, Rutheni testantur. Audacissi-
mi piratæ sunt. nā fluijs, qui ex eorum monti-
bus fluunt, nauibus in mare delapsi, quoscuq;
possunt spoliare: eos præsertim, qui ex Capha
Constantinopolim nauigant. Vltra Cupa fluiū
est Mengarlia, quam Eraclea fluius interlabi-
tur: deinde Cotatis, quam quidam Colchim esse
arbitrantur. Post quem Phasis occurrit, qui pri-
usquam mare illabatur, haud procul ab ostijs Sa-
tabellum insulam facit: in qua fama est, Iasonis
naues quondā stetitisse. Vltra Phasim, Trapezus.

Tauricæ Cherfonesi paludes, quæ ab ostijs Ta-
nais in longitudinem trecenta miliaria Italica
habere dicuntur, ad Caput S. Ioannis, promon-
torium, quā in arctum coeunt, duo tātum milia-
ria Italica continent. In ea Krijm ciuitas, olim re-
gum Tauricæ sedes: à qua Krijmskij nominabā-
tur. Postea toto Isthmo, spacio mille ducentorū
passuum

RERVM MOSCOVITICARVM
 passuum ad insulæ formam perfolso, reges non
 Krijmskij, sed Præcopskij, ab illa nimirum per-
 foratione sumpto vocabulo, nomen accepere.
 Præcop enim, lingua Slawonica perfolsum so-
 nat. Vnde apparet, scriptorem quendam erras-
 se, qui Procopium quendam ibi regnasse scri-
 psit. Porro tota Chersonesus, sylua quadam per
 medium scinditur: eaq; pars quæ Pontum respi-
 cit, in qua Capha insignis vrbs, olim Theodosia
 dicta, Genuensium colonia, tota a Turca possi-
 detur. Capham autem Mahumetes, qui expu-
 gnata Constantinopoli, Græcorum imperium
 destruxit, Genuensibus ademit. Alteram penin-
 sulæ partem Tartarus possidet. Omnes autem
 Tartari, Tauricæ reges, originem suam ex Sa-
 wolhensibus regibus ducunt: & cum domestica
 seditione aliqui regno pulsi fuissent, nec vsquam
 in vicinia firmam sedem habere possent, hanc
 Europæ partem occupauere: veterisq; iniuriæ
 haud immemores, diu cum Sawolhenlibus di-
 micabant: donec patrem nostrorum memoria,
 Alexandro magno duce Lithwaniz in Polonia
 imperante, Scheachmet rex Sawolhenlis in par-
 tes Lithwaniz venit, scilicet vt inuito cum Ale-
 xandro rege federe, coniunctis viribus Mahmet
 girei regem Tauricæ eijcerent. In quam rem v-
 terque quidem princeps consensit. Cum autem
 Lithwani iuxta eorum consuetudinem longius
 quàm par est, bellum differrent, vxor Sawolhen-
 sis regis, eiusque quem in campis habebat exer-
 citus, moræ, tum etiam frigoris impatientes,
 eorum

eorum regem in oppidis quibusdam agentem
 sollicitant, obmisso Poloniz rege, vt in tempore
 rebus suis provideat. Quod cum illi persuadere
 non possent, vxor relicto marito, cum parte ex-
 ercitus ad Mahmetgirei Præcopensem regem
 deficit: cuius impulsu, Præcopensis exercitum
 ad profligandas reliquas Sawolhenlis copias mit-
 tit. quib. dissipatis, Scheachmet Sawolhenlis rex
 infelicitatem suam videns, sexingentis ferè equi-
 tibus comitatus, Albam ad Thijran flumi-
 nis sitam spe auxilij à Turca implorandi confugit. In ea
 ciuitate cum structas sibi, vt caperetur, insidias in-
 tellexisset, conuerso itinere, vix media parte equi-
 rum assumpta, Chiowiam peruenit. vbi à Lith-
 wanis circumuentus, captusque, cum regis Polo-
 niz iussu Vuilnam deduceretur, obuiam sibi rex
 progressus, honorificè susceptum, ad Polonorum
 conuentum secum duxit: quo quidem conuentu
 bellum aduersus Mendligirei decernitur. Sed cū
 Poloni in cogendo exercitu tempus longius,
 quàm par erat, extraherèt, Tartarus vehementer
 offensus, denuò de fuga cogitare cepit: in qua de-
 prehensus, ad Trokij castrum, quatuor à Vuilna
 miliaribus retractus est. quem ego ibi vidi, vnaq;
 cum eo pransus sum. Atque hic Sawolhen-
 sium regum imperij finis fuit: cum quibus & Astrachā
 reges, qui quoque ex eisdem regibus originem
 traxerunt, vnā perierunt. quibus ita oppressis &
 extinctis, regum Tauricæ potentia maiorem in
 modum adaucta: vicinis gentibus terrori erat,
 adeò vt & regem Poloniz ad certum stipedium
 penden-

RERVM MOSCOVITICARVM

pendendum cogere, ea conditione, vt eorum opera quavis urgente necessitate vratur. Quin & Moscovię Princeps, missis subinde muneribus illum sibi deuincire solebat. quod ideo fit, quia cū mutuis assidue bellis implicentur, uterq; Tartarorum ope armisq; alterum se sperat opprimere posse. Cuius ille haud ignarus, acceptis muneribus utrumq; vana spe lactabat. id quod vel eo tempore, dum ego Cæsaris Maximiliani nomine apud Moscovię Principem de pace cum rege Polonię ineunda tractarem, apparuit. Nam cū Moscovię Princeps ad æquas pacis conditiones induci non posset, rex Polonię Præcopensem regē pecunia conduxit, vt Moscoviam cum exercitu ab vna parte adoriretur, se quoq; ex altera Oppozkam versus impetum in Mosci ditionem facturum. qua arte Poloniæ rex Moscum ad tolerabiles pacis conditiones cogi posse sperabat. Quod Molens animaduertens, missis Oratoribus suum

dispositum magis, viciis apud Tartarum egit negotium, vt eum ad labantur. cer in Lithuaniam, quam tunc omni metu vacuam ac præsidio destitutam esse dicebat, vires suas conuerteret. Cuius consilium Tartarus, sui commodi duntaxat ratione habita, securus est. Atq; is eiusmodi Principum dissensionibus potentior factus, cum imperij augendi libidine tenebatur, neque quiescere posset, ad maiora animum applicuit. Mamaiq; Nahaicensi principi sibi adiuncto, Tauricam anno Domini 1524, mense Ianuario, cum exercitu egressus, regem Astrachan adiutus est. cuius urbem, cum ea relicta, metu pro-

COMMENTARIUM. LV. 1110

profugisset, obledit, & occupauit, mansitq; victor in ciuitate subactis. Interim Agis Nahaicensi quoque princeps, fratrem suum Mamai inrepat, quod tam potētem vicinum suis copijs iuuaret. Præterea eum monet, vt Machmetgirei regis indies crecentē potentia suspectam haberet. posse enim, vt insanabili illa animo esset, heri, v conuersis in se fratrem quo armis, verumque regno depulsum aut interimat, aut in seruitutem deducat. Quibus verbis Mamai permotus, fratri nunciat, eumque hortatur, vt quā magis posset copijs ad se properaret. posse enim nunc cū Machmetgirei magno rerū successu clatus, securius ageret, vtrolque eo metu lenari. Agis fratris monitis parens, ad præscriptum tempus se cum exercitu; quem ad defendendas in tot bellis regni sui fines iam prius coegerat, affuturum omnino promissit. Qua re intellecta, Mamai continuo regem Machmetgirei monet, ne militem soluta disciplina sub testis aleret, corrūperetque: sed vrbe relicta, in campis potius, vt mors est, degeret. Cuius consilio acquiescens rex, militem in castra educit, aduolat Agis eum exercitu, seq; fratri iungit: atq; hi non ita multo post Machmetgirei regē nihil tale timentem, cum Bathir Soltan filio, vigintiquinq; annos nato, prandētem, facto derepentē impetu obtruncat, eiusq; maiorem exercitus partem fundunt, & reliquos in fugam vertunt: ac ultra Tanaim, Tauricam vsq; insequentes, cædunt, fugantque: Præcop ciuitatem, quam in Cherioneli ingressu esse dixi-

obfident: tentatisque omnibus, cum ea nec vi,
nec deditione potiri posse viderent, soluta, ob-
fione domum redeunt. Horum ergo opera rex
Astrachan regno suo iterum potitus est: viresq;
regni Tauricæ, cum Machmetgirei fortissimo &
foelicissimo rege, qui potenter aliquandiu impe-
rauit, conciderunt. Machmetgirei occiso, frater
eius Sadachgirei, Turcarum imperatoris (cui tū
seruiebat) auxilio Præcopente regnum occupa-
uit: qui cum Turcarum moribus imbutus, rarius
præter Tartarorum morem in publico versaretur,
neq; subditis suis se conspiciendum exhibe-
ret, à Tartaris, qui hanc insolitam rem in Princi-
cipe ferre non poterant, eiecitur, inq; eius locum
ex fratre nepos substituitur. à quo cum Sadach-
girei captus fuisset, nepotē, ne cæde in se sæuiat,
sed à suo sanguine abstineat, senectutis suæ mise-
reatur, denique vt priuatus reliquū vitæ in castro
aliquo deducere, nomenq; duntaxat regium, to-
ta regni administratione nepoti permissa, retine-
re possit, supplex orat, & impetrat.

Nomina dignitatum apud Tartaros hæc ferè
sunt. Chan, vt supra dixi, rex est: Soltan, filius re-
gis: Bij, dux: Murfa, filius ducis: Olboud, nobi-
lis, vel consiliarius: Olboadulu, alicuius nobilis fi-
lius: Seid, supremus sacerdos: homo verò priua-
tus, Kfi. Officiorum verò, Vlan, secunda e rege
dignitas: nam reges Tartarorum quatuor viros,
quorum consilio in rebus grauib; potissimum
vtuntur, habent. ex his primus, Schirni vocatur:
secundus Barni, tertius Gargni, quartus Tzipt-
zan.

zan. Hastenus de Tartaris: nunc de Lithwania,
Moscowiæ vicina, dicendum est.

DE LITHVANIA.

Lithwania Moscowiæ proxima est. non autē
de sola prouincia, sed regionibus illi adiacenti-
bus, quæ sub Lithwaniæ nomine comprehen-
duntur, nunc loquor. Hæc longo tractu ab oppi-
do Circasæ, quod ad Borysthenem situm est, in
Liwoniam vlq; protenditur. Porro Circasæ, Bo-
rysthenis accolæ, Ruthepi sunt, alij ab his quos
suprà ad Pontum in montibus habitare dixi. His
nostra tempestate præficiebatur Eustachius Ta-
scowitz, (quem cum Machmetgirei rege in Mos-
cowiam vnâ profectum fuisse, suprà dixi) vir bel-
li peritissimus, astutia singulari: qui cum crebra
cum Tartaris commercia haberet, sæpius tamen
eos fudit. quin & ipsum Moscum, cuius aliquan-
do captiuus fuerat, in magna sæpe pericula addu-
xit. Eo anno, quo nos Moscowiæ eramus, miro
astu Moscos profligauit: dignaque mihi res visã
est, quæ hoc loco ascriberetur. Tartaros quoddã
habitu Lithwanico in Moscowiam deduxit, in
quos, ceu Lithwanos, nullo metu Moscos irru-
turos sciebat. Ipse dispositis loco opportuno in-
fidijs, Moscos vlcescentes præstolatur. Tartari de
populata parte Seweræ prouinciæ, Lithwaniam
versus iter arripiunt: indeq; mutato itinere, cum
Lithwaniam tenuisse cognouissent, Mosci Li-
thwanos esse rati, mox vindictæ cupiditate ma-
gno impetu in Lithwaniam irruunt. qua vastata,
cum præda onusti redirent, ab Eustachio ex infi-
dijs

dijs circumuenti, ad vnum omnes cœduntur. Quare cognita, Moscus Oratores ad Poloniæ regem, qui de illata sibi iniuria conquererentur, misit. quibus rex: Suos non intulisse, sed iniuriam ultos esse, respondit. Ita Moscus, utrinque delusus, damnum cum ignominia ferre coactus est.

Infra Circassos nullæ habitationes Christianorum sunt. Ad Borysthenis ostia, Otzakhov castrum & ciuitas, quadraginta miliaribus à Circass, quam Tauricæ rex non ita diu Poloniæ regi ademptam possidebat. Hanc nunc Turcus tenet. Ab Otzakhov ad Albam, circa ostia Thire, quæ veteri nomine dicitur Moncastro, quatuordecim miliaribus ab Otzakhov, in Præcop quatuordecim miliarib. A Cercass circa Borysthenem ad Præcop quadraginta miliarib. Supra Circassos septem mil. per Borysthenem ascendendo, Cainow oppidum occurrit: à quo decem & octo miliarib. est Chiowia, vetus Rusiæ metropolis: quam magnificam & planè regiam fuisse, ipsæ ciuitatis ruine, monumenta quoque, quæ in rudibus videntur, declarant. Apparent adhuc hodie in vicinis montibus ecclesiarum, monasteriorumque desolatorum vestigia, præterea caneræ multæ, in quibus vetustis, sepulchra, corporaque in his nondum ablumpta videntur. Ab hominibus fide dignis accepi, puellas ibi ultra septimum annum raro castitatem seruare. rationes varias audiui, quarum nulla mihi satisfacit: quibus, mercatoribus abuti quidem, sed abducere

re minimè licet. Nam si quis abducta puella comprehensus fuerit, & vita & bonis, nisi Principis clemencia seruatus fuerit, priuatur. Lex etiam ibidem est, quæ externorum mercatorum (si qui ibi fortè decederint) bona aut regi cedunt, aut eius præfecto: id quod apud Tartaros & Turcas, in Chiowiensib. apud se mortuis obseruatur. Ad Chiowiam manticulus quidam est, per quem mercatoribus via aliquanto difficiliore transeundum est: in cuius ascensu, si fortè currus aliqua pars frangatur, res quæ in curru portabantur, Fisico vindicantur. Hæc omnia D. Albertus Gastol Palatinus, Vniuersitatis regis in Lithwania vicerens, mihi retulit. Porro à Chiowia ascendendo per Borysthenem triginta miliaribus, Mosier ad fluvium Præpetz, qui duodecim miliarib. super Chiow Borysthenem influit, occurrit. Thur fluvius piscosus influit Præpetz. à Mosier autem ad Bobranzko, triginta. Inde ascendendo vintiquinque miliaribus, peruenitur in Mogilew, à qua Orsa sex miliaribus abest. Hæc iam enumerata secundum Borysthenem oppida, quæ omnia in Occidentali litore sita sunt, regi Poloniæ: Orientali verb, Moscowiæ principis subijciuntur: præter Dobrownam, & Mstislav, quæ Lithwaniæ ditionis sunt. Traiecto Borysthenem quatuor miliaribus Dobrownam, indeque viginti Smolenczko deuenitur. Ex Orsa nobis iter fuit in Smolenczko, & tum Moscowiam usque.

Borisowo oppidum viginti duobus ab Orsa in Occidentem miliaribus abest, quod Beretina

illa ultra
annum vix
stra.

fluuius, qui infra Bobrantzko Borysthenem influit, præterlabitur. Est autem Beresina, vt oculis conspexi, amplior aliquanto Borysthene, ad Smolentzko. Planè puto hunc Beresinam, id quod etiam vocabuli sonus indicare videtur, ab antiquis Borysthenem habitum fuisse. nam si Ptolemæi descriptionem conspexerimus, Beresina fontibus magis quam Borysthenis, quem Nipper appellant, conueniet.

Lithwania porro quos Principes habuerit, quâdo Christianismo initiata fuerit, ab initio satis dictum est. Huius gentis res ad Vuitoldi vique tempora, semper florebant. Si bellum aliunde ipsis immineat, suâque aduersus hostium vim defendere debeant, vocati quidem, ad ostentationem magis quam ad bellum instructi, magno apparatu veniunt: verum delectu habito, citò dilabuntur. Quod si qui remanserint, hi equis vestibusque melioribus, quibus instructi nomina dederunt, domum remissis, cum paucis quasi coacti, ducem sequuntur. Cæterum magnates, qui certum militum numerum suis sumptibus in bellum mittere coguntur, data duci pecunia, se redimentes, domi remanent: eaque res adeò dedecori non est, vt militum præfecti, ducesque publice in conuentibus castrisque proclamari faciant, si qui velint, numerata pecunia exautoratos domum redire posse. Tanta autem inter hos quilibet agendi est licentia, vt immodica libertate non uti, sed abuti videantur, Principumque bona impignorata possideant: adeò, ut Principes in Lithwaniam venientes,

tes, suis, nisi provincialium ope subleuentur, vestigalibus ibi vivere non potuerint. Gentis habitus oblongus, arcumque Tartarorum, hastam verò & scutum Hungarico more gerunt, equis bonis, isdemque castratis, sine soleis ferreis, quos mollibus coercent lupatis, vtuntur.

Vuilna est caput gentis: ciuitas ampla, intra colles sita, ad confluxum fluuiorum Vuelia & Vuilnae. Vuelia autem fluuius aliquot infra Vuilnam miliaribus, Crononem influit. Cronon autem, oppidum Grodno, nomine haud ita dissimili, præterlabitur, Prutenosque populos quondam ordini Teutonicorum subiectos (quibus nunc Albertus Marchio Brandenburgeris, posteaquam se regi Poloniae subdidit, cruceque & ordine deposito, hæreditarius præest) à Samogitis, eo loci quo Germanicum mare illabitur, dirimit: vbi est oppidum Mumel. nam Germani Crononem Mumel, patrio verò vocabulo Nemen appellant. Vuilna porro nunc est muro cincta. multa templa ædesque lapideæ in ea exædificantur, in qua episcopalis sedes est, quâ tunc Ioannes regis Sigismundi filius naturalis, vir singulari humanitate præditus, tenebat, nosque in reditu nostro humaniter excepit. Præterea parochialis ecclesia, & aliquot monasteria, & præcipuum Franciscanorum de obseruantia cœnobium, maximis sumptibus extructum, excellit. Multo plura tamen sunt Ruthenorum templa in ea, quam Romanæ obedientiæ. In Lithvaniæ principatu sunt tres Romanæ obedientiæ episcopatus: Vuilnensis scilicet.

RERVM MOSCOVITICARVM

cet, Samogithia, & Chiowienfis. Rutheni verò
episcopatus in regno Polonię & Lithwania, aut
fuis incorporatis principatibus, funt, archiepiſco-
pus Vuilna nunc degens, Polocenfis, Vuolodi-
merienfis, Lucenfis, Pinski, Chomenfis, Præmiſ-
ſienfis. Lithwani melle, cera, cinere, quibus po-
tiſſimum abundant, quæſtum faciunt, quæ ma-
gna ab eis copia Gedanum, deinde in Holandriã
deferuntur. Picem quoq; & aſſeres ad fabrican-
das naues, frumentum quoq; Lithwania abun-
dè præbet. Sale caret, quod venale ex Britannia
habet. Quo tempore Chriſtiernus Daniae regno
eiectus, mareque piratis infeſtum eſſet, tal non ex
Britannia, ſed ex Ruſſia portabatur: quo etiam-
num vtuntur apud Lithwanos. Noſtra tempe-
ſtate apud Lithwanos duo potiſſimum viri bel-
lica laude clari fuere: Conſtantineus Knes Oſtro-
ki, & Knes Michael Linzki. Conſtantineus vt plu-
rimum Tartaros fudit: non occurrendo multitu-
dini prædantium, ſed præda onuſtos ſequaba-
tur. cumque redirent ad eum uſq; locum, in quo
ſe omni metu ſolutos, reſpirandi & quieſcendi
commodum ſpaciũ habere putabant (is locus
erat illi notus) cumq; eos inuadere conſtituilet,
monuit ſuos, vt ſibi ea nocte cibaria pararent, nã
ſe eis nullam ignis copiam in noctem futuram
eſſe facturum. Itaq; ſequenti die continuato iti-
nere, cum Tartari noctu nulla flamma aut fumo
apparente, putarèt hoſtes reſreſſos, aut dilapſos;
eoq; & equos in palcua dimitterent, mactarent,
vorarent, & ſe ſomno dederent: Conſtantineus
primo

COMMENTARIIL. 114

primo diluculo inuadens, magnis cladiſus eos
aſſecit. Knes verò Michael Linſki, qui cum ado-
leſcens adhuc in Germaniã veniſſet, & apud Al-
bertum Saxoniæ ducem eo tempore in Friſia bel-
lum gerentem ſtrenuè ſe geſiſſet, ac per omnes
militiæ gradus magnum ſibi nomen peperiſſet,
Germanorumq; apud quos adoleuerat moribus
imbutus, in patriam rediſſet, apud Alexandrum
regem magna authoritate ac ſummo loco fuit: a-
deò vt rex arduas quaſque res ex eiuiſudicio ac
arbitrio conſtitueret. Accidit autem, vt cum Io-
anne Sawerſinſki Palatino Trocenſi, regis cau-
ſa in diſſenſionem veniret, vbi compoſitis tan-
dem rebus, in vita regis omnia quiete inter illos
manebant: at mortuo rege, manebat Ioanni alta
mente repositum odium. nam ex eo priuatus
erat Palatinatu. Tum ipſe & complices, atq; ami-
ci, apud Sigismundum regem, qui Alexandro
ſucceſſerat, crimine aſſectati impenij, ab æmulis
quibuſdam delatus eſt, & proditor patriæ nomi-
natus. Cuius iniuriæ Knes Michael impatiens,
cum ſæpe regem appellaiſet, rogaiſetq; vt com-
muni iudicio, quo tantum crimen à ſe depellere
poſſe dicebat, cauſam inter ſe & Sawerſinſki a-
ctorem diſcerneret: cumque rex illius petitioni
locum non daret, in Hungariam ad Vladislauum
regis fratrem proficiſcitur: à quo literis & Orato-
ribus, quibus ad cognoſcendam ſuam cauſam
rex admonebatur, impetratis, tentatisque om-
nibus, cum cauſæ ſuæ cognitionem à rege impe-
trare non poſſet, indignitate rei permotus Mi-
chael

*Fertilitas
Sale caret.*

*Inſtigema
conſiderant.*

chael, tale facinus se aggressurū, regi dixit, quod ipsi sibiq; aliquando foret mœreri. At cum domum iratus se recepisset, quendam ex suis hominem sibi fidum, cum literis mandatisq; ad Moscoviæ Principem mittit. Scripserat autem, si Princeps securam liberamq; ad se viuendi copiam, datis in hanc rem literis, atq; addito iuramento, sibi promitteret, eaq; res honori emolumentique sibi apud Principem foret, se castris quæ in Lithwania possideret, alijsq; vi aut deditione occupatis, ad se deficere velle. Eo nuncio Moscus, qui viri fortitudinem & dexteritatem cognitam haberet, mirificè ex hilaratus, omnia quæ à se Michael peteret, datis ut volebat literis, iuramentoque addito, se facturum recepit. Rebus ita apud Moscum ex sententia confectis, Michael vlciscendi libidine flagrans in Ioannem Sawersinski, qui tum in villa sua circa Grodno erat (in qua ego postea semel pernoctavi) roto impetu fertur, eumq; ne elabi posset, dispositis circum ædes militum stationibus, immisso percussore quodam Mahumetano, in lectulo dormientem opprimit, obtruncatq;: quare peracta, ad castrum Miensko cum exercitu progressus, vi illud, aut deditione occupare nitebatur: sed Miensko occupatione frustratus, alia subinde castra oppidaq; aggressus est. Interea cum regis in se copias aduenire, seq; illi longè imparem esse intelligeret, obmissa castrorum oppugnatione, in Moscoviam se contulit: vbi à Principe honorificè exceptus est. nā Lithwaniā illi parem non habere sciebat. Unde ma-

de magnam de eo spem conceperat, se eius consilio, opera, industria, vniuersam Lithwaniā posse occupare. qua spe haud prorsus frustratus est. Nam communicatis cum eo consilijs, Smolenzko insignem Lithwaniæ principatū denuò obsedit, & eam viri huius industria magis quā vinbus cepit. Vnus enim Michael, militibus qui in præsidio erant, omnem vrbis defendendæ ipse sua præsentia ademit: eosq; & metu & pollicitationibus, ut castrum proderent, permouit. Quod eo audacius maioreq; studio faciebat, quoniā Basilus, si Michael Smolenzko quacūq; arte potiri posset, se castrū cū prouincia adiacente perpetuò sibi concessurū promiserat. Quibus tamē promissis adeò ille postea non stetit, ut Michaelē de pactione se appellante, vana tantū spe lactaret, atq; illuderet. Quare vehementer Michael offensus, nodum abolita è pectore Sigismundi regis memoria, cuius gratiam, opera amicorum quos in eius aula tum haberet, se facile cōsequi posse sperabat, ex suis quendā sibi fidum ad regem mittit, seq; si quæ grauius in se commisisset, cōdonaret, rediturum pollicetur. Grata hæc legatio regi fuit: nuncioq; continuò publicæ fidei, quas petabat, literas dari mandauit. Verū cum Michael literis regijs non prorsus fideret, quo tutius redire posset, à Georgio Pisbeck & Ioanne de Rechenberg, equitibus Germanis, quos ea autoritate apud regem, eiusq; consiliarios esse sciebat, ut regem vel inuitum possent ad seruandam fidem cogere, similes literas efflagitauit, impetrauitque. Sed

*Interdum per-
cipit. So. Celeriter
significata. Michael
Principis iussu ca-
pitur. Eodem tempore
nobilis quidam ex Trep-
konum familia, adolescens Polonus, a Sigil-
mundo rege ad Michaelem Moscoviam mis-
sus erat: qui ut mandata regis commodius exe-
qui posset, per fugam se simulabat. Is quoque
haud meliore fortuna usus, à Moscis capitur: &
cum per fugam se diceret, neque tibi fides adhibe-
retur, adeò arcani continens fuit, ut etiam gravi-
ter tortus, id non reuelaret. Porro cum Michael
captus, in conspectum Principis in Smolenzko
adductus fuisset. Perinde, inquit, digna te pro me-
ritis poena afficiam, ad quæ ille: Perinde est crimen,
quod mihi impingis, non agnosco. nam si tu mi-
hi fidem promissaq; servasses, fidelissimum me
in omnibus servitorem habuisses. Sed cum te eâ
floc. iacere, meq; à te insuper eludi viderem, gra-
tus mihi in primis est, ea quæ animo in te conce-
peram, me exequi non potuisse. mortem ego sem-
per contempsi, quam vel ea causa libenter subi-
bo, ne vultum tuum Tyranne amplius conspi-
ciam. Deinde Principis iussu in magnam populi
frequentiam in Vuelsina abductus, ubi supre-
mus belii Præfectus proiectus in medium gravi-
bus, quibus vincendus erat, cathenis: Princeps
te, inquit, Michael maxima (ut scis) dum fideliter
servires, gratia prosequeretur. Postquam autem
proditione fortis esse voluisti, hoc te secundum
merita tua munere donat. simulq; cum dicto, ca-
thenas*

thenas illi injici iuber. qui dum ita spectante mul-
titudine cathenis constriingeretur, ad populum
conversus: Ne captivitas, inquit, mea falsa a-
pud vos fama spargatur, quid fecerim, eundem ca-
prus sim, paucis aperiam: ut vel meo exemplo,
qualem Principem habeatis, quidque quisque ve-
rum de eo sperare debeat, aut possit, intelliga-
tis. Ita orsus, totius sui in Moscoviam itineris ra-
tionem, quæque Princeps scriptis literis, addito
iuramento, sibi promississet, neque vlla ex parte
promissis lictisset, referebat. Cumq; sua de Prin-
cipe expectatione fallus esset, voluisse denuò in-
patiamur redire, ideo se captum esse. qua iniuria
cum præter meritum afficeretur, mortem se nò ma-
gnopere relugere, præsertim cum sciret, commu-
ni lege naturæ omnibus æque moriendum esse.
Et cum corpore valido, ingenioq; ad omnia vers-
atili esset, multum etiam valebat consilio, levis
iocosisque rebus æquè idoneus, planequo (ut a-
iunt) omnium horarum vir: qua animi dextertia-
te multum sibi gratiæ authoritatisque apud om-
nes, Germanos præsertim, ubi educatus fuerat,
conciliauerat. Tartaros, Alexandro rege imperan-
te, insigni clade profligauerat: neque à Vuitoldi
morte, Lithwani tam præclaram à Tartaris vi-
ctoriam unquâ reportarunt. Hunc Germani vo-
ce Bohemica, Pan Michael vocabant: qui cum,
ut homo Ruthenici Græcorum in fide ritum ab-
initio, eoque post obmisso, Romanum sequutus fuisset,
quo Principis in se iram indignationemq; leni-
ret, mitigaretq; in vinculis deano Ruthenicum
allum

afſūpfit. De eius liberatione, nobis in Moscovia
exiſtentibus, multi præclari viri, in primis autem
Principis coniunx, quæ ſibi ex fratre neptis erat,
apud Principem laborabat, intercedebat pro eo
etiam Cæſar Maximilianus, literasq; ſpeciales in
priori mea legatione ad Principem nomine ſuo
dederat: quibus tamen uſq; adeò nihil effectum
eſt, ut mihi tum nec aditus ad ſe patèret: imò ne
videndi ſui copia dabatur. In altera verò legatio-
ne, cum fortè de liberatione eius tractaretur, ſæ-
pius à Moſcis interrogabar, an hominem nouiſ-
ſem? quib. equidem, quod in rem ſuam fore puta-
bam, nomen me duntaxat eius aliquando audi-
uiſſe, reſpondi. Atq; Michael tum liberatus ac di-
miſſus fuit, cuius neptim Princeps, viuente ad-
huc priorè vxore cum duxiſſet, tantam ſpem in
eo ponebat, ut filios ſuos illius virtute à fratrib.
in regno tutos fore crederet: tutorem deniq; fili-
orum ſuorum teſtamēto inſtituerat. Mortuo de-
in Principe, viduam ſoluiuentem cum identidè
increparet, proditiōis crimine ab ea inſimula-
tus, caprusq; inſelix motitur. Qua re patrata, nō
longè poſt; ipſam quoq; ita ſequentem, veneno
ſublata: adulterum verò Owczina dictum, in
partes laniatam ac diſſectum aiunt.

Vuolonia, inter Lithwanię principatus, gen-
tem bellicoſiorem habet.

Lithwania admodum ſyluoſa eſt. paludes in-
gentes, & multos fluuios habet: quorum alij, ut
Bog, Prepetz, Thur & Bereſina, Orientem ver-
ſus Boryſthenē illabuntur. alij verò, ut Boh, Cro-
non,

non, & Narew, Septentrionem verſus decurrūt.

Cælum inclemens, animalia omnis generis par-
ua habet, frumento quidem abundat, ſed ſeges ra-
rò ad maturitatem peruenit. Gens miſera, & gra-
ui ſeruitute oppreſſa. Nam ut quilibet ſamulorum
caterua ſtipatus, domum coloni alicuius ingre-
ditur, impunè quiduis facere, res ad vitæ uſum
neceſſarias rapere, abſumere, crudeliter etiam co-
lonum verberare licet. Colonis quauis de caula
ad dominos ſuos abſque muneribus aditus non
patet. quod ſi etiam admittantur, ad Officiales &
Præfectos relegantur: qui niſi munera accipiant,
nihil boni decernunt, conſtituunt. Neq; verò
hec ſolum tenuium ratio eſt, ſed etiam nobilium
ſi à procerib. impetrare quippiam volunt. Audi-
ui à quodam primario Officiali apud Regem iu-
niorem, qui dixit, Vnumquodq; verbum in Li-
thwania aurum eſſe. Regi quotannis imperatam
pecuniam pro defendendis regni finibus pen-
dunt. Dominis, præter cenſum, hebdomadatim
ſex dies laborare: Parocho deniq; ducta, vel mor-
tua vxore, liberis ſimiliter natis, aut vita defun-
ctis, eo quo conſitentur tempore, certam nume-
rare pecuniam coguntur. Tam dura porrò ſeru-
tute à Vuitoldi tempore in hunc uſq; diem deti-
nentur, ut ſi quis fortè capite damnatus fuerit, de
ſeiſſo, iubente domino, ſupplicium ſumere, ſuis
que manibus ſe ſuspendere cogatur. quod ſi for-
te facere reculauerit, tum crudeliter caſus, atque
immaniter excarnificatus, nihilominus ſuspendi-
tur. Hac ſeueritate effectum eſt, ut ſi Iudex aut

Q Præ-

Reſiſtas.

*juſſu in ar-
mīs.*

Munera.

*onaly bom-
aly every.*

*Fumendi m-
ratio.*

Præfectus in re præfenti constitutus, reo moram
fortè neſtenti, nuſatus fuerit, aut ſolummodo di
xerit, Feſtina, dominus irafcitur: tum miſer gra
uiſſima verbera extimeſcens, laqueo vitam ſinit.

DE FERIS.

Feras habet Lithwania, præter eas quæ in Ger
mania reperiuntur, Biſontes, Vros, Alces, quos alij
onagros vocant, equos ſylæſtres. Biſontem Li
thwani lingua patria vocant Suber: Germani im
propriè Aurox, vel Vrox: quod nominis vro
conuenit, qui planè bouinam formam habet,
cum bilontes ſpecie ſint diſſimilima. Tubati e
nim ſunt biſontes & villoſi ſecundum collum &
armos, barba quadam à mento propendente. pi
lis muſcū redolentibus, capite breui, oculis gran
dionibus, & toruis, quaſi ardentibus, fronte lata:
cornibus plerunquæ ſic diductis & porrectis, vt
interuallum eorum tres homines bene corpulen
tos inſidentes capere poſſit: cuius rei pericu
lum factum perhibetur à rege Poloniæ Sigilmun
do, huius qui nunc regnat Sigilmundi Auguſti
patre, quem bene habito & firmo corpore fuiſſe
ſcimus, duobus alijs ſe non minorib. ſibi adiun
ctis. Tergum ipſum ceu gibbo quodam attolli
tur, & priore & poſteriore corporis parte demif
ſiore. Qui venantur biſontes, eos magna vi, agili
tate & ſolertia præditos eſſe oportet. Deligitur lo
cus venatui idoneus, in quo ſint arbores iuſtis di
reptæ ſpacijs, truncis nec craſſis nimis, vt faci
lè circumiri poſſint: nec paruis, vt ad tegendum
hominem ſufficiant. Ad has arbores ſinguli vena

tores diſponuntur, atq; vbi canibus perſequenti
bus exagitatus bilons eum in locum propellitur
qui primus ex venatoribus ſeſe proſert, in eum
magno impetu fertur. At is obiecta arboris ſeſe
tuetur, & quâ poteſt percutit. venabulo feram:
quæ ne ſæpius quidem iſta cadit, ſed incenſa ma
gis ac magis rabie, non tantum cornua, ſed etiã
linguam vibrat: quam ita ſcabram & aſperam ha
bet, vt venatorem ſolo veſtis eius attactu com
prehendat & attrahat: nec antè relinquat, quàm
occidat. Quod ſi quis fortè circumcurſitando &
ſeriendo deſaſſatus reſpirare cupit, is feræ obij
cit pileum rubrum, in quem & pedibus & corni
bus ſæuit. Si verò alteri in idem certamen non
conſecta fera deſcendere liber, vt fieri neceſſe eſt, ſi
ſalui illinc abire velint: is eã facile in ſe prouocat,
ſi vel ſemel ſono barbaro Lululu ſucclamarit.

Vros ſola Maſowia Lithwaniæ contermina
habet: quos ibi patrio nomine Thur vocant, nos
Germani propriè Vrox dicimus. Sunt enim ve
rè boues ſylueſtres, nihil à domeſticis bobus di
ſtantes, niſi quòd omnes nigri ſunt, & ductum
quendam inſtar lineæ ex albo mixtum per dor
ſum habent. Non eſt magna horum copia ſunt
q; pagi certi, quibus cura & cuſtodia eorum incū
bit: nec ſerè aliter quàm in viuarijs quibusdam
ſeruantur. Miſcentur vaccis domeſticis, ſed non
ſine nota. Nā in armentum poſtea, perinde atq;
infames, à cæteris vris non admittuntur: & qui
ex eiufmodi mixtione naſcuntur vituli, non ſunt
vitales. Sigilmundus Auguſtus rex mihi apud ſe

Biſontes.

appendi biſon
is rano.

oratori donauit exenteratum vnum, quem aena-
tores eiectum de armento seminiuum consece-
rant: recisa tamen pelle, quæ frontem tegit, quod
non temerè factum esse credidi: quâquam cur id
fieri soleret, per incogitantiam quandam nō sum
percontatus. Hoc certum est, in precio haberi cin-
gulos ex vri corio factos. & persuasum est vulgo
horum præcinctu partum promoueri. Atq; hoc
nomine regina Bona, Sigilmundi Augusti mater,
duos hoc genus cingulos mihi dono dedit: quo-
rum alterum serenissima Domina mea Romano-
rum Regina, sibi à me donatum, clementi animo
accepit.

Quæ fera Lithwania sua lingua Lofs est, eam
Germani Ellend, quidam Latine Alcen vocant:
Poloni voluere onagrum, hoc est, asinum agre-
stem esse, non respondēte forma. Sectas enim vi-
ngulas habet: quanquam & quæ solidas haberent,
reptæ sint: sed id perarum est. Animal est alti-
us ceruo, auribus & naribus prominulis, corni-
bus à ceruo nonnihil diuersis, colore item magis
ad albedinem tendente. Cursus est velocissim-
us: non quo cætera animalia modo, sed gradari in-
stat. Ungulæ, tanquam amuletum, contra mor-
bum caducum gestari solent.

Ovis sylvestris. In desertis campis circa Borysthenē, Tanaim
& Rha, est ovis sylvestris, quam Poloni Solhac,
Mosci Seigack appellant, magnitudinis capreo-
læ, breuioribus tamen pedibus: cornua in altum
porrecta, quibusdam circulis notata, ex quibus
Mosci manubria cultellorum transparentia faci-
unt:

unt: velocissimi cursus, & altissimorū saltuum.

Samogithia proxima Lithwaniæ est provin-
cia, in Septentrionem ad mare Balthicum, quæ
Prusiam quatuor miliarium Germanicorum spa-
cio à Liwonia diuidit: nullo oppido, aut castro
munito insignis. huic ex Lithwania à Principe
Præfectus, quem sua lingua Starosta, quasi senio-
rem appellant, præficitur. neque temerè is, nisi
grauissimas ob causas, officio mouetur: sed quo-
ad uiuit, perpetuò manet. Episcopum habet Ro-
mano Pontifici subiectum. In Samogithia hoc
in primis admirandum occurrit, quod cum eius
regionis homines procera ut plurimum statura
sint, filios tamen alios corporis magnitudine ex-
cellentes, altos perpuillos, ac planè nanos, velu-
ti vicissitudine quadam, procreare solent. Samo-
githæ vestitu vili eoque ut plurimum cinericio
vtuntur. In humilibus calis, ijsque oblongiori-
bus vitam ducunt, in quibus ignis in medio con-
seruatur: ad quem cum paterfamilias sedet, iumē-
ta, totamque domus suæ supellestem cernit. So-
lent enim sub eodem, quo ipsi habitant, tecto, si-
ne villo interstitio pecora habere. Maiores vtrorū
cornibus propoculis etiam vtuntur. Andæ
sunt homines, & ad bellum prompti: loriceis, alijs
que plurimis armis, præcipue autem cuspide, &
eo breuiore, venatorum more, in bello vtuntur.
Equis adeò paruos habent: ut vix credibile sit,
ad tantos labores eos sufficere posse: quibus totis
in bello, domiq; in colendis agris vtuntur. Ter-
ram non ferro, sed ligno prosiciunt: quod eo
magis

RERVM MOSCOVITICARVM

magis mirandum, cum terra eorum tenax, & nō arenosa sit, quaque pinus nunquam cōfiscit. Araturi ligna complura, quibus terram subigunt, locoque vomeris vtuntur, secum portare solent: scilicet, vt vno fracto, aliud atque aliud, ne quid in mora sit, in promptu habeant. Quidam ex provinciae praelectis, quo provinciales graviore labore leuaret, multos ferreos vomeres adferri fecerat. Cum autem eo, sequentibusque aliquot annis, segetes aliqua cœli intemperie expectationi agricolarum non responderent, vulgusque agrorum suorum sterilitatem ferreo vomeri adscriberet, nec aliud quicquam in causa esse putaret, Præfectus veritus seditionem, amoto ferro, suo eos more agros colere permisit. Provincia hæc nemoribus, sylvisque abundat, in quibus horrendæ quandoque visiones fieri solent. Sunt etiamnum illic idololatæ complures, qui serpentes quosdam quatuor breuibus, lacertarum instar, pedibus, nigro obæsoque corpore, trium palmarum longitudinem non excedentes, Ciwoites dictos, tanquam penates domi suæ nutriunt: eosque lustrata domo statis diebus ad appositum cibum proprepentes, cum tota familia, quoad saturati in locum suum reuertantur, timore quodam venerantur. Quod si aduersi quid illis accideret, serpentem Deum domesticum malè acceptum ac saturatum esse credunt. Cum priori ex Moscovia itinere rediens, in Troki venissem, referebat hospes meus, ad quem forte diuerteram, se eodem quo ibi eram anno, ab eiusmodi quodam

*Ridicula Vulgij
peruaria.*

*idolatrie.
sortes.*

COMMENTARIJ. 120

dam serpentis cultore aliquot aluearia apum emisse: quem cum oratione sua ad verum Christi cultum adduxisset, utque serpentem quem colebat occideret, periuasisset, aliquantopost cum ad visendas apes suas eò reuersus fuisset, hominem facie deformatum, ore aurium tenuis miserabilem *mira!* in modum diducto offendit. Tanti mali causam interrogatus, respondit, se, quod serpenti deo suo manus nepharias inieciisset, ad piaculum expiandum, luendamque poenam, hac calamitate puniri: multaque grauiora, si ad priores ritus suos non rediret, eum pati oportere. Hæc quamuis non in Samogithia, sed in Lithwania sunt acta, pro exemplo tamen adduxi. Mel nusquam melius, *no-mel nobis tam* biliusue, quodque minus ceræ habeat, albumque sit, quam in Samogithia, repeniri aiunt.

Mare quod Samogithiam alluit, quodque Baltheum, quidam Germanicum, alij Prutenicum, nonnulli Veneticum: Germani verò alludentes Baltheo, Pelts appellant: Sinus propriè dicitur. interluit namque Cimbricam Chersonesum, quæ hodie Yucheland, & Sunder Yucheland Germani: Latini verò, nomine inde pariter sumpto, Luciam vocant. Alluit & Germaniam, quam Balsa dicunt, incipiendo ab Holsatia, quæ Cimbricam contingit: dein Lubicensem terram, item Vismariam, & Rostok, Magno polensium Ducum ciuitates, totumque Pomeraniæ tractum id quod nomen eius loci indicat. Pomorijæ enim Slawonica lingua idè est, ac si diceres, Iuxta mare, seu maritimum. Inde Prusiam, cuius metropolis est Gdanum, quod & Go

Regius mās. danum & Dantiscum appellatur, alluit. Porro Ducis Prusie sedes est, quam Germani Regium montem appellant. Eò loci certo anni tempore, *Succinum* succinum mari innatans, magno hominum periculo, propter subitum maris accessum & recessu aliquando, piscatur. Samogithiam vix IIII milibus cōtingit: atq; longo tandem tractu Liwoniam, & eam partem quā vulgo Khurland, Cuietos abiq; dubio vocant, & regiones quę Mosco subsumunt: Vuinlandiā deniq; , quę Swetenhūm ditio nis est, unde etiam Venedicū nomen originē duxisse arbitratur, circumluit. Ab altera autem parte Swetiam contingit. Totum autem Danię regnum, quod insulis maximē constat, in hoc sinu continetur: exceptis Iucia & Scandia, quę continenti adhærent. Gotlandia quoque insula regno Danię subiecta, in hoc sinu est: ex qua pleriq; Gotthos prodixisse putabant: cum tamen longe angustior sit, quam quę tantam hominū multitudinem capere potuisset. Præterea si Gotthi ex Scandia progressi fuissent, ex Gotlandia in Swetiam, & iterum reflexo per Scandiam itinere (quod rationi minimē cōsentaneum est) oportuisset eos reuerti. In Gothia insula adhuc Vuisby ciuitatis ruinę extant, in qua omnium illac præternauigantium lites ac controuersię cognoscabantur ac constituebantur: eò etiam ex longinquis illis maritimis locis causę ac negotia deferbantur, prouocabanturque.

Liwoniam provincia in longitudine secundum mare protenditur. Huius metropolis est Riga, cui

cui Teutonici ordinis magister præest. In ea, præter Rigensem archiepiscopum, Riualensis & Olsienensis episcopi sunt. Oppida habet complura: præcipue autem ciuitatem Rigam ad flumen Dwina, non longè ab ostijs: item Rewaliam & Derbten ciuitates. Rewaliam Rutheni Roliwan Derbt vero Iuryowgorod appellant. Riga nomen suum utraq; lingua retinet. Flumens nauigabiles, Rubonem & Nerwam habet. Huius prouincię Princeps, fratres ordinis, quorum primi Commendatores vocantur, item procures & ciues, Germani ferè omnes sunt. Plebs ut tribus fere linguis utitur, ita in tres ordines seu tribus est diuisa. In Liwoniam ex Germaniæ principibus, Iuliacensis, Geldrensis, & Monasteriensis, quotannis noui & seruitores & milites deducuntur: quorum pars in demortuorum, alij in eorum locum qui defuncti annuo officio, quasi manumissi in patriam redeunt, succedunt. Insigni equorum copia adeò abundant, firmique sunt, ut hætenus tam regis Polonię, quam magni Ducis Moscowię hostiles & frequentes in agros eorum incuriones fortiter sustinuerint, seq; strenuè defenderint.

Anno Domini 1502, mense Septembri, Alexander Polonię rex, magnusque Lithuanie Dux, Magistrum Liwoniensem Vualtherum à Pleterberg, pactationibus quibusdam induxit, ut ipse instructo exercitu Moscowię Ducis prouincias aggrederetur: pollicitus, ubi is hostilem terram attigisset, cum magno se exercitu assuturū. Sedenim Rex cum ad constitutū tempus, sicuti receperat,

Q 5 non

Riga.

Episcopus pro Vennus.

non venisset, Mosciq; cognito hostium aduentu, ingenti multitudine magistro occurrissent, isque cum se desertum videret, neque sine summa turpitudine periculoque retrocedere posset, suos primum pro tempore paucis adhortatus, mox exoneratis tormētis, strenuè hostem aggreditur, primoque impetu Ruthenos dissepit, atq; in fugam cōuertit. Cum autem pro numero hostium pauciores essent victores, grauioreque armatura præpediti, hostem longius persequi non posset: Mosci re cognita, recuperatis animis, denuò in ordines redeunt, atque Pletenbergij peditatum, qui circiter mille quingenti instructa phalange hosti se opposuerunt, aggressi strenuè cédunt. In ea pugna Præfectus Matthæus Pernauer, cum fratre Henrico, & vexillifero Córado Schwartz, periit. Huius vexilliferi egregium facinus memoratur. nam cum hostium telis obrutus, confectusq; diucius stare non posset, priusquam occuberet, alta voce virum aliquem fortem, qui vexillum à se reciperet, inelamabat. ad cuius vocem Lucas Hamerstete, qui se ex Braunsuicensibus ducibus, illegitimo tamen thoro, oriundum gloriaretur, illicò accurrens, vexillum ex moribundi manibus capere nitebatur. quem Conradus, siue quòd suspectam haberet illius fidem, siue quòd tanto honore indignum esse arbitraretur, tradere recusauit. Cuius iniuriæ Lucas impatiens, educto gladio manum Conradi cum vexillo amputat. Conradus nihilominus vexillum altera manu & dentibus mordicus apprehendens, tenet,

Suspensa fortitudo.

net, laceratque. Lucas vexilli fragmentis arripitis, proditisque peditum copijs, ad Ruthenos deficit. Huius defectione factum est, vt quadringenti serè pedites ab hostibus miserè trucidarentur: reliqua turba cum equitatu, seruatis ordinibus, ad suos incolumes rediere. Huius cladis autor Lucas, postea à Moseis captus, atq; in Moscowiam missus, in aula principis aliquandiu honesto loco fuit. Verùm is acceptæ à Moscis iniuriæ impatiens, ex Moscowia clam ad Christiernum Daniæ regem postea profugit, à quo tormētis præficitur. Cum autem pedites aliqui, qui ex ea clade euaserant, in Daniam elapsi, illius prodicionem Regi indicassent, nec cum eo vnà militare vellent, rex Christiernus eum in Stockholm misit: mutatoque post regni statu, Iostericus, alias Gustaus Swetiæ rex, recuperata Stockholm Lucam ibi inuentum, numero familiarium suorum ascribit, & Vuiburg oppido præficit: vbi cū nescio cuius criminis se insimulari cerneret, veritus grauiora, denuò in Moscowiam se recepit: vbi ego illum honorificè vestitutum, inter Principis stipendiarios vidi.

Terribilis Lucas ad pugnam.

Swetia imperio Mosci contermina, Nortwegiæ & Scandiæ non secus coniuncta est, atque Italia Neapolitano regno & Pedemonti: marique Baltheo, dein Oceano, & eo quod nunc Glaciale appellamus, circumquaque serè alluitur. Swetia, cuius regia Holmia, quam incolæ Stockholm, Rutheni Stecolna appellat, amplissimum regnum, multas & varias nationes complectitur:

tur: inter quas virtute bellica celebres Gotthi, qui in Ostrogothos, id est orientales: & Vestrogothos, id est occidentales Gotthos, pro regionum quas incolunt situ, diuisi: indeq; progressi, toti orbi, vt pleriq; scriptores memoriae prodiderunt, terrori fuere.

Nortwegia, quam quidam Nortwagiam appellant, longo tractu Swetiae adiacet, mariq; alluitur. Atq; vt haec à Sud, id est Meridie: ita illa à Nort, id est Septentrione, ad quem sita est, nomen accepit. Germani enim quatuor orbis plagis vernacula nomina indidere, prouinciasq; his adiacentes inde denominauere. Ost enim, Orientem significat: vnde Austria, quam Germani proprie exprimunt, Osterreich. Vuest, Occidentem: à quo Vuestualia, ita à Sud & Nort, vt dictum est, Swetia & Nortwegia.

Scandia verò non est insula, sed continēs, Swetiae regni pars, quae longo tractu Gotthos contingit, & cuius nunc bonam partem rex Daniae possidet. Caeterum cum eam, harum rerum Scriptores, maiorem ipsa Swetia fecerint, ex eaque Gotthos & Longobardos progressos fuisse retulerint: videntur, mea quidem sententia, haec tria regna veluti integrum quoddam corpus, Scandiae duntaxat nomine comprehendisse: quia tum illa terrae pars inter mare Baltheum, quod Finlandiam alluit, & Glaciale mare, incognita fuit: quaeq; adhuc propter tot paludes, innumeros fluuios & intemperie coeli inculta, atq; parum cognita est. Quae res fecit, vt pleriq; hanc immensae magnitudinis

dinis insulam, vno Scandiae nomine appellaret.

De Corela supra dictum est, eam & regi Swetiae, & principi Moscoviae, quod ditioni vtriusq; Principis interposita est tributariam esse. eaq; re vterque suam esse gloriatur: cuius fines ad mare Glaciale vsque protenduntur. Caeterum cum de Glaciali mari varia multaque à plerisq; scriptoribus tradantur, haud abs re fore visum est, si illius maris nauigationem paucis subiungam.

NAVIGATIO PER MARE

Glaciale.

Vo tempore Serenissimi Principis mei Oratorem apud magnū Ducem Moscoviae agebam, aderat fortè Gregorius Istoma, Principis illius interpret, homo industrius, qui apud Ioannem Daniae regem, linguam Latinam didicerat. is anno Domini 1496, à suo Principe cum magistro David natione Scoto, regis Daniae tunc Oratore, quem ego quoq; priori legatione illic cognoui, ad regem Daniae missus, totius itineris sui rationem nobis compendio retulit: quod cum nobis in tanta locorum difficultate arduum & nimis laboriosum videretur, paucis, sicuti ab eo accepi, describere volui. Principio dicebat, se cum David iam dicto oratore, à Principe suo dimissos, Nowogardiam magnam peruenisse. Cum autè eo tempore regnum Swetiae à rege Daniae desecisset, ad hęc Moscus cū Swetenibus discederet, atque

RERVM MOSCOVITICARVM

atq; adeò commune & consuetum iter illi propter tumultus bellicos tenere non possent, aliud iter longius quidem, ac tutius ingressos fuisse: ac primum quidem ex Nowogardia ad ostia Dwinae ac Potrwlo, difficili admodum itinere peruenisse. Dicebat autem iter hoc, quod ob molestias & labores nunquam satis detestari poterat, esse spacio trecentorum mil. Conscensis denique in Dwinae ostijs quatuor nauiculis, lictus Oceani dextrum se nauigando tenuisse, ibiq; montes altos & asperos uidisse: tandè confectis xvi. mil. sinuq; quodam traiecto, litus sinistrum adnauigasse. atq; mari amplo à dextris relicto, quod à Petzora fluuio, quemadmodū & adiacentes montes, nomen habet, ad Finlappiae populos peruenisse: qui etsi humilibus in calis passim secundum mare habitant, ferinamq; propemodum uitā ducant, feris tamen Lappis sunt mansuetiores. Eos Mosco vectigales esse dicebat. Relicta postea Lapporum terra, ac octuaginta mil. nauigatione confecta, Nortpoden regionem, regi Swetiae subiectam, attigisse. Hanc Rutheni Kaienska denila, populos verò Kayeni appellant. inde euenio ac superato littore flexuoso, quod in dextrum protendebatur, ad promontorium quoddam, quod Sanctum Nasum appellant, se peruenisse dicebat. Est autem Sanctus Nasus, saxum ingens, ad nasi similitudinem in mare prominens: sub quo antrum vorticolum conspicitur, quod singulis sex horis mare absorbet, ac alternatim magno sonitu reddit: quomique eiusmodi voraginem. Alij

ym.

COMMENTARIUM. 124.

umbilicum maris, alij Charybdim dixere. Tantā autē huius gurgitis vim esse, ut naues aliasque in propinquo res attraheret, inuolueret atq; absorberet: neque se vnquam in maiori periculo fuisse aiebat. Nam gurgite subito ac violenter nauem, qua uehebantur, ad se attrahente, vix magno labore renitentibus remis sese euasisse. Superato S. Nalo, ad quendam montem saxosum, quem circumire oportebat, peruenisse: ubi cum ventis resstantibus aliquot diebus detinerentur, nauta, Saxum (inquit) hoc quod cernitis, Semes Semes. appellant: quod nisi munere aliquo à nobis placatum fuerit, haud facile praeteribimus. quem Istihoma, ob vanam superstitionem se increpasse aiebat. increpatus nauta subiticiuit, totoque illic quatrinduo vi tempestatis retentos, ventis postea quiescentibus, soluisse. Cumque secundo iam factu ueherentur, nauclerum dixisse: Vos admonitionem meam de placando Semes saxo, tanquam vanam superstitionem irridebatis: at nisi ego noctu clam ascenso scopulo, Semes placassem, nequaquam transitus nobis concessus fuisset. Interrogatus, quid Semi obtulisset? auenae farinam butyro permixtam, super lapidem quem prominere vidimus, se fudisse dicebat. Postea cum ita nauigarent, aliud ingens promontorium, Motka nomine, ad peninsulae speciem ipsis occurrisset: in cuius extremitate Barthus castrum, quod praesidiale domum significat, esset. Habent enim ibi reges Nordwegiae, ad defendendos fines, militare praesidium. Tantam autem eius promontorii

torij longitudinem in mare esse dicebat, ut vix octo diebus circumiri posset. qua mora ne impedirentur, & nauculas & sarcinulas per Isthmum dimidij miliaris intervallo, magno labore humeris traduxerunt. Dein in Dikilopporum, qui feri Loppi sunt, regionem, ad locum Dront nomine, qui ducentis à Dwina in Septentrionem miliaribus abest, nauigasse, atq; eo usq; Moscoviæ Principem, ut ipsi narrant, tributa exigere solere. Relictis porro ibi scaphis, reliquum itineris terra trahis confecisse. Referebat præterea, ceruorum ibi greges, ut apud nos bouum, esse, qui Nordwegorum lingua Rhen vocantur, nostratibusq; ceruis aliquanto maiores sunt: quibus Loppi vice iumentorum utantur, hoc modo. Vehiculo in scaphæ piscatoriæ tormani tacto, ceruos iungunt: in quo homo, nec citato, ceruorum cursu excidat, pedibus alligatur. Lorum, quo ceruorum cursum moderatur, sinistra: dextra verò manu baculum tenet, quo vehiculi, si fortè in aliquam partem plus equo vergeret, casum sustineat. atq; eo vehendi genere viginti miliaria se vno die confecisse, ceruūq; tandè dimisisse: quē ad dominum suum stabulaq; cōsuetā sponte rediisse, dicebat. Eo tandem itinere confecto, ad Berges ciuitatem Nordwegiæ, rectā in Septentrionem inter montes positam, indeq; equitatione in Daniam peruenisse. Cæterum apud Dront & Berges in solstitio æstiuā, dies vigintiduarum horarū esse dicitur. Blahus alter Principis interpres, qui paucos ante annos à Principe suo ad Cæsa-

Loppi.

Vehendi ratio
mtra.

50

rem in Hispaniam missus fuerat, diuersam, magisque compendiarium itineris sui rationem nobis exposuit. Dicebat enim, cum ad Ioannem regem Danię missus fuisset ex Moscovia, Rostow usq; pedes venisse: consensitq; nauibus Pereaslau, à Pereaslau per Vuolgā in Castromow: indeq; septem werst terrestri itinere ad fluuiolum quendam se peruenisse, per quem cum in Vuolochdam primum, Suchanā deinde, & Dwina, ad Berges usq; Norwegiæ urbem nauigasset, omniaque pericula & labores quos Isthoma suprā retulit, nauigando superasset, rectā tandem Harnā Daniæ metropolim, quę Germanis Koppenhagen dicitur, peruenisse. In reditu uterq; se per Liwoniam in Moscoviam reuersos fuisse, illudq; iter annuo spacio confecisse dicebat. quamuis alter, Gregorius Isthoma, se media huius temporis parte tempestatibus in plerisq; locis detentum & remoratum fuisse aiebat. Uterq; tamen constanter affirmabat, se mille & septingēta werst, hoc est 340 miliaria hoc itinere peragrasse. Demetrius item ille, qui nouissimè apud summum Pontificem Romæ Oratorem egit, ex eius etiam relatione Paulus Iouius Moscoviā suam descripsit, perq; hoc ipsum iter in Nordwegiam & Daniam missus venerat, omnia suprā dicta ita se habere confirmauit. Cæterum hi omnes, de congelato seu glaciali mari à me interrogati, nihil aliud responderunt, quā se in maritimis locis plurimos & maximos fluuios, quorū vehemēti & copioso in fluxu maria longis spa-

Hafnia.

mare glaci

R

cijs

cijſ ab iſſis littoribus propelluntur, vidiffe, eos-
que ab iſſis littoribus per certa ſpacia vnà cum
mari congelari: vti ſit in Liwonia, alijsq; Swe-
tiæ partibus. quamvis enim concurrentium ven-
torum impetu glacies in mari tranguatur, in flu-
minibus tamen raro, vel nunquam, niſi inunda-
tio aliqua ſuperueniat, glacies tum congeſta ele-
uatur, aut ſanguitur. nam glacierum fructa, flu-
uiorum vi in mare delata, per totum ſeſe annum
ſupernatant: adeoq; frigoris vehementia denuò
concreſcunt, vt aliquando plurimum annorum gla-
ciem in vnum concretam, ibi cernere liceat. id
quod ex fructis, quæ à ventis in littus propellun-
tur, facile cognoscitur. Equidem & Baltheum
mare in plurimis locis & ſæpius congelari, à ſide
dignis audiui. Dicebant, etiam in ea regione, quæ
à ſeris Loppis habitatur, Solem æſtuali ſolſtitio
quadraginta diebus non occidere: tribus tamen
noctis horis corpus ſolis caligine quadam obdu-
ctum, vt radij illius non appareant; videri: tan-
tumque luminis nihilominus præbere, vt nemo
à labore ſuo tenebris excludatur. Moſci iactant,
ſe ex illis ſeris Loppis habere veſtigal. quod eſſi
verifiſimile non ſit, mirum tamen non eſt, cum
alios vicinos ab iſſis veſtigal exigentes non ha-
beant. Tributi autem loco pelles & piſces, cum
aliud non habeant, pendunt. Perſoluto autem an-
nuo tributo, nemini ſe quicquam debere, ſuique
ſe iuris eſſe gloriuntur. Loppi quamvis pane, ſale
alijsque gulæ irritamentis careant, ſolisque piſ-
cibus & ſeris vtantur, multum tamen proni in
libi-

libidinem eſſe perhibentur. Sagittarij porro peri-
tiſſimi omnes, adeò vt ſi quas nobiliores in ve-
natione ſeras nanciſcantur, eas quò pelle integra
& immaculata potiantur, miſſa in proboscidem
ſagitta interficiunt. Mercatores, aliosque hoſpi-
tes peregrinos, domi cum vxore, venatum eun-
tes relinquunt. reuerſi, ſi vxorem hoſpitis con-
ſuetudine lætam ac ſolito hilariorem reperiant,
munere aliquo hunc donant: ſin minus, turpiter
expellunt. Iam conſuetudine hominum exter-
norum, qui quæſtus gratia eò comiteant, in-
natam feritatem deponere, ac manluetiores ſi-
ri incipiunt. Mercatores libenter admittunt, à
quibus ex craſſo panno veſtes, item ſecures, a-
cus, coclearia, cultri, pocula, farina, ollæ, idque
genus alia iſſis afferuntur: ita vt coctis iam cibis
veſcantur, humanioresque mores induerint. Ve-
ſtibus, quas iſſi ex diuerſis ſerarum pellibus con-
ſuunt, vtuntur, eoque habitu in Moſcowiam ali-
quando veniunt: pauciſſimi tamen caligis, ac pi-
ſeis, ex pelle ceruina conſectis, vtuntur. Nullus
illis aureæ & argenteæ monetæ uſus, ſola re-
rum permutatione contentis: & cum aliorum
idiomata non calleant, apud externos muti pro-
pemodum eſſe videntur. Tuguriola lua cortici-
bus arborum tegunt: & nuſquam certas ſedes
habent, ſed abruptis vno loco ſeris ac piſci-
bus, aliò migrant. Narrabant etiam prædicti Mo-
ſcowiæ Principis Oratores, ſe in eisdem partibus
altiſſimos montes, ad Ætnæ ſimilitudinem ſtam-
mas ſemper eructantes vidiffe: & in ipſa Nort-
R 2 we-

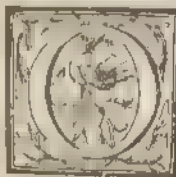
wegia multos montes perpetua conflagratione corruiſſe. Quare adducti quidam, purgatorium ignem ibi eſſe fabulatur, de quibus montibus, dū legatione apud Chriſtiernum Danorum regem fungerer, eadem ſerè ab Nordwegiæ Præſectis, qui cum fortè aderant, accepi. Circa oſtia Petzoræ ſiuij, quæ ſunt dextrorſum ab oſtijs Dwing, varia magnaq; in Oceano dicuntur eſſe animalia. Inter alia autem, animal quoddam magnitudine bouis, quod accolæ Mors appellant. Breues huic, inſtar caſtorum, ſunt pedes: peſtore pro reliqui corporis ſui proportionem aliquanto altiore, latioreq; , dentibus ſuperioribus duobus in longū prominentibus. Hoc animal ſobolis ac quietis cauſa, cum ſui generis animalibus, Oceano relictō, gregatim montes petit: ubi antequam ſomno, quo natura profundiore opprimitur, ſe dederit, vigilē, gruum inſtar, ex ſuo numero cōſtituit: qui ſi obdormiſcat, aut forte à venatore occidatur, reliqua tum facilè capi poſſūt: ſin mugitu, ut ſolet, ſignū dederit, mox reliquus grex excitatus, poſterioribus pedibus dētibus admotis, ſumma celeritate, tanquā vehiculo per montē delapſi, in Oceanum ſe præcipitant: ubi in ſupernatantibus glacierū fructus pro tempore etiā quieſcere ſolēt. Ea animalia venatores, ſolos propter dentes inſtātur: ex quibus Moſci, Tartari, & in primis Turci, gladiatorum & pugionum manubria affabrè faciunt: hiſq; pro ornamento magis, quàm ut grauioribus ictus (ut quidam fabulatus eſt) incuriāt, videntur. Porro apud Turcos, Moſcos & Tartaros hi den

hi dentes pondere veneunt, piſciumq; dentes vocantur.

Mare Glaciale ultra Dwinam, ad Petſchora, & Obi oſtia uſq;, longè lateq; protēditur. ultra quæ Engronelandt regionē eſſe aiunt. Eam cum ob altos montes, qui perpetuis niuib; obſiti rigēt, tum perpetuam glaciem mari innatantem (quæ nauigationem impedit, periculoſamq; faciat) à conuerſatione ſeu commercio noſtrorū hominū ſeiunctam, atq; ideo incognitam eſſe audio.

DE MODO EXCIPIENDI ET

traſtandi Oratores.

Rator in Moſcowiā proficiſcēs eiſq; limitibus appropinquās, nuncium ad proximam ciuitatē mittit, qui eiſ ciuitatis Præſecto indicet, ſe Oratorē talis Domini, limites Principis ingreſſurum. Mox Præſectus, non ſolum à quo Principe mittatur, ſed cuius etiā conditionis, dignitatisue ſit ipſe Orator, item quotus veniat, diligenter inquirat: quibus cognitis, aliquem cum comitatu, habitam Principis à quo mittatur, dignitate, quam Oratoris ratione, ad excipiendum & deducendum Oratorem mittit. Interim etiam magno Duci, vnde & à quo veniat, continuo ſignificat. Miſſus, ex itinere pariter aliquem ex ſuis præmittit, qui Oratori ſignificet, Magnum hominem ad uenire, qui eum certo loco (locum designans) expecturus ſit. Porro Magni hominis titulo propte

Tea vtuntur, quòd illud prædicatū Magnus, tribu-
itur omnibus excellentioribus personis. neq; e-
nim quēquam strenuum, aut nobilem, aut Baro-
nem, illustrē aut magnificū vocant, aut alio de-
niq; id genus titulo ornant. Cæterū in congres-
su, missus ille adeò nō cedit loco, vt niuem hyber-
no tempore, vbi subsistit, verrere, seu terere ita iu-
beat, quòd Orator præterire queat, ipse interim via-
trita, seu publica non cedit. Præterea in cōgressu
& hoc obseruare solent, mittunt nunciū ad Ora-
torem, qui eum admoneat, vt ex equo aut vehicu-
lo descendat: si autem aliquis aut lalsitudinem,
aut ægritudinem causatus fuerit, tū respondent:
quòd nec proferre, nec audire verba Domini; ni-
si stando liceat. Imò missus diligenter cauet, ne
prior ex equo aut vehiculo descendat, ne videat-
ur hac re derogare domino suo. quin vbi Orato-
rem ex equo descendere animadvertit, tum pri-
mū & ipse descendit.

In priore mea legatione nunciabam occur-
rēti extra Moscoviā, me fessum esse de via, & vt
in equis expediremus expedienda. At sibi id faci-
undum (repetita priore causā) nequaquā videba-
tur. Interpretes & alij iam descēderant, monen-
tes me, vt & ego descenderem. Quibus responde-
bam, quamprimum Moscus descēdet, me quoq;
descēsurum. Equidem cum viderē ipsos eam rē
tāti facere, deesse ipse quoq; Domino meo, eius-
q; minuere auctoritatem, pariter nolui. Sedenim
prior descendere cum renueret, illaq; superbia ali-
quantisper protraheretur, finem tacere volēs mo-
ui pe-

ui pedem ex subijce ephippiario, tanquam descē-
surus, qua re animaduersa, missus continuo ex e-
quo descendit: ego verò lentē me ex equo dege-
li, ita vt illum à me illudum esse pœhiteret.

Sub hæc accedēs, aperto capite inquit: Magni
domini Basilij, Dei gratia regis & domini totius
Rusiæ, & magni ducis: &c. (recitando potiores
principatus) Locūtenēs & Capitaneus N. pro-
uinciæ, &c. iussit tibi significare. Postquam intel-
lexit te Oratorem tanti domini, ad magnum dor-
minum nostrum venire, misit nos tibi obuiā, vt
te ad se deduceremus. (repetēdo titulum Principis,
& Locūtenentis.) Præterea nobis demanda-
tum est, vt inquireremus, quā sanē equitaueris.
(is enim modus est in excipiēdo, Quā sanē es
quitasti?) (Dein Oratori dextram missus porrigit:
neq; rursus honorem prior exhibet, nisi videat
Oratorē caput suum aperire. Sub hæc, humanita-
tis fortē officio adductus, vltro Oratorem com-
pellat, quærens, quā sanē equitasset. Postremò
dat signū manu innuens, Ascende & vade. Con-
scendit tandem equis, aut vehiculis, subsistit loco
vnā cū suis: neq; via cedit Oratori, sed postremus
à longe sequitur, curatq; diligēter ne quisquā re-
trocedat, aut subsequatur; procedente Oratore,
mox sciscitatur primū nomen Oratoris, & singu-
lorū seruitorū: item nomina parentum, & ex qua
quisq; provincia oriundus sit, qualem quisq; cal-
leat linguam, & cuius sit cōditionis, an principis
alicuius seruitor, an Oratoris consanguineus, aut
affinis sit: & an prius quoq; in eorum provincia
R 4 fuerit.

fuerit, quæ singula ad magnum ducem per literas continuò referunt. Porro cum paululum progressus est Orator, occurrit homo, mandatum dicens à se Locum tenente habere, vt sibi de omnibus necessarijs prouideat.

Dobrowna igitur, oppidulo Lithwaniz, ad Borysthenē sito, egressi, octoq; eodem die miliaribus confectis, cum limites Moscowiz attigissemus, sub diuo pernoctauimus: fluuiolum aquis redundantem ponte strauimus, vt post mediam noctem inde progredi, & Smolentzko peruenire possemus. Nam ab ingressu, seu limite, in principatum Moscowiz, Smolentzko ciuitas duodecim miliarib. tantum Germanicis distat. Manè cum ad vnum ferè miliare Germ. progressi essemus, honorificè suscipimur: atq; inde vix ad dimidiū miliare progressi, loco sub diuo nobis constituto patienter pernoctauimus: postero die rursum ad duo miliaria progressis, locus pernoctandi constitutus fuit, vbi à deductore nostro prolixè & lautè accepti sumus. Cæterum sequenti die (quæ erat dies Palmarum) quamuis seruitoribus nostris mandaueramus, vt nullibi subsisterent, qui cum sarcinis rectà Smolentzko contenderent: eos tamen, vix ad duo miliaria Ger. progressi, in loco ad pernoctandum constituto detentos inuenimus. Nos autem cum vterius pergentes viderent, obsecrabant, vt saltem ibi prandium sumeremus. quibus parendum erat. Ea etenim die deductor noster, Oratores sui domini ex Hispania à Cæsare nobiscum reuertentes,

Knes

Knes Ioannem Poletzen Iaroslowski, & Simeonem Trophimow secretariū inuitauerat. Ego, qui sciebam causam, cur nos tam diu in his solitudinibus detinerent (miserant etenim ex Smolentzko ad magnū Ducem, nunciando aduentū nostrum, expectantes responsum, an liceret nos ducere in castrum, nec ne) volui experiri animum illorum, ingrediorq; viam Smolentzko verius. Id alij procuratores cum animaduertunt, euestigio ad deductorem currunt, discessum nostrum nunciant: mox reuersi, orant, miscentes etiam precibus minas, vt maneremus. Sed illis interea huc atque illuc cursitantibus, cum ad tertium ferè pernoctandi locum peruenissemus, meus procurator inquit: Sigismunde quid agis? cur pro arbitrio tuo in alienis dominijs contra ordinationem domini progredieris? Cui respondi: Equidem non sum assuetus in syluis, more ferarum, sed sub tectis & inter homines viuere. Oratores domini vestri trāsierunt per regnum domini mei pro arbitrio suo, & deducti sunt per ciuitates, oppida & villas. Hoc idem & mihi liceat. Neque est mandatum domini vestri, neque causam necessitatemue tantæ moræ video. Postea aiunt sese parū deflexuros, causantes noctem iam immminere: præterea serò castrum ingredi haud quaquā conuenire. Horum autem nos causas, quas prætendebant, contemnentes, rectà Smolentzko contendimus: vbi tā angustis tuguriolis procul à castris accepti fuimus, vt equos, nisi prius effractis ianuis, inducere nō potuerimus. Sequenti die rursum

R 5 sus

sus per Borysthenem traducti, ex opposito ferè ca-
stri ad Borysthenem pernoctauimus. Tandem
Locumtenens per suos nos excepit, atque quin-
tuplici ferè potu honorat: Maluatico scilicet, &
Græco vino, cætera erant medones varij, item pa-
ne & certis ferculis. Mansimus in Smolentz-
ko decem dies, expectantes responsum magni
Ducis. Venerant autem duo nobiles à magno
Duce, ut nostri curam haberent, nosque Mosco-
wiam deducerent. Edes verò, utriusque nostrum
ingressi, ornati commodis vestitus, nequaquam
caput aperientes, putabant id nos priores facere
oportere: quod tamen negleximus. Postremò
cum mandatum Principis utrinque referendum
& audiendum esset, prolato Principis nomine,
honorem exhibuimus. Cæterum quemadmo-
dum varijs in locis detenti, tardius Smolentzko
veneramus; ita ibi quoque diutius quàm par fuit,
detinebamur. Ne autem longiore mora grauius
offenderemur, aut ipsi desiderio quodammodo
nostro deesse viderentur, semel atque iterum nos
accesserant, dicentes, Cras manè discedemus.
Nos itaque manè equos celesiter adornauimus,
accinctique tota die expectauimus. Tandem ve-
speri cum quadà pompa veniunt, seq, eo die haud
quaquam expedire potuisse respondent. Cras ma-
nè tamen rursus, ut antea, iter sese ingressuros
pollicentur: quod pariter distulerunt. nam vix
tertia die post, circa meridiem discesseramus, ea-
que tota die ieiunauimus, Sequenti quoque die
longius iter constituerant, quàm quo cursus
nostri

nostri peruenire possent. Interea temporis om-
nes fluij hybernis niubus dissolutis, aquarum
multitudine redundabant. Riui quoque nullis
coerciti ripis, ingentem aquarum vim voluebāt:
adeò ut tutò, citraque maximos labores transiri
non possent. Pontes enim ante horam, duas aut
tres facti, exundantibus aquis natabant. Parum
igitur absuit, quin Comes Leonhardus de Nu-
garolis Cælaris Orator, altera die post discessum
à Smolentzko, submerius fuisset. Equidem dum
in ponte iamiam natante starem, curaremque
ut impedimenta transportarentur: equis sub eo
conciderat, eumque in cæca ripa reliquerat. Pro-
curatores duo illi, proximum Comiti, ne pe-
dem quidem auxilij ferendi gratia mouissent: a-
deò ut nisi alij à longè accurrissent, eumque iu-
uissent, actum de eo fuisset. Veneramus eo die ad
quendam pontem, quem Comes cum suis ma-
ximo periculo transierat. Ego, qui curtus scie-
bam haud subsequuturos, citra pontem mansi, &
villici cuiusdam domum sum ingressus. Et cum
procuratorem negligentius cibum curare viderē,
propterea quòd sese comœaium præmississe re-
sponderet: ipse à matrefamilias cibum, quem li-
benter & iusto precio dabat, comparabam. Hoc
ille ubi rescituit, matronę illico inhibuit, ne quicquā
mihi venderet. Quod cum animaduerti, nunci-
um illius accersi, mandauique ut procuratori di-
ceret, ut aut cibum tempestiuè ipse curet, aut e-
mendi copiam permittat. quod nisi faciat, caput
suum illi diminuturus. Noui, inquam, morem ve-
strum:

*Oratoris ve-
riculum.*

strum: multa conquiritis ex mandato domini, & hoc nostro nomine, quæ tamen nobis non porrigitis. ad hoc non permittitis, ut nostris sumptibus viuamus, minatus sum, hæc me Principi dicturum. His verbis minui illius auctoritatem, ita ut deinceps me non solum obseruaret, sed quodammodo veneraretur. Post venimus ad confluvium Voppi & Borysthenis fluuiorum, ibique onerauimus Borysthenem sarcinulis nostris, quæ Molaisko vsq; aduerso flumine portabatur: nos verò Borysthene superato, in quodam monasterio pernoctauimus. Sequenti die equi nostri in spacio dimidij miliaris Ger. tres fluuios, aliosq; plurimos riuulos redundantes, non sine periculo natæ cogebantur. Nos illos per Borysthenem scalmis piscatorijs à monacho quodam vesti circumuiuimus, atq; tandem x x v i. Aprilis Moscoviam attigimus. A qua cum dimidio mil. Ger. abessemus, occurrit nobis festinabundus, sudoreq; diffuens, senex ille secretarius, qui in Hispanijs legatus erat, nuncians, dominum suum nobis obuiam mittere magnos homines: nominans eos, qui nos præstolarentur, excepturiq; essent. Ad hæc ait, decere ut in congressu ex equis descendamus, & stantes verba domini audiamus. Postea manu porrecta confabulabamur. Equidem inter alia causam tanti sudoris cum quæsiuissem, mox alta voce respondit: Sigismunde, est alius mos feruendi apud dominum nostrum, quam tuum. Porro dum ita progredimur, videmus longo ordine, veluti exercitum, quendam, stantes: atque
mox

mox nobis appropinquantibus, ex equis descendentes: quod & ipsi vicissim fecimus. Cæterum in ipso congressu, quidam initio ita orsus est: Magnus Dominus Basilius, Dei gratia rex & dominus totius Rusiæ, &c. (totum titulum recitans) intellexit, vos Oratores fratris sui Caroli electi Romanorum Imperatoris & supremi regis, ac eius fratris Ferdinandi, aduenisse: misit nos suos consiliarios, nobisque iniunxit, ut à vobis inquireremus, quā sanus esset frater suus Carolus Rom. Imp. & supremus rex. Sub hæc, similiter de Ferdinando. Secundus ad Comitē Leonharde Comes, inquit, Magnus Dominus (totum titulum recensens) iniunxit mihi, ut tibi obuiam irem, teque in hospitium vsque deducerem, tibi que de omnibus necessarijs prouiderem. Tertius hoc idem ad me dixit. Hæc aperto capite, utrinque cum dicta & audita essent, primus rursus inquit: Magnus Dominus (recitando titulum) iussit, ut ex te, Leonharde Comes, inquirerem, quā sanè equitasses. Hoc idem ad me. Quibus iuxta eorum consuetudinem respondimus: Deus det sanitatem magno Principi. Clementia autē Dei & gratia Magni ducis sani equitauimus. Idem hoc rursus: Magnus dux, &c. (lubinde titulum repetens) misit tibi Leonharde gradarium cum ephippio, & alium quoque equum ex suo stabulo. Hæc eadem ad me. Ad quæ cum gratias egissemus, porrigunt nobis manus, & uterque utrunque nostrum ordine interrogant, quā sanè equitallemus. Tandem dicebant, Decere ut dominum

minum eorum honoremus, equosque donatos contendamus: quod quidem fecimus. atque fluvio Moscua trajecto, præmissisq; alijs omnibus, subleq; imur. In ripa porrò est monasterium: inde per planiciem, perque medias hominum turbas, quæ vndique accurrebant, in civitatem, atque adeò diuerioria ex opposito sita deducti sumus. Erant autem aedes vacuæ & habitatoribus, & omni supellestile. Vterque verò procurator indicabat suo Oratori, se vnâ cum illis procuratoribus qui nobiscum ex Smolentzko venerant, habere à Domino mandatum, nobis vt de omnibus necessarijs provideant. Starebant etiam coram nobis scribam, dicentes illum constitutum esse, vt quotidie cibum & alia necessaria afferat. hortantur denique, vt si quid vsquam nobis deesset, illis id significaremus. Deinceps singulis ferè diebus nos inuisebant, semper de defectui inquirentes. Habent autem constitutam sustinendi rationem, aliam pro Germanis, aliam pro Lichwanis, aliâ pro aliorû Oratoribus. Habent inquâ certum numerum, & eum quidem præscriptum, constituti procuratores, quantum videlicet dent panis, potus, carnis, auenæ, fœni, & aliarum omnium rerum, iuxta numerum singularum personarum. Sciunt quantum lignorum ad culinam, itè quantum ad vaporaria calefacienda, quantum salis, piperis, olei, cæpe, aliarumque minimarum rerum in singulos dies dare debeant. Eandem rationem quoque observant procuratores, qui Oratores deducunt & reducant ex Moscovia. Cæterum

nûm quamvis superquæ tam cibi quàm potus supeditare solebant, tamen omnia ferè quæ petieramus, prius omnibus commutata dabat. Quintuplicem potum semper afferebant, triplicem medonem, duplicem ceruisiam. Aliquando pro certis rebus mea pecunia ad forum miseram, præcipuè verò pro viuis piscibus, id grãtiter tercebant, dicentes, domino eorum inde magnam fieri iniuriam. Indicabam etiam procuratori, me nobilibus, quorû quinque numero mecum habui, lectulos curare velle. At ille mox respondit, non esse consuetudinem, lectulis cuiquam providere. Cui respondit: Me nõ petere, sed velle emere: atque ideo secũ communicare, ne posthac, vt antea, irasceret. Sequenti itaque die reuersus inquit: Retuli ad consiliarios domini mei, de quibus heri colloquebamur. Iniunxerũt mihi, vt tibi dicerem, ne nũmos pro lectulis exponeres. nam quemadmodum nostros homines in partibus vestris tractatis, eadem ratione sese & vos tractaturos pollicentur. Cum autem per biuuium quiesceremus in hospitio, quæsiuimus à procuratoribus nostris, qua die Princeps nos accersurus, auditurusque esset: Quandoquq; volueris, respondent, icsciemus ad consiliarios domini. Mox petiuimus. Erat nobis cõstitutus terminus, sed in aliũ diem reiectus. Pridie autem eius diei, venerat ipse procurator, dicens: Consiliarij nostri domini mandarunt mihi, vt tibi nunciarem, te cras ad Principem nostrum iturum. Porro quotiescunque nos vocarunt, semper interpretes secum habuerunt. Eodem

dem velperireuertitur interpres, & dicit: Præpara te, quia vocaberis ad conspectum domini. Itē manē reuertitur, rursus commonens: Hodie eris in conspectu domini. Dein vix quartali vnius horæ elapso, similiter vtriusque nostrum venit procurator dicēs: Iā iam magni homines pro vobis venient, atq; ideo decet vos in easdem conuenire ædes. Cum itaque Cæsareum oratorem accessissem, continuò interpres aduolat, & magnos homines, eosq; præcipuos apud Principē viros, qui nos in aulam essēt deducturi, nunc adesse ait. Erat autem quidam Knes Bašilius Iaroslowski, magno Duci sanguine iunctus: alter, vnus ex ijs qui nos nomine Principis exceperāt: quos comitabatur plurimi nobiles. Interim procuratores nostri mouebant nos, vt illis magnis hominibus honorem exhiberemus, & obuiam iremus, quibus respondimus, scire nos debitum officium nostrum, atque etiam facturos. Cæterum cum iam illi ex equis descendissent, atq; hospitale diuersorum Comitū ingrederentur, procuratores subinde nos vrgebant, vt illis obuiam procederemus, eorumq; Principem indeferendo honore, nostris dominis quodammodo præponeremus, nos verò interim dum illi ascenderent, nūc hoc, nunc aliud impedimentum simulantes occursum tardamus, atque recta in medijs gradibus in illos incidimus: eosq; vt aliquantisper respirarent, in habitationem ducere voluimus, sed id facere tenuerant. Ipseque Knes, inquit, Magnus Dominus (recitando integrum titulū) iussit

iussit vos ad se venire. Mox conscensis equis, magna comitante caterua progressi, in tantas hominum turbas iuxta arcem incidimus, vt per eas vix magno latellitum labore ac opera penetrauerimus. Est enim ea apud illos consuetudo, vt quotiescunque insignes externorum principum ac regum Oratores in aulam deducendi sunt, tū vulgus nobilium, stipendiarij ac milites ex circumiacentibus ac vicinis regionibus, iussu Principis conuocentur. vrbis tævernæ omnes ac officinæ sub id tempus occludantur, vendentes ac ementes foro pellantur, ciues denique vndique que conueniant. Hoc autem eò fit, vt ex tam immentia hominum multitudine, subditorumque turba, Principis apud alienigenas potentia: extantis autem externorum principum legationibus, maiestas apud omnes appareat. Porro arcē ingredientibus, diuersis in locis ceu regionibus, diuersi orlinis homines collocatos vidimus. Iuxta portam stabant ciues. milites verò & stipendiarij aream tenebant, qui pedes nos comitabantur, antecedeant, & stando impediabant, ne ad gradus vsque perueniremus, ibiq; ex equis descenderemus. Etenim prope gradus ex equo descendere, præter Principem, nemini licet. Quod ideo quoque fit, vt maior Principi honor exhibitus videatur. Primum autem, vt ad medios gradus venimus, occurrunt nobis certī Principis consiliarij, porrigentes manum & oculum, nosq; vltius deducunt. Mox superatis gradibus, occurrunt & alij, maioris auctoritatis

consiliarij : cedentibusque prioribus (est enim mos, ut priores sequentibus, ac proximis quibusque ex ordine cedant, ac loco suo tanquam regione attributa subsistant) salutando dexteras porrigunt. Dein ingredientibus palatium, in quo vulgus nobilium circumstabat, primarij similiter consiliarij occurrunt, nosque ordine ac ratione prædicta conlatant. Tandem in aliud atrium, quod Kneſis, alijque generosioribus, ex quorum ordine ac numero consiliarij leguntur, septum erat: atque inde ad Principis vsque conclauem (ante quod stabant ingenui, qui quotidiana officia Principi præstant) ita deducti sumus, ut interim nemo prorsus ex circumstantibus, vel minimum honorem nobis exhibuisset. quin

*Maschowski
Inyumaſi.*

si aliquem nobis familiariter notum prætereuntes, fortè salutaremus, aut alloqueremur, adeò ille non respondebat quicquam, ut perinde se exhiberet, ac si nunquam quenquam nostrum nouisset, aut salutatus à nobis non esset. Ad Principem tandem quum ingrederemur, assurgebant nobis (fratres Principis, si fortè adfunt, non assurgunt, aperto tamen capite sedent) Consiliarij. atque unus ex primarijs ad Principem conuersus, ex more suo, non rogatus nostro nomine, in hæc verba loquebatur. Magne Domine, Leonhardus Comes frontem percutit: & rursus, Magne Domine, Leonhardus Comes frontem percutit: de tua magna gratia. itidem de Sigismundo. Primum significat, quasi, inclinatur se, aut honorem exhibet: secundum, gratias agit, de gratia accepta.

pta. Nam *frontem percutere* accipiunt pro salutatione, gratiarum actione, & alijs id genus rebus. Etenim quoties aliquis quicquam petit, vel gratias agit, tum caput inclinare solet: tum id facere ita dicit, tum ita se demittit, ut terram manu contingat. Si magno Duci pro re aliqua maxima gratias agere, aut petere ab eodem quicquam voluit, tum vsq; adeo se inclinatur, demittuntq; ut frontem terram contingant. Princeps in loco eminentiore ac illustri, pariete imagine diui cuiusdam splendete, aperto capite sedebat, habebatq; a dextra in scamno pileum Kopack, sinistra vero baculum cum cruce Posoch, atq; peluim cum duobus gutturnijs, adiuncto impositoq; mâtili. aiunt Principem, cum Oratori Romanæ fidei manum porrigat, credere homini se immundo & impuro porrigere: atq; ideo, eo dimisso, continuo manus lauare. Erat ibi quoq; ex aduerso Principis, loco inferiore, scamnum pro Oratoribus adornatum. Eo Princeps ipse, exhibito tibi prius (ut iam dictum est) honore, nos nutu & verbo accersit, manu scamnum demonstrans. Quò loci cum ordine salutaremus Principem, aderat interpres, qui verbum verbo reddebat. Audito autem inter cætera Caroli & Ferdinandi nomine, surrexerat, deque scabello descenderat. auditaq; ad hunc vsq; salutatione: Frater (inquit) noster Carolus electus Rom. Imp. & supremus Rex, sanusne est? Dum Comes respondit, Sanus est: interim scabellum ascendit, & sedit. Hæc eadem, finita mea salutatione, ex me de Ferdinãdo

*Frontem
percutere*

quærebat. Dein vtrumque nostrum ordine ad se vocat, dicebatq;: Porrigere mihi manum, qua data, subiungit, Sanctusne equitasti? ad quæ vterque nostrum, iuxta illorum morem respondit: Deus det, vt tu sanus sis ad multos annos. Equidem clementia Dei, & tua gratia, sanus. Sub hæc iusserat, vt sederemus. Nos verò, priusquam id fecimus, iuxta illorum consuetudinem, Principi in primis, dein consiliarijs & Kneis, qui pro honore nostro stabant, gratias, caput ad vtramque partem inclinantes, egimus. Solent alioqui aliorum Principum Oratores, præsertim qui ex Lichwania, Liwonia, Swecia, &c. mittuntur, in conspectum Principis admissi, vnà cum comitatu ac seruatoribus, singuli singula munera offerre.

Porro consuetudo offerendi munera est eiusmodi. Audita & exposita legatione, mox consiliarius is qui Oratores ad Principem introduxit, surgens, clara & aperta voce omnibus audientibus ita dicit: Magne Domine, N. Orator frontem percutit, N. tali munere: hoc idem de secundo & tertio repetit. Dein singulorum nobilium ac seruatorum, eodem modo & nomina & munera exprimit. Constituitur deniq; illi in latere Secretarius, qui pariter & Oratorum, & singulorum ex ordine offerentium nomina & munera nominatim signat. Eiusmodi autem munera ipsi Pominki, quasi Mne mosynon quoddam appellant. nostros verò admonebant de muneribus: quibus respondimus, Non esse moris nostri. Sed redeo ad propositum.

Salutatione exposita cum paulisper sedisse-

INTIM

mus, inuitauerat ordine vtrumq; nostrum Princeps hisce verbis: Prædebeis mecum. In priore mea legatione, vt hoc quoq; adiciam, iuxta illorum consuetudinem me hoc modo inuitauerat: Sigismunde, comedes sal & panem nostrum nobiscum. Mox dein vocatis ad se procuratoribus nostris, nescio quid illis demissa voce dixerat, à quibus vicissim admoniti interpretes: Surgite, inquit, eamus in aliam habitationem, in qua dum reliquum legationis ac mandatorum quibusdam consiliarijs ac secretarijs à Principe constitutis exponimus, adornabantur mensæ. Constituto porro prandij apparatu, Principe fratribus ac consiliarijs iam discumbentibus, in cœnaculum ipsi cum essemus deducti, continuo consiliarij cæteri; omnes ordine nobis assurrexerunt: quibus vicissim, morem eorum edocti, priusquam confederant, gratias, caput ad omnes partes inclinando, egimus: locumque in accubitu, quem nobis ipse Princeps manu designabat, capimus. Cæterum tabulæ in cœnaculo circumcirca adornatæ erant. In medio stabat abacus, grauis diuersis aureis & argenteis poculis. In tabula, ad quam Princeps sedebat, vtrinque tantum interualli relictum erat, quantum ipse manibus expalis spacijs pertinere posset: infra quod fratres, si forte adsunt, à dextris senior, iunior a sinistris, sedent. A fratre rursus paulo ampliore spacio interiecto, seniores Kneis, consiliarij, ordine ac gratia quam quisque apud Principem obtinet obseruata, sedebant. Ex oppposito Principis in alia tabula nos sedeba-

mus: atque paruo intervallo interposito, familiares ac seruitores nostri, quibus ex aduerso, in altero latere, ordine sedebant hi, qui nos ex hospitio in aulam deducebant. in posterioribus utrinque oppositis tabulis, sedebant hi quos Princeps singulari gratia inuitauerat: quibus stipendiarij nonnunquam adhibentur. in tabulis posita erant vascula, quorum alia aceto, alia pipere, alia sale repleta erant: singula autem per longitudinem tabulae ita collocata & distributa erant, vt semper quatuor numero conuiuae, singula haec tria haberent. Sub haec dapiferi, splendidis vestibus ornati ingressi, abacum circueuntes, ex aduerso Principis, neglecto omni honore, subsistunt: dum omnes vocati conuiuae accumberent, dumque cibum afferre iuberetur. Interim omnibus discubentibus, Princeps quendam ex suis ministris vocarat, ac duo sibi oblonga panis frustra dederat inquires: Da Leonhardo Comiti, & Sigismundo. hunc panem. Minister assumpto secum interprete, ordine utriusque nostrum ita obtulit: Leonharde Comes, Magnus Dominus totius Russiae, & Magnus Dux facit tibi gratiam suam, & mittit tibi panem de sua tabula. Haec verba interpretes clara voce reddebat. Nos stantes, Principis gratiam audiebamus. Assurrexerant & alij, extra Principis fratres, pro honore nostro. Pro eiusmodi autem gratia ac honore, illa responsione opus non est: quam vt panem oblatum accipias, super tabulam ponas, gratiasque ipsi Principi capitis inclinatione, dein consiliarijs

item

item alijs, ad omnes partes caput circumferendo & inclinando agas. Porro panem ipso Princeps suam erga aliquem gratiam, sale vero amorem ostendit. Neque vero maiorem honorem potest alicui exhibere in suo conuiuium, quam si alicui sal de sua tabula mittit. Panes praeterea formam helici equini habentes, mea opinione, omnibus ijs vascis, durum iugum & perpetuam seruitutem designant. Tandem pro cibo dapiferi, nullo rursus honore Principi exhibito, egressi, aquam vitae, quam ab initio prandij semper bibunt: dein cygnos allos, quos a se pro primo serculo, quoties carne vescuntur, hospitibus apponere solent, attulerant. Ex quibus tres sibi appositos Princeps cultello pungens, quoniam melior, alijsque esset praefendus, explorabat, eosque continuo auferre iusserat. Egressi mox omnes, eo quo intrauerant ordine, cygnos discerptos, ac in partes diuitos, in minores patinas, easque singulas singula quatuor frustra posuerant. Ingressi, quinque patinas Principi apposuerant: reliquas fratribus, consiliarijs, Oratoribus, alijsque ordine distribuerant. Astat quidam, qui Principi pectus porrigit: is scilicet, per quem panem & alia fercula singulis mittit. Solet autem Princeps portiunculam dapifero ad praegustandum dare, dein à diversis partibus decerpere, gustareque: post fratri, aut consiliario alicui, aut Oratoribus, vnā patinam, ex qua ipse gustauit, mittere. Semper autem maiori solemnitate Oratoribus huiusmodi obsonia, vt de pane dictum est: offe-

*Panum
nostrorum
totum formam*

runtur: in quibus accipiendis, non solum ei cui
miseruntur, sed alijs singulis assurgendum, adeò
vt toties exhibita Principis gratia, assurgendo,
stando, gratias agendo, caputq; subinde in om-
nes partes inclinando, non mediocriter quispiam
defatigetur. In priore legatione, cum Cæsaris
Maximiliani Oratorem agerem, & conuiuio ac-
ceptus fuisset, aliquoties pro honore fratrum
Principis surrexeram: sed illos cum mihi vicis-
sim neq; gratias agere, neque vices vllas reponere
viderem, deinceps quoties gratiam à Principe
accepturos animaduertebam, cœpi tum conti-
nuò cum aliquo loqui, dissimulâs omnia: & quâ-
uis quidam ex opposito mihi innuebant, meque
stantibus Principis fratribus appellabant, ego ta-
men vsque adeò dissimulabâ omnia, vt vix post
tertiâ admonitionem ex eis, quidnam sibi vel-
lent, quærerem. Cæterum, cum fratres Principis
stare respondissent: ego priusquam respicerem,
assurgeremque, cæremoniæ quodammodo finie-
bantur. Dein cum aliquoties tardius assurrexis-
sem, iterumq; statim sedilem, idq; qui ex opposi-
to sedebant, riderent: itidem quam ob rem risis-
sent, tanquam aliud agens, interrogabam. Sed
cum nemo causam aperire vellet, tandem quasi
intellecta causa, vultu in grauitatem composito
dicebam. Ego nunc non adsum, vt priuata perso-
na. certè qui dominum meum negligit, hunc &
ego negligam. Præterea cum Princeps alicui ex
iunioribus obsonium mitteret, equidem etiam
admonitus vt non assurgerem, respondi: Qui
domi-

dominum meum honorat, hûc et ego honorabo.
Porro cum allos cygnos cœperamus edere, ap-
ponebant acetum, addito sale & pipere: ijs enim
loco embammatis, seu iusculi vtuntur. Lac præte-
rea acidum in eundem vsum appositum, item cu-
cumeres falsi, ad hæc pruna eadem ratione con-
dita, prandij tempore è mēsa non remouētur. Ea-
dem ratio in alijs inferendis ferculis seruatur: nisi
quòd rursus, vt assatura, non efferantur. Apponū-
tur varij potus, maluaticū, Græcum vinum, varij
etiam medones. Princeps cōmuniter semel aut
bis porrigi sibi poculum suum iubet. ex quo cum
bibit, Oratores ad se ordine vocat, Leonharde, Si-
gilimunde (dicens) venisti à magno domino, ad
magnum dominum fecisti magnū iter, posteaquā vi-
disti gratiā nostrā, & serenos oculos nostros, be-
ne tibi erit. bibe & ebibe, & bene ede vltq; ad sa-
turitatem: deinde quiesces, vt tandem ad dominum
tuū redire possis. Omnia & singula vasa, in quib.
cibus, potus, acetū, piper, sal, & alia apposita vidi-
mus, dicunt esse ex puro auro: id quod ex pōdere
verum apparebat. Sunt quatuor personæ, quæ
singulæ ex vtraq; parte abaci stantes, singula po-
cula tenent: ex quibus Princeps plerunque bibit,
& sæpius Oratores alloquitur, monetque eos
vt edant. Aliquando etiam sciscitatur aliquid ab
eis, leque valde vrbani & humani exhibet.
Interrogabat me inter alia, an rasisset barbam?
quod vnica dictione fit, scilicet Brill. cum fate-
rer, dicit, Et hoc iuxta nostrum: quasi diceret, Et
nos rābimus. Cum enim alteram uxorem duxis-

set, totam barbam abraferat: quod nunquam ab aliquo Principe factum perhibebant. Antea ministri tabulæ, instar Leuitarum sacris inservientium, dalmaticis induti erant, cincti tamen: nunc verò habent vestes diuersas, quas Terlick vocant, gemmis & vniionibus graues. Prandet aliquando tres aut quatuor horas. In prima mea legatione, etiam ad vnam vsque noctis horam prandebamus. Quemadmodum enim de rebus du-

*omnes sibi
mibi gaudere* bijs consultantes, sæpe totum diem consumunt, neque digrediuntur, nisi re prius mature deliberata, constitutaque: ita conuiuijs pariter seu comestationibus integrum absumunt nonnunquã diem, intendentibusque tandem tenebris secedunt. Conuiuas sæpe & ferculis & potu honorat. A prandio in negotijs granioribus nihil agit: quin finito prandio dicere solet Oratoribus, Ita nunc dimissos, illi ipsi qui eos in aulã deduxerãt, rursus in diuersoria reducant: seque mandatum habere dicunt, ibi vt maneant, illosque exhilaret. Afferuntur argentea pocula, & certa vascula multa, cum certo potu: omnesque in hoc student, quo temulentos eos faciant. Sciunt autem pulchrè homines inuitare ad bibendum. & quum nullam aliam habent occasionem propinandi, inci-

*aliqui po
iam apud bar
uas usitate* piunt tandem bibere pro sanitate Cæsaris, fratris eius, Principis, aliorum denique incolumitate, quos videlicet in aliqua dignitate & honore constitutos credunt. Illorum nomine quenquam recusare poculum, non debere, nec etiam posse, existimant. Ita autem bibitur. Qui incipit, sumit poculum,

poculum, ac in medium habitationis procedit: stansque aperto capite, festiuo sermone exponit, pro cuius salute bibat, quidque illi precetur: mox euacuato ac obuerso poculo, verticem tangit, quo omnes videant se ebibisse, & sanitatem illius domini, cuius nomine bibitur, exoptare. Postea ad locum supremum se confert, plura pocula implere iubet, mox suum cuique porrigit, nomenque pro cuius salute bibendũ sit addit. singuli itaque ad medium habitationis ire, ac euacuatis poculis in suum redire locum coguntur. Qui verò longiorem computationem effugere velit, fingat se necesse est temulètum, aut somno oppressum esse: aut, vt illos inebriet, aut saltem post multa exicata pocula se amplius nequaquam bibere posse, affirmet. Etenim non credunt conuiuas bene acceptos, ac lautè tractatos, nisi temulenti reddantur. Hunc morem communiter nobiles, & quibus permissum est medonem ac ceruiciam bibere, obseruant. In priore legatione negotijs confectis, cum me dimitteret, finito prandio ad quod eram vocatus (solent enim legatos tam discedentes, quàm aduenientes, conuiuio accipere) sur-
*pro alio
salute bibi* rexerat Princeps, subsistensque ad tabulam, poculũ sibi dari iusserat, dicens: Sigismunde, ego volo pro amore, quẽ habeo erga fratrem nostrũ Maximilianũ, Rom. electũ Imp. & supremũ Regem, proque sanitate sua, poculũ hoc ebibere: quod & tu ebibes, & alijs omnes ordine, vt videas amorem nostrum, erga fratrem nostrum Maximilianum, &c. ei que referas, quæ videris. Dein porrigit mihi pocum

poculum, & dicit: Ebibe pro sanitate fratris nostri Maximiliani Elect. Romanorum Imperatoris, & supremi Regis. Porrigebat & alijs omnibus qui prandio intererant, aut alioqui astabant, & ad singulos iisdem verbis utebatur. Acceptis igitur poculis, parum retrocessimus, caputque erga Principem inclinantes, bibimus. Quibus finitis, me ad se vocat, manum porrigit, ac inquit: I nunc. Solet præterea communiter Princeps, negotijs Oratorum ex aliqua parte pertractatis atque constitutis, eos ad venationem & solatium inuitare. Est iuxta Moscoviam locus arbutis cõsitus, leporibus per commodus, in quo quasi quodam leporario fouetur maximus numerus leporum: quos proposita maxima pœna capere, præterea arbuta ibi secare, nemo audet. Nutrit etiã quam plurimos in viuarijs ferarũ atque alijs locis. Et quotiescunq; vult eiusmodi vti solatio, tum ex diuersis locis lepores compor-
leporarium tare iubet. nam quo plures lepores cæperit, hoc maiore solatio & honore negotium se confectisse putat. Item cum in campum venerit, tum certos suos consiliarios, adiunctis certis etiam aulicis, seu equitibus, pro Oratoribus mittit, eosque ad se deduci iubet. Deducti itaque, Principi q; appropinquantes, de equis, consiliariorum admonitione, descendere, & ad Principem ire aliquot passibus coguntur. Nos eadem ratione in venatione ad se deductos, in equo exornato sedens, veste splendida indutus, chirothecis depositis, testotamen capite, humaniter exceperat, nudamque por-

porrexerat manum, perque interpretem dicebat: Exiimus ad solatium nostrum, vocauimus vos vt interessetis solatio nostro, atq; inde aliquã voluptatē caperetis: proin equos cõcendite, nosq; sequimini. Habuit regmen quod Kolpakh appellat, quodque vtrinq; à tergo & à fronte monilia habebat, ex quibus laminæ aureæ in modũ penarũ in altũ tendebant, incuruantēsq; torsum deorsumque ferebantur. Vestis erat instar Terlick, aureis filiis contexta. ex cingulo pendebant duo oblongi patrio more cultelli, & pugio pariter oblongus. a tergo habebat sub cingulo genus quoddam armorum veluti cæstum, quo communiter in bello vtuntur. Est etenim baculus cubito aliquantulum longior, cui corium duarum palmarum longitudine est affixum: in cuius extremitate claua aut ænea, aut ferrea, ceu frustum quoddam exiit. hoc tamen auro vndique exornatum erat. Claudebat eius dextrum latus, expulsus Casani rex, nomine Scheale, Tartarus: sinistrum vero, duo iuuenes Knesi. quorum alter securim exebore, quam ipsi Topor vocant, ea ferè forma qualis in Hungaricalibus aureis expressa cernitur, dextra ferebat: alter vero clauam pariter Hungaricæ similem, quam ipsi Schestopero, id est sexpennatã appellant. Rex Scheale accinctus erat duplici pharetra: in vna sagittas recõditas, altera vero arcũ inclusum quodammodo habebat. Aderat in campo plusquàm trecenti equites. Porro dum ita per campum incedimus, Princeps nos aliquoties, nunc hoc, iam alio loco subsistere, aliquando ad

do ad se propius venire iusserat. Dein ad locum venationis perductos, alloquebatur consuetudinem esse dicens, ut quoties in venatione ac suo solatio esset, tum ipse & alij boni viri suis manibus canes venaticos ducerent: itidemque nos ut faceremus, hortabatur. Constituerat denique vnicuique nostrum duos homines, quorum vterque canem ducebat, quibus ipsi pro solatio nostro vteremur. Ad ea respondebamus: Nos hanc suam gratiam grato accipere animo, eundemque morem apud nostrates esse. Illa autem excusatione ideo utebatur, quod apud eos *canis* immundum animal habetur: & turpe est, canem nuda manu attingere. Cæterum stabant longo ordine centum ferè homines, quorum dimidia pars nigro, altera flauo colore erat vestita. Nō longè ab ijs subisterant omnes alij equites, prohibentes ne illac transcurrerent ac elaberentur lepores. Porro nemini ab initio dimittere canem venaticum permissum erat, quàm regi Scheale, & nobis. Priusceps primus inclamabat venatorem, ordiri iubens: qui continuò concitatissimo equi cursu ad cæteros Venatores, quorum magnus erat numerus, aduolat: mox vno ore omnes exclamant, canes molossos & odoriferos immittunt. vbi sanè periuicundum erat audire tot, tamque varios canum latratus. habet autem quàm plurimos, & eos quidem optimos, canes. Quosdam autem ad insequendum lepores tantum, Kurtzos dictos, perpulchros pilolis caudis & auribus, communiter audaces, tamen ad longius currendi ac persequen-

sequendi spacium haud commodos. Cum lepus sese offert, dimittuntur tres, quatuor quinque aut plures canes, eum vndique adorientes: quo apprehenso, magno plaulu acclamant, ac si magnam feram capissent. Porro lepores si tardius aliquando excurrunt, solet tum Princeps continuò aliquem, quemcunque inter arbuscula leporem in sacco habentem conspexerit, nominare, ac Hui hui inclamare: qua voce leporem emittendū significat. Egrediuntur itaque lepores nonnumquam quasi somnolenti, saltantes inter canes, veluti capreoli aut agnelli inter greges. Cuiuscunque canis plures capit, is eo die optimum stragem præstitisse putatur. Princeps ipse pariter Oratori, cuius canis plures cepit, applaudere videtur. Porro venatione tandem finita, omnes conuenerant, leporesque comportauerant: quos tum numerabant. numerati verò sunt circiter CCC. Aderant ibi tum Principis equi, non ita multi, nec satis pulchri. etenim in priore legatione simili solatio cum interfuissem, vidi longè plures ac pulchriores, præsertim eius generis quos nos Turcicos, illi verò Argamak vocant. Aderant quoque complures falcones, alij albi, alij phœnicei coloris, magnitudine excellentes: quos nos Girofalcones, hos illi Kretzet, appellant: quibus venari cygnos, grues, & alias id genus aues capere solent, Sunt autē Kretzet, aues audacissimæ quidem: at non tam atroces, impetuque horrendo, ut alię aues quantumvis rapaces, illarū volatu, seu conspectu (quemadmodum quidam

*Numerus
leporum.*

*Falconum
descriptio.*

de

de duabus Sarmatijs fabulatus est) decidant, extinguanturque. Illud quidem experientia ipsa cōstat, si quis venatur accipitre, aut niso, aut alijs falconibus, & interim Kretzet (quam à longè volantem continuò sentiunt) aduolauerit, quòd prædam ulterius nequaquã insequuntur, sed pauidè subsistunt. Retulerunt nobis fide digni ac insignes viri, Kretzet, quando ex illis partibus ubi nidificant, afferuntur, tum aliquando IIII, V, aut VI, in quodam vehiculo ad hoc præparato, simul includuntur: atq; escam quæ illis porrigitur, obseruato certo quodam seuij ordine, capere solent. Id autem ratione, an natura illis indita, an quo alio modo fiat, incertum est. Præterea quemadmodum in alias aues aduerso impetu feruntur, rapacesque existunt: ita inter se ipsas sunt mansuetiores, mutuis sese moribus minimè dilaniantes. Nunquã aqua se, vt ceteræ aues, lauant: sed sola arena, qua pediculos excutiunt, vtuntur. Frigiditate adeò gaudent, vt perpetuò aut super glacie, aut lapide stare soleant. Sed redeo ad institutum. Princeps ex venatione ligneam quandam turrim versus, quæ abest à Moscovia quinque milibus passuum, progressus est, ubi aliquot tentoria erant collocata. primum, magnum & amplem, instar domus, pro se: aliud pro rege Scheale: tertium pro nobis: dein alia pro alijs personis, & rebus. in quæ cum ordine deducti essemus, Princeps in suum pariter ingressus, vesteque cōmutata, nos continuò ad se accerserat, nobisque ingrediētib; sedebat in sede eburnea: latus eius dextrum

dextrum claudebat rex Scheale, nos ex aduerso loco, alijs Oratoribus, dum vel audiuntur, vel de negotijs tractant, destinato. Infra regem sedebāt certi Knesi & consiliarij, in sinistro latere, Knesi iuniores, quos fauore singulari ac gratia sua prosequitur Princeps. Discumbentibus itaq; omnibus, apponebantur primùm confectiones (vt vocant) coriandri, anisi, & amygdalorum: dein nuges, amygdala, atque saccari integra pyramis: quæ ministri genibus flexis Principi, regi, & nobis, tenentes porrigebant. Potus similiter de more dabatur: Princepsq; gratiam suam (vt in prandijs assolet) exhibebat. In priore mea legatione eò loci etiam prandium sumpsimus. Et cum inter prandendum, panis, quem ipsi Beatæ Virgini vocant, quemque quodammodo consecratum venerari, atq; etiam edere, quem denique communiter in habitationibus loco eminentiore honorificè seruare solent, cum fortè tentorio cōmoto in terram decidisset: tum Princeps, atque omnes alij eo casu grauissimè obstupefacti, trepidantes stabant. Tum mox accersitus sacerdos, hunc ex gramine, summo studio ac veneratione colligebat. Pòst finita collatiuncula, potuque quem nobis porrexerat Princeps, sumpto, nos dimiserat, dicēs: Ite nunc. Dimissi, honorificè usque in hospitia nostra deducti fuimus. Habet & aliud genus solatiij, pro quo alijs Oratoribus (vt accepi) solet uti. Aluntur vsq; capti in quadam amplissima & ad hoc constituta domo: in qua Princeps, allumptis Oratoribus, ludos exhibere

Panis Virg.

Aliud solatiij.

bere tolet. Habet quosdā infimæ conditionis homines, qui iubente spectantēq; Principe, ligneis furcis occurrant vris, eosq; ad pugna lacessunt. Congressi tandem, si fortē à provocatis ac in rabiem conuersis vris laniati fuerint, ad Principē currunt clamantes: Domine, ecce vulnerati sumus. quibus Princeps: Abite, inquit, faciam vobis gratiam. Dein illos curare, vestes præterea & certos modios fumenti illis largiri iubet.

*Donaria omni-
bus oblata*
Cæterum cum iam absoluedi dimittendique eramus, honorificē, vt antea, ad prandium inuitati, ac in aulam deducti fuimus. Vtriq; præterea honoraria vestis, zebellinis pellibus tubducta, oblata fuit, qua indutis, inq; Principis conclauē ingressis, Marichaleus continuō vtriusq; nostrū nomine, ordine dicebat: Magne Domine, Leonhardus & Sigismundus, de magna tua gratia, frōtem percutit: hoc est, ob acceptum munus gratias agit. Vesti honorariæ adiunxerat zebellinorum quadragenas duas, hermelinorum verō 300. atq; aspreolorum pelles 1500. In priore legatione addiderat mihi vehiculum, seu traham, cum præstanti equo, & alba vrsina pelle, a'ioque tegumento commodo. Dederat deniq; multa pisciū, Belugæ, Osetri, & Sterled, in aere durata, sed insalsa trusta: meque po' humaniter dimiserat. Porro reliquas ceremonias, quibus in dimittendis Oratoribus vititur Princeps, item quando limites suæ ditionis ingressi Oratores excipiuntur, rursusque dimissi, ad eodē usque reducti trāstantur, sustentanturq; suprà in Lithwano-

rum Oratorum dimissione copiose explicauit.

Cæterum, quia de pace perpetua tractanda, aut saltem inducijs inter Moscoviæ principem ac Poloniæ regē ineundis, à Cæsare CAROLO & fratre eius FERDINANDO Austriæ archiduce, missi fuimus, cæremónicas, quibus Moscoviæ princeps tū in firmandis inducijs utebatur, subiūgere visum est. Conclufus itaq; ac in certā formam redactis cum Sigismundo rege Polonię inducijs, in aulam Principis vocati, cum in habitationem quandam deducti essemus, aderant Lithwani Oratores: veniunt etiam eò Principis cōsiliarij, qui eadē nobiscū concluderant. atq; in hanc sententiam sermone ad Lithwanos conuerso verba faciunt: Voluit quidem Princeps nos, *Religiosa
di inducia* in singularem gratiam ac petitionem magnorum principum, pacem perpetuam cum Sigismundo rege vestro inire. Ea autem cum nullis conditionibus fieri nunc possit, se inducias ad eorundem principum adhortationem inire voluisse. Quibus constituendis, ac legitimē firmandis, vos Princeps occurrere iussit, ac præsentem esse voluit. Tenebant porro literas, quas Princeps regi Poloniæ daturus erat, confectas, sigillo appenso, & eo quidem paruo ac rubro communitas: in cuius sigilli parte priore imago erat, homo nudus equo sine sella insidens, hastaq; draconem tranluerberans: à tergo verò aquila biceps, vtroq; capite coronato, cernebatur. Habebant præterea induciales literas, certa formula compositas: quarum similes, ac eodē exemplo, no-

minibus ac titulis duntaxat mutandis, rex ipse vicissim Principi erat missurus: in quibus nihil prorsus immutatum erat, excepta hac clausula, quæ ad finem literarum addita erat: Nos Petrus Giska palatinus Polocensis & capitaneus Drohitzinensis & Michael Bohulsch Bohutinowtz thesaurarius magni ducatus Lithwaniz, & Stouinensis ac Kamenacensis Capitaneus, Oratores regis Poloniz & Magni Ducis Lithwaniz, fatemur, eoq; etiam nomine crucis signum deosculati sumus, nosq; obstrinximus, Regem videlicet nostrum eadem pariter osculo crucis confirmaturum: in cuius rei meliorem fidem hæc literas nostris signetis communiumus. His itaq; auditis ac visis, omnes vnâ ad Principem vocamur. Ad quem cum ingressi essemus, mox certo loco nos sedere iusserat, ac in hæc verba loquebatur: Ioannes Frincisce, Comes Leonharde, Sigismunde, efflagitastis à nobis Clementis Papæ septimi, ac fratris nostri Caroli, eiusq; fratris Ferdinandi nomine, vt pacem cum Sigismundo Poloniz rege perpetuam iniremus. Eam commodis vtrinque conditionibus facere cum haudquaquam potuimus, rogastis, vt saltem inducias imponeremus. quas quidem amore nostro in principes vestros, nunc facimus, acceptamusq;: super quibus dum Regi iustitiam nostram facimus, easq; confirmamus, vos presentes esse volumus, quod dominis vestris referatis, vos factis, ac iam legitime firmatis inducijs interfuisse, vidisse, nosq; illorum amore hæc omnia fecisse. Qua oratione fi-

ne finita, Michaelem Georgij consiliarium vocat, ac crucem deauratam ex opposito de pariete fune serico pendentem, sumere iubet. Mox consiliarius, sumpto mundo lintheolo, quod super fusorio cantaro, in pelui collocato, iacebat, crucem magna cum veneratione apprehendit, dextraq; tenet. Secretarius pariter literas induciales iunctas vtraque manu tenebat, ita tamen, vt Lithwanorum literæ alteris subiectæ, eatenus prominerent, quatenus clausula, qua se Lithvani obstrinxerant, appareret: super quas simul, vbi Michael dextrâ, qua crucem tenebat, posuisset, Princeps surgens, sermone ad Lithwanorum Oratores conuerso, longa oratione narrabat, se quidem pacem ad singularem petitionem ac cohortationem tantorum Principum, quorum legatos eo nomine ad se missos viderent, non refugisse, si ea vllis sibi commodis conditionibus fieri potuisset: & cum pacem perpetuam inire cum rege illorum non posset, in horum gratiam quinquennales se inducias, vigore literarum/literas digito demonstrans) iniisse: quas quidem, quoad Deus volet, seruabimus, inquit, nostramq; iustitiam fratri nostro Sigismundo regi faciemus: ea tamen conditione, vt similes per omnia literas, eodemq; exemplo scriptas, rex nobis det, easq; presentibus Oratoribus nostris confirmet, iustitiam suam nobis faciat, ac illas ad nos tandem per Oratores nostros transferendas curet. Interim etiam iuramento vos obstringetis, ea omnia & singula regem vestrum facturum, obseruaturumq;.

respicit, seque ter signo crucis, capite toties inclinato, ac manu ad terram ferè dimissa munit: propiusque accedens, labia, ac si oraret, mouens, os lintheolo tergens, inque terram expuens, crucem tandem deosculatus, fronte eam primum, dein utroque oculo attingit. retrocedens, rursus cruce, capite inclinato, se munit. Postea Lithwanos ut accederent, idemq; ipsi facerent, monet. Oratores antequam id facerent, inscriptionem, qua se obstrinxerant, pluribus quidem verbis cōgestam ac compositam, nihil tamen aut parum admodum ultra supradictam sententiam continentē, Bogusius nomine, Ruthenus, recitabat: cuius verba singula Petrus, fide Romanus, collega repetebat. eadem nobis pariter interpretes Principis ad verbum reddebat. Pōst recitata ac interpretata inscriptione, Petrus ac Bogusius ordine ipsam crucem, astante Principe, deosculantur. Quibus finitis, Princeps sedens, in hæc verba loquebatur: Vidistis nos fratri nostro Sigismundo Poloniæ regi, iusticiam nostram ob singularem petitionē Clementis, Caroli & Ferdinandi fecisse. Dicite ergo dominis vestris, tu Ioannes Franciscæ Pax, tu Comes Leonharde Carolo, & tu Sigismū de Ferdinando, nos ea illorum amore, & ne Christianus mutuis bellis fundatur sanguis, fecisse. Hæc cum longa oratione, additis consuetis titulis, perorasset: nos illi vicissim ob singularem eius erga principes nostros obseruantiam, gratias egimus, nosque mandata illius diligenter executuros promissimus. Dein duos ex suis præcipuis con-

consiliarijs & secretariis, ad se vocatis, eosque legatos iam ad Poloniæ regem institutos, Lithwanis innuit. Postremò multa pocula suo iultu allata, nobis, Lithwanis, atq; adeò omnibus & singulis, tam nostris quam Lithwanorum nobilibus, manu sua porrigebat. Lithwanix deniq; Oratores nominatim appellans, dicebat: Quæ nūc egimus, & quæ alioqui ex consiliarijs nostris intellexistis, ea fratri nostro Sigismundo regi exponetis. Hæc cum dixisset, surgit, & rursus inquit: Petre, & tu Bogusi, fratri nostro Sigismundo Poloniæ regi, & magno Duci Lithwanix, vos nostro nomine (caput interim parum mouens) inclinabitis. moxq; sedens, verumq; accersit: dextram illis, atque etiam ipsorum nobilibus ordine porrigit, dicitq;: Ite nunc. atq; sic illos dimiserat.

ITINERA IN MO-

scoviam.

Nno M D. xv. venerant Vienne ad Cæsarem Maximilianum, Vladislaus, & eius filius Ludouicus, Hungariæ & Bohemiæ, ac Sigismundus Poloniæ, reges: vbi contractis ac conclusis matrimonijs filiorum & nepotum, confirmatque mutua amicitia, inter cætera Cæsar pollicitus erat, se Oratores suos ad Basilium Moscorū ducem missurum, qui inter hunc & Poloniæ regem pacem facerent. Ad hanc legationem Cæsar destinabat Christophorum episcopū Labacensem,

ad Danubij
 & Petrum Mraxi. Sed dum Episcopus protraheret negotium, & interim regis Sigismundi secretarius Ioannes Dantiscus, postea Episcopus Vuarmienſis, moræ impatiens, profectionem sedulo vrgeret, hoc legationis munus mihi non ita pridem ex Dania reuerſo, fuit impositum. Mandatis itaq; continuo à Cæsare Haganoæ Alſatiæ oppido acceptis discedens.

Traiecto primum Rheno, per Marchionum Badenſium ditionem & oppida, Raſtat, Etlingen Pförtzach, in ducatum Wuirtembergensem, Conſtat: oppidum denique imperij Eſſingen ad Necarum, quem & Nicrum appellant, ſitum, indeq; Gopingem & Geiſſingen veni.

Vlmæ mox Danubio superato, per Gunſpurg, ac oppidum Purgaw, à quo Marchionatus Burzgovia nomen habet, Auguſtam Vindelicorum ad Lycum fluvium perrexi: vbi me præſtolabantur Gregorius Sagreſki Moſcus nuncius, & Chryſoſtomus Columnus ſecretarius Elizabethæ viduæ Ioannis Sfortiæ Mediolani & Bharij, qui itineris erant comites.

Relicta Auguſta ſub initium anni M. D. XVI. ultra Lycum, per Bauariæ ciuitatis & oppida, Fridberg, Inderſtorff, Freyſingen, id eſt Friſingensem episcopatum ad fluvium Ambor, Landshuet ad Iſerā flu. Gengkhofn, Pfarkirchen, Scharding ad Oenum tranſiuimus. Oenoque superato, ripasq; Danubij legētes, Austriam ſupra Onaſum attigimus. Lincium oppidum in ripa Danubij ſitum, caput eius provinciae ingreſſi, pontemque illic

illic Danubio impositum tranſeuntes, per oppida Galneukirché, Pregartn, Pierpach, Kunſgwiſn, Arbaſpach, Rapoltain, in archiducatuſt Austriæ, atq; adeo oppida Claram vallam, vulgò Tzwelt dictam, Raſtnfeld, Horn, & Retz peruenimus.

Moraviæ recta dein, ultra fluvium Teya, qui pro maiori parte Austriam à Moravia dirimit, oppidū Snoimam appulimus: vbi Petrum Mraxi collegam meum vita deſunctum eſſe intellexi. & ita ſolus hoc munus, quod Cæsari gratum erat, obiui.

Ex Snoima, Vuolfemitz, Brunam, dein Olmutium ſedē Episcopale ad fluvium Morawa ſitā: tres illæ ciuitates Snoima, Bruna & Olmutium ſunt primæ in Marchionatu. indeque Lipnik,

Hranitza, Ger. Vueiſſenkirchn.

Itzin, Ger. Tiſchein.

Oitrawa, Ger. Oittra oppidum: vbi Oſtrawitza fluvium, qui oppidum alluit, & Sileſiam ab ipſa Moravia dirimit, tranſiuimus.

Sileſiæ poſt ducum Theſchinenſium oppidum Freitſtat, ad Elſa fluvium ſitum.

Strumen, Ger. Schwartzwaſſer.

Ptzin, Ger. Ples principatum: à quo progrediendo duorum miliarium ſpacio, eſt pons tranſ Iſtulam, limes Bohemicæ ditionis.

A ponte Iſtulæ Polonica eſt ditio, & uſque Ofchwentzin principatum Germanicè Aufchwitz, quo loco fluvius Sola Iſtulam ingreditur, eſt iter vnus miliaris.

Extra Ofchwentzin, per pontem ſuperamus Iſtulam: & conſectis, 8. miliaribus,

RERVM MOSCOVITICARVM

Poloniæ regni caput Cracoviam peruenimus, currusque nostros trahis impoluimus. A Ciaco via progredi,

Prostowicza, 4. miliar.

Vuissitza. 6. miliar.

Schidlow. 5. mil.

Oppatow, 6. mil.

Sawichost, quatuor mil. ubi rursus trajecto, & ad sinistram relicto Istula fluuiio, Vrsendow, quinque mil.

Lublin, septem miliar. Palatinatum, quo loci certo ac statuto anni tempore insignes habentur nundinæ, ad quas ex varijs oribus partibus homines, Moscovitæ, Lithwani, Tartari, Liwonienses, Prutheni, Rutheni, Germani, Hungari, Armeni Vualachi atque Ebræi confluunt.

Cotzko, octo mil. Antequam huc peruentum est, labitur fluuius Vuiepers, septentrionem versus.

Meseriz octo mil. paulo longius progrediendo, est limes Poloniæ.

Lithwaniæ oppidum Melnik, sex miliar. ad Buh fluuium.

Bielsco, octo, mil.

Narew, quatuor mil. ubi eiusdem nominis fluuius ex quodam lacu & paludibus, quemadmodum Buh, effusus, & in Septentrionem decurrit.

Ex Narew, transeundo syluam octo miliaribus: extra quam est oppidum Grinki, in quo regij homines, qui & comineatum suppeditabant (Pristsawos appellant) & Vuilnam usque deducebant, me præstolabantur. tum in

Grodno,

COMMENTARIJ. 146

Grodno sex miliarib. Est ibi satis commodus pro eius regionis natura principatus. Castrum cum ciuitate ad fluuium Nemen, qui Ger. Mymel appellatur, quiq; ipsam Prussiam albit, quæ olim à supremo Theutonici ordinis magistro gubernabatur. Sed eam nunc Albertus Marchio Brandenburgensis hæreditarij ducatus nomine tenet. Crononem hunc fluuium puto, alludens nomini oppidi. ibi Ioannes Saworsinski, à Michaele Linski in ea domo, aut (ut aiunt) curia, in qua hospitatus eram, oppressus est. Porro hic reliqui Moscorum nūcium, quem rex Vuilnam ingredi prohibuit. Inde progressus,

Prelai, duo miliaria.

Vuolconick, quinque milia.

Rudniki, quatuor miliaria.

Vuilnam, quatuor miliaria quoq;.

Ante Vuilnam autem viri insignes præstolabantur, qui me regis nomine cum honorificè exceperunt, atque in traham, seu amplum vehiculū puluinaribus stratum, & stragulis auro & serico contextis collocatum, regijs ministris latus utrūque cludentibus, officiumque perinde ac si ipse rex veheretur præstantibus, in hospitium usque; deduxissent: mox aderat Petrus Tomitzki, tunc episcopus Premisliensis, regni Poloniæ vicecancellarius, vir omnium testimonio virtute singulari ac vitæ integritate præditus, meque regis pariter nomine humanissimè consalutauit, excepitque. Ad ipsum deniq; regē, magna aulicorum caterna sequēte, paulo post deduxit: à quo multis prima

ris vltis, proceribusq; magni ducatus Litwaniæ præsentibus, honestissimè exceptus fueram.

Vuilnae per id eo tempore inter cætera, matrimonium inter ipsum regem, & Bonam Ioannis Galeacij Sfortiæ ducis Mediolani filiam, Cæsare promouente, me nuncio, contractum atque conclusum fuit.

Erant ibi in arctis custodijs tres Moscovitici duces, quibus summa rerum, atque adeò Moscoviticus exercitus, anno. M.D.XIIII. ad Orssam commissus fuerat: inter quos erat Ioannes Czeldin primus. Quos equidem regis permissu salutatus, eo quo potui studio consolabar.

Vuilna caput magni ducatus Lithwaniæ, eo loci sita est, quo confluunt Vuelia & Vuilna fluij: inq; Nemen, seu Crononè illabūtur. In ea relicto Chrysostomo Columno, non diu detinebar.

Vuilnam die XIIII. Martij egressus, non publica atq; vsitata via. quarū vna per Smolentzko, altera verò per Liwoniam itur in Moscoviam: sed media inter has vsus, rectà Nementschin quatuor miliaribus, indeque Swintrawa octo miliaribus, superato Schamena fluuiio, perueni.

Sequenti die Disla, sex mil. vbi eiuidem nominis lacus est: atq; Driswet, quatuor mil. vbi nuncius Mosci, quem Grodno reliquerat ad me redijt.

Braslaw, quatuor miliaribus ad lacum Nawer, qui in longitudinem vno miliari patet.

Dedina, 5 mil. atq; Dwina fluuiū, quē Liwonienfes (quorum ditionem percurrit) Duna appellant (sunt qui Turantum esse volunt) attigimus.

Drissam

Drissam dein septem mil. properantes, rursus sub Betha oppido ad Dwina fluuium peruenimus: per quem glacie concretum vehiculis, eius gentis more, 16. miliaribus sursum versus dum veheremur, duæ nobis tritæ viæ occurrerunt. Cum itaque vtram ingrederemur, dubitarem: mox seruicorem in domum rustici in ipsa sita tentatam mili. quia verò sub meridiem glacies magnopere liq. elcebat, nuncius iuxta ripam liquefacta ac fracta glacie demersus, vix tandem extractus fuit. accidit etiam, vt quodam loco fluuius vtrinque liquefacta prorsus, & absumpta glacie, ea duntaxat glaciei parte, quam continua vectio indurauerat, imò non nisi quatenus vehiculorum orbitæ complectebantur, nobis tanquam pons quidam, non sine graui horrore ac periculo transitum daret. Augebat metum fama communis: quia non diu antè, aliquot centum Moscoviticos prædones, pereundem fluuium glacie concretum transeuntes, ad vnum omnes fuisse submersos, ferebatur.

A Drissa Doporoski sex miliaribus, indeque Polotzco principatum, quem Vuaiwodatum appellant, ad Dwina fluuium, quem alij Rubonem appellant, venimus: vbi honorificè, in maxima hominum occurrentium frequentia excepti, magnificè, ac lautè tractati, ad proximam denique mansionem vsque deducti fuimus.

Inter Vuilnam & Polotzco plurimi lacus, crebræ paludes, atque immentæ longitudinis sylvæ sunt, vt quæ ad quinquaginta miliaribus Ger. protenduntur.

Vltæ

*Pentium
Omnes*

Vltimus progressi iter, in limitibus regni minimè tutum, ob crebras vtriusque partis excursiones, hospitium desertum, aut nulla habuimus: per quæ magnas paludes ac sylvas, tandem Harbise & Mielenki, pastorum casas, venimus: in quo itinere I. Ichwanus deductor me deseruerat. Accedebat a. I. hospitiorum incommoditatem, itineris summa difficultas. siquidè inter lacus et paludes niue & glacie labefcente nobis eundum erat, dum Nulcham oppidum, ad quendam eiusdè nominis lacum situm, indeque Quadassen quatuor miliaribus, quò loci cum magno pauore & periculo lacum quendam, aqua supra glaciem extante transimus, atque ad tuguriolum rustici cuiusdam peruenimus, quò ex ditione Mosci. Georgij comitis mei cura commentus allatus erat. Eo loci equidem limites vtriusque Principis obseruare ac discernere non potui.

Moscowiæ sine contradictione ditio Consulari ubi, duobus fluuijs Vuelicarecka & Dsternicza traiectis, indeq; duob. mil. cõfectis, venimus ad

Opotzka ciuitatem cum castro, ad Vuelicarecka sitam. quò loci natans pons est, quem equi plerunq; genu tenus in aqua trãseunt. Hanc arcè rex Poloniæ, dũ ego Moscowiæ de pace tractarem, obsederat. In illis porro locis, quanquã propter crebras paludes, sylvas, & innumeros fluuios, exercitus aliquò comodè duci nõ posse videatur: nihilominus tamen quocunque volunt, rectà contendunt: colonorum nimirum multitudine premissa, qui quælibet impedimèta arboresq;
inci:

Incidendo submouere, paludes ac fluuios pontibus sternere coguntur.

Vuoronecz dein octomiliaribus oppidam situm ad Storet fluuium, qui recepto in le Vuoronecz fluuium, non longè intra oppidum Vuelicarecka inhabitur.

Fiburg quinque miliar.

Vuolodimeretz oppidum cum propugnaculo, 3. ferè miliar.

Brod coloni cuiusdam domum, pariter. 3. mil. indeque. 5. miliaribus emensis, stratoque ponte per Vsa fluuium, qui Scholonam influit.

Parcho ciuitatem, cum castro, ad Scholona fluuium sitam: Opoca villam quandã, sub quo Vuidocho fluuius Suchanam ingreditur, quinq; miliaribus. inde septem superatis fluuijs,

Reisch villam, quinq; pariter miliar.

Dwerenbutig villam, 5. mil. infra quam dimidio miliari Pichega Strupin fluuium in le recepto, influit Scholonam: in quem alij quatuor fluuij, quos eo die transuimus, illabuntur.

Sotoki homuncionis domum. 5. miliar. à qua 4. miliar. Nowogardiam tandem magnam quarta Aprilis attigimus. Cæterum à Polotzko Nowogardiam usq; tot paludes ac fluuios superauimus, vt eorum nomina ac numerum ne incolæ quidem teneant: tantum abest, vt illos quispiam commemorare ac describere posset.

Nowogardiæ paululum respiciens, ac septem diebus quiescens, ab ipso locumtenente in die Palmarũ conuiuio acceptus fui: atq; ab eodè

amanter admonitus, vt seruatoribus equisq; illic relictis, per duos milites, seu postarum (vulgo loquuntur) equos Moscoviam irem. Cui morem gerens, egressus primum Beodnitz quatuor miliaria, indeque totius diei iter iuxta Msta fluvium, qui navigabilis est, & ex Samstin lacu oritur, confeci. Eo porro die cum per pratum, liquecente iam niue, citato equorum cursu proficisceremur, pueri mei natione Lichwani equulus ceciderat, ita vt cum puero prorsus precipitaretur: seq; denud in modum rotæ conuoluens, in posteriores pedes daret, consisteretq; & interea nec terram latere attingeret, nec puerum sub se prostratū ac iacentem læderet.

Post rectā Seitskow, vltra fluvium Nischa, 6. mil.

Harosci vltra fluvium Calacha, septem milia.

Oreat Rechelwitz ad fluvium Palamit, septem mil. Eodem die transiimus. 8. fluuios, & vnum lacum, congelatum quidem, sed aqua supra glaciem completum.

Tandem sexta feria ante Paschatis festum, in domum postarum peruenimus, tresque lacus superauimus: primum Voldai, qui vno miliari in latitudinem, duobus verò in longitudinē patebat: secundum Lutinitch, non admodum magnum: tertium Ihedra, cui eiusdem nominis villa ab Oreat octo miliaribus adiacet. quo sanè die per hosce lacus, congelatos adhuc, sed aquarum multitudine niue liquecente inundantes, tritam viam secuti, difficilissimum ac periculossimum iter habuimus: nec desistere de via publica cum ob niuis altitudinem

dinem, tum quod de huiusmodi viam alacius temere appareretur, tum quod coniectura tam difficili atq; periculoso itinere, venissemus.

Choitilowa septem milia. infra quam duobus Schlingwa & Snai fluuijs, eo loco quo conflunt, inque Msta fluvium illabuntur, superatis, Vuoloschak attigimus: ibique in die Paschatis quieuius. Post septem miliaribus confectis, traiectoq; Twerza fluuio,

Vuedrapusta oppidum in ripa situm: indeq; 7. miliar. descendentes,

Dwerschak civitatem, infra quam 2. mil. Schegima fluuio naucula piscatoria transmissa, in

Ossoga oppido, vno die quieuius. sequenti die per Twerza fluuiū septē miliaribus navigantes,

Medina appulimus. sumptoque prandio, rursus naiculā ingressi. 7. miliaribus Vuolgā, celeberrimum fluvium, atque adeo

Twer principatū attigimus. vbi sumpta maiore naui, per Vuolgā navigantes, non ita longè post ad congelatum, ac glacierum frustis retertum ipsum fluvium venimus: inq; quodam loco maximo labore ac sudore appulimus. altumque congesta in acervum glacie, quam vix tandem superauimus: indeq; pedestri itinere in coloniam cuiusdam domum venientes, paruosq; ibi repertos equos conscendentes, ad monasterium diui Heliae venimus. vbi commutatis equis,

Gerodin oppidum ad Vuolguam sitam, tribus inde miliaribus rectaq; post

Schoffa 3. miliaribus,

RERVM MOSCOVITICARVM

Dſchorno domum poſtarum, 3. mil.
 Clin oppidum, ad fluuium Ianuga ſitū, 6. mil.
 Pieſſack domum poſtarum, 3. mil.
 Schorna, ad fluuium eiuldem nominis ſitum,
 6. miliar.

Moscowiam, 3. mil. tandem decima octaua Aprilis peruenimus: vbi quomodo conſalutatus atq; exceptus fuerim, abundè ſatis in hoc libro expoſui, cum de exceptione ac tractatione Oratorum egiſſem.

REDITVS.

Ixi ab initio, me in Moscoviā ad componendos Poloniae & Moscoviae principes, à Diuo Maximiliano Imperatore miſſum fuiſſe, ſed re infecta inde reſiſſe. nam dum Moscovię præſentibus etiam regis Poloniae Oratoribus, de pace ac concordia tractarem, interim rex inſtructo exercitu Oporzka caſtrum, nequicquam tamen, oppugnabat. quare Princeps inducias cum rege facere pernegabat: meque intercepto quidem negotio, honorificè tamen dimiſerat. Relicta itaque Moscovia, rectā

Moiſeisko, 18. mil.

Vuiſſma, 26. mil.

Drogobuſch, 18. mil.

Smolensko dein, 18. mil. perueni. abinde duabus noctibus ibi ſub dio in magnis nimbibus quieuiſſus: vbi ab deductoribus meis laute ac honorificè tractabar, & ſtrato in longū aliquāto altius ſœno,

COMMENTARIUM

150

ſœno, corticibus arborum ſuperimpoſitis, ſtrato-
 tisq; linteis, attractis more Turcarū ſeu Tartaro-
 rum pedibus menſæ accumbentes, cibum capie-
 bamus, bibendoq; aliquanto largius, coenam pro-
 ducebamus. Altera nocte veneramus ad quendā
 fluuium, minimè tum quidem congelatum: ſed
 poſt medium noctis, ob infeſtum frigus uſque adeo
 concretum, vt per glaciem priuſquam decē
 onuſta etiam vehicula traducta ſint. equi verò alio
 loco, quo celerius maioreq; impetu decurrebat
 fluuius, compulſi. fracta glacie tranſibant. Eo
 loci duodecim à Smolensko milia. relictis dedu-
 ctoribus, in Lithwaniam proſectus ſum: & à limite octo mil. ad

Dobrownā veni, vbi rerum neceſſariarū iuſtā
 quidē copiam, ſed hoſpitum Lithvanicū habui.

Orſam quatuor mil. quouſq; à Vuiſſma à dextris
 Boryſthenem habuimus, quem tum haud lō-
 go intervallo ſupra inſraq; Smolensko trajcere
 cogebamur. eoq; circa Orſam relictō, rectā

Druzek, 8. mil.

Grodno, 11. mil.

Boriſow, 6. mil. ad fluuium Bereſina, cuius fontes
 Ptolemæus Boryſtheni adſcribit.

Lohofchakh, 8. mil.

Radochoſtpe, 7. ſerè mil.

Craſno Sello, 2. mil.

Modoleſch, 2. mil.

Crewa oppidum cum caſtro deſerto, 6. mil.

Mednick pariter oppidum cum caſtro deſerto,
 7. mil. indeque

V 2 Vui-

RERVM MOSCOVITICARVM

Vulnam tãdem puenimus:ibiq; post regis in
Poloniam regressum, paucis diebus, dum seruito
res cum equis meis ex Nowogardia per Liwo
niam reuenterentur, cõmoratus sum. quibus rece
ptis, mox inde quatuor miliaribus de via in Tro
ki deflexi, vt ibi in quodam horto conclusos ac
consepitos Bitontes, quos *Alij Vros, Ger.* verò Au
roxn appellant, viderem. Palatinus porrò, et si
meo inexpectato ac improviso aduentu quodã
modo offende batur, me nihilominus tamen ad
prandium inuitauit: cui intererat Scheachmet
rex Sawolensis Tartarus: qui eò loci in duob. mu
ratis, & inter lacus extructis castris, veluti liberis
custodijs, honestè seruabatur, Is inter pranden
dũ varijs de rebus per interpretem mecum collo
quebatur: Cæsarem præterea fratrem suum appel
labat, omnesque principes ac reges inter se esse
fratres dicebat.

Sumpto prandio, acceptoq; à Palatino iuxta
Lithwanorum cōsuetudinem munere, primùm
Moroschei oppidum, dein Grodno 15 miliaria.

Grinki, 6. miliar. Sylua pòst superata,

Narew, 8. miliar. atq;

Bielsko oppidum venimus, vbi Nicolaum Radowil palatinum Vilnensem offendi, cui iam antea Cæsaris literas reddideram: qui etsi antea me equo gradario, duobusq; alijs pro vehiculo donauerat, castratū tamen & bonū iā denuò equū dono dedit: obtrusitq; præterea aureos aliquot Hūgaricales, adhortādo, vt ex his annulū mihi fieri curarē, quo induto, quotidieq; inspecto, sui facilius,

COMMENTARIJ.

157

cilius, & præsertim apud Cæsarem recorderer. Ex Bielsko in Bresti castrū cū oppido ligneo, ad fluviū Buh, in quem Muchawetz illabitur,

Lamas oppidum: vbi Lithwania relicta,

Poloniæ primum oppidum Partzow ingres-
sus, supra quod non ita longo intervallo Ialoni-
ca fluviolus labitur, Lithwaniamq; à Polonia di-
rimit. post

Lublin, 9. miliar.

Rubin,

Vriendoff,

Sawicholt, ad traiectum Istulæ.

Sandomir civitatem cum castro, ad Istulam fir-
tam, distantemq; à Lublin 18. miliar.

Poloniza, ad fluviū Czerna: in quo nobilissimī
piscēs, quos vulgo Lachs appellant, capiuntur.

Ciuitatem nouam Cortzin appellatam, oppidum cum castro murato.

Admonet me hic locus rei prodigiosæ, & penè
incredibilis, quam minimè prætereundam esse
putavi. Cum quodam tempore ex Lithwania re-
direm per hanc regionem, incidi in hominem ap-
ud Polonos primarium Martinum Sworows-
ki: qui me multis precibus inuitatum, in domum
suam deduxit, ibiq; quàm lautissimè habuit. Dū-
que, ut sit, familiariter multis de rebus colloque-
remur, narrauit idem mihi, virum quendam no-
bilem cognomento Pierstinski, quo tempore Si-
gismundus rex circa Borysthenem belligeraretur,
graviorem armaturam equestrem indutum,
sub ipsa vsq; genua, inter Smolensko & Do-

*4. Anna Pa.
panda.* brownam ingressum Borysthenem, ibique ab eo quo rabie correpto, in medium flumen abruptum & excussum esse. & cum diu non comparuisset, ac planè pro perduto & deplorato habitus esset, subito sub aquis in ripam egressum esse, ipso rege Sigismundo & eius exercitu tribus ferè hominum millibus inspectantibus. Etsi verò auctoritate hominis mouebar, tamen cum difficilia creditu dicere visus esset, euenit, vt eodem die ipso, Martino comitante, huc ad nouam ciuitatè Corczin perueniremus: vbi tum vir summa apud Polonos dignitate, Christophorus Schidloweczki castellanus Cracowienfis, & eiusdem loci Capitaneus, agebat. Ibi cum idem me splendissimo conuiuio cum multis alijs clarissimis viris excepisset, recurrente narrationis illius de Pierstinski memoria, non potui mihi temperare, quin de ea mentionem facerem: quòd sanè peropportunè accidit. Nam hoc non tantum conuiuæ ipsi, etiam regem ipsum tanquam oculatum testem citantes, confirmarunt: sed aderat in eodem conuiuio ipsemet Pierstinski, qui casum hunc suum ita exposuit, vt pro credibili haberi possit. Dixit autem, quòd equo excussus ter se extulerit supra aquas: atq; ibi venisse sibi in mentem, quòd antè dici audiuisset, pro perduto habendum esse eum, cui non succurritur, cum tertio effertur. Itaque se oculos aperuisse, atque ita sublata altera manu esse progressum, ceu signo dato, vt ei subueniretur. Rogatus autem, an hausisset aquam? bis se hausisse, respondit. Hæc
vt au-

vt audita mihi sunt, ita alijs narrata volo. Sed nunc ad continuandum iter meum reuertor.

Prostwitz, vbi optima cernisia coquitur. idèq;

Cracowiam, caput regni, sedem regalem, ad Istulam sitam, 18. mil. à Sandomir distantem, vrbem inquam clericorum, studiosorum atq; mercatorum frequentia celebrem, peruenimus: ex qua, à Rege ipso, cui opera mea grata erat, munere accepto, honestissimè fui dimissus. restaq;

Lipowetz sub castrum, sacerdotum aliquid grauius delinquentium carcerem:

Indèq; 3. mil. Oswentzin, Silesiæ quidem oppidum. Polonica tamen ditionis, ad Istulam situm: quo loco Sola fluuius ex montibus, qui Silesiam ab Hungaria diuidunt, decurrens, Istulam ingreditur. Non longè sub eodem oppido Preysla fluuius ex alia parte Istulæ, Silesiam à Polonica & Bohemica ditione dirimit, Istulam quoq; influit.

Ptzina, Ger. Ples, principatum in Silesia Bohemica ditionis, 3. mil.

Strumen Ger. Schwartzwasser, 2. mil.

Freystaetl, ducum Teschenensium oppidum, quod Elsa fluuius præterlabitur, qui in Oderam exoneratur.

Morauia dein Ostrawa oppidum, quod Ostrawitz fluuius alluit, Silesiaq; à Morauia diuidit.

Itschin, Ger. Titzein oppidum, quatuor milia.

Hranitza, Ger. V ueissenkirchen oppidum, quod Betwna fluuius præterlabitur, 1. mil.

Lipnik, 1. mil. vnde cum V uistriciam, 2. miliar. rectà contendentes, fortè ex quodam colle

Nicolaus Czarnitz, cras provincia nobilis, ubi nos obuios conspexisset, mox pixide arrepta, ad cōflictum se quocummodo cum duobus comitibus pręparabat. Qua re equidem non temeritate, non hominis, sed ebrietatem potius animaduertentem ac continuo seruitutibus mandaueram, ut ei nobis occurrenti media via cederent. Sed ille hoc humanitatis officio neglecto, in altam niuē se coniecerat, nosq; prętereuntes toruē intuebatur. seruosq; à tergo cum vehiculis sequentes, ad hoc ipsum genus officij, quod illi pręstare haudquaquā poterant, cogebat: strictoq; gladio minabatur. Ea re exorto vtrinq; clamore, factoq; seruatorū qui pōst erant concursu, ipse mox telobalistę læsus, equus pariter vulneratus sub eo cōciderat. Postea cum Moscis Oratoribus iter institutum prosecutus, veni Olmutziū, quō ille quoq; sanctius peruenerat: statimq; veluti eius regionis incolā notus, turba hominum (qui in fodēdis aggerendisq; piscinis operā locāt) collecta, vlciscite se volebat. Cuius ego tamen conatus maturo consilio repressi, ac intercepti. Ex Olmutzio, Bischow oppidulum, 4. miliar.

Niklsburg, 4. mil. arcem splendidam, cum oppido. quod est vno miliarī vltra Teyam fluium, qui multis in locis Austriam à Morauia dirimit, situm est, Morauię tamen adiacet, eiusq; ditioni subiecta est.

Austrię inde oppidulum Milsdtach, 3. miliar. Vlnschkirchen, 3. miliar.

Viennam, ad Danubium sitam vibē, à multis scripto-

scriptoribus celebratam, tribus pariter miliaribus coniectis peruenimus: quō equidem duo integra vehicula ex Moscovia vsque deduxi.

Ex Vienna, Nouam ciuitatē. 8. miliar. indeque vltra montem Semring, interque Styrię montes Salisburgum vsq; veni. Pōst Oeniponti, in Comitatu Tirolensi oppido. Cęsarem assecutus: cuius Maiestati non solum ea quę ex mandatis gesseram, grata erant: sed etiā relatio de cęremonijs & cōsuetudine Mosconitarum, auditu valde incunda. Quare etiam Matthęus Cardinalis Salisburgensis, Cęsari admodum charus, Princeps industrius, & in rebus agēdis versatissimus, iocose corā Cęsare protestatus est, ne Cęsar se absente, reliquū cęremoniarū ex me audiret, cognosceretue.

Expedito mox ac dimisso à Cęsare Moscorū Oratore, equidem in Hungariam ad regem Ludouicum, cum sub id tempus institutus Orator fuisset, eundem per Oeneum ac Danubium Viennam deduxi: eoque ibi relicto, ipse continuō Panonium currum conscendi, quo trijugis equabus curru volitante celerrime ferebar, paucisque horis Budam triginta duobus miliar. perueni. Tante autem caleritatis causa est, tam commoda periusta interualla respiratio equorum, & permutatio. Quarum prima vtuntur in Pruk, oppidulo ad Leptham fluium, qui austriam ab Hungaria diuidit, distatq; a Vienna. 6. mil. Secunda in Owar castro, cum oppidulo, Ger. Altenburg, 5. mil. Tertia in Iaurino oppido, sedeque Episcopali. Hunc locum Hungari Iurr. Germani verō ab

RERVM MOSCOVITICARVM

Raba fluvio, qui oppidum alluit, Danubiumque ingreditur, Rab appellant. Hoc quidem in loco, qui ab Owar. 5. miliaribus distat, equos permittant. Quarta, sex infra Iaurinum miliaribus, in pago Cotzi, à quo & vectores currus nomen acceperunt: Cotzi que adhuc promiscue appellantur. Ultima in Vuark pago, quinque à Cotzi miliaribus: quò loci equorum soleas, num qui clavi vacillant, aut desint, inspiciunt, currus loraque sarcunt: quibus omnibus relictis, Budam, sedem regalem, 5. iude mil. inuehuntur.

Budæ sede regia exposita, ac confecta legatione, finitisque comitijs, quæ haud procul ab urbe, ab eo loco quo celebrantur, Rakhusch vulgò appellantur, à rege honestissime dimissus, ad Cæsarem redij: qui proximo Ianuario post, anno scilicet Domini. 1519. mortem obiit. Hancq; in Hungariam profectionem, quòd Moscoviticæ coniuncta, vnoque propè & continuo itinere confecta fuit, adijcere volui.

Cæterum cum in regni Hungariæ mentione inciderim, non possum equidem sine gemitu & gravissimo dolore commemorare, quomodo hoc regnum antea florentissimum & potentissimum, omnibus quodammodo intuentibus tam subito afflictissimū factum sit. Est quidem, ut cæteris rebus omnibus, ita etiam regnis & imperijs terminus quidam constitutus: sed nobilissimum Hungariæ regnum certè non tam fatis trahentibus, quàm mala & iniqua administratione, planè ad interitum redactum esse videtur. Mathias rex,

COMMENTARIUM.

154

rex, neque regio sanguine natus, neq; vêtusto dum *Matthias*. cum aut principum stemmate clarus, non tamen nomine solum rex fuit, sed ipsa re regem præstitit: ac non modò Turcarum principi fortiter resistit, eiusq; gravissimas impressiones inuictus sustinuit: verum & ipsi Romanorum Imperatori, atque adeò Boemiæ & Poloniæ regibus negocium fecit: denique omnibus vicinis suis terrori fuit. Quemadmodum autem huius regis virtute, ac rebus præclare gestis, Hungariæ regnum ad summam potentiam ipso vivente pervenerat: ita eo sublato, quasi mole sua laborans, inclinare cœpit. Nam qui ei succelsit Vladislavus Boemiæ rex, Casimiri Poloniæ regis filius primogenitus, princeps quidem pius, religiosus, & vitæ inculpatæ: sed ad moderandam tam bellicosam gentem, in tanti præsertim hostis vicinitate, minimè sufficiens fuit. Etenim tot rebus secundis ferociores & insolentiores facti Hungari, benignitate & clementia regis abutebantur ad licentiam, luxuriam, desidiam, fastum: quæ vitia eò tandem evasere, ut etiam rex ipse contemptui haberetur. Porro Vladislav defuncto, sub eius filio Ludouico eum hæc ipsa vitia magis ac magis inualuere: tum si qua reliqua fuit belli disciplina, ea tota est amissa: nec potuit rex puer his malis ob ætatem moderari: nec alioqui ad eam, quam decebat gravitate educatus fuit. Primores regni, ac præcipue prælati, luxu penè incredibili distuebant: & certabant quasi æmulatione quadam tum inter se, tum cum baronibus, ut alij alios profusione & splendore vin-

Mors in Cæsarem redij.

ausa desin-
tis Ungariæ

Vladislav

Luxus.

Supplicia

vincerent. Idem nobilitatem partim beneficijs ac præmijs, partim etiam potentia ac metu sibi obnoxiam tenebant, vt plures affectatores haberent, ac eorum studijs & acclamationibus in publicis conuentibus iuuarentur. Mirum dictu, quæ pompa, quo apparatu, ac quibus equitū vtriusque armaturæ copijs Budā sunt ingressi, præcinētibus tubicinibus ad cuiusdam quasi triumphi speciem.

Porrò in regiam cum irent, aut inde redirent, tanto deductorum & stipatorum comitatu vndique septi incedebant, vt vici & plateæ vix cateruiam caperent. Cum verò prandendum esset, tota vrbe ad ædes cuiusque tubæ non aliter atque in castris resonabant, & ducebantur prandia in multas horas, quæ somnus & quies excipiebant, cum contra quasi solitudo quædam esset circa regem: & fines regni interea destituti necessarijs præsidij, impune ab hostibus vastarentur. Episcopatus dignitates, & præcipua quæque officia promiscue, non pro meritorū ratione, cōferebantur: & quo plus potentiæ quisque obtinebat, hoc plus iuris habere credebatur. Itaq; laborabat iusticia, & premebantur infirmiores: ac omni bono ordine sublato atq; euerso, subinde inueniebatur aliquid, quod Reipubl. habemini. *utrumque* frimento afferret: cuiusmodi fuit illa inno-
argenteæ monetæ licentia, per quam *utrumque* nis numis conflatis, alij deteriores *utrumque* bantur: & his rursus sublatis, alij *utrumque* res: qui tamen iustum precium tenere *utrumque* rant, sed nunc pluris, nunc minoris habent

(prout locupletiorum cupiditati libuit:) qui etiā *utrumque* am priuaris penè palam impune sunt *utrumque* ad *utrumque* ea erat in *utrumque* garia omnium rerum inclinatio, vel potius cōturbatio, vt quivis vel minimam experientiam habens, regnum hoc tot malis obnoxium, etiamsi nullum vicium haberet hostem, mox perire oportere perspiceret. Ego quidem certè cum oratorē Principis mei Budę agerem, non dubitavi, quasi aliud agens, Ierenis. Hungariæ regiam Mariam admonere, vt futura consideraret, sibi que in omnē euentum præsidij aliquid compararet & seponeret: neque aut domini & mariti sui potentiæ & iuuetæ, aut fratrum suorū opibus nimium fideret. Nā hæc omnia morti & infinitis casib. obnoxia esse. Meminisset veteris proverbij, quo fertur, Bonū esse, habere amicos: sed mileros esse, qui his uti cogantur. Gentem Hungaricam ferocem & inquietam, seditiosam & turbulentam, aduenis & exteris parum æquam & amicam esse. Imminere Hūgaricæ hostem potentissimum: neq; quicquā magis affectare, quā vt id suam in potestatem redigat. Referre itaq; ipsius, vt aliquid recondat, vnde sibi & suis, si quid aduersi accidat, opitulari possit. Et alioqui magis regium esse, iuuare alios, quā alieno auxilio indigere. Etsi verò bonam in partem pro more regio accepta fuit hæc admonitio, minusq; actæ sunt gratiæ: tamen quod mihi tū præfagebat animus, quodq; metuebam, nihil proficiētibus bonis ac fidis monitoribus, & cōsultoribus ingenti nostro malo euenit: neq; dum huius

tragœdiæ finis est. Aula mansit, qualis erat: & nihil remissum est à pompa, fastu, insolentia ac luxu, donec concideret. vt non ineptè quidam ex aulicis tum dixerit, se nunquam vidisse vel audisse regnum vllum, quod maiore, atque Hungaria, æ gaudio & tripudio periret.

Et si verò planè desperatæ res Hûgarorum essent, tanta tamen eorum erat insolentia, vt hostem præpotentem & vicinum, Turcâ, non modò superbè contemnere, sed etiam iniurijs & contumelijs aduersus se prouocare non dubitarent. Nam cum hic, qui nunc imperat, Solimannus, patre suo defuncto de more denunciasset vicinis, se paterno solio potitum esse, & portam suam patere omnibus, siue pacem siue bellum petentibus: idque præcipuè per Oratores suos Hungaris significasset: nec desissent qui suaderet, eos cum Polonis, vt antea, à Solimanno pacem petere debere: Hungari non modò repudiare consilia salutaria, sed etiam Oratores ipsos Turcæ captos detinere. Qua contumelia irritatus Solimannus, Hungariam hostiliter inuasit: captaque primùm Nandoralba, fortissimo non tantum Hungariæ, sed vniuersi orbis Christiani propugnaculo, ad alia capienda progressus, eò peruenit, vt regia sede Buda & precipuis quibusque ac munitissimis arcibus, ipsaque regni parte optima & florentissima potiretur. Vnde ijs quæ restant, nunc ita imminet, vt penè pro victis ac debellatis haberi possint. Videbantur quidè sibi Hungari aliquam habere causam ad detinendos Solimanni Oratores,

res, quòd pater eius Oratorem Hungarorū ad se missum Barnabam Bel detinuisset, secumq; in expeditionem aduersus Sultanū susceptam duxisset: què tamen eo bello confecto, bene muneratum remiserat. Sed musitandum hoc erat potius Hungaris: cū, vt dicitur, vana sit sine viribus ira: quàm per impotentem vltionem prouocato potentiori sibi exitium accersere, & in idem discrimen vicinos adducere. Cum Solimannus Budâ antè semel captam, sed Ioanni Zapolitano redditam, denuò profligato exercitu nostro, qui eā post Ioannis mortem obsessam tenebat, denuò cæpisset & occupasset: ego ad eum Principis mei nomine, cū illustri Comite Nicolao à Salmis, Orator accessi: & in parte pacis habui, dextrâ osculari tyranni. Quo tempore non tantum de tota Hungaria, sed etiam conterminis prouincijs actū esse videbatur.

Porrò quàm iniquè comparata fuerit pugna Ludouici regis cum Solimanno, notius est quàm vt dicere sit necesse. Obiectus est rex adolescens, militiæ rudis, & nullo ante in bello versatus, cū paucis, magna ex parte imbellibus, hosti callidissimo, ac multis recentibus victorijs exultanti: trahentique secum robur exercitus, quo orientè & magnam Europæ partem debellarat. Quæ præcipuè futuræ erant Hungarorum vires, eas Ioannes Zapoliensis Vuaywoda Transyluanus apud se retinuit, neque in auxilium regis sui accedere permisit. Idem verò extincto rege, sceptrâ inuasit, quæ dudū concupiuerat: imò quæ ei pater ipsius

Ludouici
regis
Cuius Solimannus

ipſius Stephanus Zapolienſis, adhuc puero deſtinat. Memini enim me audiuiſſe à Ioanne Lazki, qui Caſimiri regis Poloniæ ſecretarius, ac poſtea Archiepiſcopus Gneſnenſis fuit: hunc Stephanum Zapolienſem, quum, Mathia rege mortuo, apud quem ſummam authoritatem obtinuerat, de creando nouo Rege ageretur, filium ſuum Ioannem adhuc infantem complexū, dixiſſe: Si tantulus eſſes fili (modo corporis paulo maiore oſtenſo) nunc rex Hungariæ eſſes. Idque idem Archiepiſcopus ceu bene ominatum, & quaſi præiudicii cuiusdē vim habens, nō deſtitit iactitare, cū inter nos de pace inter Principem meum & Ioannem concilianda ageretur. Quod autem euenit, vt Ioannes dignitatem & ſedem Regiam cū aliqua parte Hungariæ per Solimannum obtineret: idem nunc etiam ſoboles eius, aut hi potius in quorum poteſtate eſt, cōtra omnia iura & pacta affectant: nihil penſi habentes, neque cogitantes, quàm perfidioſè antea à tyranno tractati, & Buda eiecti fuerint. Sed ſeruntur *excecati* regnādi libidine animi in interitum ſuum, eodemque *vicinos trahunt*.

Si Chriſtiano orbi nullū fuiſſet in Hungaria præſidium (quod tamen fuiſſe maximum, quotidiana experientia, & iam clades additæ cladibus teſtantur) tamen vel propter ſolas opes, quas Deus optimus maximus in Hungariam largiſſimè effudit, & inde vicinis nationibus ſuppeditauit, non tantum Hungaris ipſis, ſed Chriſtianis omnibus, pro eius ſalute, tanquam pro communi patria,

tria, eſſet laborandum. Nam quid ferè eſt in tota rerum natura boni & precioſi, quod Hungaria non habeat? Si metalla quæras, quæ pars eſt orbis Hungaria ſecundior auro, argento, cupro, chalybe, ferro? Nam plumbi minus habet, & ſtanno carere dicitur: ſi tamen carere eſt, quod nondum inueniri contigit. Quin & ſalem metallicū habet, optimum & puriſſimum, qui inſtar lapidum in lapidinis cæditur.

Et quod iurè mireris, alicubi etiam aquæ metallo-*Aque metall.*rum ſpeciem vertunt, & ex ferro cuprum reddunt. Vina dat pro locorum diuerſitate, vt ſit, diuerſa: ſed plerique in locis etiam extra ſirmium, vini prouentu & bonitate clarum, quod amiſſimus, tam generoſa & excellentia, vt pro Creticis haberi poſſint. Taceo frugum ac omnis generis optimorum fructuum infinitam copiam. Porro ſeras, & quicquid venatu vel aucupio capitur, quid attinet commemorare? Ita enim hiæ abundat Hungaria, vt interdiceret ruſticis, ne vel venentur, vel aucupentur, pro re valde inſolente habetur: nec penè minus plebeiſſimorum quàm nobiliſſimorum epulæ ſint, lepores, damæ, cerui, apri, turdi, perdices, phaliani, bonafi, & quicquid eſt eiſmodi, quod ad menſas delicioſiores alibi expetitur. Pecoris certè adeò abundans eſt, vt iure mirari poſſis, vnde proueniant tot & tanta bouum & ouium agmina, quæ in exteræ regiones, Italiam, Germaniam, Bohemiam mittit. Nam cum per Morauiam, Auſtriam, Stiriam, Slauoniam, perq; alias Hungariæ vicinas prouincias multæ pate-

RERVM MOSCOVITICARVM

ant viæ, per quas pecus agminatim expellitur: obseruatum est per solam viam Viennensem vno anno plus quam octoginta millia bouum in Germaniam acta esse. Iam de piscium omnis generis copia quid dicam? quæ cum ad Danubiũ, Drauũ, Saurum, & alia minora flumina, tum ad Tibiscũ, mediam ferè Hungariam ab Oriẽte & Septentrionib. percurrentem, tanta est, vt ferè quã minimo veneant, ac tantum non gratis dentur pisces: sæpe etiam vel gratis dati, non auferantur. Nec est tantum vbertas quædam penè incredibilis tantarum opum in Hungaria: sed etiam tanta bonitas, vt quæ alijs in locis nascuntur eiusdem generis, Hungaricis nequaquam conferri aut æquiparari possint. Quo maior & tristior erit nota huius seculi apud posteritatem, quodd non oēs vires suas ad seruandum regnum tam opulentum, & ad coercendum Christiani nominis hostem capitalem, tam opportunum, conuerterit,

ITER SECVNDÆ LEGATIONIS.

Oratio Cæsare Maximiliano, Styriensium Orator ad Carolũ Hispaniarum regem, archiducẽ Austriæ, tum electum Rom. Imperatorem, ad cuius Maiestatem postea & Moscus suos miserat Oratores, qui cõfederationes cum Max. Imp. initas iam denuò confirmarent, missus sum. Vt autem vicissim Imperator Mosco gratificaretur, dederat negotium fratri D. Ferdinando Archiduci, vt Lu-

COMMENTARIÛ.

158

vt Ludouicum Hùgaricũ regem admoneret, quod is apud suum patrum Sigismundum Poloniæ regem tantum efficeret, vt ad æquas pacis seu induciarum conditiones cum Mosco consentiret. Viennæ itaq; Austriæ Leonhardus Comes Nugarolæ, nomine Caroli Rom. Imp. & ego fratris suę Maiestatis Ferdinandi, Infantis Hispaniarũ, Archiducis Austriæ, &c. conscensis curribus Panonicis, ad Ludouicum regem Hungariæ properantes, Budam venimus: ibique expositis mandatis, negotijsque ex sententia confectis dimissi, Viennamque redeuntes, mox cum Mosci Oratoribus, qui tum ex Hispanijs à Cæsare redierat, egressi per oppida,

Mistbach, 6. mil.

Vuisternitz, 4. mil.

Vujscha, 5. mil.

Olmütium, 4. mil.

Sternberg, 2. mil.

Parn ferisodinas, 2. mil. indeque duobus mil. pontem Moraua fluuiio impositum transeuntes: ibique Morauia relicta,

Silesiæ oppidum & principatum ingressi,

Jagerndorff tribus miliaribus, tum per

Lubschitz, 2. mil.

Glogouia parua, 2. mil.

Crepitza, 2. mil. Et post trans Oderam flu.

Opolia ciuitatem cum castro, ad Oderam fluuium sitam, vbi vltimus Opoliensium Dux suã sedem habebat, 3. mil.

Oleschno, Ger. Rosenberg, trans fluuium Mal-

X 2 pont,

pont, qui tum aquarum multitudine mirum in modum redundabat, 7. mil.

Polonię oppidum Crepitza vetus, duo ferè miliaria peruenimus, quo in loco cum Polonię regem, Pieterconię oppido (in quo Regnicolę habere comitia ac celebrare solent) esse intelleximus, illic ed seruitorem pręmimus. Reuersus, cum inde Regem iam restā Cracouiam profectum renūciallet, iter nostrum ex Crepitza ed nos pariter direximus, atq; primum

Clobutzko, 2. mil.

Czestochow monasterium, in quo imago diuę Virginis magno concursu populi, præcipue verò Ruthenici colitur, 3. mil.

Scharki, 5. mil.

Cromolow, 3. mil.

Ilkusch insignes plumbifodinas, 4. mil.

Cracouiam inde post 5. mil. confectis, secunda Februarij die peruenimus: vbi nihil cum nobis honoris fuit exhibitum, neque nobis quisquā obuiam processit, neque hospitia designata, seu constituta erant, neque humanitatis officio quisquam aulicorum nos consalutauit, excepitue, perinde ac si de aduentu nostro nihil prius intellexissent. Impetrato post ad Regem aditu, causam legationis nostrę eleuabat, otiumq; Principum nostrorum tanquam interpestium reprehendebat: maximè verò, cum Oratores Moscici, à Cæsare ex Hispanijs vsque redeuntes, nobis cum videret: Moscum ideo moliri aliquid suspicabatur. Quęnam tandem, inquit, vicinitas, aut lan-

sanguinis coniunctio Principibus vestris cum Mosco intercedit? quod vltro se medios constituerent: præsertim cum Rex ipse à Principibus nostris nihil tale peteret, hostemque suum facile ad aquas pacis conditiones cogere posset. Nos verò consilia pia & Christiana, mentemque sinceram Principum nostrorum testabamur, illosque nihil magis quam pacem, ac muruam inter Christianos Principes amicitiam ac concordiam ex animo optare velle, atque omni studio procurare. Dicebamus etiam, si Regi non videtur, vt nostra mandata prosequamur, tum aut re infecta redibimus, aut Dominis nostris ea nunciabimus, & responsum super ea re expectabimus. Qua re audita, humanius aliquanto ac liberalius etiam in hospitij tractabamur. Eo tempore data erat mihi occasio petendi mille florenos, quos mihi mater Reginę Bonę, quod iam pridem ex Cæsaris Maximiliani mandato hoc ipsum matrimonium filię tractassem, inscriptione data, promulerat: quam Rex tum benigne à me acceperat, eamque ad reditum meum seruarat, mihiq; postea reuente satisfieri curauerat.

Die Februarij quattadecima, Cracouia relicta, trahis seu vehiculis satis commodò itingere per Polonię oppida, iussu Regis in illis locis ad nos Nouam ciuitatem Cortzin.

Poloniza, hic enon mi

Osek,

Pocrouitza,

Sandomeria,

RERVM MOSCOVITICARVM

Sawichoff,

Vrsendoff,

Lublin,

Parczow,

Lithwaniae tum oppidum tribus mil. Polowi
za attigimus, ubi plurima itinera, propter crebras
paludes, pontibus strata transiuimus. indeque

Rostowsche, 2. mil.

Pessiczatez, 3. mil.

Briesti, 4. mil. magnū oppidum cum castro, ad
Buh fluium, in quem Muchawetz illabitur.

Camenetz oppidum, cum lapidea turri in arce
lignea, 5. mil. indeq; duobus fluijs Oschna & Be
schna traiectis, confectisq; 5. miliaribus,

Schereschowa recens aedificatum oppidum in
magna sylua; ad fluium Lisna, qui & Camenecz
præterlabitur, situm, venimus;

Nowidwor, 5. mil.

Porossowa, 2. mil.

Vuolkowitza, 4. miliar. quo loco commodius
hospitium in tota profectione non habuimus.

Pieski oppidum ad fluium Selwa, qui ex i-
psius Russiae Vuolinia prorsum cila præcurrit, Ne-
menque influit.

Mostu vno miliari ad fluium Nemen situm
oppidum, quod à ponte Nemen imposito, no-
men accepit: Most enim pons est,

Czutzma, 3. mil.

Basiliski, 3. mil.

Radomi, 5. mil.

Hestlitschkami, 2. mil.

Rud-

COMMENTARIUM. 160

Rudniki, 5. mil.

Vilnam, 4. mil. Porro per hæc loca à Vuolkho
witza usque enumerata, hoc tempore non perue-
neramus Vilnam: sed cursum nostrum in dextrā
Orientem versus flectentes, per

Solwa,

Slonin,

Moschad,

Czemig,

Oberno,

Ottmut,

Cadayenow,

Miensko oppidum, à Vuolkawitza 35. miliar.
distans. inde præterea omnes fluij in Borysthe-
nem feruntur, cum alij relictī in Nemen decur-
rant.

Borisslow oppidum ad fluium Beresina si-
tum, 18. miliar. de quo supra.

Reschak, 40. miliar. In illis porro locis, pro-
pter maximas solitudines, non compendiosa, sed
communi via usi, Mogilew oppido, ad dextram
intervallo, 4. miliar. relicto, per

Schklow, 6. miliar,

Orsa, 6. miliar.

Dobrowna, 4. miliar. aliaq; loca in priorē itine-
rario exposita, Moscoviam tandem venimus:
ubi diu tractantes, nec tamen aliud extorquere
potuimus, quàm ista: Si rex Poloniae vult nobis-
cū pacem, mittat ad nos, ut consuetum est Orato-
res suos, & nos volumus cum illo pacem nobis
competentem. Misimus tandem nostros ad regē

X 4 Polo-

Poloniæ (qui tum in ciuitate Gdanensi fuit) desti-
nauitque ad hortationem nostram suos Orato-
res, Petrum Gylca palatinum Plocensem, & Mi-
chaelem Bohusch Lithwanicum thesaurarium.

Porro Princeps cum Oratores Lithwanos
haud procul à Moscovia esse cognouisset, subi-
tò se venationis prætextu ac recreandi animi gra-
tia, tempore minimè tamen ad venandum con-
gruo, Mosaisko, quo loco maximam habet lepo-
rum copiam, contulerat: nosq; ad sese, ne fortas-
se Lithwani urbem ingrederetur, vocauerat. vbi
impetratis confirmatisq; inducijs, vndecima No-
uembris dimissi, sciscitabatur Princeps, qua via
nos redituri essemus, quia Turcam Budæ fuisse
intellexerat: quid autem effecisset, se ignorare aie-
bat. Eadem qua venieramus via, Dobrownam vs-
que reuersi, impedimenta nostra, quæ ex Vuies-
ma per Borysthenem miseramus, ibi recepimus:
Pristauumq; Lithwanū, qui nos eò loci expecta-
bat, reperimus: à quo, Ludouicum Hungariæ res-
gem periisse, tum primū intelleximus.

A Dobrowna 4. mil. venimus Orsam: vnde eo
dem itinere, quo ego in priore reditu vsus eram,
Vilnam peruenimus: ibiq; ab Regis naturali fi-
lio, Ioanne episcopo Vilnensi, humaniter acce-
pti, lauteque tractati fuimus. tum

Rudnik, post 4. mil.

Vuolkonik, 3. mil.

Meretsch oppidum, quod ab eiusdem nomi-
nis illic fluuii nomen habet, septem mil.

Osse, 6. mil.

Grod

Grodno principatum ad Nemen fluuium si-
tum, septem miliar.

Grinki, 6. miliar. quò cum prima Ianuarij pro-
ficisceremur, tam durum frigus obortum fuit, im-
petusque ventorum niues in modū turbinis vol-
uens, dispergensque, adeò vt hoc tanto tamque
infesto frigore equorum testiculi, & aliqua ex par-
te caniculæ vbera congelata, corruptaque excide-
rint. Equidè nallum, nisi tempestiuus à Pristauo
admonitus fuisset, ferè amississem. Ingressus e-
nim holpitium, vix tandem, niue, monitu Prista-
ui, nallum macerando ac fricando, non citra do-
lorem sentire cœperam, scabiamque quodammodo
oborta, ac dein paulatim arescente, conualueram.
gallumque Moscoviticum, more Germanorum
super currum sedentem, frigoreque iam iam mor-
ientem, seruitor crista, quæ gelu concreta erat, su-
bitò abscissa, non solum hoc modo seruauit, ve-
rumetiam vt erecto statim collo cantaret, nobis
admirantibus, effecit.

A Grinki, per magnam syluam, in

Narew, 8. mil.

Bielsco, 4. miliar.

Milencz, 4. mil.

Mielnik, 3. mil.

Łoschitzi, 7. mil. post 8. mil.

Poloniæ oppidum tandem Lucow, ad Oxi
fluuium situm. Huius loci præfectus Starosta,
quasi dicas senior, appellatur: sub cuius ditione
tria milia nobilium esse feruntur. Sunt ibi aliquot
villæ atque pagi, in quibus tantus nobilium

X 5

creuit

*Nocturnum
turba*

RERVM MOSCOVITICARVM
creuit numerus, vt nullus sit colonus:

Oxi oppidum ad fluuium eiusdem nominis situm. 5. mil.

Steschicza oppidum, sub quo Vuiepers fluuius Istulam ingreditur, 5. mil.

Swolena oppidum, 5. miliar. quo loco Vuiepers fluuius transmissus,

Senna. 5. mil.

Polki, 6. mil.

Schildlow oppidum muro cinctum. 6. mil.

Vuislicza oppidum muratum in lacu quodam situm. 5. mil.

Prostwicza, 6. mil. indeque, 4. mil.

*pter mandata
natura*

Cracouiam tandem reuerſi ſumus: ubi multa quidem præter mandata, ſed quæ tamen Dominus meo Bohemorum regi recens electo non ingratæ & profutura ſciebam, tractaui.

Ex Cracouia iter noſtrum Pragam verſus dirigentes, per

Cobilagora, 5. mil.

Ilkuſch plumbifodinas, 2. mil.

Benſin oppidum. 5. mil. infra quod haud longo interuallo Pieltza fluuius Poloniam à Sileſia dirimit.

Sileſiæ oppidum Pieltſcowicza, 5. mil.

Coſle oppidum muratum, ad Oderam fluuium, quem Viagram appellant, ſitum, quatuor mil.

Bieſa, 5. mil.

Niſſam, 6. mil. ciuitatem, Vraſiſlauienſium Episcoporum ſedem, in qua ab Iacobo Episcopo perhumaniter accepti ac tractati fuimus.

Oth

COMMENTARIUM

162

Othmachaw caſtrum episcopi, 1. mil.

Baart, 3. mil.

Bohemiae oppidum Glacz, Comitatus, 2. mil.

Ranericz, 5. mil.

Ieromiers pariter. 5. ferè mil.

Bretſchaw, 4. mil.

Limburg, 4. mil. ciuitatem ad Albim fluuium ſitam.

Pragam tandem, caput regni Bohemiæ. 6. mil. *Praga*

ad Moltaniam fluuium ſitam, perueni, meumque Principem iam Bohemorum Regem electum, eoq; ad coronationem vocatum reperi: cui equidem coronationi vicesima quarta Feb. interfui. Porro Oratores Moſci, qui me ſequébantur, & quibus officij atque honoris gratia obuiam proceſſeram, dum arcis & vrbis magnitudinem intuerentur, non eſſe caſtrum, aut ciuitatem, ſed regnum potius dicebant, quod ſine ſanguine acquiri permagnam eſſet.

Cæterum rex clemens & pius, audita ac cognita relatione mea, conſultationeque de rebus tum imminentiſſis finita, grata habuit quæ geſſeram, de diligenti mandatorum ſuorum expeditione, deque his quæ præter mandata profutura tum eſſe feceram: & quod me ægrotum quidem, ad omnes labores obeundos obtuleram, gratiâ ſuo ore pollicebatur. Quæ omnia cum Regi grata eſſent, mihi iucundiſſima fuisse.

P. N. I. S.

PAVLVS IOVIVS NOVOCO-
mensis Ioanni Rufo Archiepiscopo
Consentino S.

Flagitasti amplissime antistes Rufe,
vt ea quę de Moscouitarum moribus
à Demetrio eius gentis legato, qui ad
CLEMENTEM VII. Pontificem nu-
per venit, quotidianis propè sermo-
nibus didicissem, Latinarum litera-
rum memoriz commendarem: quum pro vetere
tua pietate atque virtute, ad amplificandam Roma-
ni Pontificis dignitatem, pertinere arbitrareris; si
homines intelligerent; non fabulosi, aut omnino
obscuri nominis regem, sed qui numerosissimis ex-
tremi aequilonis populis imperet, in causa religio-
nis, omnibus nobiscum sensibus coniungi, foederē
que perpetuo colligari, opportunissimo tempore
cupiuisse: quando nuper aliqua Germaniæ gentes,
quæ pietate cæteris omnibus præstare videri vole-
bant; infana atque scelestæ defectiōne non modò à
nobis, sed ab ipsius etiam superis exitiali errore desti-
uerint. Ceterum id manus impositum, quod certè
grauioribus studiis occupatus iure optimo poterā
recusare, egregia voluntate, celeritateque perfec-
ne nimia moræ vel accuratiori castigatiōe gratiam
nouitatis exueret; qua vel vna re, mea erga te ve-
teris obseruantiz studium, præstandique officij
voluntas manifestè declaratur: quum hono-
ris iacturam facere, si quis ex hac inge-
nij tenuitate sperandus est, quàm
desiderium tuum longè hōne-
stissimum diutius frustrari
maluerim. Vale.

PAV.

PAVLI IOVII NOVOCOMENSIS,

de legatione Basilij Magni Principis Mosconie ad Clementem VII.
Pontificem Max. Liber, in quo situs regionis antiqui incognitus, re-
ligio gentis, mores, & causæ legationis fidelissimè referuntur.

Ceterum ostenditur error Strabonis, Ptolemæi, alio-
rumque Geographi scriptorum vbi de Ry-
phis montibus meminere, quos hæc
etate nusquam esse, planè
comperitum est.

Regionis primò situs, quem Pli-
nio, Strabonique & Ptolemæo
parum notū fuisse perspicimus,
pressa breuitate describetur, &
in tabula typis excusæ figura-
bitur: inde gentis mores, opes,
regionem, militiæque instituta, Tacitum imitati,
qui à perpetuis historijs libellum de Germano-
rum moribus seiunxit, perstrictiore stilo narra-
mus, eadem ferè sermonis simplicitate vtentes;
qua vobis ab ipso Demetrio, curiosa ac leni vesti-
gatione lacessito, per ocium exposita fuere. De-
metrius enim haud ineprè Latina vtitur lingua,
vtpote qui in Liuania à teneris annis in ludo pri-
ma literarū rudimenta didicerit, & insigni varia-
rū legationū munere functus, plures prouincias
Christianorum adierit. Nam quum antea ob
spectatam fidem ac industriam, apud Suetiæ Da-
ciæque reges, & magnum Prussiæ magistrum,
Oratorem egisset, nouissimè apud Maximilia-
num Cæsarem, dū in eius aula omnis generis ho-
minum refertissima versaretur, si quid barbarum
quieto

quieto dociliq̃ue ingenio inerat, elegantium morum obseruatione deterfit. Causam verò huiusce suscipiendæ legationis præbuit Paulus Céturio Genuensis, qui cum acceptis à Leone X. Pontifice cōmendaticijs literis, mercaturæ causa in Moscouiam peruenisset, cum Basilij principis familiaribus vltro de consociandis vtriusque Ecclesiæ ritibus agitauit. Quærebat enim Paulus insano, vastoq̃ue animo, nouum & incredibile iter perēdis ab India aromatibus. Fama nanque cognouerat, cum in Syria, Aegyptoq̃ue & Ponto negotiaretur, aromata ex vltiore India aduerso amne Indo subuehi posse, atque inde modico terrestri itinere superatis Paropanisdidis montiū iugis, traduci in Oxum Bactrianorum amnem: qui iidem ferè montibus, quibus Indus, oritur, aduerso fonte in Hyrcanum mare, raptis secum multis amnibus, ad Strauam portum effunditur. Porro ab ipsa Straua tutam facilemque nauigationem videri, vsque ad emporium Citrachā, ostiumq̃; Volgæ amnis: inde verò aduersis semper amnibus, Volga scilicet, & Occha, & Moscho, in urbem Moscham: ab Moscha autem, terrestri itinere Rigam, & in ipsum mare Sarmaticum, omnesque occiduas regiones facile perueniri posse, contendeat. Vehementer enim & supra equum, Lusitanorum iniurijs erat accensus, qui India magna ex parte armis domita, occupatisq̃ue omnibus emporijs, cuncta aromata coemerent, & in Hispaniam auerterent, atque ea grauiore quàm antea præcio ac impotenti quæstu omnibus Europæ populis

MOSCOVITARVM, LIBER. 164.
pulis venditare consueuissent: quin & diligenti adedò cura Indici maris littora perpetuis clausibus custodirent, vt eæ negotiationes penitus intermissæ atque desertæ videantur, quibus per sinum Persicum, ac aduersum Euphratem, & per Arabici maris angustias, secundoq̃ue demum Nilo per mare nostrum Asia omnis atque Europa abundè & viliorè quidem præcio complebantur: deteriore etiam Lusitanorum mercimonio, quum remotissimæ nauigationis incommodo, sentinæq̃; vitijs aromata corrumpi, eorumq̃ue vis & sapor, odoratusq̃ue ille spiritus, multa demum mora in Olyssipponensibus conditorijs promercalibus euanelcere atque exspirare videatur, cū asseruatis semper recentioribus, vetera tantum, & multo quidem situ mucida venundari quereretur. Ceterum Paulus quanquam de ijs rebus acerbissime apud omnes differendo, & Lusitanis ingentem conflando inuidiam, multo auctiora fore vestigalia regia, si id iter aperiretur, & aromata ab ipsis Moschouitis, qui tãtam eorum vim omnibus ferculis absumerēt, vilius emi posse perdoce-ret: nihil tamen quod ad eam negotiationē pertineret, impetrare potuit. quoniam Basilius homini externo ac ignoto, eas regiones quæ ad Caspium mare & Persarum regna aditum præberent, minimè aperiendas esse existimabat. Itaque Paulus omnibus exclusus votis, ex mercatore legatus factus, Basilij literas Leone iam vita functo, ad Hadrianum pontificem retulit, quibus ille cum multo verborum honore egregiam voluntatem erga

PAULI IOVII DE LEGATIONE
 erga Romanum Pontificem ostendebat. Paucis
 enim antè annis Basilius ardente cum Polonis
 bello, quum Lateranensis conuentus haberetur,
 per Ioannem Dacæ regē, huius Christiæ, qui
 nuper regno expulsus est, patrem postularat, vt
 iter tutum legatis Moschouitis ad urbem Romā
 præberetur. Verum quum eodem fortè die, & Io-
 annes rex & Iulius Pontifex ab humanis exces-
 sissent, sublato ad id sequestro, consiliū mittendæ
 legationis omisit. Exarsit subinde bellū inter ip-
 sum & Sigismundū Poloniæ regem: quod quum
 insigni ad Borysthenem parva victoriā à Polono
 feliciter confectum esset, Romæ supplicationes
 sunt decretæ, veluti deuictis cæsisque Christiani
 nominis hostibus: quæ res & regē ipsum Basilium,
 & vniuersam gētem ab Romano Pontifice haud
 mediocriter alienauit. At cum hæc Hadrianus
 Sextus fato extinctus, Paulum iam secundò itine-
 ri accinctū destituisset, suffectus ei Clemens VI.
 illum etiam tum Orientis iter insano animo vo-
 lutantem, cum literis in Moschouiam transmisit,
 quibus Basilium propēssimis adhortationibus
 inuitabat, ad agnoscendam Romanæ Ecclesiæ
 maiestatem, feriendumque communibus in reli-
 gione sensibus perpetuum fœdus, quod illi ma-
 ximè salutare atque honorificum fore testabatur:
 ita vt Pontifex polliceri videretur, se ex sacrosan-
 cta autoritate Pontificia eum regem collatis re-
 galibus ornamentis appellaturum, si reiectis Græ-
 corum dogmatibus, ad auctoritatem Romanæ Ec-
 clesiæ se conferret, Cupiebat enim Basilius regij
 nomi-

MOSCOVITARVM, LIBER. 165
 nominis titulum concessione Pontificia prome-
 reri, quum id dare sacrosancti iniis esse & Ponti-
 ficæ maiestatis iudicaret: quando & ipsos quo-
 que Cæsares à Pontificibus maximis diadema
 aureum & sceptrum, Romani imperij insignia, ac-
 cipere inueterata consuetudine cognouisset. quā-
 quam & id pluribus à Cæsare Maximiliano lega-
 tionibus postulasse ferebatur. Igitur Paulus, qui
 feliciore aliquanto cursu, quàm multo cum quæ-
 stu percurrere terrarum orbem ab ineunte ætate
 didicerat, quanquam senex & antiqua strangu-
 ria tentatus, prospero celeriq; itinere Moscham
 peruenit, vbi à Bahlio humaniter est susceptus.
 Fuit interea in eius aula mentes duos, diffususq;
 viribus, & eius immensū itineris difficultate de-
 tectus, quū indicæ negotiationis spes omnes
 ac inexplicabiles cogitationes penitus abiiecisset,
 cum Demetrio legato, priusquam eū in Moscho-
 uia peruenisse putaremus, Romam redijt. At Pō-
 tifex magnificētissima Varicanarum ædium par-
 te, vbi laquearia aurata, lecti serici, aulaeque exi-
 mij operis visebantur, Demetrium suscipi, & to-
 gis sericis vestiri iussit: attribuitque ei comitem,
 ac rerum diuinarum pariter & vrbicarum mon-
 stratorem, Franciscum Cheregatum, episcopum
 Aprutinum, longinquis sæpe ac dignissimis le-
 gationibus functum, qui ipsi Demetrio vel in
 Moschouia, Pauli sermonibus erat notissimus.
 Porro Demetrius vbi aliquot dierum quiete re-
 creatus est, deterlis elotisq; sordibus, quas longo
 ac laborioso itinere contraxerat, assumptoque in-
 Y signi

suum patrio habitu, ad Pōtificem deductus, eum de more supplex adorauit, munusq; Zebellarū patrum suo, regioque nomine obtulit. tum verò Basilij literæ datæ, quas Iphantea, & demum Illyricus interpres Nicolaus Siccensis in hanc sententiam Latinis verbis transtulerūt. Clementi Papæ, pastori ac doctori Romanę ecclesię, Magnus dominus Basilius Dei gratia Imperator ac dominator totius Russiæ, nec non magnus dux Volodemiarię, Moschouiæ, Nouogrodij, Pleschouię, Smoleniæ, Ifferiæ, Iugoriæ, Peremiæ, Vetchæ, Bolgariæ, &c. Dominator & magnus Princeps Nouogrodia inferioris terræ, Cernigouiæ, Razaniæ, Volotchia, Rezeuiæ, Belchiæ, Rostouiæ, Iaroslauiæ, Belozeriæ, Vdoriæ, Obdoriæ, Condiuiæq;, &c. Misistis ad nos Paulum centurionem ciuem Genuensem, cum literis, quibus nos adhortati estis, vt vobiscum, cæterisq; Christianorum principibus consilio ac viribus coniuncti esse vellemus, aduersus Christiani nominis hostes, ac nostris vestrisq; legatis vltro citroq; commutandi tutum ac expeditum iter patēret, vt mutuo amicitia officio, de amborum salute & statu rerum cognosci possit. Nos autem, Deo bene atq; felicitate adiuuante, sicuti hactenus, aduersus impios Christianæ religionis hostes impigrè constanterq; steterimus, ita & in posterum stare decreuimus. Itemque cum cæteris Christianis principibus consentire, & pacata itinera præstare, parati sumus. Quas ob res, mittimus ad vos Demetriū Erasmiū, nostrum hominem, cum hac nostra epi-

epistola, Paulumque centurionem remittimus. Demetriū autem celeriter remitteris, eumque incolumem & inuiolatum vsq; ad fines nostros esse iubebitis. Idem nos quoque præstabimus, si cum Demetrio legatū veltrum mitteris, vt sermone ac literis certiores de rebus administrandis reddamur, sic vt perspectis Christianorum omnium voluntatibus, nos etiam optima consilia capere valeamus. Datum in Domino nostro, in ciuitate nostra Moschouia, anno ab initio mundi septimo millesimo, tricesimo, tertio Aprilis. Cæterum Demetrius, vt est humanarum rerū & sacrarum præsertim literarum valde peritus, occultiora de magnis negotijs mandata habere videtur, quæ mox eum priuatis congressibus expolitum speramus: nam à febre, in quam ex cœli mutatione inciderat, pristinas vires & natium vultus ruborem recuperauit, ita vt pontificijs sacris, quæ in honorem diuorum Cosmæ & Damiani, solēni apparatu, musicisq; concentibus confecta sunt, sexagenarius sener, & cum voluptate quidem assisterit, & in senatum venerit, quū Campegius Cardinalis à Pannonica legatione tum primū rediens, à Pontifice omnibusq; aulae ordinibus exciperetur, quin & sacrosancta vrbis templum & Romanę magnitudinis ruinas, præcorumque operum deploranda cadavera mirabundus inuiderit, ita vt credamus eum propediem explicatis mandatis, cum legato pontificio, Episcopo Scarense, dignisq; acceptis à Pontifice muneribus, in Moschouiam esse rediturū. Moschouita-

rum nomen recenset: quanquam de Molchis Sarmatarum affinis Lucanus meminerit, & Plinius Molchos ad Phalidis fontes supra Euxinum ad Orientem constituat. Eorum regio latissimos habet fines, & ab aris Alexandri magni circa Tanais fontes ad extrema terrarum, Borealemq; Oceanum, sub ipsis ferè Septentrionibus extenditur: campetris magna ex parte, & pabuli quidem ferax, sed ætate pluribus in locis admodum palustris. nam ea omnis terra magnis frequentibusq; amnibus irrigatur, qui ubi niuib; hybernis multo solis vapore colliquatis, & resoluta ubiq; glacie cõtumescunt, campi passim in paludes abeant, cunctaq; itinera commentibus aquis & cœnosa siluie descendunt, donec nouæ hyemis beneficio restagnantia flumina, ipsaq; paludes iterum cogantur, & vias solidissimo contratas gelu, vel transituris curricibus præbeant, Hercynia sylua quorundam Molchouiarum partem occupat, ipsaq; passim politis ubique ædificijs incolitur. itaq; longo labore hominũ rarior facta, non eam, sicuti pleriq; existimant, horridam densissimorum nemorum impenetrabilemque saltuum faciem ostendit. Cæterum ea immanibus feris plenissima, per Molchouiam perpetuo tractu inter ortum solis, & Boream, ad Scythicum Oceanum excurrere traditur: ita ut spes hominum eius finem curiose scrutantium infinita magnitudine sua semper eluserit. ea in parte quæ vergit ad Prusiam, virgines & ferocissimi taurorum specie reperiuntur, quos Bisontes vocant: itemq; Alces cer-

vina

uina effigie, & cū carnea proboscide, altisq; cruribus, & nullo suffraginum flexu: Lozza Molchouitis, à Germanis verò Helenes appellati, quæ animalia C. Cæsari nota fuisse videmus. Præterea vrsi inusitatæ magnitudinis, & prægrandes lupi, atro colore formidabiles. Ab ortu Molchouia finitimos habet Scythas, qui Tartari hodie nuncupantur, gentem vagam, & bello omnibus seculis illustrem. Tartaris pro domibus sunt carri, centonibus corijsq; contexti: ab quo vitæ genere Hamaxouios antiquitas eos appellauit. Pro urbibus verò, ac oppidis immentæ altitudinis, aut materiæ claustris, sed infirma: Tartarorum equitum multitudine vallata. Diuiduntur Tartari per Hordas: ea est eorum lingua, consuetudinis in vnum populi congregatio, ad ætatem ciuitatis. Hordis singuli præsunt Imperatores, quos genus, aut bellica virtus dedit. læpe enim cū finitimis bella gerūt, ac ambitiose admodum & atrociter de imperio decertant. Hordarum infinitū propè numerum esse constat: quippe Tartari ad Cathayum vsq; celeberrimam in extremo ad orientem Oceano ciuitatem, latissimas solitudines tenent. Porro qui proximi sunt Motchouitis, mercaturæ cōmercio & frequentibus eorum irruptionibus sunt noti. In Europa ad Dromon Achillis Taurica in Chersoneso sunt Præcopitæ, quorum Principis filiam Selymus Turcarum Imperator uxorem duxit. Ii Polonis maxime sunt infesti, lateq; inter Borysthenem & Tanaim cuncta populantur: & cū Turcis sicuti religione, ita

Y 1 &

& cæteris in rebus mirificè consentiunt: qui in eadem Tauricia Cassam Ligurum coloniam obtinèt, Theodosiam antiquitus appellatâ. Ii verò Tartari, qui inter Tanaim & Volgam amnem in Asia latos cæpos inhabitant, Basilio Moschouitarum regi parent, & Imperatorem aliquando eius iudicio deligunt. Inter eos Cremij, intestinis seditionibus laborantes, quum antea opibus & belli gloria maximè valuissent, paucis antè annis vires simul ac omnem dignitatem amiserunt. Trans Volgam, Casanij Moschouitarum amicitiam religiose colunt, ac eorum se clientes esse profitentur. Ultra Casanios ad Boream sunt Sciabani, multitudine armentorum ac hominum potètes. Post eos sunt Nogai, qui summam hodie opum & bellicæ laudis obtinent auctoritatem. Eorum Horda quàm amplissima nullū habet Imperatorem, sed Reipublicæ Venetæ more multa seniorū prudentia, strenuorumq; virtute gubernatur. Ultra Nogaios, haud magno ad meridiem deflexu, versus Hyrcanum mare, Zagathai Tartarorum nobilissimi, oppida lapide cōstructa incolunt, regiamque habent Samarcandam urbem, eximiae magnitudinis & claritatis: quam Iaxartes, maximus Sogdianæ amnis interfluit, atq; inde ad centum miliaria in mare Caspium effunditur. Cum ijs populis ætate nostra Hismael Sophus, rex Persarum, dubio sæpe euentu bella gelsit: timoreq; eorū adductus, dum vires omnes imminetibus opponuntur, Selymo vna acie victori Armeniam, Taurisumque regni caput prædæ reliquit.

quit. Samarcanda vrbe ortus est Tamburlanes, siue vt Demetrius dicendū monet, Themircuthlu, qui Baiazetem Ottomanum, huius Solimani tritaum, apud Ancyræ Galatiæ urbem ingenti prælio superatum cepit, & per omnem Asiam ab se terribili, maximi exercitus impetu deuictâ, ferrea inclusum cauea, in triumpho pompa circumduxit. Ab hac regione ad Moschouitas plurima vestis serica adducitur. Cæterū mediterranei Tartari nihil præter equorum perniciem greges, & nobiles nulla filiorum textura, sed coactis ex lanis, candidos centones præbent: è quibus Feltriæ vestes penulæ, ad perferendum omnem imbrium iniuriam idoneæ atq; pulcherrimæ conficiuntur. Moschouitis autem laneas tunicas & argenteam monetam petunt, quum ab ijs omnis corporis cultus, superfluaque in pellecinis apparatus cōtemnatur: solo etenim centone ad irati cœli contumeliâ fortiter sustinendam contenti sunt, & solis consili sagittis hostem arcent: quamquam dum in Europam excurrendū esse decreuissent, principes eorū ferreas galeas & loricas, gladiosq; falcatos, à Persis nostra tempestate cōemerunt. A meridie Moschouitarum fines idem ab

Tartaris clauduntur, qui supra Mæotum paludē in Asia, & circa fluuios Borysthenem & Tanaim in parte Europæ, planiciem ad Hercyniam vergentem tenent. Roxolani, Getæ & Bantianæ, antiquitus eam plagam incoluere, vnde Rursia nomen effluxisse crediderim. nam Lithuaniae partem, Rursiam appellant inferiorem: quum ipsa

PAULI IOVII DE LEGATIONE

Moschouia, Rulsia alba nuncupetur. Lithuania itaque ab Cori venti flatibus Moschouiam spectat: ab occasu verò, mediterranea Prussiae atque Lauoniae ipsis Moschouiae finibus inferuntur, ubi mare Sarmaticum ab Cymbricae Cherionei angustijs irrumpens, lunato sinu ad Aquilonem inflectitur. In extremo verò eius Oceani litore, ubi

*apones eorum
mores.*

Norbegia atq; Suetia, amplissima regna, Istlimo veluti quodam continenti adhærēt, Lapones existunt, gens supraquàm credibile sit, agrestis, suspiciosa, & ad omne externi hominis vestigium, nauigijq; conspectum, maximè fugax. Ea neque fruges, neq; poma, neq; vllam omnino vel terrae, vel coeli benignitatem nouit: sola lagittandi peritia cibum parat, varijsq; ferarum tergoribus vestitur. Gentis cubilia, cauernulae siccatis repletae folijs, cauiq; arborum stipites, quos vel intromissa flamma, vel ipta verustas, inducta carie fabricant. Aliqui ad mare, ubi ingens est captura piscium, ineptis, sed felicibus artificibus piscantur, duratosq; fumo pisces tanquàm suas fruges recondunt. Laponibus exigua corporum statura, luridi còtusi q; vultus, pedes verò velocissimi. Ingenia eorū ne ipsi quidem proximi Moschouitae nouerunt, quū eos parua manu aggredi, exitialis insanie esse dicāt: magnis verò copijs inopē rerum omnium vitam ducetes lacessisse, neq; vtile, neq; omnino gloriosum vnquàm existimarint. Li candidissimas pelles, quas armelinas vocamus, cū varijs generis mercimonijs permutāt: sic tamē, vt omne mercatorum colloquium cōspectumq; defugiant, adeo

vt mu-

MOSCOUTARVM, LIBER. 169

vt mutua rerum venarum collatione facta, & relictis medio in loco pellibus, cum ablentibus & ignotis, sincerissima fide permutationes transigantur. Ultra Lapones in regione inter Corum & Aquilonem, perpetua oppressa caligine, Pygmæos reperiri, aliqui eximiae fidei testes retulerunt: qui postquam ad summum adoleuerint, nostratis pueri denūm annorum menturam vix excedāt: meticolotum genus hominū, & garritu sermonē expumens, adeo vt tam limae propinqui, quā statura ac sensibus ab iustae proceritatis homine remoti videantur. Ab Aquilone verò innumerales populi Moscouitarum imperio parēt, qui ad Oceanum Scythicum, itinere triū mēsum extendūtur. Proxima Moschouiae regio est Colmogora frugibus abundans, quā interluit Diuidna, fluuio totius Septentrionis lōgē amplissimus, qui alteri flauio minori in mare Baltheum erumpenti, nomē dedit. Is Itatis & Niloticis similib. incrementis, ne incertis anni temporibus circumiectos inundat cāpos, pinguiq; alluue, argenti coeli iniurijs, saenisq; Aquilonis flatibus mirificè resistit: quum niuib. imbribusq; auctus inflatur, adeo lato alueo in Oceanum per incognitas gentes in speciem ingentis pelagi deferitur, vt expedito nauigio vnus diei remigatione transire nequeat. Vbi verò aquae mox resederūt, vastę palisim insulae fertilitate nobiles relinquūtur. Frumētū namq; terrae traditū, nullo aratri beneficio prouenit, admirabiliq; celeritate naturae festinantis, ac nouā superbi amnis iniuriā timentis, oritur simul,

Y 5

PAULI IOVII DE LEGATIONE
mul, & adolefcit, atq; in ariftas educitur. In Di-
nidnam influit Iuga amnis: in ipfoq; confluentiũ
angulo celebre eft emporium, nomine Vftiuga, à
Moscha regia vrbe ſexcentis miliaribus diſtans.
In Vftiugam à Permijs, Pecenis, Inugris, Vguli-
cis, Pinnagisq; vltiorib. populis, precioſæ pel-
les martarum, zebellinorumq; luporum cerua-
riorum, & nigrarum albarumq; vulpium cõpor-
tatur, & ab ijs vario mercimonij genere permuta-
tur. Zebellinos verò, leuium pilorum tenui cani-
cie probatiſſimos, quibus nunc principum ve-
ſtis fulcitur, & delicata matronarum colla, expref-
ſa viuæ animantis effigie, conteguntur, Permijs et
Peceni præbent: ſed quos ipli ab remotionibus
etiam gentibus, quæ ad Oceanum pertinent, per
manus traditos accipiant. Permijs & Peceni pau-
lò ante ætatem noſtram more gentilium idolis
ſacrificabant: nunc verò Deum Chriſtum colunt.
Ad Inugros, Vgolicosq; per aſperos montes per-
uenitur, qui fortalſe Hyperborei antiquitus tunc
runt. In eorum iugis nobiliſſimi falcones capiũ-
tur. ex ijs genus vnum eſt candidum, guttatis pē-
nis, quod Herodium dicunt. Sunt & hierofal-
chi, ardearum hoſtes, & ſacri, & peregrini, quos
antiquorum principum luxus in aucupijs non a-
gnouit. Vltra eos, quos modò nominaui, popu-
los, Moſchouitis regibus tributa pendentes, aliæ
ſunt nationes extremæ hominum, nulla certa
Moſchouitarum peregrinatione cognitæ: quan-
do nemo ad Oceanum peruenerit: ſed fama tan-
tum, ac iſſis plerunque fabuloſis mercatorũ nar-
ratio-

MOSCOVITARVM, LIBER. 170
rationibus auditæ. Satis tamen conſtat, Diuid-
nam innumerabiles trahentem amnēs, ingenti cur-
ſu ad Aquilonem deferri, mareq; ibi eſſe longè
vaſtiſſimum, ita vt illinc ad Cathayum legendo-
ram dextri littoris, niſi terra interſit, nauibus per-
ueniri poſſe, certiſſima coniectura credendum ſit.
Pertinent enim Cathayni ad extremam Orien-
tis plagam, ad Thraciæ ſermè parallelũ, Luſitanis
in India cogniti, quum proximè ad coëmenda a-
romata per regionem Sinarum, Melacham vſque
ad auream Cherſoneſum nauigarint, veſtesq; ex
zebellinis pellibus attulerint: quo vel vno argu-
mento, non longè ab Scythicis littoribus Cathay-
um urbem abeſſe putamus. Cæterum cum à De-
metrio quaereremus, an apud ipſos vlla de Got-
this populis vel fama per manus à maiorib. tradi-
ta, vel ex iſſis literarum monumētis memoria ſu-
per-eſſet, qui ante mille annos & Cæſarum imperi-
um, & vltimam Romanam omnib. iniurijs deforma-
tā euuſſent, reſpondebat & Cotticæ gentis, &
Tontæ regis nomen clarũ eſſe atq; illuſtre, in eaq;
expeditionem coiuiſſe plures populos, & ante a-
lios, Moſchouitas: creuiſſeq; eũ exercitũ ex collu-
vie Liuoniorum & Circũuelganorum Tartaro-
rũ: ſed propterea omnes Gothos fuiſſe appella-
tos, quoniam Gotthi, qui inſulã Iſlandiã ſive Scã-
dauiam incolerent, autores eius expeditionis ex-
tituliſent. Ijs maximè finibus Moſchouitæ ex om-
ni parte clauduntur, quos Modocas Ptolemæo
fuiſſe credimus: hodie autẽ à Moſcho amne haud
dubiè ſic dicti, qui & regiæ vrbi, quam interfluit,
lunum

PAULI IOVII DE LEGATIONE

Moschorum quum quoque nomen indiderit. Ea est omnium Moschorum urbiū longē clarissima, tū situ ipso, qui regionis medius esse existimatur, tum insigni fluminum opportunitate, domorumq; frequentia, & munitissimæ arcis celebritate. Oblongo etenim ædificiorum tractu, secundū Mosci fluminis ripā ad spaciū 5. miliarium extenditur. domus in vniuersum sunt lignæ, distinctæ in triclinia, coquinas, & cubilia, capacitate amplæ, nec structuris enormes, aut nimium depressæ: trabes enim ingētis magnitudinis ab Hercynia sylua supportantur, quibus ad rubricæ lineam deliberatis, et cōtrario ordine inter se ad rectos angulos coniunctis & confibularis, exteriora domorum septa singulari firmitate, nec multa impensa, & summa celebritate constituuntur. Domus ferē omnes, & ad vsum olerum, & ad voluptatem priuatos habent hortos, vnde raræ urbis circuitus longē maximus apparet. Singulæ regiones singula habent sacella: sed conspicuo in loco templum est dei paræ Virgini dicatum, celebri structura atque amplitudine, quod Aristoteles Bononiensis mirabilium rerum artifex, & machinator insignis, ante sexaginta annos extruxit. ad ipsam urbis caput, Neglina fluuiolus, qui frumentarias agit molas, Moschum amnem ingreditur, peninsulamq; efficit: in cuius extremitate arx ipsa cum turribus ac propugnaculis, admirabili pulchritudine Italorum architectorum ingenio constructa est. In subiectis urbi camis capreolorum & leporū incredibilis multitudo reperitur: quos nemini plagis & ca-

MOSCOVITARVM, LIBER. 171

& canibus sectari licet, nisi Princeps id ad voluntatem intimis familiaribus, vel peregrinis legatis indullerit. Tres ferē urbis partes duobus aluuntur fluminibus: reliqua verò, latissima fossa, atque ea multa aqua ex ipsis amnib. corruata præcingitur. Urbs etiam ab aduerso latere alio tumine quod Iausa dicitur, munita est: id pariter in Moschum paulo infra urbem euoluitur. Porro Moschus ad meridiem excurrens, in Ocham amnem multo maiore apud oppidum Columnā sese effundit: nec magno inde itineris spacio Ocha ipse, & suis & alienis vndis magnus & tumēs, exoneratur in Volgam, vbi ad confluentes situm est oppidum Nouogrodia minor, de non ine maioris urbis, ex qua deducta est ea colonia, nuncupatum. Oritur Volga, qui antiquitus Rha fuit, & a ignis vastisq; paludib. qui Candidi lacus appellatur. Sunt eæ supra Moscham inter Aquilonem & Corū, emittuntq; cunctos ferē amnes, qui diuersas in regiones diffunduntur, vti de Alpibus videmus: & quorum iugis ac fontibus Rhenum, Padum ac Rhodanum, innumerabilesq; minores flumines manare compertum est. Siquidem eæ paludes pro montibus perenni scaturigine, humorem affatim præbent, quum nulli omnino montes in ea regione multa etiam hominum peregrinatione reperiantur: ita vt Ryphæos montes & Hyperboreos toties ab antiquis celebratos, plerique Cosmographiæ veteris studiosi penitus fabulosos esse arbitrentur. Ex his itaq; paludibus Diuidna, Ocha, Moschus, Volga, Tanais atque Bory-

Don
Tanais
Borysthenes oriūtur. Volgam Tartari Edilū, Taz-
naim verò Don appellāt: ipse Borysthenes Neper
hodie nūcupatur. hic paulò infra Tauricam in pō-
tum Euxinum decurrit. Tanais autē à Mæoti pa-
lude, vbi Azoum est, nobile emporium, excipitur.
Volga verò ad meridiem Moscham urbem relin-
quens, vasto circuitu ingentibusq; mæandris pri-
mò ad Orientē, mox in Occasum, ac demū ad Au-
strum magna aquarum mole præcipitatus, in Hyr-
canum mare deuoluitur. Supra eius ostiū vrbs est
Tartarorum, nomine Cytrachā, vbi à Medis, Ar-
menijsq; & Persis mercatoribus nundinæ cele-
brantur. In vltiore Volgæ ripa Tartarorum op-
pidum est Casanum, à quo Casaniorum Horda
nomen ducit: distat à Volgæ ostio, Caspioque ma-
ri quingentis millibus passuum. Supra Casanum
autem centesimo & quinquagesimo miliari ad
ingressum amnis Suræ, Basilius qui nunc regnat,
Surcieum oppidum condidit, vt in ea solitudine
mercatoribus ac viatoribus, qui de rebus Tar-
taricis ac eius inquietæ gentis motibus proximos
finium Præfectos certiores reddunt, cetera & tu-
ta mansio cum tabernis hospitalibus statuere-
tur, Moschouitarum Imperatores varijs tempo-
ribus, vti ex vsu præsentium rerum fuit, vel libi-
do, noua ac obscura loca nobilitandi longius per-
traxit, apud diuersas vrbes imperij atque aulae
sedem habuere. Siquidem Nouogardia, quæ Cau-
rum & solem ferè occidentem spectat, versus Li-
uonium mare non multis antè annis totius Mo-
schouiae caput fuit, summamq; semper obti-
nuit

nuit dignitatem, propter incredibilem ædificio-
rum numerum, latissimiq; & piscosilacus oppor-
tunitatem, & vetustissimi ac venerabilis templi
famam: quod ante quadringentos annos Byzan-
tiorum Cæsarum æmulatione, sanctæ Sophiæ
Dei filio Christo dicatum fuit. Nouogardia per-
petua quasi hyeme & tenebris longissimarū no-
ctium premitur. nam polum Arcticum ab Ori-
zonte sexagintaquatuor gradus eleuatum videt:
sex ferè gradibus ipsa Moscha ab æquatore re-
motior, qua cœli ratione solstitij tempore pro-
pter exiguas noctes continuatis ferè solis ardo-
ribus æstare perhibetur. Vrbs quoque Volode-
maria regiæ nomen adepta est, quæ ad ortum so-
lis ducentis amplius miliaribus à Moscha distat:
eoque sedem Imperij ab strenuis Imperatoribus
necessaria ratione translatam ferunt, vt ex pro-
pinquo, quum tum bella continenter cum finiti-
mis gererentur, paratiora præsidia aduersus Scy-
tharum irruptiones opponerent. est enim citra
Volgam in ripis Clesmæ amnis sita, qui in Vol-
gam euoluitur. Cæterum Moscha, vel ob eas,
quas diximus, dotes, Regiæ nomine dignissima
inducitur: quoniam medio quodam totius frequē-
tioris regionis ac Imperij loco sapientissimè con-
stituta, munitaque arce & fluminibus, consensu
omnium, præcellentiae meritam laudē, honorēq;
nulla ætate defuturum sibi vendicasse ceterarum
vrbium collatione videatur. Distat Moscha ab
vrbe Nouogrodia quingentis millibus passuum,
medioque ferme itinere Ottoferia Volgæ amni
imposita

impbfita occurrit. Is amnis, vñ fonti proximus, nondum receptis tot amnibus, exiguis lenisque permeat. inde per nemora & campeftres folitudines Nouogrodiam peruenitur. Porro à Nouogrodia ad Rigam proximum Sarmatici littoris portum, paulominus quingentorum miliarium iter est. Isque tractus superiore commodior putatur quum frequentes habeat vicos, urbemque Plefchouiam viæ inpolitam, quam duo amnes complectuntur. Ab Riga autem, quæ magni magiftri militiæ Liouoniæ diuionis est, ad Lubecam Germaniæ portum in finu Cymbricæ Cherfonesi miliaria paulo plus mille periculofæ nauigationis numerantur. Ab vrbe Roma verò Mofchâ 2. milib. & sexcentis miliaribus distare compertum est, breuiffimo fcilicet itinere euntibus per Rhætenam, Tarrifium, Carnicas alpes, Villacum; Noricum, & Viennam Pannonicam, atq; inde superato Danubio, per Olmutium Morauorum vsque ad Cracoviam Poloniæ regiam, mille & centum miliaria exiftunt. Ab ipsa verò Cracovia ad Vilnam Litvaniæ caput, quingenta: & totidem ab ea vrbe ad Smolenchum ultra Boryfthenem fitum, & à Smolenscho ad Mofcham sexcenta computantur. verum id iter, quod est à Vilna per Smolenchum ad Mofcham, hyeme per nives longo concretas gelu, lubricamque, sed multo attritu solidatam glaciem expeditis in curribus incredibili celeritate conficitur: æftate verò nifi difficili laboriofoque itinere campeftria superare nequeunt. nam vbi nives perpetuis solibus dilolu-

ui cli-

ui eliquariq; cõperint, in paludes cœnofasq; voragine abeunt, viris pariter & equis inextricabiles, nisi ligneis pontibus infinito propè labore consternantur. Terra Moschouia in vniuersum neq; vitem, neq; oleam neq; paulo suavioris pomi frugiferam arborem, præter melopepones & cerasa producit: quum teneriora quæq; gelidiffimis Boreæ flatibus exurantur. campi tamen tritici, filiginis, milij, panicij; & omnis generis leguminum segetes ferunt. sed certiffima melis in cera & melle consistit. Regio enim tota fecundiffimis apibus plena est, quæ non in manufactis agrestium aluearibus, sed in ipsis arborum cauis probatiffima mella conficiunt. hinc per sylvas, & opaciffimos saltus, frequentia ac nobilia apum examina ramis arborum pendentia videre est; quæ nullo æris crepitu colligere fit decesse. Reperiuntur sæpe fauorum ingentes massæ arboribus conditæ, veteraq; mella deserta ab apibus, quum singulas arbores, in vastis nemoribus rari agrestes minimè perferutentur: ita vt in admirandæ crassitudinis arborum stipitibus permagnos mellis lacus aliquando reperiunt. Retulit & cum multo omnium risu Demetrius legatus, vt est ingenio comi & faceto, proximis annis viciniæ suæ agricolam, quærendi mellis causa in prægradam cauam arborem supernè defiliisse, eumque profundo mellis gurgite pectore tenuis fuisse haustum, ac biduo vitam solo melle sustinuisse, quum vox opem implorantis in ea sylvarum solitudine, ad viatorum aures penetrare nequiuisset: ad

Z extre-

extremum: verò desperata salute, mirabili casu, ingentis vrsæ beneficio inde extractum, euasissio, quum fortè eius beluæ ad edenda mella more humano se demittentis, auersos renes manibus cōprehendisset, & eam subito timore exterritam ad exiliendum tum tractatu ipso, tum multo clamore concitasset. Nobile quoq; linum, & cannabum in restes, multaue item bouum tergora, & massas ceræ ingentes, Moschouitæ in omnē Europæ partem mittunt. Nulla auri argentive, vel ignobilioris metalli, ferro excepto, apud eos venia, secturæ reperitur, nullumque est tota regione, vel gemmarum vel preciosi lapilli vestigium. ea omnia ab externis populis petunt. naturæ tamen iniuria, quæ tot bona proflus inuiderit, vno pellium nobilissimarum mercimonio resarcitur, quarum precium incredibili hominum cupiditate & luxu adeò crenit, vt in singulas vestes suffulturæ, millenis aureis nummis veneant. Fuit autè tempus, quo hæc vilius emebantur; quæ remotis finæ septentrionis nationes, politionis cultus, nostræq; adeò anhelantis luxuriæ penitus ignare, summa simplicitate, eas vilibus ac ridiculis sæpe rebus permutarent: ita vt vulgò Permiij, atq; Pecerri, tantum pellium Zebellinarum pro ferrea securi rependerent, quantum earum simul cōnexarum ipso securis foramine, quo manubrium induitur, Moschouitæ mercatores extrahere poterant. Ante quingentos annos Moschouitæ gentium deos coluere, Iouem scilicet, Martem & Saturnum, & plerosque alios, quos sibi insano errore

rore hominibus ex industrijs, aut regibus antiquitas finxit. Tunc verò primùm Christianis sacris initiati, quum Græci antistites haud satis constātibus ingenijs à Latinorū ecclesia dissentire cœperunt: factumque est, vt Moschouitæ eos religionis ritus, quos à Græcis doctoribus accepisset, iisdem sensibus, & sincerissima quidē fide sequeſetur. Spiritum enim sanctum, tertiam in diuina Trinitate personam, à patre Deo solum produci persuasum habent: quum rectissima veritate à patre simul Christoq; filio proficisci credendum sit, verum ea controuerſia apud conuentum Florentinum, præſidente Eugenio quarto Pontifice, magna partium cōtentione agitata, eum exitū habuit, vt pertinacia Græcorū in sermone potius quā in sensu castiganda videretur: quum Græci antistites euidentissimis conuicti rationib. spiritum sanctum à patre per filium produci fateretur. Sacramentum quoq; non ex azymo, vt iure debemus, sed ex fermentato pane conficiunt: idq; sub vtraq; specie, sicuti soli apud nos sacerdotes, panis scilicet, diuinique sanguinis, ab eorū presbyteris vniuerso populo cōmunicatur: quo maximo errore imbuti Bohemi, paulo ante patrū nostrorū memoriam à Latinorum ecclesia desciuerūt. Ceterum quod valde alienum à Christiana religione esse videmus, nullis sacerdotum suffragijs, nulla; propinquorum, aut amicorum pietate iuuari mortuorum manes arbitrantur: fabulosumque esse purgatorij locum putant, è quo tandem piorum animæ, cum diuturna ignis poena, tum mul-

Ceremonia.

tis parentationibus, indulgentiâq; summorū pontificum expiata, immortalium felicitatem beata in cœli sede consequantur. Cæteris in rebus eisdem ferè ceremonias tenent, quæ à Græcis usurpatæ sunt, Romanâq; ecclesiam cæterarum omnium principatum obtinere, superbè & peruicaciter negant. sed ante alia, Iudæorū genus, vel memoria quidem horrent, nec eos intra fines admittunt, veluti pessimos atque maleficos homines: qui etiam nouissimè Turcas ænea tormenta constare docuerint. Christi vitæ miraculorumq; omnium historia ab Euangelistis quatuor conscripta, itemq; Pauli epistolæ, dum sacra sunt, è suggestu clariore voce recitantur, probatæq; vitæ sacerdotes homelias Ecclesiæ doctorum publicè legunt, etiam ijs horis, quibus sacra minimè conficiuntur: non enim Oratores cucullatos, qui aduocato populo concionari, & ambitiose nimis atque subtiliter de diuinis differere soliti sunt, admittere fas putant: quoniam rudes imperitorum animos simplici potius doctrina, quàm altissimis arcanorū interpretationib. ad sanctiorem morū frugem euadere, viri solidæ religionis arbitrantur. Hos, quos modò diximus, sacros libros, iteq; noui ac veteris instrumenti enarratores, præterea Ambrosiū, Augustinū, Hieronymum atque Gregorium, in linguam Illyricā traductos habet, religioseq; custodiunt, Antistites, Principesque minorum sacerdotū singulis vrbibus pagisq; præfecti sacra curant, controuersias dirimunt, & moribus deprauatos summa quadā vindicandi potestate

state persequuntur. Regem sacrorū, quem ipsi Metropolitā vocant, à Constantinopolitano Patriarcha petūt, Archimādræ autē & Episcopi, coniectus in vnam meliorum nominibus, sorte ducuntur. Eorum verò hominum qui humanis cupiditatibus vltro renunciarunt, diuinarumq; rerum contemplationi & sacrorum ministerio seledicarunt, duplex est genus. vtrunq; cœnobია incolit: sed alterū est vagū, & paulo solutioris vitæ, si cuti apud nos diuorum Francisci atq; Dominici sectā proficētes: alterum constat ex sanctioribus monachis, quorū ordinē diuus Basilus instituit. ijs ne limine quidem vel in suprema vitæ necessitate pedē efferre fas est. Procul enim ab oculis profanorū singulari duritiæ vitā in occultioribus adytis degunt, summamq; subactæ carnis & confirmati in religione animi opinionē præbent. Vniuersus populus quater in anno, & pluribus semper diebus ieiunare cōsuevit, abstinetq; ab esu carniū, ouorum, & lactis. In vere primū, more Latino, post diem Cinerū: mox aduicta æstate, in honorem diuorum Petri & Pauli: & initio autumnidemū, cum assumptæ in cœlū Mariæ virginis memoriam celebramus: postremò sub ipsam hyemem, cū aduentus Domini pronuntiatur. Per hebdomadam verò, diem Mercurij sine carnibus, diem autē Veneris sine ouis lacteq; traducunt: sed Saturni dies mēsa omnibus oblonijs opiparè referta, hilariter excolitur. Cæterum secus ac nos soleamus, nullas festorum dierum vigilias obseruant. Religiosissimè tēpla venerantur, adeo vt ea neq;

Exemptæ.

*notations
romain. n.
790000*

viros neque foeminas venereis pollutos comple-
xibus intrare fas sit, nisi prius priuatis balneis ab-
luantur. Saepèque accidit, vt complures vtrius-
que sexus sacra audientes, extra limen confi-
stant, & propterea à petulcis iuuenibus recentis
incontinentiae notati, facient aliquando nuti-
bus saluentur. In ipso natali die Ioannis Bapti-
stae, & in Paschate, trium Magorum, presbyteri
sacratos panes paruos toti populo largiuntur,
quorum esu febribus conflictatos allenari existi-
mant. Alia quoque sacra, certo anni tempore a-
pud flumina gelu concreta celebrantur. In ripa
tabernaculum constituunt, & aduocata nobilita-
te hymnos numeroso concentu pronunciant, sa-
cræque lymphæ multa aspergine profluentem
purificant, & solenni ceremonia stratum & con-
secratum circumcisa & reuulsa glacie protinus
aperiunt. Iis rebus ritè confectis, si qui adsunt
languentes vel morbofi, in flumen defiliunt, & sa-
cris aquis abluuntur, quum ob id elui morborum
fordes persuasum habeant. Defuncti, vt apud
nos, mediocri funeris pompa comitantib. pres-
byteris efferuntur, capite mappa velato: cæte-
rum non in templis, vt apud nos impia propè,
vel obominabili certè corruptela vsurpatum est,
sed in septis ac exterioribus templorum vestibulis
sepulturae traduntur, ijsque more nostro qua-
dragenis diebus parentant: quod certè mirum
videtur, quum in purgatorio loco expiari ani-
mas, & criminum poenam vllis amicorum sup-
plicijs, vlloque pietatis officio mitigari peni-
tus

tus negent. In cæteris, eadem quæ à nobis de re-
ligione sentiuntur, constantissimè credunt. Mo-
schouitæ Illyrica lingua, Illyricisque literis vtun-
tur, sicuti & Sclauī, Dalmatæ, Bohemi, Poloni,
& Lituani. Ea lingua omnium longè latissima
esse perhibetur. nam Constantinopoli Ottoma-
norum in aula familiaris est, & nuper in Agy-
pto apud Memphiticum Sulthanum & equites
Mamaluchos haud ingratis auribus audieba-
tur. In hanc linguam ingēs multitudo sacrorum
librorum, indultia maximè diui Hieronymi &
Cyrilli. translata est. Præter quoque patrios an-
nales, Alexandri etiam Magni, Romanorumque
Cæsarum, itemque M. Antouij & Cleopatrar
memoriam iisdem literis commendatam tenet.
Philosophiam verò, & sideralem scientiam, cæ-
terasque disciplinas & rationalem medicinam
nunquam attigere. ijsque pro medicis se gerūt,
qui alicuius paulo ignotioris herbæ vires, se plu-
ries obseruasse profiteantur. Anni apud eos non
à natali Christi, sed ab ipso mundi initio nume-
rantur, qui non à mense Ianuario, sed à Septem-
bri incipiunt. Leges toto regno habent simpli-
ces, summa Principum & iustissimorum homi-
num æquitate conditas: & propterea populis
valde salutare, quoniam eas vllis causidicorum
cauillationibus interpretari atque pervertere non
licet. De furib. sicarijs & latronibus supplicium
sumunt. Quum de maleficijs quæstionem ha-
bent, reos multa gelida aqua supernè detrita
perfundunt, quod intolerandum tormenti

PAULI IOVII DE LEGATIONE

genus esse perhibent. Nonnūquam obduratis & contumacibus, vt cōfessio criminis exprimatur, ligneis cuneolis digitorum vngues conuellunt. *Exercitatur.* Iuuentus omnis varijs ludis, sed militiæ proximis sese exercet: in stadio cursu cōtendit, in palæstra colluctatur, pernicipitati equorū studet: omnibusq; præmia & præsertim sagittariorū peritiss. *proponuntur.* In vniuersum Moschouitæ statuta sunt mediocri, sed quadrata, & valde torosa: celsisq; omnibus oculi, prolixæ barbæ, crura breuia, & ventres extenti. equitant cōtractis admodū cruib: & peritissimè, vel auersi & fugiētes, sagittas emittunt. *Domiparē.* Domiparē potius quam lautè viuunt. nanque omnium fermè cibariorū quæ vel à luxuriosissimis deliderari possunt, mentæ eorū, & paruo quidem precio passim instruuntur. Gallinæ siquidē, & anates, singulis sæpe argenteolis tenuib. nummis veneunt. maioris minorisq; pecoris incredibilis est copia: & occisæ media hyeme iuence, cōcretis gelu carnibus duorū feremè sū spacio nō putrescunt. Venatione & aucupio, vt apud nos, nobiliora obsonia parantur. nā venaticis canibus, & plagis omnis generis feras capiunt: & asturbus, atq; falconibus, quos mirificos regio Pecerra præbet, non modò phalianos, & anates, sed cynnos & grues consecrantur. Astures ex genere infimo aquilarum, vel miluorum, falcones verò accipitrum nobile genus antiquis fuisse putamus. Capitur quoque auis subnigra, puniceis supercilijs, magnitudine anseris, quæ pulparum sapore phalarum superat digni.

MOSCOVITARVM, LIBER. 177

dignitatem: Moschouitica lingua Tether nuncupata, quæ Plinio Erythraeo vocatur, Alpini populis cognita, & maximè Rhetis, qui saltus ad Abduæ amnis fontes incolunt. Ingentes etiam sapidissimosque pisces, & ante alios Sturiones, quos Siluros antiquitus fuisse putamus, Volga præbet: & ij quidem hyeme multa inclusi glacie, recentes pluribus diebus asseruantur. Aliorum verò piscium multitudinem fermè incredibilem, ex candidis, quos diximus, lacub. ex piscatur. Vino natiuo quum penitus careant, aduecticio vti solent: sed in festis cōuiuijs tantū, & sacrificijs. Ante alia Creticū subdulce maximo in honore habetur, sed in vsum medicinæ tantū, vel principalis luxuriæ ostētionem: quum miraculi loco sit, eductū Creta per Gaditanas fauces, & tantis cōclusi maris Oceaniq; fluctibus agitatū, incorrupta luauitatis ac odoris dignitate, inter Scythicas niues, ebibisse. Populus verò medonē bibit, ex melle lupulisq; decoctū, quod picatis in cadis veterascit, & ex antiquitate nobilitatē adsequitur. In vsu quoq; sunt birra atq; ceruisia, sicuti apud Germanos Polonosq; videmus, quæ ex tritico, zeaq; vel ordeo decoctis, omni conuiuio circumferuntur. Hæc quādā cognata cū vin o potestate, largius compotantib. ebrietatē inducere adfirmant. Medonē ac birrā per æstatē in frigidare, infusa poculis glacie, voluptatis gratia solent. nam ingentia glaciei frusta nobiliū in cellis subterraneis singulari studio reconduntur. Sunt &, qui in delicijs habeāt, succum ex subaustens cerahs ex-

Uxor.
 pressum, qui perspicui & purpurisantis vini colo-
 rem & saporem iucundissimum refert. Vxorē &
 fœminā, non in eo honore sunt apud eos, vt
 apud cæteras gentes, nam propè ancillarum lo-
 co habentur. Viri insignes earum vestigia mirum
 in modum observant, & pudicitiaē diligentissi-
 mē cauent. non enim adhibentur conuiuijs neq;
 sacrorum causa remotiora templa petere, aut te-
 merē in publicum egredi permittuntur. Cæte-
 rum vel ab externis hominibus, & exiguo qui-
 dem precio, ad Venerem omne vulgus fœmina-
 rum facillè pellicitur, adeo vt parum earū amori-
 bus studere viri nobiles existimentur. Basilius an-
 te viginti annos Ioannem patrem amisit. Is So-
 phiam, Thomæ Palæologi, qui latē in Pelopon-
 neso imperabat, Constantinopolitaniq; Im-
 peratoris erat frater, vxorem duxit. ea tum Romę
 erat, Thoma patre Turcarum armis Græcia pul-
 so. ex hac quinque liberi felici fœcunditate susce-
 pti, ipse Basilius, Georgius, Demetrius, Simeon,
 & Andreas. Demetrio & Simeone iam pridem
 morbo absumptis, Basilius Solomaniam Geor-
 gij Soboroui, eximiae hdei atque prudentiaē cō-
 siliarij, filiam, in matrimonium sibi collocauit: cu-
 ius fœminae singulares virtutes vna sterilitas ob-
 scurat. Solent ~~autem~~ Moschouitæ, cum de vxore
 ducenda deliberant, omniū toto regno puellarū
 virginum delectum habere, ac forma virtuteq;ue
 animi præstantiores ad se perducere iubere: quas de-
 mum per idoneos homines, fidelesq;ue matronas
 inspiciunt, ita diligenter, vt secretiora quoque ab
 ijs

ijs contrectari explorariq;ue fas sit. Ex ijs verò ma-
 gna atque sollicita parentum expectatione, quæ
 ad Principis animum responderit, regijs nuptijs
 digna pronuntiatur. cætera verò, quæ de formæ
 pudicitiaēq;ue & morum dignitate contenderant,
 sæpe eadem die in gratiam Principum, proceri-
 bus atque militibus nubunt: sic vt mediocri loco
 natæ plerunque, dum Principes, regiaē stirpis cla-
 ra stemmata contemnunt, ad summum regalis
 thori fastigium, vt & Turcas Ottomanos soli-
 tos esse videmus, pulchritudinis auspicijs euehan-
 tur. Basilius quadragesimumseptimum ætatis an-
 num non attingit, specie corporis eximia, ani-
 mi virtute singulari, suorumq;ue studio ac beneuo-
 lentia, & rebus gestis, progenitoribus suis ante-
 ferendus. Nam, cū per sex annos cum Liouijs,
 qui septuaginta duas vrbes fœderatas in eius bel-
 li causam trahebant, armis contendisset, paucis
 legibus datis potius quàm acceptis, victor disces-
 sit. Polonos quoque initio statim ipsius Imperij,
 acie profligauit: Constantinumq;ue Ruthenum
 copiarum ducem, captum & catenis vinctum,
 Moscham perduxit. Sed ipse aliquanto post ad
 Borysthenem, supra Orsam urbem, ab eodem
 Constantino, quem dimiserat, magno prælio est
 superatus: ita tamē, vt Smoléchum oppidū quod
 antea Moschouitæ occupant, post tantam etiā
 victoriam à Polonis partam, in ditione Basilij re-
 linqueretur. Sed aduersus Tartaros, & maxime
 Europæos Præcopitas, sæpius secundo prælio à
 Moschouitis est dimicatū, vlciscendis tortiter in-
 iurijs,

Seu latissimas.
iurijs, quas illi repentinis incursionibus intulissent. Supra enim centum & quinquaginta milia equitum Basilus ad bellum ducere consuevit, distinctis per vexilla turmis, quæ suos duces sequuntur. Regiæ alæ vexillo inscripta est Iosue Hebræi imago, illius qui, ut sacræ referunt historiæ, à Deo maximo longissimum diem, retardato solis cursu, pijs precibus impetrauit. pedestres copiæ nullo prope viui sunt in illis vastis solitudinibus, tum ex ipsa veste quæ fluxa talarisque est: tum ex hostium consuetudine, qui cursu potius & equitandi celeritate, quam vi statariæ pugnae, vel ipso congressu militiam exercent. Equi eorum statura infra mediam existunt, sed robusti & velocissimi habentur. Equites præpilatis hastis, clauisque ferreis & sagittis rem gerunt. paucis falcati sunt gladij. Corpora verò clypeis rotundis, ut Asiatici Turcæ: vel inflexis & angularibus parmis, more Græcorum, itemque lorica & galea pyramidalis proteguntur. Basilus etiam Sclopettariorum equitum manum instituit: multaque ænea tormenta Italorum fabrorum artificio confata, suisque imposita curribus in arce Moschæ visuntur. Ipse insigni apparatu & singulari comitate, qua tamē Regia maiestas nulla ex parte corrumpitur, publicè cum proceribus atque legatis epulari solet, magnumque inaurati argentipondus duobus abacis expositum, eodem triclinio conspicitur. Nullam prætoriani militis cohortem, præter ipsam familiam, corporis custodiæ causa, circum se habere, vel alibi alere consuevit.

MOSCOVITARVM, LIBER. 179
uit. Ab urbana enim fidei multitudine stationes habentur. nam vnaquæque vrbs regio foribus, cancellisque sepitur: nec temerè per noctem, aut sine lumine, in vrbe vagari licet. Aula omnis constat ex regulis, & ex ipso militum delectu, qui per statos mensium circuitus, frequentandæ nobilitatæque regiæ causa per vices ad implenda comitatus officia è singulis regionibus accersuntur. Porro exercitus omnis, quum bellum ingruit, vel hostibus indicitur, ex euocatis veteranis, nouisque, prouinciarum delectibus cogitur. nam cunctis in vrbus præfati militiæ iuuentutem inspiciunt, idoneosque in ordines militum transcribunt: quibus ex gratia prouinciarum, certa, pacis tempore, sed ea quidem exigua, stipendia persoluntur. Verum qui militant, immunitate vestigalium gaudent, & cæteris paganis præstant, regiæque gratia omnibus in rebus potentes existunt. Patet namque veræ virtutis nobilis locus, quum bellum geritur: siquidem egregia & in omni rerum administratione salutari instituta, ad suum quisque spectatum facinus, vel perpetui præmij, vel ignominia sempiternæ fortunam assequitur.

FINIS.

SIGISMUNDVS LIBER BARO

in Herberstam, Neyperg & Huttenbag, &c.

Georgio Vuernhero, Regio Consiliario,

& apud Saros Praefecto, S.D.

STSI iam olim, & à multis quidem multa de admirandis in Zepusio aquis audieram, tamen ijsdem de reb. quæ plerisque incredibiles videbatur, à te in primis certior fieri, & tuum iudicium audire desiderabam. Quia verò non dubitasti, quæ comperta de his haberes, ad me scribere, facile effecisti, ut non modo, quid ipse posthac de his sentire debeam, certo scirem sed etiam multi alij excellentes viri, testimonio tuo, cui plurima apud omnes est autoritas, confirmati, addubitare desinerent. Sed cum etiam in reliquis Hungaricæ partibus multæ non minus admirabiles aquæ esse dicantur, rem valde gratam mihi, & multis alijs harum rerum cupidis, tuique studiosis facturus es, si eas quoque describendas susceperis. Scio quidem, & vidi ipsemet apud Sereniss quondam Ludouicū Hungariæ regem, Diu Imp. Maximilian legatione fungens ad Badā sedem regiā, thermas esse, quarū calorē immixta manu ferre ne queas, quod ei utiq; qui ante non vidit, mirabile videtur. Sed quod in his etiam viui pisces sunt, id non pauci pro re incredibili habent. Talia quoque videntur esse, quæ dicuntur de alijs thermis in ripa fluminis Vagi, non longè ab oppido Gulgocz, quod Germani & Slati vulgo Freistat vocant: quas locum, prout crescit aut decrescit fluius, in æquali semper distantia mutare aiunt. Legi nuper apud Arranum lib. 3. descriptum fontē, qui sub lucē repentibus aquis manat, in meridie

ridie frigidus, vesperi calet, ac sub exortū diei rursum tepidus oritur, atq; ita per singulos dies ac noctes æstus ac frigoris vices variat. Saxo Grammaticus in Islandia fontē esse testatur, qui fumigantis aquæ vitio natiuā rei cuiuslibet originē demolitur. Nam quicquid humido eius vapore afflatur, in lapideæ naturæ duriciē, forma tantū superstitē, subita cōuersione transmutari. Hæc & his similia, qui deinceps legent, minus mirabūtur, vbi animaduertent, summi opificem in his etiam nostris, & alijs vicinis regionibus non pauca mirabilium operum suorum monumenta posuisse, quæ tamen indigenæ pro miraculis non habent: ac quandoque etiam, si interrogentur, ignorant, quemadmodum in Moschouia sæpenumerò sum expertus. Nam cum nonnulla eiusmodi, quæ mihi narrarant alij, quærerem ab incolis, adeò nihil habebant quod responderent, ut mirari se dicerent, vnde ea homo peregrinus accepissem. Non dubium est autem, nisi pleraque diuersis in locis obseruassent, & literis mandassent homines externi, quin ea indigenarū negligentia nunc luce, suique memoria & admiratione carerent. Nō potest igitur mihi, Vuernhere ornatissime, non valde probari studium tuum, quod hoc genus Hungariæ tuæ rebus eruendis & illustrandis impēdis: nec facere possum, quin te ad id continuandum cohorter. Nam eo non tantum mihi fueris gratificatus, sed etiam tibi apud omnes magnæ laudi est futurum. Bene vale

DE

DE ADMIRANDIS HVN-
GARIÆ AQVIS, HYPOMNE-
mation: Georgio Vuernbero
authore.

SIGISMUNDO IN HER-
berstein, Nieperg & Guttentag Baroni, &c.
Georgius Vuernberus.

NOTARAM iussu tuo nō-
nulla, SIGISMUNDE BA-
RO verè magnifice, de mirabi-
libus aquarum naturis, quæ fi-
nibus Zepusij nostri continen-
tur: vt me ceu oculato teste cōfir-
mares ea, quæ quidam audita ab alijs, pro fabulo-
sis habuerunt. Quia verò non modò fides habita
est narrationi meæ, sed etiam quibusdam incensa
cupiditas, plura hoc genus cognoscendi, minimè
inuitus, vt debui, suscepi, quod mihi denuò man-
dandum duxisti, vt alia quoque aquarum miracu-
la, quæ in Pannonia nostra videntur, non minus
penè prodigiosa, scripto complecterer.

Pannoniæ autem appellatione non eam tan-
tum comprehendendo Danubij ripam, cum qua ea,
quæ dicta est secunda Pannonia, ab Arabone flu-
vio, qui Ptolemæo est Narabo, nunc vulgò Ra-
ba, ad Saum excurrit: sed quicquid præterea Hū-
gari in altera Danubij ripa tenent, quod quidem
latissimè pater. Tenent enim totam Iazygū Me-
tana-

tanastarum regionem, quam Ptolemæus flumi-
nibus Danubio, Tibisco, ac montibus Sarmati-
cis finit. Sunt autem montes Sarmatici, qui Hun-
garos à Rutenis, Polonis, Morauis, Sileijs, & ea
Austriæ parte quæ citra Danubium est, dirimūt.
ad quos pertinet Carpatūs, ita iam vulgata appel-
latione, vt omnis tractus Sarmaticorum montiū
Carpatus vocetur. quanquam mihi Ptolemæi de-
scriptionem intuenti, Carpatus iisdem, quibus
Dacia, finibus videtur terminari.

Porro extat nunc quoq; Iazygum natio inter
Hungaros, quos ipsi voce decurtata Iaz vocant.
ac retinent iisdem etiamnum linguam suam auitā
& peculiarem, Hungariæ dissimilimam: atque
eas sedes, quas Plinij descriptione quondam te-
nuerunt, nimirum campos & plana, Dacis, vt i-
dem ait, pulsus ad Patissum annē, quem ego de-
tracta prima syllaba Tissum, vel, vt nunc vulgò
vocant, Tizam accipio. Is verò Tibiscus est Pto-
lemæo, limes veteris Daciæ, cuius cultissima
pars est Transsylvania, provincia multis habitato-
ribus frequens. Nam eā & Germani, quos appel-
lant Saxonas, & Hungari, & Hungarorum anti-
quissimi Siculi dicti, qui lingua sua sunt Zekheli,
& ad huius imitationem à quibusdam vocantur
Ceculi, incolunt. vt omittam peruerustas Roma-
norum reliquias Valachos, qui frequentes ibidē
vicos & pagos habent. Potiuntur tamen rerum
Hungari, & penes eos imperium est: eoque fit, vt
Transsylviani quoq; Hungarorum nomine cense-
antur. Est verò planè mirabilis diuersarum, nec

vos linguae per vniuersam Hungariam gentium. *Aut* a quemadmodum à me dicitur prolixius ea in commentatione, qua res Hungariae, populorum in ea origines, appellationes, leges, mores, instituta conor explicare.

Cæterum Iazygum regione, qua se Carpatus (vt hoc iam nomine omnem illorum, quos dixi, montium tractum complectamur) latissimè pandit, & in quosdam quali ramos alibi eminentioribus, alibi mitioribus iugis diffundit, continentur oppida, à Germanis montana dicta, quod inter montes metallorum omnis generis fecunditate & præstantia cum primis nobiles sita sunt, & populo metallicam faciente constant. Qua ratione & eos qui in metallo operantur, in monte esse, & in genere vniuersam rem metallicam opus montanum vulgò dicunt. Eadem regione continetur Zepusium, & multi alij Comitatus.

Sunt autem Comitatus, vt hoc quoque obiter explicem, regni partes, quas Prouincias, aut Præfecturas, aut Græca voce, qua plerique Latinorū vti sunt, monarchias dicere possis. Plinius & conuentus, & iurisdictiones, & conuentus iuridicos in distributione Ciliciæ & Beticæ Hispaniæ appellare videtur. Cicero vocat Diteceses, quod nominis Episcopi in appellatione suarum iurisdictionum, quanquam nunc vulgò corruptè, vsurpât. Earum verò partium præfecti vocantur Hungarici Comites, quibus iurisdictionis cura incumbit. Fuit autem Hungariæ regnum, quo facilius & expeditior esset iuris dicendi ratio, in hoc genus

nus Comitatus plures quinquaginta diuisum, ex quibus vix dimidium hodie retinemus.

Sed hæc tanquam vsui futura ad cognitionem locorum, in quibus nostra de aquis narratio versabitur, præfatus dicam primum de calidis, quarum pro Hungariæ portione, vix vlla regio plures aut salubriores habet. Vnde verò potius ordiar, quàm ab ipsa vrbe Buda, quâ Hungariæ reges ob loci situm, opportunitatē & amœnitatem meritò pro regia habuerunt. Hic propter ipsam Danubij ripam calidæ sunt multæ, inter quas differetia maior est, quàm pro loci discrimine. Quædam enim non modò tolerabili, sed ita iucundo sunt calore, vt ad hominum lauacra naturæ benignitate singulari datæ esse videantur. Huius generis sunt infra arcem regiam aliæ, Regiæ vocatæ: vel propter viciniam regiam, vel quia regio opere ornatæ & conclusæ, vel quia in his reges lauare consueverunt. aliæ communes, quibus saxū ceu natiua fornix impendit, quas Turcæ post occupatam Budam latius excavata rupe ampliores reddiderunt, cæterisq; præferre dicuntur. At quæ supra Budam sunt, quarum aliæ item regiæ, aliæ hospitalales à vicino ptochodochio dictæ suere, balneis sunt inutiles, nisi refrigeretur. Sic enim quedam calent, vel feruent potius, vt in eas missum ouum nò minus citò, quàm ad luculentum ignem elixetur. Temperantur autem in balneis frigida, cuius ibi fons calidis ita còtiguus est, vt qui haustum veniunt duabus vris, eodem in vestigio altera calidam, altera frigidam haurire possint.

DE ADMIRANDIS

uerunt, quod proculdubio ab aliarū gentiū ritibus habent, quibus etiā sola aquæ aspersio inter Februa fuit. Sic Romæ olim ad portā Capenam, postea Appiā vocatā, aqua Mercurij dicta, alij alios aspergebant, inuocantes Mercuriū : vt aspersi flagitia, & præsertim periuria diluerentur. Sic traditur Peleus absoluisse Patroclum, & Acastus expiāsse Peleum à cæde fratris sui Phoci, cum antea Ægeus Medæam aquæ aspersione lustrasset. Sic Orestem à sanguine matris expiatum esse, memorat Pausanias in Corinthiacis: cum illū nemo lare suo & hospitio dignaretur. Cuius loci hoc libetius memini, quod continet exemplū ritus vetustissimi, accepti à patribus, quo rei atrocissimi criminū à cōsuetudine omnium & colloquio arcebatur. Sic Æneas quoq; apud Poetam nostrum:

—Ter socios pura circumluit vnda

Spargens rore leui.—

Et idem, ceu multa cæde pollutus, inquit:

Tu genitor cape sacra manu, patriosq; penates:

Me bello è tanto digressum, & cæde madentem,

Attrectare nefas, donec me flumine viuo

Abluero.—

Quin in atrijs templorum suorum positam habent aquam Turcæ eundem in vsum, neq; cuiquam nisi loto in ea ingredi fas esse arbitrantur.

Sed delectantur in vniuersum plurimum locionibus & balneis Turcæ. eoq; præcipuum apud eos pietatis opus est, instituere & condere balnea publica: nec id tantum viuentibus gloriosum esse, sed etiam vita functis salutare putant. Hac

HUNGARIÆ AQVIS. *est 184*

Hac ratione is qui ~~hunc~~ rerum potitur, Solimānus, tum alibi, tum Budæ in ædibus quæ quondā fuerunt archiepiscopi Colocensis, amplissimum balneum pro sua, suorumque salute fieri curauit, in quod è Danubio per canales subterraneos aqua in multam altitudinem, vt est Budæ ad Danubium situs, ducitur. Ipsum balneum intus incrustatum & stratum est monumentis marmoreis, quæ antea in templis fuere polita, imaginibus tamen, si quæ insculptæ fuerunt, relictis, & toto opere perpolito.

Eadem gloria quæsitā est ei, quæ diximus, Bassæ Mahumeth, qui thermas Budenses exædificatis illis Deruisarum cœnobiis, conditoroq; eius de quo diximus, illustriores reddere studuit. Hic verò videre est mirabilem rerum commutationem. Nam quæ loca Hungaris incolumi & florente Buda voluptatis domicilia fuerunt, ea religiose ornarunt Turcæ: flagitiose contrā prophantes, quæ antea habita sunt pro sacrosanctis.

In thermis superioribus, supra eos fontes quibus ad lauacra vsus est, sunt piscinæ calidæ, in quibus nascuntur & viuunt pisces, qui in frigidam translati emoriuntur. Sunt etiam calidæ in opposita Danubij ripa supra Pesthum, sed minus celebres: propterea quod ita coniunctæ sunt alueo fluminis, vt ad quæuis eius incrementa corrumpantur.

Solent ferè thermæ locis, in quibus sunt, aliquod nomē, & quasi lumen asferre. Ita nobilitatus est quondā sinus Baianus in Căpania. Ita nūc

Aa 4 quo-

quoque in Italia, Germania, & in quavis penè terrarum orbis parte clara sunt hoc nomine loca. Nonnulla etiam appellationem à calidis sunt sortita: ut in Thessalia Thermopylæ, & in Germania oppida quæ vocantur Badæ, hoc est balnea. Sed fuerunt quasi in obscuro Budenses, nec aliqua ex loco celebritas accessit, à tanta calidarum copia & varietate: quod proculdubio eò evenit, quòd reliquæ eius urbis fortunæ atque opes hoc non exiguum aliqui clementis naturæ munus obscurarunt. Nam quis fuit in tota Europa locus, qui se Budæ comparare potuerit, siue situs amenitatem, siue cœli salubritatem, siue soli fecunditatem, siue aliarum quarumcunque rerum ad quoslibet usus, ad splendorem, denique ad luxum pertinentium ubertatem & affluentiam spectes? ut ne quid dicam de opportunitate, in qua non Hungarorum tantum, sed etiam multorum aliorum populorum defensionem & salutem sitam fuisse, quotidianis damnis & periculis experimur. Quo grauior & acerbior est iactura, quam erepto nobis per Turcas hoc loco fecimus. Sed facessant querelæ, quæ suum alibi locum sunt habituræ.

Nisi verò auctoritate Chronicorum nostrorum, magno consensu urbem Budam à rege Buda Attilæ fratre conditam & nominatam esse tradentium, impediret, ego, si qua alia coniectura de eius nominis ratione facienda esset, ob insignem calidarum eo in loco celebritatem & copiam, pro eo quòd Germanis quondam fuerit Bada, vnius
literæ

literæ inuersione Budam ab Hungaris dictam esse suspicaret. Nam ea secundorum Pannoniorum loca, antequam huc Hunni immigrarent, Germanos seu Teutonas tenuisse, minimè ambiguum est. Nec ita multum dissimili mutatione vocarunt Hungari Vucisprimiū, quod Germanis fuit Vucisprum, hoc est, fons albus, qui loco nomen dedit: & etiamnum ibi sub arce, quæ sedes est, Episcopii, ostenditur.

Sed redeo nunc ad calidas: ac Danubij ripam legens Istrogranum, vel, ut nunc appellant, Strigonium peruenio, qui locus secundum Budam in Hungaria semper celeberrimus fuit, sede Archiepiscopi, qui idē primas Hungariæ dictus est, insignis. Hic ad radices montis, cui imposita arx est magnificentissimè extructa, qua labitur Danubius, fons est tepidarum, inclusus turri, in quam ex arduis eò per præceps muris descensus patet. Ex eo tanta manat aquæ copia, ut quondam molam frumentariam versarit: nunc machinam hamtoriam similem tympano impellat, qua aqua è Danubio per subterraneum cuniculum in eam, quam dixi, turrim admissa hauritur, & in artem trasitur. Hoc largior est fons alter haud magno inde intervallo: qui in piscinulam quandam iactatus, in qua etiam media hyeme coaxantes ranas audias: aquæ tantum, quantum versandis tribus quatuordec rotis molaribus satis est, fundit.

Supra Istrogranum (quod ex Istro & Grano mixtum est nomen, quòd ibi fluius Granus Istro miscetur) non longè ab arce Comaroniensis, quæ

tenet oram cognominis insulæ, quam Danubius prope Posonium in duos diuisus alueos facit, à Septentrione veniens influit Vagus: cuius ripa supra Galgociū, quæ arx est familiæ Thurzonum, nunc maximè nobilitata est calidis, non propter vim earū salubrem tantum, quæ omnes alias in Hūgaria calidas superare existimantur, sed etiā propter varium, planeque mirabilem eorum ortum. Non enim vllum certū fontē habent, sed alueum fluij sequuntur: & vt is excrescit & decrescit, ita aut recedunt aut accedūt. Solent autem, quo magis exundant, hoc longius recedere. eoq; qui lauare volunt, subinde alias atq; alias scrobes fodere, & quasi puteos aperire coguntur. Id, cum intra alueū est fluius, fit in glareā, quod ipsius solū est: cū verò exit, in terra solida, & argillosa, in qua alioquin non restagnāte fluuiō, nihil penè humoris existit. Neq; tamē in ripa tantum eruūtur calidæ, sed etiam intra amnem, si fundum eius pedib. suffodias. Calent autem in modicè: nec sunt idoneæ balneis, nisi re m. erantur, quod admittance frigida de proximo hauriunt in procliu est, sed quia magis salutare esse creduntur sine mistura, qui medicinam inde petunt, deferuere eas sinunt: quod pro temporis ratione aliàs serius, aliàs citius fit. Nunquam tamen sic deferuent, quin, qui in eas descendunt, tegete, cespitue, aut ramis in tundum scrobis iniectis, intus corporis partes aduersus ebullientis caloris vim munire cogantur. Esse autem eas aduersus diuturnos, ac penè desperatos morbos efficacissimas, multis experimentis cogni-

cognitum est, & adhuc indies magis ac magis cognoscitur.

Sunt calidæ aliæ non longè à castro Trincinio quod ad eiusdem fluij Vagi ripam est, supra Galgocium. Illæ suauiter calent, & sunt limpidissimæ: atq; ideo iucundissimi secessus loco fuerūt Comitibus Zepusienſibus, qui paulo superiore ætate Trincinij sedem habuerunt.

Nec multum recedunt à Vago calidæ ad arcē Baimocium, quæ itē est Thurzonum: quibus hoc honoris habuit Alexius Thurzo, qui in ea familia nomen illustre, & secundum regiam aliquamdiu summam potestatem apud Hungaros obtinuit, vt eas quadam quasi cisterna ex quadratis facta lapidibus, qui etiam descendētibus scalarum & sedilium vsum præbent, includendas curauerit. Et si verò minus spaciosæ sint, tamen manifestum in ipsis est discrimen caloris: eoq; diremptæ sunt muro. & quæ moderatius calēt, delicatioribus tantum patent: alię vulgi vſibus sunt relictæ.

In Comitatu Thurocio, qui eodem in tractu est, sunt pari penè intervallo à Vago distantes calidæ ad Stubnam vicum, qui est ciuium Cremnicenſiū. Hę instar insulę sunt. claudūt enim riuo, quæ p. pinquis montib. delabēs, aquā vehit gratā lauātibus, cū sitiunt. Nā ad tēperandū calidas nūquam, nisi quis recentibus aquis admixtis continuo lauare velit, adhibentur: idque etiam tum fit modicè, quod per se minus intemperatè caleant.

Non dissimiles sunt his calidæ aliæ inter Crēniciam & Semniciam, quæ sunt duo præcipua op-

oppida inter montana: de quibus supra dixi. Manant ex rupe, sic nata, ut lauantibus testū & vmbra praebeat.

Nec tantū ipsae in rebus salubribus habentur, sed etiā cœnum earū (quod Plinius quoq; inter calidarum utilitates retulit) medicam vim creditur obtinere. Itaq; in eo quidam, vlcerosi praesertim, ibi propē quā fluunt, volutari solent.

Sunt etiam Semnicij calidae, quae vocātur Roselintae in quibus canales, per quos fluunt, & sedibiles ex lignis tacta, sic sunt accreto lapide ceu cortice testā, ut prorsus lapidea videantur.

In Comitatu Liptouienſi, ad pagum qui vocatur Diui Ioannis, fons est tepidatū: ad quem plerumq; se confugiunt, quibus scabie, aut ploris tœdum est curis. Exiit verō is, & magno impetu ejaculatur potius, quā emittit aquas, quā Vago ortus & curlus est ex propinquis mōtibus, qui Carpati caput esse existimantur. Nusquam enim altius sese attollunt, nusquam pluribus & horridioribus iugis assurgunt hi montes, ad quos Carpatum pertinere dixi. Altitudinis indicium est, nix in his perpetua, unde accolis Germanis montes niuis vocantur: asperitatis, quod iidem montes sunt imperuij. Slauorum lingua appellātur Tatri, hoc est, Tatai, quod in regionem Tatarorū, qui veteribus sunt Getae, vulgi opinione protendantur. Hungari vocant Tarczal, quod nominis lingua eorum à nudo, seu deraſo vertice ductum esse videtur. Nihil enim aliud quā eminentissimi, & prorsus nudi scopuli sunt, hi montes. Ego ru-

pes

pes Sarmatiae esse crediderim, quarum mentio hic apud Solinum, quo loco Germaniam inter Hercynium saltum & rupes Sarmatarum extendi ait. Nam ex Sarmaticis montibus, neque ita longē ab his rupibus Vistula, quem Plinius alio nomine Vistillum, alij Istulam vocant, ortum ducit: quo amne, praeter Solinum, plerique alij Germaniam finiunt. His verō rupibus subiectum est Zepusium, ubi aquae sunt, quae & ferrum erodunt, & lapidescunt, & animantes potae enecant: de quibus, quae alio ad te scripto complexus sum, attexam.

Et ut ab ea, cui consumendi ferri vis inest, ordiar: haec est ad Smolniciam, quod oppidum ad arcē Zepusiensem pertinet, intra mōtes, unde quodam metalla eruta sunt. Extrahitur autē haustro, quale Istrograni esse diximus, quod ab aqua superne illabente impulsus circumastu & optatu nis, cui implicati sunt crebri nodi coriacei, implet fistulas, per quas funi meatus est: quod us ad iuncti canales, effusam aquam excipiunt, & emittunt sub diem in alueos in terrā deſectos, quibus ferrū, siue vetus, siue nouū, imponitur. Quae minora sunt ferramenta, citius adeduntur. Solea ferrea eam qui consumitur intra horas vigintiquatuor. Quae verō sunt caſsiora, cuiusmodi sunt quae in vicini montis ferrarijs hunc in vsum sunt, postquā per aliquot dies aquae immersa iacuerint, ceu limo quodam obducuntur adesa: eoque statis temporibus abluuntur, & purgantur, ut in id quod superest ferrū, aquae vis efficacius penetret. Quod per-

elo fer-

elo ferro manet, luto simile, cuprū est (ipsi vulgō cemētū vocāt.) Idja fornace eōflatur in massam, & deinde per aliā fornacē eliquatum fit purius & purgatus, & ad oēs vltus non minus vtile, q̄ q̄ sit ex metallo: cur⁹ multæ sunt fodinæ eodē in loco.

Non dubium est autem, quin aqua hanc vim à venis metalli trahat, præsertim a pynte aeris (vulgus Marchesitam appellat) cui ibi vim inesse acerrimam, vel ex eo satis apparet, quod aqua pluvia, aut alio aliquo humore terrā subeunte, ex ipso id quod vocāt vitriolum, quod Græcis chalcanthū, Latinis atramentum futorium est, destillat, pyramidatim concretescens stiriæ in modum. Hoc vitriolum natium dicitur. Est enim aliud facticiū, quod quidem eodem in loco in hūc sit modum:

Solent sectores metalli ligna intra fodinas trāversim posita, in quibus itur & statur, pyrite minutius cæso conspergere, & eo quasi viam ad firmanda vestigia sternere. Ei simulatque penetrantibus in terram aquis permaduerit, innascitur vitriolum: idemque ubi madere desierit, ita consolidatur, & adhærescit lignis, vt non possit nisi ferro resecari. Resecantur autem sic concreta, & ē fodinis per vtres extracta mittuntur in alueos. Hic aqua feruente superfusa vitriolū omne, quod pyriti innatum est, resoluitur, fitq; aqua tota viridis, quæ deinde in alia vasa transfunditur, vt depuretur: depurata autem, transfertur in caldarium plumbeum, in quo supposito magno igne bullit ad horas octo, aut nouem: donec per euaporationem, quam vocant, densetur: influente tamen

sem-

semper eodem liquore, vt eadē caldaria plena maneant. Pōst infunditur in cados ligneos, quib. insertæ virgæ sunt, quibus accrescit. Atque hoc est, quod vitriolū coctum seu facticiū vocant. Ac tantum quidē de aquæ ferrū rodentis vi & efficacia.

Nunc de lapidescente dicā, cuius generis multæ sunt in Zepusio, inter quas etiam nonnullæ non aliter quā calidæ, aut aliæ salubres frequentantur. Et inest his quoq; calor, vel potius teporis aliquid, quod cū alijs temporib. tum per hyemem manifestius sentitur. Est verò inter eos fons eximius vnus ad pagū, cui apud Zepusienses Germanos à riuī murmure nomē est, qui instar piscinæ stagnat, & plurimam aquam reddit, in quam item ligna iniecta, lapide ceu cortice obducuntur. Alter ad pagum, qui vocatur Ioannis. Nam qui angustius scatent, statim atq; paululū profluxerint, lapidescūt, & ita in tumulos exurgūt. cuiusmodi videtur vnus ad pagū Diui Andree nomine: alter ceteris insignior, prope arcē Zepusiensem, ad ædem diui Martini, quæ sacrarum ædium in Zepusio princeps est. Hic scatunt, vel erūpit potius, aqua bulliēti similis, cū magno intus murmure et strepitu, qui admota aure nō sine admiratione auditur. Erūpit autē nō foras tantū, & sub diū: sed etiā meatus sub terra querit, & quacunq; vadit, lapis fit. quanquā qui subterranei sunt eius generis lapides, pluuijs aquis irrigata humo, & eo madore diutius manēte, dissoluūtur. Solent autē accolæ his sic dissolutis & effolis, ad opera cemētaria vice calcis vti. Qui verò sub dio nascūtur, ipsissimi sunt

sunt lapides, tosi dicti, leuitate & raritate non dissimiles pumicibus. Et quia veresimile est, ijs aliquid glutinis inesse, qui in propinquo ædificant, libenter his ad muros faciendos vtuntur. eoque quidam illic dicitur, se domos ex aqua factas inhabitare.

Cæterum non minus miraculi videtur habere quædam, quod in monte arcis contiguo, intra spem quendam aqua per hyemem fluida, æstate ita congelat, vt refrigerandis poculis glacies inde peti soleat.

Porro quod ad fontes bibentibus ex eo animantibus letales attinet, eorum vnus est ad radices rupium Sarmaticarum, quæ, vt dictum est, Zepusio imminet. alij duo hoc famosiores sunt in Comitatu Saros, quasi in conspectu arcis cognominis, cuius ipse præfecturam teneo. Nam qui est sub rupibus, aues tantum ex eo gustantes necare dicitur. At alios duos non tantum auibus, sed etiam alijs animantibus noxios esse ferunt. Quam ob causam, ne cui pecori ad eos aditus sit, diligentissimè caueari solet. Nascitur autem ad alterum eorum, qui prope modum intra Eperiensium nostrorum fines est, plurimum aconiti, cui herbæ venenum inesse vel vnicus Ouidij versus arguit:

Lurida terribiles miscent aconita nouerca.

Atque hinc quidem videri potest fons hic virus trahere. Tales enim, ait Plinius, sunt aquæ, qualis terra per quam fluunt: qualesque herbarum, quas lavant, succi. Sed est reuera singularis huius fontis natura, vt qui & crescente luna augeri, & deficiente minui, atque adeo in interlunio prorsus deficere

deficere dicitur: tanto omnium consensu, vt mihi ne libuerit quidem, an hæc aliter sese haberent, explorare.

Fontes acidos, & quas acidulas vocant, consultò prætereundos putabam, quod minimè rari sunt in Hungaria. Ne non tamen ex his quoque aliquid delibem, celebres sunt in primis, alter in comitatu Zolienfi, ad arcem eiusdem nominis, cui oppida, quæ dixi vocari montana, subiecta sunt: alter ad oppidum, cui Mons regius nomen est: vterque spleneticis manifesto sensu mederi dicitur.

Ad oppidum Bistriciam, Germani Meusolam vocant, vbi fodinæ sunt æris opulentissimæ, quæ nunc appellantur regiæ, quod in ijs impendio Regis opera sunt, cuniculus quidam reddit aquam videtur: ex qua, vbi subleuit, chrysocolle colligitur.

Quia verò in Comitatum Zoliensem, dum aquas persequimur, ventum est, non possum prætereire hiatum terræ ijsdem in locis famosum ob pestilentes expirationes, quibus aues superuolantes, & quæuis alia animantia extinguuntur: manifesto eorum experimento, qui eius rei periculum facturi, gallum, gallinamue, aut selem, aut canem longo hastili alligatum, supra eum hiatum, qui septo ad arcendas inde animantes circumdatus est, protrudere & efferre consueuerunt: quibus non aliter vita subito eripitur, quam si strangularentur.

Est item ad eum fontem, qui potus aues, vt dictum est, enecat, sub Sarmaticis fontibus acidu-

B b la: quæ

la : quæ etſi eandem cum eo ipſo fonte originem habere creditur , tamen plerique ita grata eſt, vt etiam ægroti inde potum petant.

Alia eſt non longè ab arce Leua in Comitatu Barſienſi, quæ niſi ab hauriētibus pleno vaſe perferatur domum, ſaporem amittit. Itaq; qui occurrantibus, vt ſit, potum ex ea præbent, vel modicè exinanito vaſe, quod reliquum eſt, effundunt, & ad hauriendum denuò recurrunt. Addunt quidā aliud hoc prodigioſius, ſed minus ſimile vero. Nempe, ſi pura ſit, dum hauritur, & pura permaneat, donec offeratur ægrotis, qui eam mirificè appetere ſolent, quòd hoc certiſſimum ad ſalutem ſignum ſit. Sin turbida reddatur, planè pro deplorato haberi ægrotum. Itaq; eos qui potum tantū in firmis, non omen petunt, antequam hauriant aquam, turbare ſolere. Sed hoc ſuperſtitioſorum credulitati relinquamus.

Ab hac quoq; rurius acida alia haud magnis diſtat ſpacijs: ad quam etiam prope eſt fons, qui tumuli in ſpeciem aſſurgit, & ſubinde mutat fluxū, lapideſcente nimirum ſtatim aqua, quam effundit, & ideo ſic excreſcente ea parte, qua aliquandiu manarit, vt ſeſe aliam in partem, quæ humilior eſt, effundere cogatur: quod quidem quaſi circuitu quodam ſit per omnem fontis oram.

Ad arcem Fileg, quæ inde in Boream euntibus occurrit, in Comitatu Neograd, ſpecus eſt, in quo ſupernè deſtillans aqua, continuo dureſcit. Ibi vè rō videas ceu ſtatuas hominum conſiltere ſaxa, ex hac deſtillatione cōcreta. Albus his color eſt:

EXVIT

nec per ſe tantum ſunt alba, ſed etiam coloris albicantis uſum trita piſtoribus præbent.

Sunt præterea ad fines Eperienſium fontes ſaliſi, tantæ acrimoniz & ſalfuginis, vt inde ſal excoquatur, qui ad omnis generis condituras, & in primis ad cocturā piſcium, cæteris vtilior eſſe exiſtimatur. Habetq; locus nomē ab his fontibus: Hungaris enim Sowar, hoc eſt, Salisburgum dicitur. Nam & arx eius nominis ſupra eum locū fuit, meæ item præfecturæ ſubiecta, antequam dirueretur. Eſſe autem ſalis vim magnam in aliqua eorum montium parte, in quibus promōtorij inſtar arx extat, vel hoc magno eſt argumento, quòd in aduerſa quoq; eorum parte ſaliſi fontes ſunt, qui item ſua appellatione inſignit locum. Sed quod in eo inquirendo aut eruendo minus elaboratum eſt, id nō negligentia hominum, ſed proculdubio Regum prouiſione euenit, ne immodica copia ſalem vileſcere contingeret.

Abundat enim Hungaria ſale natiuo, qui lapidinarum modo cæditur in Maromaruſio. Item in Tranſſyluania, vbi etiam piſcinæ ſalſæ ſtagnant: à quibus omne pecus arceri neceſſe eſt. compertum eſt enim, earum immodico hauſtu, qui ſalfugine incitatur, enecari. Inſunt tamen in his alicubi piſces. quod minus mirum videri poſſet, cum ipſum quoq; mare piſcium parens ſalſū ſit: niſi hic non in aqua ſalla, ſed in ipſo penè ſale viuere viderentur. Sunt autem ſapidiffimi, carne duriuſcula: & ita impatientes aquæ dulcis, vt in eam miſſi, exanimentur.

Bb 2 Quia

Quia verò in salis mentionem incidimus, et si de eius, qui ceditur, ortu diuersæ sint sententiæ, alijs nimirum eum cum ipsa conditione rerum ab initio extitisse, alijs postea natum esse affirmantibus: tamen ut verò propius sit, ex humore aut succo salso concretum esse, & adhuc concresecere, ea potissimum ratione ostendi posse iudico, quòd in ipsis lapidicinis salis, ubi solidissimus fuit, inuenta sunt varia instrumenta ad humanos usus facta. Quodam etiam in loco Transsylvaniæ, gallina incubans cum ipsis ouis incorrupta. Quin nunc quoque plerumque magna carbonum vis eruitur cum sale. In Desienfi fodina, qua nulla est in Transsylvania altior, paucis antè annis excisum est de medio sale ingens robur trabi simile, tanta duricie, ut ne ferro quidem facile cederet. Sed idem extra fodinam extractum sic computruit intra quatuor dies, ut primis digitis conciperi & conteri posset. Idem solet carbonibus, dum exciduntur, durissimis, simulatque sub dium prolati fuerint, euenire. Hæc verò vulgus in illa confusione rerum, quæ Noæ temporibus in cataclysmo fuit, ibi oppressa, aut alio quopiam casu eò abrepta esse interpretatur.

Flos salis alibi copiosior, alibi rarior in reliquo sale reperitur: Gemmam vocant, quòd gemmarum quarundam in morem pelluceat. Faciunt autem hoc reperto iudicium salicidæ docti experientia, sale qui sequetur, aut impugnum futurum, aut citò desitutum: neque temere ipsos in eo falli compertum est.

Abun-

Abundat & vicina Polonia huius generis nativo sale saxeo, sed hic minus sincerus & solidus est Hungarico. non enim fibris tantum, aut venis, sed etiam ingenti mole terre plurimis in locis distinguitur, ac præterea longius abest à superficie terræ. At in Hungaria putei, in quibus ceditur, minus alti sunt usque ad salem. Quin in Transsylvania etiam scopuli instar extat supra terram ad ripam Marisi fluuij, cuius item alueus sal est, non longè ab oppido Thorda salinis celebri. Fitque sæpenumero, ut arantes etiam vomerem in salem impingant. Sed eum nemini cedere licet, ne quid vestigalibus regijs decedat. Liberum est tamen Siculis, qui, ut dictum est, nonnullam Transsylvaniæ partem tenent, suo in solo, quantum domesticis eorum usibus satis est, sumere. Sed hæc de salis obiter dixisse sufficiat.

Restant inter calidas, quibus quidem aliquod in Hungaria nomen est, unæ prope Vuaradinum, quæ vocantur diui Ladislai, huc quia hic diuus Ladislaus lauerit: siue quia ad eam eius sacram, & sepulchro ipsius claram, ac tum ipsius, tum Sigismundi Imperatoris, qui hic quoque conditus est, munificentia opulentam pertinet. Hæc quoque inter omnes Hungariæ calidas, primas tribuunt: in quò tamen ætneritatem potius casu, quam subritatem spectare videntur. Sunt enim calore perhucundo, & temperato: præterea tan puræ & perspicuæ, ut speciem rerum, si quæ iniciantur, ampliorem quam sunt ipsæ res, reddere videantur.

Bb 3

Sunt

Sunt tamen præter calidas multæ aliæ salutare frigida in Hungaria: cuiusmodi dixi esse in Zepitho geminas, quæ lapidescunt. Sed hoc tempore maxime prædicatur, & à multis frequentatur, fons ad Mislâ, qui locus à Cassovia haud magno distat intervallo. Huius aqua lapidibus qui prope fontem sunt, seruesactis calefit, & ita balneis idonea redditur. Nō desunt tamen, qui vim medicâ, quæ aquæ inesse creditur, ipsis potius lapidibus, quàm aquæ, tribuendam esse censeant: quod ipsa per se pura sit, & bibentibus gratissima: & contrâ, quam solent aliæ salutare, nullam multum resipiat.

Verùm vnde medendi vis insit aquis, & cur aliæ alijs atq; alijs morbis, nec vna ratione eedem omnibus medeantur, præterea vnde ipsa tot, tantæq; in calore, sapore, odore differentia: denique cur aliæ concrecant, aliæ ferrum rodant, id speculatoribus & venatoribus naturæ physicis explicandū relinquo (Georgius Agricola (cuius in hoc genus rebus inquirendis & excutiendis studium atq; iudicium exquisitissimū esse, libri ab eo doctissimè scripti arguunt) multa de his egregia prodidit eo in Opere, quod de natura eorū quæ de terra effluunt, inscripsit: & idem plura se traditurum pollicetur in ijs libris, quos se de Medicatis fontibus instituisse ait: ad quorum lecturam se se referent, qui de his volent plenius erudiri. Nā mihi hæc scripturo propositum non fuit, vt docerem quenquam: sed vt voluntati tuæ, Sigismund de Baronum optime, quæ mihi semper imperij

vice est, morem gererem. ¶

Quantum autem tuum quoque semper fuerit studium in his eruendis, quæ in cognitione naturæ rerum atq; locorum vel obscurata sunt, vel aliquam admirationem habent, cum omnes qui te norunt, sciunt tum scriptus à te, & nuper editus de Moschicis rebus liber, abundè ostendit. Nam quid est in tota nobis ante paucos annos minus nota regione, aut in moribus gentis Moschicæ, aut in eius religione, quod non scitissimè explicaris? Quid? quod Hungaris nostris penè ignotæ essent origines suæ, nili tu confirmasses Moschis confinem esse, & ad imperium eorum pertinere Iuhram, vel vt alij dicere malunt, Iugariam, vnde & initio profecti Hungari, & nomen traxerunt? Ex Scythia quidem venisse eos nemini erat dubium, sed de nomine disceptabatur: cū alij ab Hunnis & Auaris voce composita dictos esse assererent, alij aliud comminisceretur. At verò proprius est ab Iuhra manasse Hungarorum nomen: cum nunc quoq; Slavorum lingua, qua nulla per vniuersam Europā latius pater, Iuhri, vel prima syllaba nonnihil, vt sit leuigata Vhri vocentur. Mitto, quod te quoq; confirmante credibilis visum est, montes, quos vocant Riphæos, non extare his in locis, vnde tanto veterum scriptorum consensu Tanais decurrere dicitur. Sed hæc qui magis perspecta habere volent, ex commentarijs tuis, & his addita chorographia petent.

Mihi hic narrationem de aquis, quæ in Hungaria aliquo miraculo, aut nouitate quapiam in-

signes sunt, finire libet, vel relinquere potius. Nā si omnes, quæ aliquid admirationis habent, conſectari velim, perſequendum eſſet mihi quicquid eſt in Hungaria amnium: quorum quidem tantum eſt, vt non facile dare poſſis æqualem regionem, quæ pluribus & maioribus abundet. vt nō immetitō veteres Hungari in regnū ſui inſignibus quatuor ductus, totidem præcipuorum fluminum, Danubij, ſauī, Draui, & Tibiſci imaginē repræſentantes, uſurparint. Sed ne nihil tamē de his dicam:

Eſt laus amnium præcipua, eſſe nauibus ſerendis idoneos, & piſculos. Quo in laudis genere quotuſquiſq; eſt extra Hungariam fluuius, qui illis, quos dixi, quatuor conferri queat? vt ne quid commemorem de alijs Hungaricis amnibus, qui etſi magnitudine illis minime pares ſunt, tamen non minus ſerē ſunt admirādi. Nam præter hoc, quod optimorū & ſaluberrimorū piſcium copia affluunt, ſeraces auri pleriq; habētur: in ea præſertim veteris Daciæ parte, quā Hungariæ attribui, & Tranſſyluaniam vocari diximus, quorum etiā nonnullis ab auro nomen eſt. Cuiuſmodi ſunt tres cognomines, Chryſi dicti: & qui Hūgaris vocatur Aranyas, hoc eſt, aureus: ne quis Hungariā ea, quæ Thraciæ, Hiſpaniæ, Lydiæ, Indiæ amnibus gloria eſt, carere exiſtimet. Rapiunt autem non tamēta tantū auri perſenti curſu, ſed etiā plerunq; maſſulas, alias piſi, alias nucis auellaneæ, caſtaneæue, aut iuglandis magnitudine: quoties videlicet mundant, imbribusile, aut alia quapiam eluue,

eluue, aut arte inducta corruatione auſtri ripas, & ea per quæ currunt loca, ſubruunt. Nec cōmenticiū eſt, ijs in locis effodi quandoque maſſas, aliàs puri auri, aliàs concreti ſaxi aliquid habentes, quæ aliquot vncias vſque ad ſelibram, & librā & hoc amplius appendunt. Quin liceat mihi dicere, cuius certos autores notæ fidei homines habeo, effoſſas eſſe, quæ quingentorum, imō quæ mille florenorum non modō pondus, ſed etiam precium eleuarint.

Sed vt ad illos principes Hungariæ flumines redeam, Danubiū, Drauum, ſauum norunt vicini Germani, Norici, Carni: apud quos eorū fontes ſunt, & prima incrementa. quæ etſi præclara ſint, nequaquā tamen tantū laudis addunt amnibus, quantum hi mox, atq; ſolū Hungaricum attingerint, conſequuntur. Hic enim continuo & plenus & ſpacioſius fluunt, eoq; navigationi magis habiles ſunt, piſcibusq; & maioribus & melioribus magis abundant: vt omitram, quod diuerſi generis piſcibus, quibus ſerē prima eſt gloria, extra Hungariam tarent. Quapropter de his, quorum origines magis notæ & celebres ſunt, plura referre ſuperſedebo: dicamq; de Tibiſco tantum, quæ Hungaria ſola totum ſibi vendicat.

Oritur in Maromaruſio, ſub altiffimis Carpati iugis, fonte quidem exiguo, ſed tantis ſubito incrementis, vt intra tertium miliarium pro tēporis tamen, quod incrementa moderatur, ratione, patiens ſit nauigiorū, quibus ſales euhuntur. Eſt aut ſerē iuſtū vnius nauigij onus, quater mille fruſta

salis, (vulgò lapides vocant) singula viginti plus minus pòdo libraru. Fertur autè intra Maromarusum cursu citatiore, vt inter montes, qui plurimos in eos torrentes & riuos effundunt: est què ibidem limpidissimus, solo glareoso. sed idem ex illis Maromarusij angustijs eluctatus, simulatque campestria attingit, incedit lentius, & fluit impurius, admissio præsertim ampe Zamos, qui ex trãf sylvania ruena, viam præbet nauibus, quibus sales Transsylvanici exportantur: videturque tum sanè prorsus alius esse, non ob augmenti tantu, aut curius sui modum, sed quòd etiam piscium in eo ratio est diuersa. nam intra Maromarusu non habet ferè alios, quàm quos aquæ puriores alut, & eorum quidem omni generis copiam ingentem: at fons quem facillè dabis piscem, cui quidè in profluente vita est, quem non suppediter Tibiscus? quiq; & sapore, & magnitudine non præstet sui generis piscib. qui alijs in fluuijs capiuntur?

Porro de copia quid dicam? habet quidem Hungaria multos amnes pisciolissimos. inter quos etiam eos numero, qui ex vicinis terris immittuntur.

Sed neq; inter hos, neq; inter alios, quoru fontes apud Hungaros sunt, vllus prouentu piscium superat Tibiscu: vt eum, quod de Pado Italiæ dixit Poëta, meritò fluuiorum regem in Hungaria dicere possis. Etsi verò idem contingit fluuijs, quod terræ: nempe quòd vt hæc fruges, sic & illi pisces, nunc vberius, nunc malignius producant: tamen nullum est tempus Tibisco, quo piscibus non magis, quàm cæteri amnes, abundet. Quin, qui

qui propius ad eius ripam in æstiuis præsertim caloribus accedunt, manifestò sensu experiuntur, eū pisculentiam quandam, vt sic dicā, redolere. Nec desunt vulgò, qui dicant, duas eius partes aquā, tertiam pisces esse: non eo quidem tenū, quòd ita sese res habeat: sed quòd planè admirandam, peneque maiorem fide multitudinem piscium significatam volunt.

Vidimus ipsi autumno superiore, cum illustrem Comitem Nicolaum à Salmis, exercituum regionum summum in Pannonijs imperatorem, ultra Tibiscum sequeremur, apud arcem Thokai, quo loco Bodrogus, idem valde piscosus amnis, Tibisco miscetur, millenos carpiones, quos nonnulli Cyprinos dicere malunt, citra dilectum tamen, sicut eos capi contigit, venire centum numis Hungaricis: hoc est, floreno, vt vocant, vsitato: quem pro præsentis rei monetariæ illis in locis ratione, aureus vnus superat similibus numis quinquaginta. Eadem est plerumq; luciorū vilitas, sub hyemis ferè initium. Vt tor autem lucij appellatione, in designando pisce notissimo, quem quidam lupum dicendum esse contendunt.

Sed quanto longius profuit Tibiscus, quantoq; propius accedit ad Danubium, in quem sese exonerat è regione Sirmij, hoc minus est precij piscibus, propter vim eorum infinitam, præsertim cum exundat. Nam tum in plana effusus, omnia latè loca non tam aquis quàm piscibus còplet: & quædā quasi stagna facit, quæ agrestes antè, quàm decrescit, & in alueum redit, claustris quibuldā ob

obsepiunt, ne resluentibus aquis vnâ recedant piscines. Hic itaq; non aliter atq; in piscinas conclusi tenentur: neque tamen rarò contingit, vt impetu facto, qualis est acie cõgredientiũ, effractis septis perrumpât, spemq; & laborem agrestium frustrêtur. Quo fit, vt hi pro magno negotio habeant, inuitare populares vicinos, vt pisces emptum veniant. Sed quod prouerbio dicitur, vltioneas putere merces, vix vnquam magis quàm hic habet locum. Nam sæpe aut nulli veniunt: aut si qui veniunt tantillo licentur, vt nihil penè intersit, gratitõne eis des, an vendas. Quin fit quandoque, vt ne gratis quidem dati, aut quasi relictĩ ad prædam, auferantur: sed porcorum gregibus, qui subidentibus aquis immitti solent, letam passionẽ & quasi piscationem præbeant: ipsa tamẽ pisciũ multitudinem nihilominus sic plerunq; superante, vt magna eorum pars emoriatur, & computrescat. vnde tam totti nascuntur halitus, vt qui iter faciunt, ea loca non aliter, quàm quæ peste infecta sunt, vitare cõsueuerint. Nec hoc foris tantũ, sed etiam in oppidis euenire solet, dũ nimirũ tanta vis piscium in forum currib. & equis infertur, vt qui eos importarunt, destituti ab emptorib. se se clanculum relictis piscibus inde subducant. Quò fit, vt plerunque edicto cum pœna proposito, ceteri soleat, ne quis illinc, nisi ablatis vnâ piscibus, discedere audeat. *Et hactenus gde*

Sed lōgius quàm institueram, progressus sum, illustre Baro Sigismunde, non tam admiratione harum rerũ, quæ mihi iam maxima vitæ meæ parte

in

in Hungaria exacta admirabiles esse desierunt, quàm studio efficiũdi imperata tua incitatus. Nò inficior tamẽ, pleraq; à me minus explicatè tradita, neq; non multa præterita esse, quæ cũ hac narratione congruebant. Verũ id ceu data opera à me factum est, quòd his & aptius & vberius explicandis locum alibi sum habiturus.

Porro quod in epistola ad me tua duorum admirandæ naturæ fontium, alterius quidem ex Ariani, alterius verò ex Saxonis Grãmatici historia mentionem facis, equidem dubitavi aliquandiu, an non hoc consilio à te factum esset, vt quæ de similibus miraculis aliorum autorũ scriptis prodita sunt, ea mihi cum his nostris coniũgenda, ac cõponenda, esse innueres. Et si verò huc inclinabat animus, tamẽ cum viderem mihi nihil relictũ esse præter colligendi laborem, quẽ sibi quisq; legendis libris præstare potest: satis esse putavi, breuiter, vnde hæc potissimũ peti possint, indicare.

Miratur Plinius, ab Homero non esse factam calidorum fontium mentionem: neque hoc sanè iniuria. Quem enim mihi facile dabis autorem, qui non quàm accuratissimè in rerum, locorũ descriptionibus recensere soleat, si quid fortè occurrat, quod vñtatum naturæ cursum excedit, aut aliqua nouitate est insigne? Imò quem dabis, in quo non aliquid eiusmodi reperias?

Sed inter eos, qui cæteris diligentius, quasi que ex professo de his latinè scripserunt, primas obtinet Plinius: qui non contentus aquarum, fontium, & fluuiũ miracula capite elegatissimo in secũdo

Na-

Naturalis historiæ suæ libro complecti, rursus iisdem aquis & aquatilib. describendis etiam peculiarem dedit librum, qui eiusdem operis est tricesimus primus. Secundum Plinium multa de his inuenias prodita à Seneca, in Naturaliū quæstionū libris. Nec pauciora penè à Vitruuio, de architectura lib. octauo. Quædam etiā à Strabone, Pomponio Mela, Solino referuntur: vt alios prætereā recentiores. Sed omnium instar haberi potest vnus Georgius Agricola, qui quæcunq; eiusmodi sunt vel in Græcis Latinisq; scriptoribus à se lecta, vel domi forisq; obseruata, vel accurata indagatione comperta, non modò in illos, quos supra dixi, libros retulit, sed etiam causas eorum quàm scitissimè studuit explicare: quanquam quotam quæso hæc factura essent partem, si cætera quoque, quæ adhuc ignota latent, proferrentur? qua in re nescio profectò, socordiāne magis, an ingratitudo hominum accusanda veniat, qui dum ista pro neglectis habent, non facis æterni illius architecti Dei potentiam & magnitudinem admirari, & eius beneficia agnoscere videntur.

Memini te mihi aliquando de quodam in Carnis lacu, cui à pago vicino Zirknitz nomen est, non minus penè miranda dicere, quàm à me de Hungariæ aquis sunt memorata: vt is videlicet quotannis ferè sub autumnii finem, aquis de repente ex abdito venientibus, magnamq; piscium copiam secum trahentibus inundetur: appetente verò æstate, aquis rursus abdita petentibus exare scat, hac quasi perpetua vicissitudine, vt quo in

loco paulo antè piscatus fueris, in eo messem & sementem facere, simpliq; si libeat venari, ac rursus vertente anno piscari possis.

Sed quid obstat, quo minus loci faciem, vt eā ab alijs delineatam accepisti, de tuo sermone describam. Claudii aiebas eum circumquaque montibus, è quibus riui quidam ignobiles suo quisque alueolo procurrant, ab orientali quidem plaga tres, ab australi quatuor: singulos quo longius fluant, hoc minus scaterere aquis, terra nimirum ipsas combibente, donec postremò absorbeantur scrobibus saxeis, ita natis, vt humano opere excise videri possint. Hic aquis ita redundantibus, vt recipi non possint, fieri, vt regurgitent scrobes: neque solum nihil aquæ admittant, sed etiam quicquid receperint, effundant tanta rapiditate, vt refluxus in petum ac cursum equiti quamuis expedito & fugienti, ægrè effugere liceat. Itaq; quacūque pateat locus (patere autem eum ad sesquimiliarium minus laxa latitudine) diffundi aquas, & lacum efficere, qui plenisque in locis decē & octo cubitos altus sit: & vbi minimum profundus est, æquet iustam humani corporis mensuram.

Hæc fortè minus mirabitur, cui constabit esse eadem in regione amnes, qui terras subeant, & vbi per longa spacia meant, rursus effuāt: quosdam, etiam vbi semel sese abdidertint, amplius nō comparere. Nam hinc occultis quibusdam canalibus illas in lacum manare aquas ratiocinabitur, præsertim si cognorit, ibidem aliquot in locis esse caua montium amplissima, in quibus aquarum

rum ruentium fremitus exaudiantur, & earum quasi stagna sint: unde illos venire riuos hoc minus dubium videri potest, quod constat iisdem anares viuas euehi: quas nemo nescit in locis subterraneis, in quæ auræ aditus non sit, degere non posse. Sed quia pro comperto habetur, illā aquarū accessionein nō duci ē montibus per riuos, aut alios occultos meatus, sed venire ab illa scrobium regurgitatione, & quasi vomitu, rursusque eodē redire, & resorberi, idque statis temporibus fieri, quis hæc miraculo carere negabit?

Auger verò hoc quoque rei nouitatem, quòd ferè non minus celeriter recedunt aquæ, quam accesserunt, non per scrobes illas tantum, sed vniuersa penè terra eas non aliter recipiente, quam si per cribrum diffunderentur. Quod cum fieri sentiūt accolæ, continuò grandioribus eius meatibus, quoad fieri potest, obstructis, agminatim aduolant ad piscationem, quæ ipsæ non modò iucunda, sed etiam perfructuosa est. Nam & pisciū vis ingens facillè capitur, aqua nimirum eos destituente: & apud vicinos precium habent, ad quos cōditi sale exportantur, inuenias autem ibi plerumque, quod iurè mireris, lucios (nam his magis quàm alijs piscibus abundat hic lacus) qui duos cubitos excedant: quæ res satis magno est argumento, eos intra illas voragine nasci, aut saltè augeri oportere: cū fieri non possit, vt dū foris stagnant aquæ, ad tantam magnitudinem perueniant.

Porro siccat lacu sit melsis, qua parte solum constitum; & idem rursus conseritur, antè quàm inun-

inundet. Solum ipsum firmum, lætunt, & in primis ita ferax graminis, vt post vigelimum diem secari soleat. Non est tamen eadem vbique fecunditas. Nam magna eius pars, præter iuncum nihil gignit. Quo verò magis cognobilis fiat lacus, libet addere, quod tu ceu insignem notam adiecisti: nempe distare eum ad vnius miliarij spacium ab arce Carnis, pariter & Italis dicta Postonia, quam Venetos aiebas Maximiliano Imperatori, dum percuteretur sædus, quod inter eos postremum fuit, ademisit: & dum pacta conuenta præstari oporteret, reddidisse: in illustri eius loco tanquam pro trophæo relictis his versibus, quos ibi tum legeris:

Postonia victa rediens post omnia victor

Leuiades, affert pulchra trophæa domum.

Quia verò id, quod dictum est de aquarum ad statum tempus accessione, me quorundam fontium, quibus idem accidere dicitur, admonet: etsi mihi externa minimè persequenda duxi, facere tamen non possum, quin de duobus dicam: vt tibi illud quali penssem, quod ex Arriano & Saxonæ Grammatico de totidem fontibus annotasti.

Alter est calidarum laudatissimarum, in alpestri Rhetia apud Fauarias, inter rupes eminentissimas, qui cum ferè deficiat mensis Octobri, reddit mensis Maio: sicq; rursus usq; in autumnum exuberat, vt saluberrimis eius aquis mola frumentaria impelli possit.

Alter hoc magis mirabilis est in Heluetijs, quem recens Helueticorum Chronicorum scri-

ptor tradit siccare in mense Augusto, quo tempore
 nouis ibi niuib. cadentibus pecus inde mitiora
 in foca depellitur: neque postea manare, nisi men-
 se Junio, cum nudatus niuib. mons, rursus pa-
 stioni pecoris patet. Manare autem eum ē petra
 in fossam propinquam, ad aquandū: pecus com-
 paratam: per interualla tamē, & bis tantum quo-
 tidie, manē videlicet & vespere: rursumque toties
 occultari. & has quotannis retinere ac continu-
 are vices, donec rursus, vt dictum est, Augusto
 mēse siccetur. Dicas aquationi pecoris, singula-
 ri Dei mittere, in illa horrida solitudine datum
 hunc fontem esse: idque bruta ipsa agnoscere, vt
 quæ eum ferē vltro, quoad ibi in pascuis sunt, ad
 id rēpus, quo fundit aquam, petere soleant. Quin
 additur, experimento cognitum esse, quod idem
 fons tam impatiens sit sordium, vt si quid impu-
 nū eum missum, mersumue fuerit, per aliquot
 dies non compareat: nec aut manē aut ve-
 sperē aquæ quicquam reddat. Montem, in quo is
 fons est, Heluetij sua lingua appellant Engltle:
 ea in regione, cui ab amne Arula, Argew fecere
 nomen.

Prudenter Plinius, ad confirmanda exempla
 potentiæ aquarum, a se in illo præclaro opere pro-
 dita: Si quis, inquit, fide carere ex his aliqua arbi-
 tratur, discat, in nulla parte naturæ maiora esse
 miracula. Hoc quanquam ipse quoque vsurpare
 aduersus eos possem, quibus fortē in hac mea de
 aquis narratione quædam fide maiora esse vide-
 buntur: tamen monebo potius, non temerē quic-
 quam

quam eorum quæ de admirandis naturæ operi-
 bus feruntur, pro incredibili haberi oportere, ne
 quid infinitæ Autoris sapientiæ & potentiæ te-
 merē derogetur.

Habes Baro clarissime, pro epistola libellum,
 magis ieiunum quidem stilum, quam vel ipse for-
 tē expectabas, vel materia, quam mihi tractandā
 dederas, exigebat. Sed cum non ignorēs, me mi-
 nimē abundare ocio, tuæ erit æquitas, non tam
 quid assecutus sim, quam quid assequi volue-
 rim, estimare. Hoc vnum quidem cer-
 te, vt tibi gratum facerem, se-
 dulò sum conatus.

FINIS.

INDEX HVIIVS

Libri.

M odus inaugurandi Principes	fol. 20
Institutiones Magni Ducis iam inaugu-	
rati	fol. 22
De Religione	fol. 28
Canones cuiusdam Ioannis Metropolitana, qui di-	
citur Propheta	35
Questiones Syrelli cuiusdam, ad Episcopum Ni-	
phonem Novrogardensem	36
De Baptismo	39
Bulla Alexandri Papa qua Baptismus Rhute-	
norum abundè constat	40
De Confessione	42
De Communione	eodem
De Veneratione Fessorum	43
De Purgatorio	44
De Diuorum cultu	eodem
De Ieiunio	eodem
De Decimis	48
De Ratione contrahendi matrimonium	50
Ordinationes Ioānis Basilij Magni Ducis, An-	
no mundi 7006. factæ	56
De Ingressu in alterius domum	59
De Moneta	60
	Cho-

INDEX.

Chorographia Principatus & Domini Magni	
Ducis Mosconie	64
Itinerarium ad Petzorā Iugariam, & Obi v-	
que fluvium	86
De Tartaris	93
De Lithvvania	111
De Feris Lithvvania	117
Nauigatio per mare Glaciale	123
De Modo excipiendi & tractandi Oratores	127
Itinera in Moscovviam	144
Reditus ex Moscovviam	149
Iter secundæ Legationis	157
Pauli Iouij Nouocomensis de Legatione Basi-	
lij Magni Principis Moscovvie ad Clemē	
tem. 7. Pont. Max.	163
De Admirandis Hungaria aquis Hypomne-	
mation, Georgio Vuernhero authore	180

Typis Ioannis Latij.

180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534
 535
 536
 537
 538
 539
 540
 541
 542
 543
 544
 545
 546
 547
 548
 549
 550
 551
 552
 553
 554
 555
 556
 557
 558
 559
 560
 561
 562
 563
 564
 565
 566
 567
 568
 569
 570
 571
 572
 573
 574
 575
 576
 577
 578
 579
 580
 581
 582
 583
 584
 585
 586
 587
 588
 589
 590
 591
 592
 593
 594
 595
 596
 597
 598
 599
 600
 601
 602
 603
 604
 605
 606
 607
 608
 609
 610
 611
 612
 613
 614
 615
 616
 617
 618
 619
 620
 621
 622
 623
 624
 625
 626
 627
 628
 629
 630
 631
 632
 633
 634
 635
 636
 637
 638
 639
 640
 641
 642
 643
 644
 645
 646
 647
 648
 649
 650
 651
 652
 653
 654
 655
 656
 657
 658
 659
 660
 661
 662
 663
 664
 665
 666
 667
 668
 669
 670
 671
 672
 673
 674
 675
 676
 677
 678
 679
 680
 681
 682
 683
 684
 685
 686
 687
 688
 689
 690
 691
 692
 693
 694
 695
 696
 697
 698
 699
 700
 701
 702
 703
 704
 705
 706
 707
 708
 709
 710
 711
 712
 713
 714
 715
 716
 717
 718
 719
 720
 721
 722
 723
 724
 725
 726
 727
 728
 729
 730
 731
 732
 733
 734
 735
 736
 737
 738
 739
 740
 741
 742
 743
 744
 745
 746
 747
 748
 749
 750
 751
 752
 753
 754
 755
 756
 757
 758
 759
 760
 761
 762
 763
 764
 765
 766
 767
 768
 769
 770
 771
 772
 773
 774
 775
 776
 777
 778
 779
 780
 781
 782
 783
 784
 785
 786
 787
 788
 789
 790
 791
 792
 793
 794
 795
 796
 797
 798
 799
 800
 801
 802
 803
 804
 805
 806
 807
 808
 809
 810
 811
 812
 813
 814
 815
 816
 817
 818
 819
 820
 821
 822
 823
 824
 825
 826
 827
 828
 829
 830
 831
 832
 833
 834
 835
 836
 837
 838
 839
 840
 841
 842
 843
 844
 845
 846
 847
 848
 849
 850
 851
 852
 853
 854
 855
 856
 857
 858
 859
 860
 861
 862
 863
 864
 865
 866
 867
 868
 869
 870
 871
 872
 873
 874
 875
 876
 877
 878
 879
 880
 881
 882
 883
 884
 885
 886
 887
 888
 889
 890
 891
 892
 893
 894
 895
 896
 897
 898
 899
 900
 901
 902
 903
 904
 905
 906
 907
 908
 909
 910
 911
 912
 913
 914
 915
 916
 917
 918
 919
 920
 921
 922
 923
 924
 925
 926
 927
 928
 929
 930
 931
 932
 933
 934
 935
 936
 937
 938
 939
 940
 941
 942
 943
 944
 945
 946
 947
 948
 949
 950
 951
 952
 953
 954
 955
 956
 957
 958
 959
 960
 961
 962
 963
 964
 965
 966
 967
 968
 969
 970
 971
 972
 973
 974
 975
 976
 977
 978
 979
 980
 981
 982
 983
 984
 985
 986
 987
 988
 989
 990
 991
 992
 993
 994
 995
 996
 997
 998
 999
 1000

Typis Leonini Jacobi.

Hist.
Rusp. Europ.
general.

